

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**TAKVÎMÜ'L-EDİLLE HADİSLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA KIRTIL

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**TAKVÎMÜ'L-EDİLLE HADİSLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA KIRTIL

Danışman: PROF. DR. AHMET YÜCEL

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı HADİS Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
MUSTAFA KIRTIL'ın TAKVİMÜ'L-EDİLLE HADİSLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 08.02.2010
tarih ve 2010/02-02 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 16.10.2010.

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. AHMET YÜCEL
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. EMİN AŞIKKUTLU
3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. ALİ COŞKUN

.....
.....
.....

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR.....	ix
------------------	----

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	2
II- ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU	2
III- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM DEBÛSÎ VE TAKVÎMÜ'L-EDİLLE'Sİ

I-HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ.....	5
II-ESERLERİ.....	6
III- TAKVÎMÜ'L-EDİLLE.....	8

İKİNCİ BÖLÜM TAKVÎMÜ'L-EDİLLE'DEKİ HADİSLER

BİRİNCİ HADİS.....	13
A-İSNAD.....	13
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	15
C-DEĞERLENDİRME.....	16
İKİNCİ HADİS.....	17
A-İSNAD.....	17
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	19
C-DEĞERLENDİRME.....	19
ÜÇÜNCÜ HADİS.....	19
A-İSNAD.....	20
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	21
C-DEĞERLENDİRME.....	22
DÖRDÜNCÜ HADİS.....	22
A-İSNAD.....	23
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	25
C-DEĞERLENDİRME.....	25

BEŞİNCİ HADİS.....	26
A-İSNAD.....	26
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	28
C-DEĞERLENDİRME.....	28
ALTINCI HADİS.....	28
A-İSNAD.....	29
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	31
C-DEĞERLENDİRME.....	31
YEDİNCİ HADİS.....	32
A-İSNAD.....	32
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	34
C-DEĞERLENDİRME.....	34
SEKİZİNCİ HADİS.....	34
A-İSNAD.....	35
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	36
C-DEĞERLENDİRME.....	37
DOKUZUNCU HADİS.....	37
A-İSNAD.....	37
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	39
C-DEĞERLENDİRME.....	39
ONUNUCU HADİS.....	40
A-İSNAD.....	40
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	42
C-DEĞERLENDİRME.....	42
ON BİRİNCİ HADİS.....	43
A-İSNAD.....	43
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	45
C-DEĞERLENDİRME.....	45
ON İKİNCİ HADİS.....	46
A-İSNAD.....	46
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	50
C-DEĞERLENDİRME.....	50
ON ÜÇÜNCÜ HADİS.....	50
A-İSNAD.....	51
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	53
C-DEĞERLENDİRME.....	53
ON DÖRDÜNCÜ HADİS.....	54
A-İSNAD.....	54
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	57
C-DEĞERLENDİRME.....	57
ON BEŞİNCİ HADİS.....	57
A-İSNAD.....	58

B-FARKLI RİVÂYETLER.....	60
C-DEĞERLENDİRME.....	60
ON ALTINCI HADİS.....	61
A-İSNAD.....	61
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	63
C-DEĞERLENDİRME.....	63
ON YEDİNCİ HADİS.....	64
A-İSNAD.....	66
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	67
C-DEĞERLENDİRME.....	68
ON SEKİZİNCİ HADİS.....	68
A-İSNAD.....	69
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	71
C-DEĞERLENDİRME.....	71
ON DOKUZUNCU HADİS.....	72
A-İSNAD.....	72
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	74
C-DEĞERLENDİRME.....	74
YİRMİNCİ HADİS.....	75
A-İSNAD.....	75
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	77
C-DEĞERLENDİRME.....	77
YİRMİ BİRİNCİ HADİS.....	78
A-İSNAD.....	78
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	80
C-DEĞERLENDİRME.....	80
YİRMİ İKİNCİ HADİS.....	81
A-İSNAD.....	81
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	83
C-DEĞERLENDİRME.....	83
YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADİS.....	84
A-İSNAD.....	84
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	86
C-DEĞERLENDİRME.....	86
YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADİS.....	87
A-İSNAD.....	87
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	89
C-DEĞERLENDİRME.....	89
YİRMİ BEŞİNCİ HADİS.....	89
A-İSNAD.....	89
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	91
C-DEĞERLENDİRME.....	91
YİRMİ ALTINCI HADİS.....	92

A-İSNAD.....	92
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	94
C-DEĞERLENDİRME.....	94
YİRMİ YEDİNCİ HADİS.....	95
A-İSNAD.....	96
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	97
C-DEĞERLENDİRME.....	97
YİRMİ SEKİZİNCİ HADİS.....	98
A-İSNAD.....	98
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	101
C-DEĞERLENDİRME.....	101
YİRMİ DOKUZUNCU HADİS.....	101
A-İSNAD.....	103
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	105
C-DEĞERLENDİRME.....	105
OTUZUNCU HADİS.....	105
A-İSNAD.....	106
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	108
C-DEĞERLENDİRME.....	108
OTUZ BİRİNCİ HADİS.....	108
A-İSNAD.....	109
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	111
C-DEĞERLENDİRME.....	111
OTUZ İKİNCİ HADİS.....	111
A-İSNAD.....	112
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	114
C-DEĞERLENDİRME.....	114
OTUZ ÜÇÜNCÜ HADİS.....	114
A-İSNAD.....	115
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	117
C-DEĞERLENDİRME.....	117
OTUZ DÖRDÜNCÜ HADİS.....	117
A-İSNAD.....	118
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	120
C-DEĞERLENDİRME.....	120
OTUZ BEŞİNCİ HADİS.....	121
A-İSNAD.....	121
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	123
C-DEĞERLENDİRME.....	123
OTUZ ALTINCI HADİS.....	124
A-İSNAD.....	124
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	126
C-DEĞERLENDİRME.....	126

OTUZ YEDİNCİ HADİS.....	127
A-İSNAD.....	127
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	128
C-DEĞERLENDİRME.....	129
OTUZ SEKİZİNCİ HADİS.....	129
A-İSNAD.....	130
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	131
C-DEĞERLENDİRME.....	131
OTUZ DOKUZUNCU HADİS.....	132
A-İSNAD.....	132
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	135
C-DEĞERLENDİRME.....	135
KIRKINCI HADİS.....	136
A-İSNAD.....	136
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	138
C-DEĞERLENDİRME.....	138
KIRK BİRİNCİ HADİS.....	138
A-İSNAD.....	139
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	140
C-DEĞERLENDİRME.....	141
KIRK İKİNCİ HADİS.....	141
A-İSNAD.....	142
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	143
C-DEĞERLENDİRME.....	143
KIRK ÜÇÜNCÜ HADİS.....	144
A-İSNAD.....	144
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	146
C-DEĞERLENDİRME.....	146
KIRK DÖRDÜNCÜ HADİS.....	146
A-İSNAD.....	147
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	147
C-DEĞERLENDİRME.....	149
KIRK BEŞİNCİ HADİS.....	150
A-İSNAD.....	150
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	152
C-DEĞERLENDİRME.....	152
KIRK ALTINCI HADİS.....	153
A-İSNAD.....	153
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	155
C-DEĞERLENDİRME.....	155
KIRK YEDİNCİ HADİS.....	156
A-İSNAD.....	157
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	158

C-DEĞERLENDİRME.....	159
KIRK SEKİZİNCİ HADİS.....	159
A-İSNAD.....	160
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	161
C-DEĞERLENDİRME.....	161
KIRK DOKUZUNCU HADİS.....	161
A-İSNAD.....	162
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	163
C-DEĞERLENDİRME.....	163
ELLİNCİ HADİS.....	164
A-İSNAD.....	164
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	167
C-DEĞERLENDİRME.....	167
ELLİ BİRİNCİ HADİS.....	167
A-İSNAD.....	168
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	169
C-DEĞERLENDİRME.....	169
ELLİ İKİNCİ HADİS.....	170
A-İSNAD.....	170
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	172
C-DEĞERLENDİRME.....	172
ELLİ ÜÇÜNCÜ HADİS.....	173
A-İSNAD.....	173
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	174
C-DEĞERLENDİRME.....	175
ELLİ DÖRDÜNCÜ HADİS.....	175
A-İSNAD.....	178
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	180
C-DEĞERLENDİRME.....	180
ELLİ BEŞİNCİ HADİS.....	180
A-İSNAD.....	180
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	182
C-DEĞERLENDİRME.....	182
ELLİ ALTINCI HADİS.....	182
A-İSNAD.....	183
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	185
C-DEĞERLENDİRME.....	185
ELLİ YEDİNCİ HADİS.....	186
A-İSNAD.....	186
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	187
C-DEĞERLENDİRME.....	188
ELLİ SEKİZİNCİ HADİS.....	188
A-İSNAD.....	189

B-FARKLI RİVÂYETLER.....	191
C-DEĞERLENDİRME.....	191
ELLİ DOKUZUNCU HADİS.....	192
A-İSNAD.....	192
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	194
C-DEĞERLENDİRME.....	194
ALTMİŞİNCİ HADİS.....	195
A-İSNAD.....	195
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	197
C-DEĞERLENDİRME.....	197
ALTMİŞ BİRİNCİ HADİS.....	198
A-İSNAD.....	198
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	200
C-DEĞERLENDİRME.....	201
ALTMİŞ İKİNCİ HADİS.....	201
A-İSNAD.....	201
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	203
C-DEĞERLENDİRME.....	203
ALTMİŞ ÜÇÜNCÜ HADİS.....	204
A-İSNAD.....	204
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	205
C-DEĞERLENDİRME.....	206
ALTMİŞ DÖRDÜNCÜ HADİS.....	206
A-İSNAD.....	207
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	209
C-DEĞERLENDİRME.....	209
ALTMİŞ BEŞİNCİ HADİS.....	209
A-İSNAD.....	210
B-FARKLI RİVÂYETLER.....	211
C-DEĞERLENDİRME.....	211
SONUÇ.....	212
KAYNAKÇA.....	214

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g. md.	: Adı geçen madde
a.g.mlf.	: Adı geçen müellif
a.y.	: Aynı yer
b.	: Bin, ibn
bint.	: Binti
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
.	: lm
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

I-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Hadis alanında yapılan çalıŐmaların büyük bir çoğunluğunu Hz. Peygamber'den gelen hadislerin sened ve metin tahlillerinin yapılması oluŐturur. İŐlm dininin ikinci önemli kaynağını oluşturan hadis, tarih içerisinde İŐlm ilimlerin temel kaynaklarından biri olmuştur. Başta fıkıh olmak üzere, bu ilimler temel hadis kaynaklarından yararlanmıştır.

Çalışmamıza eseriyle konu edindiğimiz, Hanefi fakihisi Debûsî bu önemli kaynaktan büyük oranda faydalanmıŐtır. Biz de, Debûsî'nin *Takvîmü'l-edille* adlı eserini esas alarak Hanefi fakihlerinin hadise bakıŐını ele almaya çalıŐtık. Bununla birlikte, *Kütüb-i Tis'a* 'yı temel alarak, hadis âlimlerinin hadise yer veriŐ Őeklini tesbite de gayret ettik.

II-ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Bu çalışmada hadislerin fıkıh usûlünde ne Şekilde kullanıldığının araŐtırılması amaçlanmıştır. Hadisilik tekniği açısından önemli Hanefi fıkıh uslclerinden Kdi Eb Zeyd Ubeydullah ed-Debûsî'nin *Takvîmü'l-edille* eserini merkeze alarak, eserdeki hadislerin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde Debûsî'nin hayatı, ilmi Şahsiyeti ve eserleri ile *Takvîmü'l-edille* 'si incelenerek müellif hakkında temel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise, *Takvîmü'l-edille* hadisleri değerlendirilmiştir.

Debûsî hadisleri delil olarak zikrederken, hadislerin kaynağı ve senedleri hakkında bir açıklama yapmamıştır. Sadece hadisin metin kısmını vermekle yetinmiştir. Bu araştırmada, ilk olarak, eserdeki hadisler sened yönünden ele alınmış, üç başlıkta irdelenerek durumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır: Birinci başlık altında ilk olarak, ravilerin güvenilirliği, ikincisi senedin ittisali temel ricâl kitaplarından araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada ele alınacak isnadlar, ravilerin güvenilirliği ve ittisal bakımından incelenmiştir. İttisal tespit edilirken kaynaklardan yararlanmıştır. “Haddesena”, “ahberena” rivâyet lafızlarının bulunduğu yerlerde doğrudan hoca talebe ilişkisinin bulunduğu varsayıldığı için, sadece “an” lafzının geçtiği yerlerdeki hoca talebe ilişkisi kaynaklardan hareketle tespite çalışılmıştır. Üçüncü olarak, isnad şeması gösterilmiştir.

İkinci başlık altında, hadisin diğer kaynaklardaki rivâyetleri incelenerek, farklı rivâyetleri, farklı lafızları tespite çalışılacaktır. Üçüncü başlık altında ise, hadislerin temel hadis kitapları çerçevesinde tahrîci yapılmıştır. Yine bu başlık altında Debûsî'nin *Takvîmü'l-edille*'sinde hadislerin hangi konularla ilgili olarak verildiği ifade edilmiştir. Bununla hadisçi ve fıkıh usûlcülerinin hadisleri hangi konularla ilgili olarak kullandıklarının tesbiti amaçlanmıştır.

III- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamızda hadisler değerlendirilirken, hem ricâl hem de rivayet kaynaklarından en muteber eserler kullanılmıştır. Örneğin, senedler konusunda, İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübra'sı*, Buhârî'nin, *et-Târihu'l-kebîr'i*, İbn Ebî Hâtim'in, *el-Cerh ve't-ta'dil'i*, Mizzî'nin, *Tehzîbu'l-Kemâl'i*, Zehebî'nin, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'sı* ve İbn Hacer'in, *Tehzîbu't-Tehzîb'i* ve *Takrîbu't-Tehzîb'i* temel alınmış, ancak diğer rical kitaplarından da yararlanılmıştır.

Debûsî *Takvîmü'l-edille*'de, görüşlerini delillendirmek için âyetlere, hadislere, sahâbe kavillerine ve müctehid imamların görüşlerine yer vermiştir. Bütün bu delillerden hadisler, kaynaklar esas alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Rivayet kaynakları açısından çalışmamız *Kütüb-i Tis'a* diye isimlendirilen temel hadis kitaplarına dayandırılmıştır. Bilindiği gibi bunlar; Buhârî ve Müslim'in *el-Camiu's-sahih'leri*, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünenleri*, İmam Mâlik'in *Muvatta'*ı ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM
DEBÛSÎ VE TAKVÎMÜ'L-EDİLLE'Sİ

I-HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ

Asıl ismi Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah)¹ b. Muhammed b. İsa ed-Debûsî'dir. Buhârâ ve Semerkant arasında kalan Debûsiye köyünde, 368/978 yılında doğduğu için buraya nisbet edilmiştir. Aslen Türk olduğu söylenmektedir. Hocaları hakkında fazla bilgi bulunmamasıyla birlikte, meşhur Hanefî fakîhi Ebu Cafer b. Abdullah el-Ustrûşeni (ö. 400/1009)'den ders aldığı bilinmektedir. Üstün zekâsı ve fikhî meseleler tartışılırken gösterdiği başarı sebebiyle Buhârâ ve Semerkant'ta yapılan ilmi münazaraları darb-ı mesel haline gelmiştir. Kadılık ta yaptığı için, Kadı Zeyd lakabıyla da meşhur olan Debûsî, Hanefîlerce el-Kudâtü's-seb'a (yedi kadı) diye bilinen fakihler arasında sayılır.² Altmış üç yaşlarında 430/1039'da Buhârâ'da vefat etmiştir. Tabakât kitaplarında hayatı hakkında fazla bilgi verilmemektedir.³

Debûsî, Karahanlılar döneminde Maverâ'ü-Nehir bölgesinde yaşamış, önde gelen Hanefî fıkıhçı ve fıkıh usûlcülerinden biridir. Ebû'l-Usr el-Pezdevî ve Şemsu'l-Eimme es-Serahsî ile birlikte, Hanefî fıkıh usûlünün üç kurucusundan sayılır.⁴

Debûsî, hilaf (Mukayeseli fıkıh) ilminin kurucusu kabul edilir.⁵ Başka bir ifadeyle, hilaf ilmini sistematik şekilde inceleyen ilk hukukçudur. Bu konuda ilk kabul edilen eser de O'nun "*Te'sisü'n-nazar*" adlı kitabıdır. Aynı zamanda, kıyas⁶, istihsan,

¹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, I, 84,108; Zirikî, *el-A'lam*, V, 248.

² Leknevî, *el-Fevâid*, 109; Zehebî, *Siyer*, XIII, 337.

³ Akgündüz, "Debûsî", *DİA*. IX, 66; Zehebî, a.g.e., a.y.

⁴ Keskiöglü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, s.171.

⁵ Bilmen, *Hukukî İslâmîye ve İstulâhâtü Fikhiyye Kâmûsu*, I, 370; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, "Hilaf", s. 150.

⁶ Bkz. Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, s. 274-294.

taklid, ilham, istishab ve tard gibi usûl konularını ayrıntılı bir şekilde inceleyen ilk âlim olup, taklid, ilham, istishab ve tardın delil olma özelliğini reddetmektedir.⁷

Eserleri incelendiğinde, fıkıh ilmindeki yerinin en az “meselede müctehid” seviyesinde olduğu görülür. *Takvîmü’l-edille* adlı eseri, Cessâs’ın *Usûlü’l-fıkh*’ından sonra, fukaha mesleği diye bilinen metotla telif edilmiş ve günümüze ulaşmış en önemli eserdir.⁸ Fukaha mesleğini Hanefîler uygulamıştır. Onlar, daha çok usûl kaidelerinin tatbikatına yer vermişler, usûl kaidelerini fıkıhın tatbikatından çıkarmışlardır. Bu usûlle eser yazanlar, konunun anlaşılmasını sağlamak ve tatbikâtını gerçekleştirmek bakımından çokça misaller vermişlerdir. (Tümevarım yöntemi)⁹

Debûsî, eserleriyle gerek batı ve gerekse doğu müslümanları arasında büyük bir etki bırakmıştır. Debûsî, İbn Nüceym’e o da *el-Eşbâh ve’n-Nezâir* yoluyla *Mecelle*’ye tesir etmiştir. Bilhassa *Mecelle*’nin “Kavaid-i Külliye” olan ilk yüz maddesinde bu tesir açıkça görülür.¹⁰ Diğer taraftan Endülüslü meşhur hukukçu İbn Rüşd, Bağdat’a gelerek Debûsî’nin eserlerini istinsah etmiş ve batı İslam dünyasına yaymıştır. Bu sebeple İbn Rüşd’ün, eserlerini de Debûsî’den ilham aldığı düşünülebilir.¹¹

Tasavvuf alanında da eser verebilecek kadar irfan sahibi olan Debûsî, itikadî açıdan Maturûdîyye mezhebine bağlı olmasına rağmen, bazı konularda farklı görüşleri olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.¹²

II-ESERLERİ

Debûsî’nin bir kısım eserleri zamanımıza kadar ulaştığı halde, bilindiği kadarıyla bir kısmı da ulaşamamıştır. Bize kadar geldiği bilinmeyen eserlerinin adları şunlardır: *el-Envâr fi usûli’l-fıkh*¹³, *Şerhu’l-Cami’i’l-kebir*¹⁴, *Tecnisü’d-Debûsî*¹⁵, *en-Nazm (en-Nuzûm) fi’l-fetâva*¹⁶, *Hizanetü’l-hüda*¹⁷. Günümüze ulaşan eserleri ise şunlardır:

⁷ Bkz. Debûsî, *a.g.e.* s. 204-218.

⁸ Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66.

⁹ Atar, *Fıkıh Usûlü*, s.13.

¹⁰ Kavakçı, *Karahanlılar Devrinde İslam Hukukçuları*, s. 61.

¹¹ Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdlere*, s. 65.

¹² Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66.

¹³ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 196.

¹⁴ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 568.

¹⁵ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 352.

¹⁶ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 109.

¹⁷ Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, I, 703.

1- *el-Emedü'l-aksâ*

Tasavvuf ve ahlâka dair bir eser olup, ağır bir üslupla yazılmıştır. Tahkikli baskısı Abdülkadir Ahmed Atâ tarafından 1985 yılında Beyrut'ta yapılmıştır.¹⁸

2- *Takvîmü'l-edille*¹⁹

3- *el-Esrâr fi'l-usûl ve'l-fürû'*

Fürû-ı fıkıh ile ilgili sistematik bir eser olup delilleriyle birlikte ele aldığı meseleleri mukayeseli bir şekilde incelemektedir. Köprülü nüshasının birinci varağında, meşhur Endülüslü fakih İbn Rüşd'ün eserlerini neşrederken bu önemli kaynaktan ilham aldığı belirtilmektedir. Bir mukaddime ve kırk yedi kitaptan oluşan eserde müellif konuları incelerken önce ana konuyu ortaya koymakta, ihtilafı hususlarda evvela tercih ettiği görüşü, delilleriyle birlikte zikretmektedir.²⁰ Diğer mezhep sahiplerinin, bilhassa Şafii (ö. 209/819)'nin görüşlerini ve delillerini de zikreden bu eser, asıl konusu itibariyle Hanefi olmakla beraber mukayeseli hukuka önem vermiştir.²¹

Kitap üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır:

Kitâbu'd-dâvâ ve's-şehâde mine'l-esrâr: Ahmed Sübey el-Gâmidî.²²

*Kitâbu'n-nikâh mine'l-Esrâr*²³ ve *Kitâbu'l-Menâsik mine'l-Esrâr*²⁴: Nâyif b. Nâfi' el-Ömerî.

el-Esrâr: Şerâfeddin Ali Galay.²⁵

Debûsî ve el-Esrâr fi'l-usûl ve'l-fürû' Adlı Eserin Tahkiki ve Tahlili I-II: Salim Özer.²⁶

Kadı Ebû Zeyd ed-Debûsî ve Kitâbu'l-Esrâr: Abdullah Sevim.²⁷

¹⁸ Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66; Bilmen, *Hukuki İslamiye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I, 375.

¹⁹ İleride müstakil bir başlık altında incelenecektir.

²⁰ Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66.

²¹ Kavakçı, *a.g.e.*, s. 36.

²² Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmiatü'l-İslamiyye, Medinetu'l-Münevvere, 1408/1988.

²³ Daru'l-Menâr, Kahire, 1413/1993.

²⁴ Daru'l-Menâr, Kahire, 1991.

²⁵ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, Mekke, 1414/1992. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koca, *Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi*, s. 57.

²⁶ Basılmamış Doktora tezi, Erciyes Üniv. Sos. Bilm. Enst., Kayseri, 1997.

²⁷ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sos. Bilm. Enst., İstanbul, 1986.

4- *Te'sisü'n-nazar fi ihtilâfi'l-eimme*

Hilâf ilminin kurucusu olarak bilinen müellif, bu sahanın ilk eserini aynı adla kaleme almıştır. Müellif bu eserinde, Ebû Hanife (ö.150/767), Ebû Yusuf (182/798), Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (ö.189/804), Züfer b. Hüzeyl (ö.158/774), Şafî (ö. 204/819), İmam Mâlik (ö.179/795), ve İbn Ebû Leylâ (ö. 148/765) gibi büyük fakihler arasında ihtilâflı olan, doksandan fazla temel fıkıh kaidelerini sekiz kısmı ayırarak mukayeseli bir şekilde incelenmektedir. Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî (ö. 489/1096) hilafa dair *el-İstilâm* adlı eserinde Debûsî'nin görüşlerini tenkit etmiştir.²⁸

Kitap üzerinde ülkemizde yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır:

Ebû Zeyd ed-Debûsî ve İlmi Hilâf: Ahmed Akgündüz.²⁹

Ebû Zeyd ed-Debûsî'nin Te'sisü'n-nazar Adlı Eserinin İslam Hukuku Bakımından Ehemmiyeti: Yusuf Kılıç.³⁰

İlm-i Hilaf'ın Ortaya Çıkışı Ebû Zeyd Debûsî'nin Te'sisü'n-Nazar Adlı Eseri: Şükrü Özen.³¹

Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi, (ilave ve notlarla *Te'sisü'n-nazar* terc.): Ferhat Koca.³²

III- TAKVÎMÜ'L-EDİLLE

Usûl-i Fıkha dair olan bu eser, Pezdevî (ö. 482/1089) ve Serahsî (ö. 483/1090) başta olmak üzere Hanefî usûlcülerinin temel kaynağıdır. Dilinin sadeliği, sisteminin mükemmelliği ve mukayeseli metotla kaleme alınmış olması, en önemli özelliklerindedir. Debûsî'ye isnad edilen, *el-Envar fi usûli'l-fikh* adlı eser bunun muhtasarıdır.³³

Müellif, eserinde incelediği her konuyu, açık seçik, son derece müdellel olarak işlemiş, orjinal bir mantık, güçlü bir muhakeme ile kaleme almış, konu ile ilgili bütün görüşlere yer vermiş, bunların dayandıkları delilleri ayrı ayrı zikretmiş, bunları kendi mezhebinin görüşleriyle mukayese etmiş ve çürütmüş, böylece kendi mezhebinin veya

²⁸ Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66.

²⁹ Mezuniyet Tezi, Atatürk Üni. İslami İlimler Fak., Erzurum, 1979.

³⁰ *İslam Medeniyeti Dergisi*, V/3, s. 45-88, İstanbul, 1982,

³¹ Basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üni. Sos. Bilm. Enst., İstanbul, 1998.

³² Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

³³ Akgündüz, *a.g.md.*, *DİA.*, IX, 66.

mezhebi içinde tercih ettiği görüşün sağlam ve doğru olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Mantık ilminin bütün kurallarını kullanarak çok teknik manada bir kıyas bölümü yazmıştır. Akli ve nakli bütün delillerden her konuda istifade etmiş ve bunları istediği gibi bolca kullanmıştır.³⁴

Cessâs'ın talebesinin talebesi olan Debûsî, mutlak müctehid olan Ebû Hanife'nin usulüne uygun olarak eserini kaleme almıştır. Yani bir mesele hakkında önce Kur'an'dan, Kur'an'da delil yoksa Sünnet'ten, sünnette delil yoksa İcma'dan, Onda da yoksa Kıyas'dan delil getirir ve bunlardan sonra o mesele ile ilgili akli delilleri sıralar. Ama bir konuda bu dört delilden hepsi de mevcutsa, tabii ki, bunların tamamını da zikreder. Muâz hadisinde de belirtildiği veçhile bu usul esasen Peygamberî bir usûldür.³⁵

Debûsî, *Takvîmü'l-edille*'de delilleri evvela, nakli ve akli olmak üzere ikiye ayırdıktan sonra, Şer'î delillerin yani nakli olanların, akli olanlardan daha üstün olduğunu³⁶, Kur'an'ın her şeyi açıklamaya yeteceğini bizzat kendisinin haber verdiğini³⁷, Kur'an'ın gerçek bir hüccet olduğunu, çünkü O'nun bizzat Allah'ın kelamı olduğunu, Allah'ın ise, bâtıldan asla bahsetmeyeceğini³⁸ bildirir. Debûsî'ye göre de, kesin ilim ifade eden şer'î deliller, Kitap, Sünnet, İcma³⁹ ve Kıyas⁴⁰ olmak üzere dört tanedir. O da eserinde en fazla bu dört delil üzerinde durmuştur.⁴¹

Debûsî bir konuda delil olarak önce âyetleri, ikinci olarak da, hadisleri delil getirir. Yani müellifimizin başvurduğu ikinci kaynak, sünnettir. Çünkü sünnet, hem başlı başına bir delil, hem de Kur'an'ın birinci derece açıklayıcısıdır; şer'î hükümler için Kur'an'dan sonra ikinci kaynaktır.⁴² Mesela, Debûsî, icmânın kesin bir delil olduğuna dair âyetlerden sonra, hadisleri de zikretmektedir. Bunlardan birisinin tercümesi şöyledir: "*Allah, ümmetimi katıyyen dalâlette birleştiremez.*" Bir diğeri anlamı da şudur: "*Her kim cemaatten bir karış bile uzaklaşırsa, İslam'ın ipini boynundan derhal çıkarmış olur*" Debûsî, bu hadiseleri zikrettikten sonra, bu konuda daha birçok hadisin bulunduğunu, ancak konuyu fazla uzatmamak için onların tamamını saymadığını söylemektedir.⁴³

³⁴ Aydın, "Cessâs ve Debûsî'nin Usûllerindeki Metodları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, s. 11-60, Sivas, 2000.

³⁵ Aydın, *a.g.m.*, s. 28.

³⁶ Debûsî, *a.g.e.*, 17.

³⁷ Nahl, 44, 89.

³⁸ Debûsî, *a.g.e.*, 25.

³⁹ Debûsî, *a.g.e.*, 26-34.

⁴⁰ Debûsî, *a.g.e.*, 274-294.

⁴¹ Aydın, Hakkı, *a.g.m.*, s. 28.

⁴² Aydın, Hakkı, *a.g.m.*, s. 30.

⁴³ Debûsî, *a.g.e.*, s. 29-30.

Bir fıkıh Usûlü kitabı olan *Takvîmü'l-edille*'sinde lügât ilminden de yararlanan Debûsî, kelimeleri izah ederken yer yer şiirden şahitler getirmiştir.⁴⁴

Debûsî, *Takvîmü'l-edille*'de de hilâfiyata geniş yer vermiştir. Hilâfiyata geniş çapta yer vermesinin sebebi, kendi mezhebi olan Hanefiliğin diğerlerinden daha sahih olduğunu ispat etmektir. Hanefi mezhebinden genellikle İmam Ebû Hanife, İmam Muhammed ve İmam Ebû Yusuf ve Kerhî'nin görüşlerine yer vermiştir.⁴⁵

Debûsî, eserini yazarken sahabe, tabiîn, tebe-i tabiîn ve daha sonraki devir âlimlerinden yüzlercesinin bilgi ve görüşlerine yer vermiştir. Fakat eser sahibi olan âlimlerin yararlandığı eserlerinin isimlerini yok denecek kadar az zikretmiştir. Fakîhlerin isimlerini tek tek zikretmek yerine âlimlerimiz⁴⁶ gibi, genel ifadeler kullanmıştır. İsa b. Ebân⁴⁷ ve Kerhî⁴⁸ gibi hukukçuların isimlerinden bahsetmesine rağmen eserlerini pek zikretmemiştir.⁴⁹ Konu başlıklarında "Babu'l-kavli fi ..." ifadesini kullanmış, kendi görüşünü belirtirken, "Kâle'l-Kâdî" demiştir.

Debûsî, eserinde yaklaşık yüz on sekiz konuya yer vermiştir. Bunlar arasında esbâbu's-şerâyi⁵⁰, azimet ve ruhsat⁵¹, kaza ve edâ⁵², ilham⁵³, istishab⁵⁴, ehliyet⁵⁵ gibi fıkıh usûlü konuları vardır.

Takvîmü'l-edille üzerinde ülkemizde yapılan yeni çalışmalardan bazıları şunlardır:

Cessâs'ın *Kitabü usûli'l-fıkhı ile Debûsî'nin Takvîmü'l-edille'sinin Karşılaştırmalı Olarak Tanıtılması*: Hakkı Aydın.⁵⁶ Bu eser bazı ilavelerle Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinde makale olarak ta yayımlanmıştır.⁵⁷

İlk Dönem Hanefî Hukukçularından Ebû Zeyd ed-Debûsî'nin Takvîmü'l-edille İsimli Eserinin Edisyon Kritiği: M. Masum Vanlıoğlu.⁵⁸

⁴⁴ Aydın, Hakkı, *a.g.ma*, s. 35.

⁴⁵ Aydın, *a.g.m*, s. 36.

⁴⁶ Debûsî, *a.g.e.*, s. 154.

⁴⁷ Debûsî, *a.g.e.*, s. 47.

⁴⁸ Debûsî, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁹ Aydın, *a.g.m*, s. 38.

⁵⁰ Debûsî, *a.g.e.*, s. 64.

⁵¹ Debûsî, *a.g.e.*, s. 86.

⁵² Debûsî, *a.g.e.*, s. 92.

⁵³ Debûsî, *a.g.e.*, s. 406.

⁵⁴ Debûsî, *a.g.e.*, s. 410.

⁵⁵ Debûsî, *a.g.e.*, s. 432.

⁵⁶ Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üni. İlah. Fak., Erzurum, 1985.

⁵⁷ *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, 11-60, Sivas, 2000.

⁵⁸ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üni. Sos. Bilm. Ens., Bursa, 1997.

Takvîmü'l-edille Adlı Eser Çerçevesinde Debûsî'de Naslar Dışındaki Şer'î Deliller: Abdullah Durmuş.⁵⁹

Hanefî Usûlcülerinden Kadı Ebû Zeyd ed-Debûsî'nin Kıyas Nazariyesi (Takvîmü'l-edille Adlı Eseri Çerçevesinde): Temel Kaçır.⁶⁰

Takvîmü'l-edille Temelinde Debûsî'nin Delil Anlayışı: Erdoğan Sarıtepe.⁶¹

⁵⁹ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. Sos. Bilm. Ens., İstanbul, 2000.

⁶⁰ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üni. Sos. Bilm. Ens., Ankara, 2007.

⁶¹ Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. Sos. Bilm. Ens., Ankara, 2007.

İKİNCİ BÖLÜM
TAKVİMÜ'L-EDİLLE'DEKİ HADİSLER

Bu bölümde, ele alınacak hadisler, öncelikle, isnad bakımından incelenerek şeması çıkarılacak, farklı rivâyetlerinin tespiti yapılacaktır. Hadislerin *Kütüb-i Tis'a*'da hangi bölümler altında yer aldıkları verilmeye çalışılacaktır. *Takvîmu'l-edille*'de yer alan rivâyetlerin, eserde hangi konuda yer aldığı ifade edilecektir. Son olarak, bir değerlendirme ve karşılaştırma yapılmasına çalışılacaktır.

BİRİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ غَزْوَانَ عَنْ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالْحِنْطَةُ بِالْحِنْطَةِ مِثْلًا بِمِثْلٍ

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre, Hz. Peygamber “*Miktarca eşit (ve elden peşin verilmek üzere) gümüş gümüşle, altın altınla, arpa arpayla, buğday buğdayla, misli misliyle – satılabilir*”⁶² buyurmuştur.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Ebû Bekir b. Ebî Şeybe > Ya'la b. Ubeyd > Fudayl b. Gazvân > İbn Ebî Nu'm > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

⁶² İbn Mâce, “Ticârât”, 84.

a) Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö.235/849)

Asıl ismi, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Abesî'dir. Musannef sahibi sika bir hadis hafızıdır.⁶³ İbn Ebî Hâtim ve İbn Hirâş saduk, el-İclî ise sika ve hafız olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴

b) Ya'la b. Ubeyd (ö. 209/824)

Asıl ismi Ya'la b. Ubeyd Ebû Umeyye el-Eyâdî el-Kûfî'dir. Ebû Hatim sadûk diye nitelendirmiştir. İbn-i Hacer, Sevrî'den bir rivâyeti dışında sika olduğunu belirtmiştir.⁶⁵ Salih b. Ahmed b. Hanbel babasından rivâyetle, hadislerinin sahih, kendisinin de salih bir kimse olduğunu söylemiştir. Hakkında Yahya b. Main ve İshak b. Mansur "sika", demişlerdir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta onu zikretmiştir.⁶⁶ Ebû Hâtim, babasından rivâyetle Ebû'l-Ya'la evlâtları içinde en güvenilir olanıdır, hafız, sika ve imamdır, başka bir seferinde ise "sadûk" demiştir.⁶⁷

c) Fudayl b. Gazvân (ö. yak. 140/757)

Asıl ismi, Fudayl b. Gazvân b. Cerîr ed-Dabbî el-Kûfî'dir. Harb b. İsmail'in Ahmed b. Hanbel'den, Osman b. Said ed-Darimî'nin Yahya b. Main'den rivâyet ettiklerine göre Fudayl b. Gazvân "sika" bir ravidir. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin çoğu ondan hadis rivâyet etmiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir.⁶⁸

d) İbn Ebî Nu'm (ö. ?)

Asıl ismi, Abdurrahman el-Becelî el-Kûfî'dir. İbn Hacer *Tehzîb*'te makbul olduğunu söylemektedir.⁶⁹ Hakkında Yahya b. Main "zayıf", Ebû Hâtim ise, "salihu'l hadis" demiştir.⁷⁰ Hadisi itibar amacıyla yazılır. Kendisinden âli bir isnad zikredilir.⁷¹

⁶³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 440.

⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-ta'dil*, V, 160; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 34; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XI, 122, *Tezkiratu'l-huffâz*, II, 432-434, *Mizânu'l-itidâl*, II, 490; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 3-4.

⁶⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 389; İbn Hacer, *Takrîb*, II, 341;

⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 353.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübra* VI, 397; Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, VIII, 419; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 304, İbn Hibbân, *es-Sikât*, I, 334; Zehebî, *Zehebî, Siyer*, IX, 476, *Tezkiratu'l-huffâz*, I, 314.

⁶⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, VII, 122; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 74; Mizzî, *a.g.e.*, XXIII, 302; Zehebî, *Siyer*, VI, 203, İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 267; *Tehzîbu't-Tehzîb*'te Fadl bin Gazvan ismiyle geçer. *a.g.mlf., Takrîb*, II, 113.

⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 279.

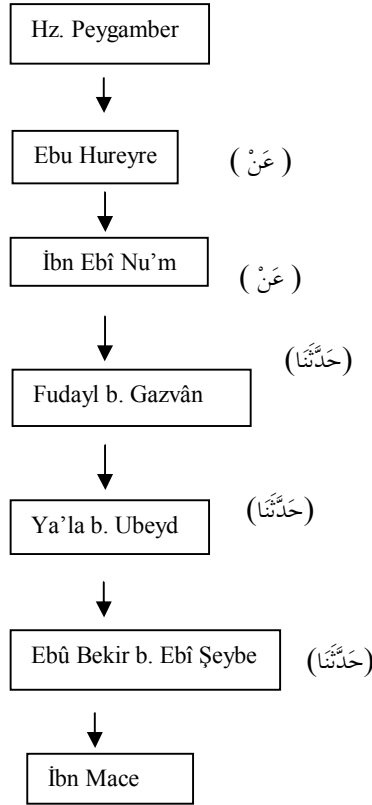
⁷⁰ Buhârî, *a.g.e.*, II, 339; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 123; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 109.

⁷¹ Zehebî, *Mizânu'l-itidâl*, I, 479.

2-İttisali

Senedde üç حَدَّثَنَا lafzı, iki tane عَنْ lafzı bulunmaktadır. Fudayl b. Gazvân, İbn Ebî Nu'm'dan, İbn Ebî Nu'm da Ebû Hureyre'den “an'ane” yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan araştırmada söz konusu ravilerin birbirinden hadis rivâyet ettikleri tesbit edilmiştir. Dolayısıyla, senedin muttasıl olduğu anlaşılmaktadır.⁷² Hadisin ravilerinden İbn Ebî Nu'm'un zayıf olarak da, nitelendirilmesi hadisin sıhhatine engel bir durum değildir.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadisimiz, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'de de geçmektedir. Buhârî'de Buyû' bölümünde “eşit ölçüde olmadığı takdirde” ibaresi vardır. Müslim'de⁷³ 1586. hadisinde “bür” buğday, “temr” (hurma) ve “riba” (faiz) lafızlarıyla zikretmiştir.

⁷² Mizzî, a.g.e., XXIII, 304-305, VII, 109; İbn Hacer, a.g.e., VIII, 267-268,

⁷³ “Musâkât”, 15.

Hadiste ayrıca, “إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ” (peşin olması dışında) ibaresi vardır. Yine 1587. hadiste, “milh” (tuz) kelimesi de geçmektedir. Ayrıca “Her kim ziyade verir veya alırsa muhakkak ribâ yapmıştır” ifadesi vardır. 1589. hadiste, “elden ele, almak ve vermek ribadır” denilmiştir. 1591. hadiste, “وَزَنَّا بوزنٍ” (tartısı tartısına) ifadesi yer almıştır. Tirmizî’de⁷⁴ “Altını gümüş karşılığında peşin olarak istediğiniz gibi satın yine buğdayı hurma karşılığında peşin olarak dilediğiniz gibi satın yine arpayı hurma karşılığında peşin olarak dilediğiniz gibi (Yani karşılıklı ölçü ve fiyat anlaşmasıyla) alıp satabilirsiniz” şeklinde bir ilave söz konusudur. Nesâî’de⁷⁵ hadisi aynı ifadelerle rivâyet etmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, İbn Mâce’de “Sarf (Altını Altınla, Gümüşü Gümüşle Değiştirmek) ve Birisi Diğerinden Miktarca Fazla İken, Peşin de Olsa Mübadelesi Caiz Olmayan Mallar”, Buhârî’de, “Altını Altınla Satmak”, Müslim’de, “Sarf Etme ve Altının Nakden Gümüşle Satılması”, Tirmizî’de, “Buğdayın Buğday Karşılığında Fazlalık Olmaksızın Satılması”, Nesâî’de, “Hurma Aynı Değerde Hurma İle Değişilebilir, Buğday Aynı Cins Buğdayla Değişilebilir ve Arpa Arpa Karşılığında Değişilir mi?” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, delil çeşitleri konusunda, illet bahsini açıklarken ve kıyas konusu içinde bu hadise yer vermiştir⁷⁶ ve onu, delillerden hüküm çıkarırken, illetini bilmenin önemini vurgulamak ve delillerin âmm’dan hâss’a değişebileceğini ifade etmek amacıyla, zikretmiştir. Yine kıyas konusunda, nassdan kendi görüşüne göre illeti istinbât ederken mezkûr hadis verilmiştir. Bu hadisi esas alarak Debûsî, buğdayın diğer cins ve ölçüdeki ekonomik değeri olan mallarla kıyas edilebileceğini ifade etmiştir.

Hadis kitaplarında ise alışveriş bölümlerinde yer verilen hadis, Debûsî tarafından fıkıh usûlünde sözü edilen hususlarda bir delil olarak sunulmuştur.

⁷⁴ “Buyû”, 23.

⁷⁵ “Buyû”, 42.

⁷⁶ *Takvîm*, s. 19, 42.

İKİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنِي الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الْمَدَنِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي أَوْ قَالَ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضَلَالَةٍ وَيَدُ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَمَنْ شَدَّ شَدًّا إِلَى النَّارِ

İbn Ömer'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “Allah **benim ümmetimi** veya Muhammed ümmetini **dalâlet üzerinde birleştirmez**. Allah'ın (yardım) eli cemaatin (toplumun) üzerindedir. Her kim (cemaatten) ayrılırsa şüphesiz cehenneme gider.”⁷⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Tirmizî > Ebû Bekir b. Nafi' el-Basrî > Mu'temir b. Süleyman > Süleyman el-Medenî > Abdullah b. Dînar > İbn Ömer'den oluşmaktadır.

a) Ebû Bekir b. Nafi' el-Basrî (ö. ?)

Asıl ismi, Ebû Bekir b. Nafi' el-Kureşî el-Adevî'dir. Babası Nafi' İbn Ömer mevlasıydı. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından rivâyetle, Ebû Bekir için Nafi''nin evladından en güvenilir olanıdır, demiştir. Hakkında Yahya b. Main “leyse bi şey'in” başka bir yerde “leyse bihi be's” olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvud sikalardan olduğunu söylemiştir.⁷⁸ İbn Hacer *Takrîb*'te “sadûk” demiştir.⁷⁹

b) Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/802)

Asıl ismi Mu'temir b. Süleyman b. Tarhân et-Teymî Ebû Muhammed el-Basrî'dir. Lakabı et-Tufeyl'dir. Hakkında İshak b. Mansur, Yahya b. Main'den “sika”, Ebû Hâtim “sika” ve “sadûk”, el- İclî ve Muhammed b. Sa'd ise “sika” demişlerdir.⁸⁰

c) Süleyman el-Medenî (ö. ?)

Asıl ismi, Süleyman b. Süfyan et-Teymî Ebû Süfyan el-Medenî'dir. Yahya b. Main hakkında sika değil, Ebû Hayseme yine İbn Main'den “leyse bi şey” demiştir.

⁷⁷ Tirmizî, “Fiten”, 7.

⁷⁸ Mizzî, a.g.e, XXXIII, 146-147.

⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, II, 367, *Tehzîb*, XII, 36.

⁸⁰ İbn Sa'd *et-Tabakâtü'l-kübra*, VII, 290; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., VIII, 402; Mizzî, a.g.e., XXVIII, 254-255; Zehebî, *Siyer*, VIII, 477-479; a.g.mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, I, 245; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 204-205, a.g.mlf., *Takrîb*, II, 263;

Ebû Hâtim ise “daifu’l-hadis” ve sikalardan münker hadisler rivâyet ettiğini, söylemiştir. İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikretmiş ve hata yaptığından söz etmiştir.⁸¹

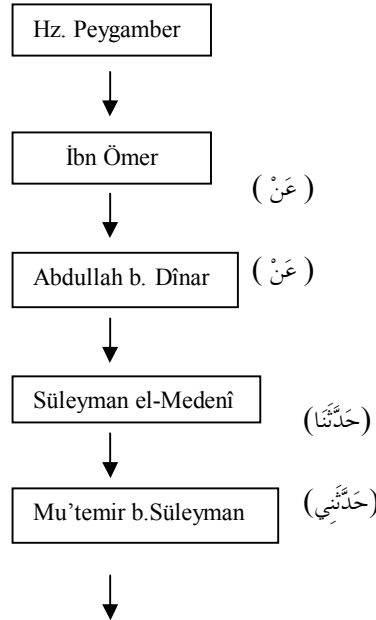
d) Abdullah b. Dînar (ö.127/744)

Asıl ismi; Abdullah b. Dînar el-Kureşî el-Adevî Ebû Abdurrahman el-Medenî’dir. Salih b. Ahmed b. Hanbel babasından rivâyetle, Abdullah b. Dînar hakkında “sika” ve “mustakimu’l-hadis” demiştir. Ebû Hâtim, Muhammed b. Sa’d, İbn Main, İshâk b. Mansur, Ebû Zur’a yine “sika” olduğunu ifade etmişlerdir.⁸²

2-İttisali

Süleyman el-Medenî, Abdullah b. Dînar’dan, o da İbn Ömer’den “an’ane” yoluyla hadisi rivâyet etmiştir. Tirmizî bu vecihten hadisin “garîb” olduğunu söylemiştir. Yapılan araştırmada senedde ittisal olduğu tespit edilmiştir.⁸³ Fakat ravilerden Süleyman el-Medenî’nin zayıf bir ravi olarak ifade edilmesi, hadisin bu vecihte sıhhatine zarar vermektedir. Buna mukabil Tirmizî hadisin başka ravilerden de rivayet edildiğini ve “hasen sahih” olduğunu söylemektedir.

3-İsnad Şeması

⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 229; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 436-437; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 170;

⁸² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V,46; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 471-473; Zehebî, *Siyer*, V, 253; a.g.mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, I, 126; İbn Hacer, *Tehzîb*, V,303; a.g.mlf., *Takrîb*, I,413.

⁸³ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 473; İbn Hacer, *Takrîb*, I, 413.

(حَدَّثَنَا)

Ebû Bekir b. Nafi' el-Basrî

Tirmizî

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'inde*⁸⁴ rivâyet edilmektedir. Rivâyette Hz. Peygamber'in Rabbi'nden istediği şeylerden birinin, ümmetinin dalalet üzere birleşmemesi olduğu aktarılmaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî'de⁸⁵ “Cemaatin Gerekliliği” başlığı altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, icmânın ümmet için bir delil olduğu konusu içinde değinmiştir.⁸⁶ İcmânın delil oluşu üzerinde âyetlerden örnekler verildikten sonra, Hz. Peygamberden gelen mezkûr rivâyette de icmâ fikhî bir delil olarak sunulmuştur.

Tirmizî'deki rivâyette ise, fitne bölümünde, çoğunluğa uymanın önemi üzerinde durulmuştur. Debûsî ise, İslam dininin temel kaynaklarından biri olan icmâyı, bir usûl kaidesi olarak ifade etmiştir. Böylece Tirmizî hadisi, siyasî bir düşünceyle, Debûsî ise fikhî usûlünün bir kaidesi bağlamında zikretmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ الْجَعْدِ أَبِي عُمَانَ حَدَّثَنِي أَبُو رَجَاءٍ الْعَطَارِدِيُّ قَالَ سَمِعْتُ
ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ
عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَبْرًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

⁸⁴ *Müsned*, VIII, 66.

⁸⁵ “Fiten”, 7.

⁸⁶ *Takvîm*, s. 29.

İbn Abbas'tan rivâyet edilmiştir. Hz. Peygamber “ *Kim yöneticisinde hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Çünkü kim (İslam) toplumundan bir karış ayrılıp ta, (bu şekilde) ölürse, cahiliye üzerine ölmüş olur.*” buyurmuştur.⁸⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû'n-Nu'man > Hammâd b. Zeyd > el-Ca'd Ebî Osman > Ebû Recâ el-Utâridî > İbn Abbas'dan oluşmaktadır.

a) Ebû'n-Nu'man (ö. 214/829)

Asıl ismi Muhammed b. el-Fadl Ebû'n-Nu'man es-Sedûsî'dir. Ârim adıyla tanınır. Muhammed b. Müslim b. Vâre, Muhammed b. el-Fadl'dan hadis rivâyet ettiklerini, onun “sadûk ve “me'mun” olduğunu söylemiştir. Ebû Ali ez-Züreykî⁸⁸ ihtilât etmeden önce -karıştırmaya başlamadan önce- hadis rivâyet ettiklerini ifade etmiştir. Buhârî ömrünün sonlarında aklının karıştığından söz etmiştir. Ebû Zur'a babasından sika olduğunu aktarmıştır.⁸⁹

b) Hammâd b. Zeyd (ö.180/796)

Asıl ismi, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî Ebû İsmail el-Basrî el-Ezrak'tır. Ebû Hâtim ve Abdurrahman b. Mehdi devrinin dört hadis imamından biri olduğunu söylemişlerdir. Ali b. el-Medînî, İbn Mehdi'den sünneti Hammâd'dan daha iyi bilen birisini görmedim dediğini aktarmıştır. Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a sika ve mutkin olduğunu söylemişlerdir. Muhaddislerin çoğu ondan hadis rivâyet etmişlerdir.⁹⁰

c) el-Ca'd Ebî Osman (ö.144/761)

Asıl ismi, el-Ca'd b. Dînar Ebû Osman es-Sayrafi'dir. İshak b. Mansûr, Yahya b. Main'den sika olduğunu, aktarmıştır. Hakkında, Nesaî “lâ be'se bihî” demiştir. İbn Mâce dışındakilerin çoğu müellif ondan hadis rivâyet etmişlerdir.⁹¹

⁸⁷ Buhârî, “Fiten”, 2.

⁸⁸ Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 150.

⁸⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 305; Buhârî, *a.g.e.*, I, 208; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 58; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 287-293; Zehebî, *Siyer*, X, 265-269; a.g.mlf., *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 7-9; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 357-359; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 480.

⁹⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 286; Buhârî, *a.g.e.*, III, 25; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 176-182; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 245-252; Zehebî, *Siyer*, VII, 456-466; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 11-19.

⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 528-529; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 561-562; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 80.

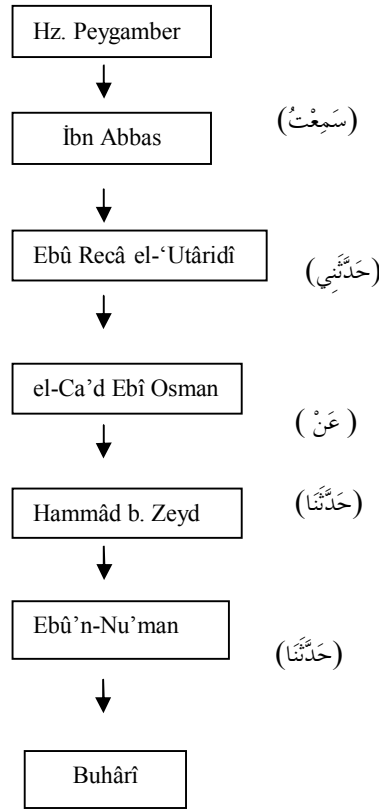
d) Ebû Recâ el-'Utâridî (ö.117/735)

Asıl ismi, İmran b. Melhan Ebû Recâ el-Utâridî el-Basrî'dir. Hz. Peygamber'in zamanına yetişmiş, ama onu görmemiştir. Hakkında Ebû Zur'a "sika" demiştir. İbn Mansûr Yahya b. Main'den sika olduğunu aktarmıştır.⁹² Yine Muhammed b. Sa'd hadiste sika olduğunu söylemiştir.⁹³

2-İttisali

Senedde, semaya delalet eden tahammül lafızları kullanılmıştır. Rivayette ittisal tespit edilmiş olup, ravilerinin güvenilir oldukları görülmektedir. Hadis sahihtir.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'de geçmektedir. Hadisin, Müslim'de⁹⁴, benzer rivâyetleri olmakla birlikte, 1849. hadis Buhârî rivâyetiyle lafzı

⁹² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 304.

⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 138-140; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 410; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 357; Zehebî, *Siyer*, IV, 253-254.

⁹⁴ "İmâre", 56.

itibariyle aynıdır. Ebû Dâvud'da⁹⁵ “(o kimse) boynundan İslam boyunduruğunu çıkarmış olur” şeklinde rivâyet edilmiştir. Nesâî'de,⁹⁶“Kim Allah'a itaatten çıkar” kaydı da vardır. Ayrıca Nesâî'deki rivâyet şu şekilde devam etmektedir “Kim ümmetime karşı ayaklanır, iyi kötü ayırmadan mü'minlere silah çekerse ve İslâm cemaatine karşı sözünde durmazsa benden değildir. Kim İslâm cemaati dışında bir grup tutar, ırkçılık yapar ve ırkçılık için de insanları çağırırsa veya tuttuğu gurup için kızar, taraf tutar ayaklanır ve çatışmaya girer öldürülürse, cahiliyye ölümü üzere ölmüş olur”

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Fitneler Zuhûr Ettiğinde ve Her Durumda Müslümanların Cemaatine Devamın Gerekliliği İle İtaate Karşı Çıkmanın Ve Cemaatten Ayrılmanın Haram Kılınması”, Ebû Dâvud'da, “İslam Toplumundan Ayrılanlarla Savaşmanın Hükümü”, Nesâî'de, “Körü Körüne Dikilmiş Bir Sancağın Altında Öldürülmenin Çirkinliği (Cahiliyye Ölümü)” başlıkları altında, yer almaktadır.

Takvîm'de, hadise, icmânın ümmet için bir delil olduğu konusu içinde değinmiştir.⁹⁷ Hadis, bir önceki hadisle bağlantılı olarak, icmâyâ hadislerden delil getirirken zikredilmiştir. Aynı zamanda Debûsî tarafından, hadiste ifade edilenlerin Hz. Peygamberden gelen bir uyarı olduğu vurgulanmıştır.

Hadis kitaplarında, genelde İslam toplumundan ayrılmanın, ana omurgadan sapmanın Hz. Peygamber tarafından hoş karşılanmadığı ve bu şekilde ölmenin de, kötü bir şey olduğu vurgulanmıştır. Debûsî ise bir usûl konusu olarak, icmâyâ delil getirirken yer vermiştir.

DÖRDÜNCÜ HADİS

– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَيْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ
تَسْبِقُ شَهَادَةَ أَحَدِهِمْ يَمِينُهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ

⁹⁵ “Sünnet”, 27.

⁹⁶ “Tahrîmu'd-demi”, 37.

⁹⁷ *Takvîm*, s. 29.

Abdullah b. Mes'ud'un rivâyetine göre Hz. Peygamber, “*İnsanların en hayırlıları benim asrımdakilerdir, (Sahabe) sonra onları takip edenler, (Tabiûn) Sonra onları takip edenlerdir, (Etbau't-Tabiûn) sonra öyle bir topluluk gelir ki, (ihtirası sebebiyle) onlardan birinin yemini şahitliği, şahitliği yemini, yerine geçer.*” buyurmuştur.⁹⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Muhammed b. Kesîr > Süfyan es-Sevrî > Mansur > İbrahim en-Naha'î > Abîde > Abdullah b. Mes'ud'den oluşmaktadır.

a) Muhammed b. Kesîr (ö.216/831)

Asıl ismi, Muhammed b. Kesîr b. Atâ es-Sakafi'dir. Yahya b. Main'e göre “sika” ve “sadûk” biridir. Buhârî hakkında “leyyîn” demiştir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta yer vermiş, hata yaptığından bahsetmiştir. Hakkında Salih b. Muhammed “sadûk” demiştir. Muhammed b. Sa'd sika olduğunu, ömrünün sonlarında ihtilata düştüğünü belirtmiştir.⁹⁹

b) Süfyan es-Sevrî (ö.161/777)

Asıl ismi, Süfyan b. Sa'id b. Mesruk es-Sevrî Ebû Abdillâh el-Kûfi'dir. Büyük hadis imamı, âlim es-Sevrî'ye Şu'be b. el-Haccâc, Yahya b. Ma'in, Süfyan b. 'Uyeyne hadiste mü'minlerin emîri demişlerdir. el-İclî'de Kûfe'de en sahih isnadın Süfyan ile başladığını söylemiştir. Hatip el-Bağdâdî de, Süfyan'nın kimsenin tezkiyesine ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Abdullah b. Mübarek ise, Süfyan'dan daha faziletli birinden hadis yazmadığını zikretmiştir.¹⁰⁰

c) Mansûr (ö.132/749)

Asıl ismi, Mansûr b. Mu'temir b. Abdillâh es-Sülemî'dir. Hakkında İbn Sa'd “sika”, “me'mun” ve “kesîru'l-hadis” demiştir. Abdurrahman b. Mehdî Kûfe'de ondan daha hafızı olmadığını söylemiştir. el-İclî ise, Mansûr'un “sika”, hadiste “sebt” ve Kûfe halkının en güvenilir olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹

⁹⁸ Buhârî, “Şehâdât”, 9.

⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 489; Buhârî, *a.g.e.*, I, 218; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 68; Mizzi, *a.g.e.*, XXVI, 329-334; Zehebî, *Siyer*, X, 380-383; İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 415-419; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 203.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 371-374; Buhârî, *a.g.e.*, I,125-126; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 229; Mizzi, *a.g.e.*, XI, 154-164; İbn Hacer, *Tehzib*, IV,111-115; a.g.mlf., *Takrîb*, I,203-207.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 337; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII,778; Mizzi, *a.g.e.*, XXVIII, 546-555; Zehebî, *a.g.e.*, V,402.

d) İbrahim en-Naha'î (ö.96/714)

Asıl ismi, İbrahîm b. Yezîd b. Kays en-Naha'î'dir. Ahmed b. Hanbel "hafız", "sahibu's-sünne" diye nitelendirmiş, el-İclî ise, salih biri olduğunu söylemiştir.¹⁰²

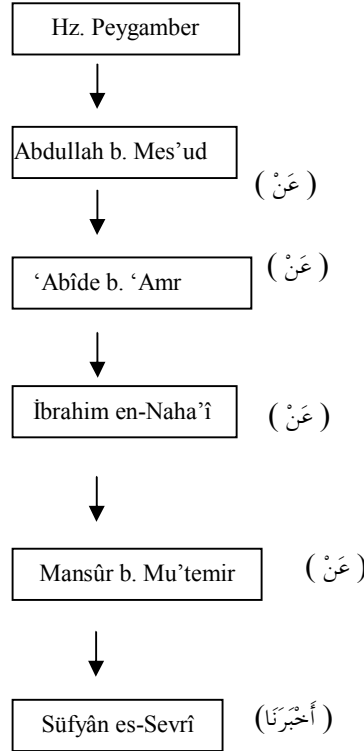
e) 'Abîde (ö.73/692)

Asıl ismi, 'Abîde b. 'Amr, İbn Kays b. Amr es-Selmanî'dir. Hakkında, el-İclî "sika" demiş, yine İshak b. Mansûr da İbn Ma'în'den "sika" olduğunu söylemiştir.¹⁰³

2-İttisali

Süfyân es-Sevrî, Mansûr'dan, o da, İbrahim en-Naha'î'den, o da, 'Abîde b. 'Amr'dan o da, Abdullah b. Mes'ud'an "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan araştırmada, senedin muttasıl olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁴ Ayrıca ravilerinin güvenilirliği tespit edilmiş olup, hadisin sahih olduğu görülmektedir.

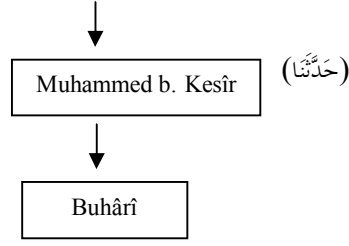
3-İsnad Şeması

¹⁰² Mizzî, *a.g.e.*, II,223; Zehebî, *Siyer*, IV, 520-529; İbn Hacer, *Tehzib*, I,177; Ayrıca bkz, İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 270; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 144.

¹⁰³ Zehebî, *Siyer*, IV,40; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 78-79; a.g.mlf., *Takrib*, I, 649.

¹⁰⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 154-164; Zehebî, *a.g.e.*, V, 402; Mizzî, *a.g.e.*, II, 223; İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 78-79.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde¹⁰⁵ geçmektedir. Müslim'de¹⁰⁶, 2533. hadiste, insanlar kelimesi yerine “*ümmetim*” lafzı vardır. Yine bu hadis numarası altındaki ikinci rivâyette, “İnsanların hangisi en hayırlıdır?” diye sorulduğundan, bahsedilmiştir. Tirmizî'de¹⁰⁷ “*kavim*” kelimesi tekil olarak yer almıştır. Tirmizî Fiten'de “*yalan yayılır*” ifadesi vardır. İbn Mâce'de¹⁰⁸, “*Ashabım*” lafzı geçmektedir. Ayrıca yine aynı hadiste, “*şâhidlik etmesi talep edilmediği halde*” ibaresi yer almaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Sahabenin Ardından Gelenlerin, Sonra Onların Ardından Gelenlerin Faziletleri”, Tirmizî'de, “Hz. Peygamberi Görenler ve Sahabenin Fazileti”, Tirmizî'de, “Cemaatin Gerekliliği”, İbn Mâce'de, “Şâhidlik Etmesi Talep Edilmeyen Bir Kimsenin Şâhidlik Etmesinin Yasak Oluşu”, başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, icmânın kısımları (dereceleri)¹⁰⁹ konusu içinde değinmiştir.¹¹⁰ Sahâbenin kavli icmâ'ı, sukûti icmâ'ı, sahâbeden sonra, hiç ihtilaf olmadan gelen icmâ, sahâbeden sonra önce ihtilaf edilen, sonra ihtilaf kesilerek gelen icmâyı zikreden Debûsî, sahâbenin Hz. Peygamber'in halifeleri olduğu ve sahâbelerin de halifelerinin olduğunu vurguladıktan sonra, hadisi zikretmiş, Hz. Peygamber'in böyle bir sıralama yaptığını belirtmiştir.

Hadis, genelde sahâbenin faziletlerinin anlatıldığı bölümlerde yer almıştır. İbn Mâce'nin Ahkâm bölümünde yer vermesi, Debûsî'nin hadisi delil olarak zikretmesi

¹⁰⁵ *Müsned*, I, 378, 417, 434-438, 448.

¹⁰⁶ “Fezâilu's-sahabe”, 52.

¹⁰⁷ “Menâkıb”, 57.

¹⁰⁸ “Ahkâm”, 27.

¹⁰⁹ Atar, s. 55.

¹¹⁰ *Takvîm*, s. 35.

arasında bağlantı vardır. Buna göre İbn Mace, Debûsî gibi icmânın delil olduğunu ifade etmektedir.

BEŞİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ
بَيْنَمَا النَّاسُ بِقُبَاءٍ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أُنزِلَ عَلَيْهِ
اللَّيْلَةَ قُرْآنٌ وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبَلُوهَا وَكَانَتْ وَجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ

Abdullah b. Ömer'den rivâyetle; “İnsanlar Kuba mescidinde sabah namazını kılarlarken, bir kimse gelip; Resulullah’a bu gece (Kıblenin Mescid-i Haram’dan Mescidi Aksa’ya çevrildiği ile ilgili) Kur’an (âyeti) indi.¹¹¹ O’na Kâbe’ye yönelmesi emredildi, sizde Kâbe’ye yönelin, dedi. Bu sırada onların yüzleri Şam tarafına dönmüştü. Bunun üzerine Kâbe’ye yöneldiler.”¹¹²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdullah b. Yûsuf > Mâlik b. Enes > Abdullah b. Dînar > Abdullah b. Ömer’den oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Yûsuf (ö. 218/827)

Asıl ismi, Abdullah b. Yûsuf et-Tenîsî, Ebû Muhammed el-Külâ’î el-Misrî’dir. Hakkında İbn Ebî Hâtim ve el-İclî “sika” demiş, Yahya b. Ma’in de, onun Muvatta’daki en güvenilir ravilerden olduğunu söylemiştir. Buhârî’de Şamlıların en güvenilir ravilerinden olduğunu belirtmiştir. İbn Adiyy ise, Abdullah b. Yûsuf’u “sadûk” ve “la be’se bih” olarak tanımlamıştır.¹¹³

b) Mâlik b. Enes (ö.179/795)

Asıl ismi, Mâlik b. Enes b. Ebî ‘Âmir b. Amr el-Esbahî el-Hamîrî’dir. Muvatta sahibi, birçok hadis imamının ve hafızının kendisinden hadis rivâyet ettikleri güvenilir

¹¹¹ “Biz senin yüzünü semâya doğru çevirdiğini elbet görüyoruz. Seni, razı olacağın bir kibleye mutlaka çevireceğiz! Şu hâlde artık yüzünü Mescid-i Haram’a doğru çevir!” (Bakara, 144)

¹¹² Buhârî, “Salât”, 32.

¹¹³ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 333-336; Zehebî, *Siyer*, X, 357; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 86-88; a.g.mlf., *Takrib*, I, 463; Ayrıca bkz, Buhârî, *a.g.e.*, V, 233; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 205.

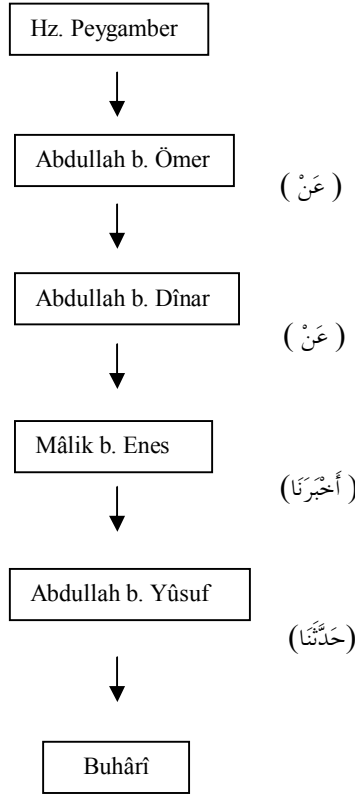
bir ravi ve mezhep imamıdır. İbn Hacer *Takrîb* 'te hakkında “sika”, “mutkin”, “sahihu'l-kitab” ve “âbid” demiştir. Yahya b. Ma'in ve Muaviye b. Salih te “sika” olduğunu söylemiş, Muhammed b. Sa'd onun “sika”, “me'mun”, vera' sahibi, âlim, fakîh ve hüccet bir zat olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁴

c) Abdullah b. Dînar(ö.127/744)¹¹⁵

2-İttisali

Mâlik b. Enes'in Abdullah b. Dînar'dan, onun da Abdullah b. Ömer'den hadis “an'ane” yoluyla aldıkları görülmektedir. Yapılan araştırmada hadiste ittisal tespit edilmiştir.¹¹⁶ Yine ravilerin güvenilirliği görülmüştür. Bu durum hadisin sahih olduğu göstermektedir.

3-İsnad Şeması

¹¹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 91-121; Zehebî, *Siyer*, VII, 48-125; İbn Hacer, *Takrîb*, II, 223; a.g.mlf., *Tehzîb*, X, 5-9; Ayrıca bkz, Buhârî, *a.g.e.*, VII, 310; Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, I, 207-213.

¹¹⁵ Bkz. 2. hadis.

¹¹⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 108; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 303.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca, Müslim ve Nesâî’de de yer almaktadır. Müslim’de¹¹⁷, 525. hadiste, o insanların Ensar’dan olduğu, Hz. Peygamber’le beraber on altı ay Beyt-i Makdis’e doğru namaz kılındığı zikredilmiştir. Nesâî’de¹¹⁸, hadise, benzer şekilde yer vermiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Kiblenin Kudüs’den Kâbe’ye Çevrilmesi”, Nesâî’de, “Kible’nin Farziyeti” ve “Kibleye yönelmek” başlığı altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, icmânın kısımları konusu içinde yer vermiştir.¹¹⁹ Bir önceki hadisle beraber, söz konusu hadis zikredilmiş, Hz. Peygamber’in, cemaatin namaz esnasında kibleyi değiştirmesini kötü karşılamamasını, sahâbe icmânının bir delili olarak sunmuştur.

Hadis kitaplarında, genelde hadis kible ilgili başlıklar altında verilmiştir. Debûsî ise bu noktada, Hz. Peygamber’in tavrından bir usûl kaidesi çıkarmakla ilgilenmiştir.

ALTINCI HADİS

— حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى قَالَا حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ
عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ الْأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا
رَسُولَ اللَّهِ الْحَجُّ فِي كُلِّ سَنَةٍ أَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً قَالَ بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ

İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre, Akra b. Hâbis Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Resûlü hac her sene mi farzdır, yoksa (ömürde) bir kere mi?” diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Yok, (ömürde) bir keredir. Kim daha fazla yapacak olursa, o nafiledir*”¹²⁰

¹¹⁷ “Mesâcid ve Mevâdiu’s-salât”, 2.

¹¹⁸ “Salât”, 24 ve “Kible”, 3.

¹¹⁹ *Takvîm*, s. 37.

¹²⁰ Ebû Dâvud, “Menâsik”, 1.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Zuheyr b. Harb - Osman b. Ebî Şeybe > Yezîd b. Hârûn > Süfyân b. Huseyin > Zührî > Ebû Sinan (Yezîd b. Ümeyye) > İbn Abbas ‘tan oluşmaktadır.

a) Zuheyr b. Harb (ö.234/848)

Asıl ismi, Zuheyr b. Harb b. Şeddâd el-Haraşî Ebû Hayseme en-Nisafî’dir. Hakkında, Muaviye b. Salih, İbn Ma’in’den “sika”, Ebû Hâtim “sadûk ve “sika”, Ebû Bekir el-Hatib “sika”, “sebt”, “hafız” ve “mutkin”, yine İbn Hibbân, “mutkin” ve zabt sahibi biri olduğunu söylemişlerdir. Ebû Dâvud ise insanlar arasında hüccet olduğunu, belirtmiştir.¹²¹

b) Osman b. Ebî Şeybe (ö. 239/853)

Asıl ismi, Osman b. Muhammed b. İbrahim el-Abesî, İbn Ebî Şeybe el- Kûffî’dir. Müsned ve tefsir sahibi bir âlimdir. Tirmizî ve Nesafî dışında *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden hadis almıştır. İbn Ma’in, Muhammed b. Hamîd er-Râzî den sika olduğunu aktarmıştır. İbn Hibbân’da *es-Sikât*’ta zikretmiştir.¹²²

c) Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821)

Asıl ismi, Yezîd b. Hârûn b. Vâdî İbn Zâzân b. Sâbit es-Sülemî’dir. Ali b. el-Medînî hakkında sikalardan olduğunu ve ondan daha iyi bir hafız görmediğini söylemiştir. Hakkında İbn Ma’in “sika”, el-İclî “sika” ve hadiste sebt, Ebû Hâtim de “sika”, “imam” ve “sebt” olduğunu belirtmiştir.¹²³

d) Süfyân b. Huseyn (ö. 150/767)

Asıl ismi, Süfyân b. Huseyn b. el-Hasen Ebû Muhammed Ebû’l-Hasen el-Vâsîdî’dir. Hakkında Yahya b. Ma’in “leyse bihî be’s”, el-İclî ve Osman b. Ebî Şeybe “sika” demişlerdir. İbn Sa’d sika olduğunu söylemekle birlikte, hadiste çokça hata yaptığını da belirtmiştir. İbn Adıyy Zührî’den rivâyeti dışında salih olduğunu

¹²¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 354; Buhârî, *a.g.e.*, III, 429; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 591; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 402-409; Zehebî, *Siyer*, XI, 489-492; İbn Hacer, *Tehzîb*, III,209.

¹²² Buhârî, *a.g.e.*, VII, 250; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 166; Mizzî, *a.g.e.*, XIX, 478; Zehebî, *a.g.e.*, XI, 151-154; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 135-137; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 13.

¹²³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII,314; Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 368; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 295; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 261; Zehebî, *a.g.e.*, IX, 358-370; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 322-323.

aktarmıştır. Osman b. Ebî Şeybe sika olmakla birlikte hadisinde az ızdırab olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

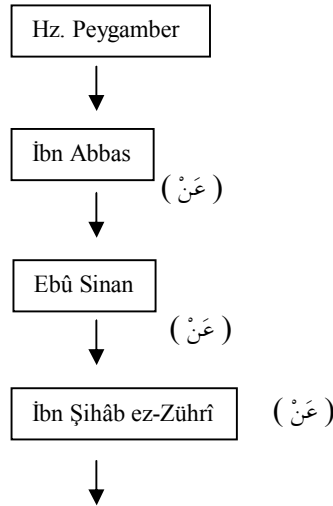
e) Zührî (ö. 125/744)

Asıl ismi, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah el-Kureşî İbn Şihâb ez-Zührî'dir. Hicaz ve Şam bölgesinin büyük âlimi olup, resmi olarak hadisleri ilk tedvin edendir. Amr b. Dînâr, hadisleri tam metinleri ile Zührî gibi rivâyet eden birini görmediğini söylemiştir. Ebû Salih, el-Leys'den ilmi Zührî'den daha iyi toplayanı görmediğini aktarmıştır. İbn Şihâb ez-Zührî kendisinden birçok hadis imamının hadis rivâyet ettiği güvenilir bir ravidir.¹²⁵

2-İttisali

Yezîd b. Hârûn'un, Süfyân b. Huseyn'den¹²⁶, Süfyân b. Huseyn'in, ez-Zührî'den¹²⁷, ez-Zührî'nin Ebû Sinan'dan¹²⁸, onun da İbn Abbâs'tan¹²⁹ hadisi "an'ane" yoluyla aldıkları görülmektedir. Yapılan araştırma sonucu, senedin ittisali söz konusu olmakla birlikte, ravilerinden Süfyân b. Huseyn'in çokça hata yaptığının zikredilmesi hadisin sıhhatine zarar vermemektedir. Zira münekkitlerin çoğu onun güvenilir olduğu görüşündedir.

3-İsnad Şeması

¹²⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 312; Buhârî, *a.g.e.*, IV, 89; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 228; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 139; Zehebî, *Siyer*, VII, 302-303; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 96.

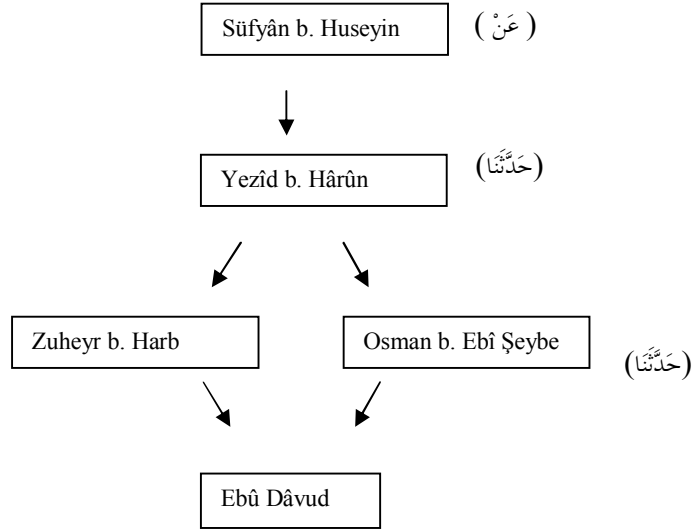
¹²⁵ Buhârî, *a.g.e.*, I, 220; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, 8, 71; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 419; Zehebî, *a.g.e.*, V, 326; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 395-399; a.g.mlf., *Takrib*, II, 207.

¹²⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 262.

¹²⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 426.

¹²⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 86.

¹²⁹ Mizzî, *a.g.e.*, a.y.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde¹³⁰ yer almaktadır. Tirmizî'de,¹³¹ Hz. Peygamber'in soru üzerine bir süre sustuğu aktarılmıştır. Nesâî'de¹³², Hz. Peygamber'in ayrıca, “*Evet deseydim her yıl için farz olacaktı. Siz de onu dinleyip güç yetiremeyecektiniz. Fakat farz olan hac ömürde bir defadır*” buyurduğu rivâyet edilmektedir. İbn Mâce'de¹³³, hadisin ardından: “Ey imân edenler! Size açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayınız”¹³⁴ âyetinin indiği rivâyet edilmektedir. Dârimî'de¹³⁵, orucun farz kılındığına dair âyet okunduktan sonra, sorulduğu rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî'de, “Haccın Farz Kılınışı”, Nesâî'de, “Haccın Farz Oluşu”, İbn Mâce'de, “Hacc'ın Farz Kılınması”, Dârimî'de, “Haccın Nasıl Farz Olduğu”, başlıkları altında, rivâyet edilmiştir.

¹³⁰ *Müsned*, I, 255, 292, 302, 325; II, 308.

¹³¹ “Hacc”, 5.

¹³² “Menâsiku'l-Hacc”, 1.

¹³³ “Menâsik”, 2.

¹³⁴ Mâide, 101.

¹³⁵ “Menâsik”, 4.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, tekrarın emir ve fiilde ne zaman hüküm olacağı konusunda yer vermiştir.¹³⁶ Hadisin, emirde tekrarın delil olduğunu savunanların delillerinden biri olduğu ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında hadis daha çok haccın farz kılımışı adlı başlıklar altında geçerken, Debûsî, bir fıkıh usûlü kaidesini savunanların delili olarak zikretmiştir.

YEDİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنْ زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا جَاءَ ابْنَ عُمَرَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ إِنَّهُ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعَاءَ فَأَتَى ذَلِكَ عَلَى يَوْمٍ أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَرَ اللَّهُ بِوَفَاءِ النَّذْرِ وَنَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ النَّحْرِ

Ziyâd b. Cübeyr, İbn Ömer'e gelen ve soru soran bir adam gördüm, dedi. O da, her çarşamba, oruç tutmaya adadığını, bu durumda, Kurban ve Ramazan bayramı geldiğinde, (ne yapacağımı?) sordu. Bunun üzerine İbn Ömer; “Allah adağı yerine getirmeyi emretti, Hz. Peygamber de kurban bayramı günü oruç tutmayı yasakladı” dedi.¹³⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ahmed b. Hanbel > Huşeym > Yûnus > Ziyâd b. Cubeyr > İbn Ömer'den oluşmaktadır.

a) Huşeym (ö. 183/799)

Asıl ismi, Huşeym b. Beşîr b. el-Kâsım es-Sülemî Ebu Hazm el-Vâsitî'dir. el-İclî, Huşeym'in sika olduğunu, fakat tedlis yaptığını söylemiştir. Hakkında İbn Sa'd “sika”, “kesiru'l-hadis” ve “sebt” demekle birlikte, çokça tedlis yaptığını belirtmiştir.¹³⁸

b) Yûnus (ö.140/757)

Asıl ismi, Yûnus b. Abîd b. Dînâr Ebû Abdillâh el-Abedî'dir. İbn Sa'd, onun “sika” ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Hakkında İbn Hâtim de “sika demiş” ve

¹³⁶ *Takvîm*, s. 44.

¹³⁷ *Müsned*, II, 199.

¹³⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 242; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 272; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 257; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 53.

İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Yine İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den sika olduğunu aktarmıştır.¹³⁹

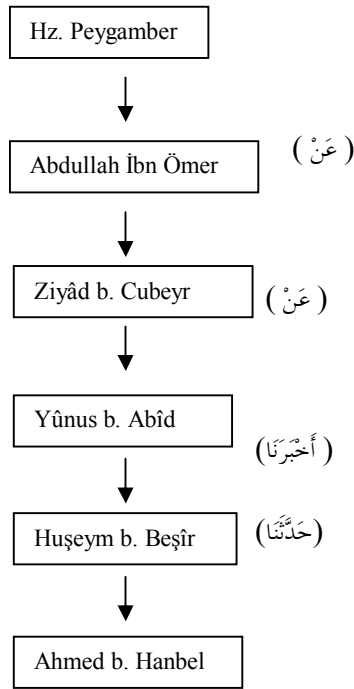
c) Ziyâd b. Cubeyr (ö. ?)

Asıl ismi, Ziyâd b. Cubeyr b. Hayye es-Sakafî el-Basrî'dir. Ebû Tâlib, Ahmet b. Hanbel'den sikalardan olduğunu nakletmiştir. Başka bir rivâyette, Ziyâd b. Cubeyr'i İbn Hanbel ma'ruf biri olarak tanımlamıştır. Osman b. Saîd ed-Darimî, Yahyâ b. Ma'in'den, ayrıca Ebû Zur'a, Nesâî'de sika olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁰

2-İttisali

Yûnus b. Abîd'in, Ziyâd b. Cubeyr'den, hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet ettiği görülmektedir.¹⁴¹ Sened muttasıl olmakla birlikte, ravilerden Huşeym'in tedlisci olarak bilinmesi hadisin bu tarikten sıhhatini zedelemektedir. Buna mukabil Huşeym *Sahihân*'ın kendisinden hadis rivayet ettikleri hafız bir ravidir.

3-İsnad Şeması

¹³⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 260; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 242; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 517; Zehebî, *Siyer*, VI, 288; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 369.

¹⁴⁰ Buhârî, *a.g.e.*, III, 347; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 441; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 515; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 357.

¹⁴¹ Mizzî, *a.g.e.*, IX, 442.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Buhârî ve Müslim’de de vardır. Buhârî’deki,¹⁴² rivâyette kurban ve ramazan bayramı birlikte zikredilmiştir. Müslim’de¹⁴³ de, farklı tariklerde, iki bayram bir arada rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî’de “Ramazan Bayramı Günü Oruç Tutma”, Müslim’de, “Ramazan ve Kurban Bayramı Günlerinde Oruç Tutmaktan Nehiy” başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadisi, nehy-i mutlak ne zaman hüküm olur? konusunda delil olarak sunmuştur.¹⁴⁴ Nehy-i mutlak’a değinirken, Hz. Peygamber’in kurban günleri oruç tutulmasının yasaklanmasını vurgulamak için hadisi zikretmiş, o günlerin yeme içme günleri olduğu vurgulamıştır. Debûsî bu fiili durumun, bir nehiy hükmü taşıdığını ifade etmiştir.

Hadis kitaplarında, hadise oruçla ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Debûsî, kesin nehiy ifade eden durumlara hadisten delil getirmek için zikretmiştir.

SEKİZİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنْبِهِ أَخْبَى وَهَبِ بْنِ مُنْبِهِ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ

Ebû Hureyre’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber “*Abdest alınmadan namaz kabul olmaz*” buyurmuştur.¹⁴⁵

¹⁴² “Savm”, 66.

¹⁴³ “Siyam”, 143.

¹⁴⁴ *Takvîm*, s. 59.

¹⁴⁵ Müslim, “Tahâret”, 330.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Muhammed b. Râfi' > Abdurrezzak b. Hemmâm > Ma'mer b. Râşid > Hemmâm b. Münebbih - Vehb b. Münebbih > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Muhammed b. Râfi' (ö. 245/859)

Asıl ismi, Muhammed b. Râfi' b. Ebî Zeyd Sabûr el-Kuşeyrî'dir. Abdurrahman Ebî Hâtim Ebu Zur'a'dan "şeyh" ve "sadûk" olduğunu aktarmıştır. el-Hakîm'de zamanında doğruluğu ile tanındığını söylemiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. İbn Mâce dışında *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden hadis almıştır.¹⁴⁶

b) Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826)

Asıl ismi, Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nafi' el-Humeyrî Ebû Bekir es-San'ânî'dir. Ebû Zur'a Abdurrezzâk'ın hadiste sebt ravilerden biri olduğunu söylemiştir. Ya'kub b. Şeybe "sebt" ve "sika" olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân es-Sikât'ta zikretmiş, ayrıca Buhârî, onun kitabından daha sahihini rivâyet etmediğini vurgulamıştır. Ebû Hâtim hadislerinin yazılabileceğini ve onlarla ihticâc edilebileceğini söylemiştir.¹⁴⁷

c) Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)

Asıl ismi, Ma'mer b. Râşid el-Ezdî el-Hadânî'dir. Nesâî "sika" ve güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Ma'in, Zührî'den rivâyet edenlerin en sebtlerinden olduğunu aktarmıştır. el-İclî "sika" ve salih biri olduğunu belirtmiştir. Amr b. Ali ise, insanların en doğru sözlüsü olduğunu söylemiştir.¹⁴⁸

d) Hemmâm b. Münebbih (ö. 131/748)

Asıl ismi, Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil Ebû Ukbe es-San'ânî el-Yemânî'dir. İshak b. Mansur, Yahyâ b. Ma'in'den sika olduğunu nakletmiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Özellikle Ebu Hureyre'den rivâyetleri ile meşhurdur.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Buhârî, *a.g.e.*, I, 81-82; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 254; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 193-194; Zehebî, *Siyer*, XII, 214; İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 160-162.

¹⁴⁷ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 130; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 38; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 56-57; Zehebî, *a.g.e.*, IX, 563; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 278.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 546; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 378; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 255-257; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 5; İbn Hacer, *Tehzib*, X, 218; a.g.mlf., *Takrib*, II, 266.

¹⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 107; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 298-299; Zehebî, *a.g.e.*, V, 311-315; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 67.

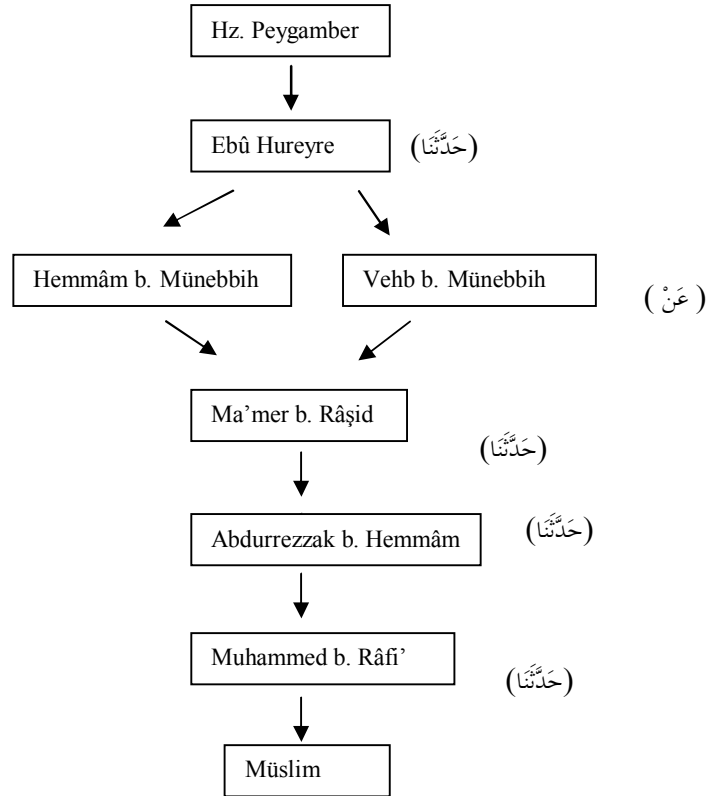
e) Vehb b. Münebbih (ö. 114/732)

Asıl ismi, Vehb b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî el-Yemânî'dir. Hakkında el-İclî, Ebû Zur'a ve Nesâî "sika" demişlerdir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Meşhur dört kardeşten en büyüğüdür. Diğerleri, Ma'kal, Gaylân ve Hemmâm'dır.¹⁵⁰

2-İttisali

Hadisi, Ma'mer b. Râşid, Hemmâm b. Münebbih ve Vehb b. Münebbih 'den, onlar da, Ebû Hureyre'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hadis muttasıl bir senedle gelmiştir.¹⁵¹ Ayrıca ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, İbn Mâce'de de geçmektedir. İbn Mâce'de¹⁵², "tuhûr" temizlik lafzı yer almaktadır.

¹⁵⁰ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 164; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 140; Zehebî, *Siyer*, IV, 544-557; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 166;

¹⁵¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 299; a.g.mlf. *a.g.e.*, XXXI, 140.

¹⁵² "Tahâre", 2.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Tahâretin Vucûbu”, İbn Mâce’de, “Allah’ın Temizlik Olmadan Namazı Kabul Etmeyeceğini Beyân” başlığı altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise nehy-i mutlak ne zaman hüküm olur? konusunda yer vermiştir.¹⁵³ Yine bir önceki hadis gibi, nehy-i mutlak konusunda, abdestsiz namaz kabul olunmayacağı zikredilirken, abdestsiz olanın, namazdan nehy olunduğunu vurgulamak için yer vermiştir.

Hadis kitaplarında, temizlik bölümlerinde geçmektedir. Debûsî ise, nehiy ifade eden bir delil olarak zikretmiştir.

DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صُومُوا لِرُؤْيَيْتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْتِهِ فَإِنْ غُبِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ

Ebû Hureyre’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “*-Ramazan hilalini- gördüğünüzde oruç tutunuz.- Şevval hilalini- gördüğünüzde iftar ediniz. Eğer hilal gizlenirse, Şa’ban ayının günlerinin sayısını otuza tamamlayınız.*”¹⁵⁴

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Âdem > Şu’be > Muhammed b. Ziyâd > Ebû Hureyre’den oluşmaktadır.

a) Âdem (ö. 221/836)

Asıl ismi, Âdem b. Ebî İyas b. Abdurrahman b. Muhammed el-Horasânî’dir. Hakkında, Ebu Dâvud, İbn Ma’in ve el-İclî “sika”, Nesâî “la be’sse bih”, Ebû Hâtim

¹⁵³ *Takvîm*, s. 62.

¹⁵⁴ Buhârî, “Savm”, 11.

“sika” ve “me’mun”, demişlerdir. İbn Sa’d ve Şu’be çok hadis rivâyet ettiğini söylemişlerdir. İbn Hibbân onu es-Sikât’ta zikretmiştir.¹⁵⁵

b) Şu’be (ö.160/776)

Asıl ismi, Şu’be b. Haccâc b. el-Verd el-‘Atekî el-Ezdî’dir. Ebû Tâlib, İbn Hanbel’den Şu’be’nin hüküm konusunda A’miş’ten daha sebt olduğunu, zamanında hadiste ondan daha iyisi olmadığını aktarmıştır. Yahyâ b. Ma’in, Şu’be’nin “imam” ve “mutkin” olduğunu, el-İclî de “sika” ve “sebt” olduğunu belirtmiştir. Yine el-İclî hadis rivâyeti konusunda az da olsa hata yaptığını ifade etmiştir.¹⁵⁶

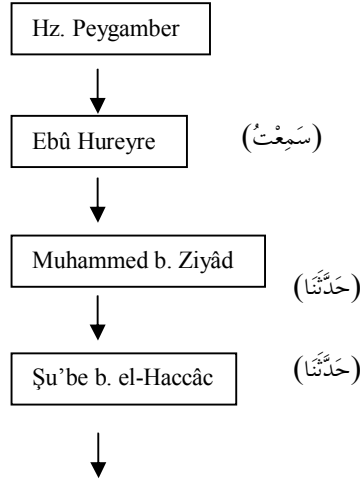
c) Muhammed b. Ziyâd (ö. ?)

Asıl ismi, Muhammed b. Ziyâd el-Kureşî Ebû Hâris el-Medenî’dir. Hakkında, İbrahîm el-Hanî’î, Ahmed b. Hanbel’den ve İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma’in’den “sika” olduğunu aktarmışlardır. Yine Tirmizî ve Nesâî de sika demişlerdir.¹⁵⁷

2-İttisali

Senedde, semaya delalet eden tahammül lafızları kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmede, senedin muttasıl ve ravilerin güvenilir olduğu görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

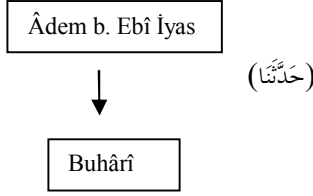
3-İsnad Şeması

¹⁵⁵ Buhârî, *a.g.e.*, I, 39; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 268; Mizzî, *a.g.e.*, II, 301-305; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 171-172; Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, s. 227.

¹⁵⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 280; Buhârî, *a.g.e.*, IV, 244-245; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 126-176; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 479-496; Zehebî, *Siyer*, VI, 202-232.

¹⁵⁷ Buhârî, *a.g.e.*, I, 82; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 257; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 218; Zehebî, *a.g.e.*, V, 262; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 169-170.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde¹⁵⁸ yer almaktadır. Müslim'de¹⁵⁹, 1080. hadiste, ilave olarak, Hz. Peygamber: “*Şayet hava bulutlu olursa onun miktarını hesap edin*” buyurmuştur. Tirmizî'de¹⁶⁰, “*Eğer hava bulutluysa Ramazanı otuz sayın ve sonra bayram yapın*” buyurmuştur. Nesâî'de¹⁶¹, benzer lafızlarla rivâyet edilmiştir. İbn Mâce'de¹⁶², Hz. Peygamber'in “*Eğer hava bulutlu ise otuz gün oruç tutunuz*” buyurduğu rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de “*Ayın Görülmesiyle Ramazan Orucunun Farz Olması, Yine Ayın Görülmesiyle Bayram Yapılması, Ay'ın Başında Veya Sonunda Hava Bulutlu Olursa Ramazan'ın Otuz Gün Üzerinden Tamamlanması*”, Tirmizî'de, “*Oruç Ayını Öne Almamak*”, Nesâî'de, “*Hilal Görülmeden Oruca Başlanmamalı*”, “*Hilal Buluttan Dolayı Görülemez İse Ne Yapılmalı*”, İbn Mâce'de, “*Hilâl Görüldüğünde Oruç Tutunuz Ve (Şevvâl) Hilâli Görüldüğünde İftar Ediniz (Bayram Yapınız)*” başlıkları altında, yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadisi, şer'î sebeplerin beyanı bölümünde delil olarak sunmuştur.¹⁶³ Dinin aslı olan ibadetlerin, keffaretlerin, hadlerin, muamelâtın ve emirlerin sebeplerini, delilleriyle birlikte bilmenin önemi zikredilmiş, bundan sonra Ramazan orucunun sebebinin ayın girmesi ve tekrarlanması; namazın sebebinin de vaktinin girmesi olduğu ifade edilirken hadise delil olarak yer verilmiştir.

Hadis kitaplarında, hadis oruç bölümlerinde, Ramazan ayının tespitiyle ilgili, başlıklar altında zikredilmiştir. Debûsî, şer'î sebepler konusunu ifade ederken yer vermiştir.

¹⁵⁸ *Müsned*, V, 104.

¹⁵⁹ “Savm”, 3.

¹⁶⁰ “Savm”, 2.

¹⁶¹ “Siyâm”, 11.

¹⁶² “Siyâm”, 7.

¹⁶³ *Takvîm*, s. 66.

ONUNCU HADİS

— حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرٍ غَنَى وَأَبْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ

Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber; “ *Sadakanın en hayırlısı, zengin iken (fazla maldan) verilir.* Vermeye önce bakımını üstlendiklerinden başla.” buyurmuştur.¹⁶⁴

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdân > Abdullah > Yûnus > ez-Zührî > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Abdân (ö. 211/826)

Asıl ismi, Abdullah b. Osman b. Cebele Eymen el-Ezdî'dir. İbn Mâce dışındakiler ondan hadis rivâyet etmişlerdir. Hakkında, Ebû Recâ “sika” ve “me'mun” demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.¹⁶⁵

b) Abdullah (ö. 181/797)

Asıl ismi, Abdullah b. el-Mübarek b. Vâzih el-Hanzalî et-Temîmî'dir. İmam, hâfız ve musannef sahibidir. Abdurrahman b. Mehdi onu dört imamdan biri sayar. Diğer imamlar, Süfyan es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Hammâd b. Zeyd'dir. Yahyâ b. Ma'in “sika” ve hadislerinin sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel devrinde İbn Mübarek'ten daha çok ilim isteyenini görmediğini belirtmiştir.¹⁶⁶

c) Yûnus (ö. 149/766)

Asıl ismi, Yûnus b. Yezîd b. Ebî Necâd, İbn Necâd el-Eylî'dir. İbn Ma'in, Zührî'den rivâyetinde “sebt” olduğunu söylemiştir. Hakkında, el-İclî ve Nesâî “sika”

¹⁶⁴ Buhârî, “Zekât”, 18.

¹⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 113; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 276-279; Zehebî, *Siyer*, X, 270; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 274.

¹⁶⁶ Buhârî, *a.g.e.*, V, 212; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 179; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 5-18; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 378; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 177; *a.g.mlf.*, *Takrîb*, I, 445.

demişlerdir. Ya'kub b. Şeybe "salihu'l-hadis", Ebû Zur'a "la be'se bihi" ve İbn Harrâc ise "sadûk" olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁶⁷

d) İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 125/743)¹⁶⁸

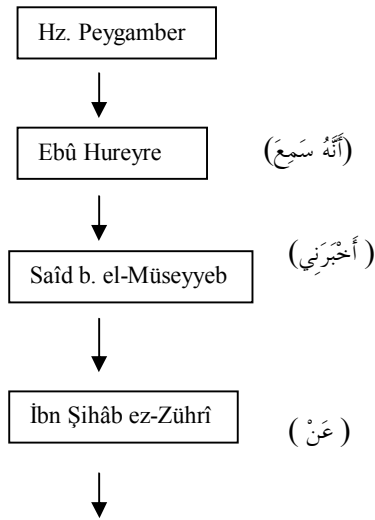
e) Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/712)

Asıl ismi, Saîd b. el-Müseyyeb b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. Tabi'inden büyük bir fakihdir. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim'de göre tabi'inin en değerli simasıdır. Ebû Hureyre'den rivâyette sebtir. Hakkında, Ebû Zur'a "sika" ve "imam" demiştir. Ali b. el-Medîni tabi'in içinde ondan daha âlimini bilmediğini, onun, bir şey hakkında sünnette var demesini yeterli gördüğünü söylemiştir.¹⁶⁹

2-İttisali

Abdullah b. el-Mübarek, Yûnus b. Yezîd'den¹⁷⁰, Yûnus b. Yezîd de ez-Zührî'den¹⁷¹ "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği tespit edilmiş olup, hadisin sahih olduğu görülmektedir.

3-İsnad Şeması

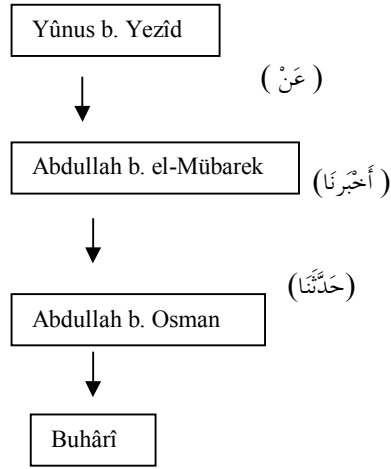
¹⁶⁷ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 406; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 247-248; Zehebî, *Siyer*, VI, 297-301; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 397-398.

¹⁶⁸ Bkz. 6. hadis.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, V, 119; Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, III, 510; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 262; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 66; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 217-246; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 84.

¹⁷⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 10.

¹⁷¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI, 398.

B-FARKLI RIVÂYETLER

Hadis, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde¹⁷² de geçmektedir. Müslim'de¹⁷³, 1034. hadiste, Hz. Peygamber ilaveten: “*Veren el alan elden üstündür*” buyurmuştur. Nesâî'de¹⁷⁴ ve *Müsned*'de de, benzer lafızlarla rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Yüksek Elin, Alçak Elden Daha Hayırlı; Yüksek Elden Kastın: Veren El, Alçak Elden Kastın, Alan El Olduğunu Beyan”, Nesâî'de, “Sadaka Fazla Maldan Verilmelidir” başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, şer'î sebeplerin beyanı bölümünde yer vermiştir.¹⁷⁵ Yukarıdaki konuyla paralel olarak, ayrı bir fasıl halinde, zekâtın vucûbu zikredilirken, nisâb miktarı üzerinde durulmuş, sâime (otlak) hayvanlarından ve ticâret mallarından, zekâtın bir zenginlik üzerinden verileceği Hz. Peygamber hadisi üzerinden ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, zekât bölümlerinde zikredilirken, Debûsî hadise, şer'î delilleri izah ederken yer vermiştir.

¹⁷² *Müsned*, III, 402, 432.

¹⁷³ “Zekât”, 32.

¹⁷⁴ “Zekât”, 60.

¹⁷⁵ *Takvîm*, s. 66.

ON BİRİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ عَنْ أَبِي مَعْبُدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَعْيَانِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ

İbn Abbas'tan; Hz. Peygamber Muaz b. Cebel'i Yemen'e (vali- zekât memuru) olarak göndermişti. O'na, “Onları Allah'tan başka ilah olmadığına, benimde Allah'ın Resulü olduğuma, şahitlik etmeye çağır. Eğer bunu kabul ederlerse, onlara Allah'ın gece ve gündüzde, beş vakit namazı farz kıldığını bildir. **Eğer bunu kabul ederlerse, zenginlerinden alınıp, fakirlere verilmek üzere, onlara malları konusunda Allah'ın zekâtı farz kıldığını bildir.**” buyurmuştur.¹⁷⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled > Zekeriyya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah Sayfiyyî > Ebû Ma'bed > İbn Abbâs'tan oluşmaktadır.

a) Ebû Âsım Dahhâk b. Mahled (ö. 214/829)

Asıl ismi, Ebû Âsım Dahhâk b. Mahled b. Dahhâk eş-Şeybânî'dir. el-Halîlî'ye göre “muttefekun aleyh”, ilim, diyanet ve itkân sahibi biridir. Osman ed-Darimî, İbn Ma'in'den “sika”, el-İclî “sika” ve çok hadis rivâyet eden, İbn Sa'd fâkih ve sika biri olduğunu söylemişlerdir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Buhârî, “Zekât”, 1.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 295; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III, 175; Mizzî, a.g.e., XIII, 281; Zehebî, Siyer, IX, 480-485; İbn Hacer, Tehzib, IV, 395.

b) Zekeriyya b. İshâk (ö. 150/767)

Asıl ismi, Zekeriyya b. İshâk el-Mekkî'dir. İbn Sa'd "sika" ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Hakkında, Veki' ve İbn Ma'in "sika", Ebû Zur'a ve Nesâî ise "la be'se bihî" demişlerdir.¹⁷⁸

c) Yahyâ b. Abdillâh b. Sayfîyyî (ö. ?)

Asıl ismi, Yahyâ b. Abdillâh b. Muhammed Sayfîyyî el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den "sika" olduğunu nakletmiştir. Nesâî de aynı görüştedir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. İbn Sa'd "sika" ve hadislerinin güvenilir olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹

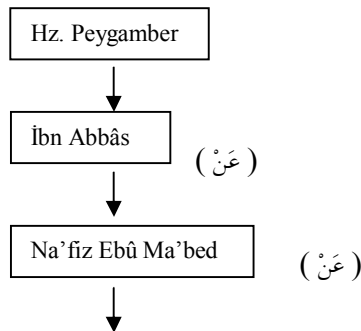
d) Ebû Ma'bed (ö. 104/722)

Asıl ismi, Na'fiz Ebû Ma'bed el-Hicâzî'dir. İbn Abbâs'ın azatlısıdır. İbn Hacer *Takrîb*'te sika demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Yahyâ b. Ma'in, Ebû Zur'a ve Ebû b. Ebî Hayseme Ahmed b. Hanbel'den rivayetle hakkında "sika" demişlerdir. İbn Abbâs'ın en güvenilir azatlısı olduğu bilinmektedir.¹⁸⁰

2-İttisali

Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled¹⁸¹, Zekeriyya b. İshâk'tan, Zekeriyya b. İshâk Yahyâ b. Abdillâh Sayfîyyî'den¹⁸², Yahyâ b. Abdillâh Sayfîyyî Ebî Ma'bed'den¹⁸³, o da İbn Abbâs'tan, hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

3-İsnad Şeması

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 493; Buhârî, *a.g.e.*, III,423; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 593; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 340; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 283.

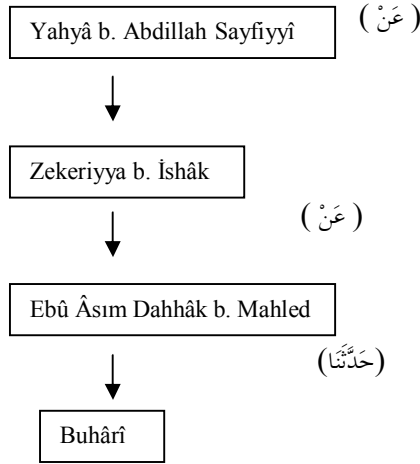
¹⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 488; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 605; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 212.

¹⁸⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 484; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 269-272; İbn Hacer, *Takrîb*, II, 237; a.g.mlf., *Tehzîb*, X, 404.

¹⁸¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 282.

¹⁸² İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 212.

¹⁸³ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 269.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde vardır. Müslim'de¹⁸⁴, “Şâyet buna da itaat ederlerse sakın mallarının en kıymetlilerini alma! Mazlumun (bed) duasından da korun! Çünkü bu dua ile Allah'ın arasında perde yoktur” buyurmuştur. Tirmizî'de¹⁸⁵, hadis, Hz. Peygamber'in “Sen ehli kitap bir topluma gidiyorsun” hitabıyla başlamıştır. Ebû Dâvud'da¹⁸⁶, Nesâî'de¹⁸⁷ ve Müsned'de¹⁸⁸ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “İki Kelime-i Şehadete ve İslamın Şeriatlarına Davet”, Tirmizî'de, “Zekâtta Malın En İyisini Almanın Hoş Olmadığı”, Ebû Dâvud'da, “Sâime (Merâda Otlatılan Hayvanlar)nin Zekâtı”, Nesâî'de, “Zekâtın Farz Olması” başlıkları altında, rivâyet edilmiştir.

Debûsî, *Takvîm*'de, hadise, şer'i sebeplerin beyanı bölümünde yer vermiştir.¹⁸⁹ Yine Hz. Peygamber'in Muâz'a, söylediği hadiste, zenginliğin ancak malla olduğunu beyan etmiştir. Malın, zekâtın vucûbiyeti konusunda şart olduğu ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, çoğunlukla zekât konusu altında değinilmiştir. Debûsî ise, zekâtın sebebinin malın var olması olduğunu vurgulamıştır.

¹⁸⁴ “İman”, 29.

¹⁸⁵ “Zekât”, 6.

¹⁸⁶ “Zekât”, 5.

¹⁸⁷ “Zekât”, 1.

¹⁸⁸ *Müsned*, I, 233.

¹⁸⁹ *Takvîm*, s. 67.

ON İKİNCİ HADİS

- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسًا وَفِي يَدِهِ عَوْذٌ يَنْكُتُ بِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ مَا مِنْكُمْ مِنْ نَفْسٍ إِلَّا وَقَدْ عَلِمَ مَنْزِلَهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلِمَ نَعْمَلُ أَفَلَا تَتَكَلَّمُ قَالَ لَا اَعْمَلُوا فَكُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ { فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى إِلَى قَوْلِهِ فَسُنِّيَّهَ لِلْعُسْرَى }

Ali b. Ebî Tâlib'in bildirdiğine göre; bir gün Hz. Peygamber ile oturuyorduk. Elindeki sopayla yeri çiziyordu. Derken başını kaldırarak şöyle buyurdu: “Sizden hiç kimse yoktur ki, cennet veya cehennemdeki yeri bilinmesin” (Bunun üzerine) Sahabe “Ey Allah’ın Resûlü, o halde niçin çalışıyoruz, tevekkül etmeyeyim mi?” dediler. Hz. Peygamber de “**Hayır, çalışın. Herkes ne için yaratıldı ise o iş için kendisine kolaylık sağlanmış oluyor – Yaratılan her şeyde kolaylık vardır-**” buyurdu. Sonra, “Her kim bir (elinde bulunandan) verir, korunur ve güzel sözü tasdik ederse”, âyetini “Biz de onu en zor olana kolayca iletiriz”¹⁹⁰ âyetine kadar okudu.¹⁹¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû Bekir b. Ebî Şeybe - Zuheyr b. Harb - Ebû Saîd el-Eşec > Veki’ (ح) İbn Numeyr > Ebîhi Abdullah b. Numeyr > el-A’meş (ح) Ebû Kureyb > Ebû Muaviye > el-A’meş > Saîd b. Ubeyde > Ebû Abdirrahman es-Sülemî > Alî’den oluşmaktadır.

a) Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/839)¹⁹²

b) Zuheyr b. Harb (ö. 234/848)¹⁹³

c) Ebû Saîd el-Eşec (ö. 257/870)

¹⁹⁰ Leyl, 5-10.

¹⁹¹ Müslim, “Kader”, 4787.

¹⁹² Bkz. 1. hadis.

¹⁹³ Bkz. 6. hadis.

Asıl ismi, Abdullah b. Saîd b. Huseyn el-Kindî Ebû Saîd el-Eşec el-Kûfî'dir. Hakkında, Ebû Bekir b. Ebî Hayseme, Yahyâ b. Ma'in'in "leyse bihi be'sun" dediğini nakletmiş, fakat zayıf ravilerden rivâyeti olduğunu da belirtmiştir. Ebû Hâtim "sika" ve "sadûk", Nesâî ise "sadûk" demişlerdir.¹⁹⁴

d) Veki' (ö.198/813)

Asıl ismi, Veki' b. Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî Ebû Süfyân el-Kûfî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından Veki'in hafız olduğunu nakletmiştir. Hakkında, Yahyâ b. Saîd ve Ebû Nu'aym "sika", "sadûk", hadiste hüccettir ve hatası azdır demişlerdir. Yahya b. Ma'in'e göre de zaten sebtir. Muhammed b. Sa'd "sika" ve "me'mun" olduğunu söylemiştir. el-İclî ise "sika", âbid, salih biri olarak hadis hafızlarından saymıştır.¹⁹⁵

e)İbn Numeyr (ö.234/848)

Asıl ismi, Muhammed b. Abdullah b. Numeyr el-Hemedânî, Ebû Abdurrahmân el-Kûfî'dir. el-İclî "sika" ve ashâbu'l-hadis'ten olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim "sika" demiş ve kendisiyle ihticâc edilebileceğini söylemiştir. Hakkında, Nesâî ise "sika" ve "me'mun" demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.¹⁹⁶

f) Abdullah b. Numeyr (ö. 199/814)

Asıl ismi, Abdullah b. Numeyr el-Hemedânî, Ebû Hişâm el-Kûfî'dir. Muhammed b. Sa'd hakkında "sika" ve "sadûk" demiştir. Yine el-İclî "sika", "sâlihu'l-hadis" ve "sâhibu's-sünnet" olduğunu söylemiş, İbn Hacer Takrîb'te sünnet ehlerinden sâhib-u hadis biri demiştir.¹⁹⁷

g) el-A'meş (ö. 147/764)

Asıl ismi, Süleyman b. Mehrân el-Esedî el-Kâhili'dir. el-A'meş Kûfeli kıraat imamıdır. el-İclî hadiste "sika" ve "sebt" demiş, zamanında Kûfe halkının muhaddisi olduğunu söylemiştir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den A'meş'in "sika" olduğunu aktarmıştır. Nesâî de "sika" ve "sebt" olduğunu belirtmiştir. Ebû Bekir b. Ayyâş A'meş'i muhaddislerin seyyidi olarak isimlendirdiklerini bildirmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 415; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 73; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 29; Zehebî, *Siyer*, XII, 182-185; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 236; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 419.

¹⁹⁵ Buhârî, *a.g.e.*, II, 227; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 523; Zehebî, *a.g.e.*, IX, 168-171; a.g.mlf., *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 389; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 109.

¹⁹⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 566; Zehebî, *Siyer*, XI, 445; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 282.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 394; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 225; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 57; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 457.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 342; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 146; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 76; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 224; a.g.mlf., *Siyer*, VI, 226-248; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 222.

h) Ebû Kureyb (ö. 248/862)

Asıl ismi, Muhammed b. el-Alâ b. Kureyb Hemedânî'dir. Hakkında, Abdurrahman b. Ebî Hâtim babasının sadûk dediğini aktarmıştır. Nesâî “sika” ve “la be'se bih” demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.¹⁹⁹

ı) Ebû Muaviye (ö. 195/810)

Muhammed b. Hâzım et-Temîmî Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî'dir. Muaviye b. Salih, İbn Ma'in'den naklen, A'meş'ten rivâyet eden en iyi ravilerden olduğunu söylemiştir. el-İclî ve Nesâî “sika” demişlerdir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikretmiş, onun “hafız” ve “mutkin” olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰

j) Sa'd b. Ubeyde (ö. 100/718'den sonra)

Asıl ismi, Sa'd b. Ubeyde es-Sülemî Ebû Hamza el-Kûfî'dir. İshak b. Mansûr Yahyâ b. Ma'in'den sika olduğunu nakletmiştir. Nesâî de aynı görüştedir. Ebû Hâtim hadisin yazılabileceğini söylemiştir. el-İclî “sika”, İbn Sa'd ise hem sika olduğunu, hem de çok hadis rivâyet ettiğini belirtmiştir.²⁰¹

k) Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 85/704)

Asıl ismi, Abdullah b. Habîb b. Rebi' el-Kûfî'dir. Hakkında, Nesâî ve el-İclî “sika”, İbn Sa'd “sika” ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemişlerdir. Başta Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Ömer ve İbn Mes'ud olmak üzere pek çok sahabeden hadis rivâyet etmiştir.²⁰²

2-İttisali

Hadis, üç ayrı tarikten nakledilmiştir. Birinci rivâyet; Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Zuheyr b. Harb ve Ebû Saîd el-Esec'in Veki'ye tahdisen, Veki' el-A'meş'ten, el-A'meş, Saîd b. Ubeyde'den, İbn Ubeyde Ebî Abdurrahman es-Sülemî'den, o da Ali b. Ebî Tâlib “an'ane” yoluyla rivâyet etmiştir.

İkinci rivâyet; İbn Numeyr'den tahdisen, İbn Numeyr babası Abdullah b. Numeyr'den tahdisen, Abdullah b. Numeyr el-A'meş'den tahdisen, el-A'meş Sa'd b.

¹⁹⁹ Buhârî, *a.g.e.*, I, 205; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 52; Zehebî, *Siyer*, XI, 394-398; İbn Hacer, *Takrîb*, II, 297; a.g.mlf., *Tehzîb*, IX, 342.

²⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 392; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 441; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 123; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 119; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 157.

²⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 298; Buhârî, *a.g.e.*, III, 518; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 71; Mizzî, *a.g.e.*, X, 290; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 478;

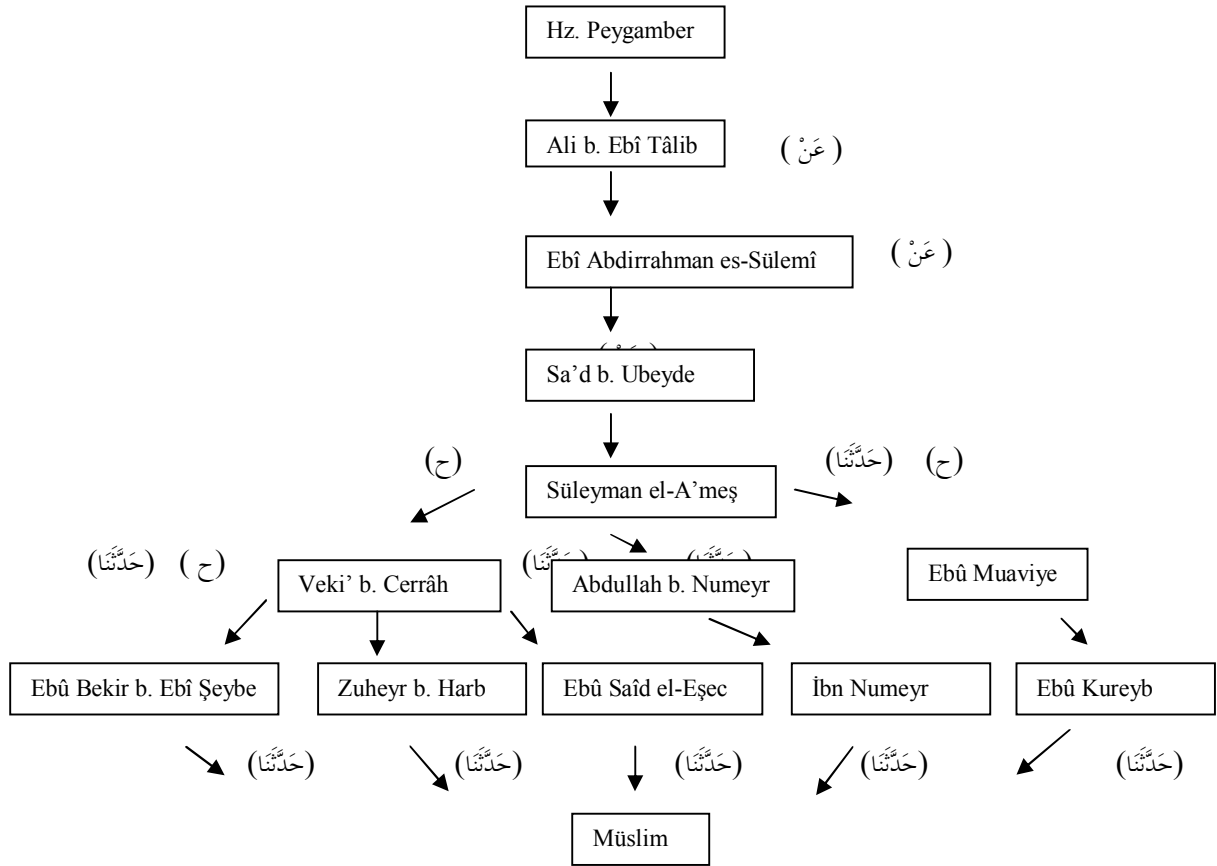
²⁰² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 172; Buhârî, *a.g.e.*, V, 72; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 408; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 267-278; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 183; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 408.

Ubeyde'den, Sa'd b. Ubeyde Ebî Abdirrahman es-Sülemî'den, o da Ali b. Ebî Tâlib'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir.

Üçüncü rivâyet; Ebû Kureyb'den tahdisen, Ebû Kureyb Ebû Muaviye'den tahdisen, Ebû Muaviye el-A'meş'den tahdisen, el-A'meş Sa'd b. Ubeyde'den, Sa'd b. Ubeyde Ebî Abdirrahman es-Sülemî'den, o da Ali b. Ebî Tâlib'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir.

Veki' el-A'meş'ten²⁰³ tahdisen, el-A'meş Sa'd b. Ubeyde'den²⁰⁴, Sa'd b. Ubeyde Ebî Abdirrahman es-Sülemî'den²⁰⁵, o da Ali b. Ebî Tâlib'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

²⁰³ Mizzî, a.g.e. , XII, 78.

²⁰⁴ Mizzî, a.g.e. , X, 290.

²⁰⁵ Zehebî, Sîyer, IV, 267.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde²⁰⁶ geçmektedir. Buhârî'de²⁰⁷, "Bakiu'l-Garkad" (Baki) mezarlığında olayın geçtiği rivâyet ediliyor. Ebû Dâvud *Sünnet*'te, Hz. Peygamber'in ayrıca, "*Saadet ehline saadet ehlinin ameli, şekavet ehline de şekavet (ehlinin ameli) kolaylaştıracaktır*" buyurduğu rivâyet edilmiştir. Tirmizî'de²⁰⁸, İbn Mâce'de²⁰⁹, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, "Leyl Suresi" bablarında, Tirmizî'de, "Mutluluk ve Mutsuzluk İçin Çalışıp Çabalayanlar", Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de, "Kader", Müslim Kader "Âdem'in Yaratılmasının Keyfiyeti", başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, şer'î sebeplerin beyanı bölümünde yer vermiştir.²¹⁰ Şer'î sebeplerin beyanı konusunun sonunda, kâfirlerin kendi hevasına uyararak, Allah'ın emrine ve takdirine karşı çıktıkları ve cehennemi hak ettikleri ifade edilmiş, hadis bu noktada zikredilmiştir.

Hadis kitaplarında çeşitli başlıklar altında, özellikle kader konusu içinde değerlendirilmiştir. Debûsî, kâfirin inkârı hakkında, delil olarak zikretmiştir.

ON ÜÇÜNCÜ HADİS

-حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنْزِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ الْمُنْدَرِيِّ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَدْرِ النَّهَارِ قَالَ فَجَاءَهُ قَوْمٌ حُفَاءَ عُرَاةٍ مُجْتَابِي النَّمَارِ أَوْ الْعَبَاءِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ عَامَتَهُمْ مِنْ مُضَرَ بَلْ كُلُّهُمْ مِنْ مُضَرَ فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَذَّنَ وَأَقَامَ فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ { يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا } وَالْآيَةَ الَّتِي فِي الْحَشْرِ { اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ } تَصَدَّقَ رَجُلٌ مِنْ

²⁰⁶ *Müsned*, I, 82, 129, 132.

²⁰⁷ "Tefsîru'l-Kur'an", 15. Ayrıca bkz., "Cenâiz", 82, "Edeb", 120, "Kader", 4.

²⁰⁸ "Kader", 8.

²⁰⁹ "Mukaddime", 10.

²¹⁰ *Takvîm*, s. 70.

دِينَارِهِ مِنْ دِرْهَمِيهِ مِنْ ثَوْبِهِ مِنْ صَاعِ بُرٍّ مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ حَتَّى قَالَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ
 الْأَنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ تَعْجِزُ عَنْهَا بَلْ قَدْ عَجَزَتْ قَالَ ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ طَعَامٍ
 وَيَتَابٍ حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَهَلَّلُ كَأَنَّهُ مُذْهَبَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ
 أَجُورِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ
 يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ

Münzir b. Cerîr babası, Cerîr b. Abdillâh'tan şöyle rivâyet etmiştir. “Biz gündüzün ortasında Resûlullah'ın yanında bulunuyorduk. Derken yalın ayak, kaplan postu rengindeki gömleklerinin veya abalarını başlarına geçirmiş, kılıçlarını çekmiş, çoğu hatta hepsi Mudar kabilesine mensup, bir takım çıplak adamlar Hz. Peygamber'e geldiler. Onların muhtaç halini görünce, Resûlullah'ın yüzü değişti. İçeri girip, çıktılar. Sonra o, Bilâl'a emir buyurdular. Bilal ezan okudu, kamet getirdi. Resûlullah da namaz kıldırıldı. Sonra hutbe irâd etti ve: “*Ey insanlar! Sizi bir kişiden yaratan Rabbinizden sakının*”²¹¹ âyetini sonuna (yani) “*Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözcüdür*” âyetine kadar ve Haşr sûresindeki “*Her nefis yarın (ahiret) için, ne gönderdiğine baksın. Allah'tan korkun...*”²¹² âyetini okudu. (Devamla) “*Bir adam, yarım hurma olsa, dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sa' buğdayından, bir sa' kuru hurmasından sadaka vermelidir.*” buyurdu. Derken Ensâr'dan biri, taşıyamayacağı kadar, hatta taşımakta aciz kaldığı bir kese getirdi. Sonra birbiri ardınca herkes bir şey getirdiler. Sonunda, yiyecek ve elbiseden oluşmuş iki yığın gördüm. Resûlullah'ın yüzünün, altınla yaldızlanmış gibi parlamasını gördüm. Bunu üzerine Hz. Peygamber: “*Her kim İslam'da güzel bir çığır açarsa, o çığırın ecri ve kendisinden sonra o çığırla amel edenlerin ecirlerinden hiçbir şey eksilmemek kaydıyla, sevapları kendisine aittir. Ve her kim İslam'da kötü bir çığır açarsa, o çığırın vebali ve kendisinden sonra o çığırla amel edenlerin vebali, hiçbir noksanlık olmadan ona aittir.*”²¹³ buyurdu.”

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Muhammed b. el-Müsennâ el-Anzeli > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Avn > Münzir b. Cerîr > Cerîr b. Abdillâh (Ebîhi)'tan oluşmaktadır.

²¹¹ Nisa, 1.

²¹² Haşr, 18.

²¹³ Müslim, “Zekât”, 1691.

a) Muhammed b. el-Müsennâ el-Anzelî (ö. 252/866)

Asıl ismi, Muhammed b. el-Müsennâ b. Abîd, Ebû Mûsâ el-Anzelî'dir. Hakkında, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in "sika", Salih b. Muhammed "sadûk" ve "hüccet", Ebû Hâtim, "sadûk" ve "salihu'l-hadis", Nesâî ise "lâ be'se bih" demişlerdir. Ebû Bekir b. Hatib el-Anzelî, onun "sadûk", "sika", "sebt" olduğunu söylemiş, aynı zamanda insanların hadisleriyle ihticac ettiğini belirtmiştir.²¹⁴

b) Muhammed b. Ca'fer (ö. 206/821)

Asıl ismi, Muhammed b. Ca'fer el-Bezzâz Ebû Ca'fer el-Medâinî'dir. Hakkında, İbn Ma'in, Ahmed b. Hanbel'den "lâ be'se bih" dediğini aktarmıştır. Ebû Hâtim hadislerinin yazılabileceğini, fakat ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²¹⁵

c) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776)²¹⁶

d) Avn b. Ebî Cuhayfe (ö. 120/737'den önce)

Asıl ismi, Avn b. Ebî Cuhayfe, Vehb b. Abdillâh es-Sevâî el-Kûfî'dir. İbn Hacer *Takrîb*'te kendisine "sika" demiştir. Hakkında, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim ve Nesâî "sika" demiş, yine İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²¹⁷

e) Münzir b. Cerîr (ö. ?)

Asıl ismi, Münzir b. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî el-Kûfî'dir. İbn Hacer hakkında "makbûl" demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Müslim, Nesâî ve Ebû Dâvud kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.²¹⁸

2-İttisali

Şu'be b. Haccâc Avn b. Ebî Cuhayfe'den²¹⁹, Avn b. Ebî Cuhayfe Münzir b. Cerîr'den, Münzir b. Cerîr babası Cerîr b. Abdillâh'tan²²⁰, "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

²¹⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 95; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 259-264; Zehebî, *Siyer*, XII, 123-126; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 425-427; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 204.

²¹⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 10-12; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 98-99; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 151.

²¹⁶ Bkz. 9. hadis.

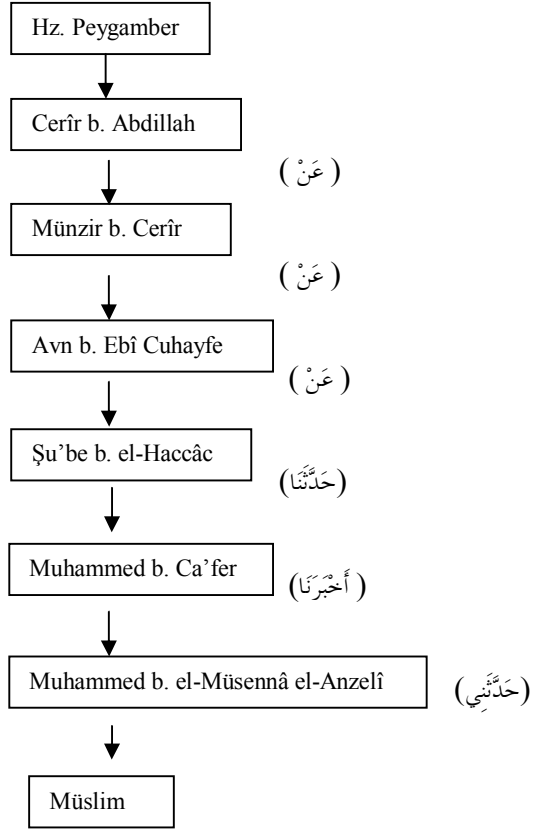
²¹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 319; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 15; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 385; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 447-448; Zehebî, *a.g.e.*, V, 105; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 170.

²¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 267; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 420.

²¹⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 447.

²²⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 267.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Nesâî'de²²¹ de, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C--DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Sadakaya Teşvik", Nesâî'de, "Sadaka Vermeye Teşvik Etmenin Gerekliliği" başlıkları altında, yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, meşruât (efâli mükellefîn) ve hükümlerini beyanı bölümünde yer vermiştir.²²² Meşruât (efâli mükellefîn) hakkında bilgi verilirken, sünnetin açıklayıcı bir yol olduğu söylenmiş, hadiste geçen "men" lafzının, bütün insanları kastettiği ve bunun sünnetle sabit olduğu beyan edilmiştir. Bununla da, Hz. Peygamber'in sözünü ve yaptıklarını ayrıca sahâbenin Hz. Peygamber'den sonra açıkladığı şeyleri bilmenin önemi üzerinde durulmuştur.

²²¹ "Zekât", 64.

²²² *Takvîm*, s. 83.

Hadis kitaplarında, genelde sadakayı özendirme başlıkları altında zikredilmiştir. Debûsî, hadise usûl kaidesini delillendirirken yer vermiştir.

ON DÖRDÜNCÜ HADİS

و حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَاقُ أَحْبَبْنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابِيهِ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ { لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا } فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ فَقَالَ عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ

Ya’la b. Ümeyye’den; Ömer b. Hattâb’a “Eğer seferde, kâfirlerin size kötülük yapacağından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur”²²³ âyetini okudum. Şimdi insanlar emniyettedirler (niçin yolculukta kısaltıyoruz). (Ömer şu cevabı verdi) Bu senin şaştığın şeye, bende şaştım da Resûlullah’a sordum. Şöyle buyurdu. “*Bu Allah’ın size ihsan ettiği şeydir (sadakadır), Siz onun ihsanını kabul edin.*”²²⁴

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû Bekir b. Ebî Şeybe - Ebû Kureyb - Zuheyr b. Harb - İshak b. İbrahîm > Abdullah b. İdrîs > İbn Cureyc > İbn Ebî Ammâr > Abdullah b. Bâbeyh > Ya’la b. Ümeyye > Ömer b. Hattâb’tan oluşmaktadır.

a) Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/849)²²⁵

b) Ebû Kureyb (ö. 248/862)²²⁶

c) Zuheyr b. Harb (ö. 234/848)²²⁷

²²³ Nisa, 10.

²²⁴ Müslim, “Salâtu’l-Musâfirîn”, 1108.

²²⁵ Bkz. 1.hadis.

²²⁶ Bkz. 12.hadis.

²²⁷ Bkz. 6.hadis.

d) İshak b. İbrahîm (ö. 238/852)

Asıl ismi, İshak b. İbrahîm b. Mahled el-Hanzalî, Ebû Ya'kub el-Mervezî İbn Rahûye (Raheveyh)'dir. İbn Mâce dışındaki *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Hakkında, Nesâî imamlardan olduğundan söz etmiş, aynı zamanda “sika” ve “me'mun” demiştir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikretmiş, kendisinin fıkhîta zamanının âlimlerinden olduğunu, aynı zamanda kitaplar tasnif ettiğini belirtmiştir.²²⁸

e) Abdullah b. İdrîs (ö.198/813)

Asıl ismi, Abdullah b. İdrîs b. Yezîd Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Hasen b. Urve Kûfe'de İdrîs'ten daha faziletisini görmediğini söylemiştir. Hakkında, Ebû Hâtim müslümanların imamı, “sika”, “hüccet” demiş, hadisleriyle ihticâc edilebileceğini bildirmiştir. Nesâî de, onun için “sika” ve “sebt” demiştir.²²⁹

f) İbn Cureyc (ö. 149/766)

Asıl ismi, Abdümelik b. Abdülaziz b. Cureyc el-Kureşî'dir. Ebû Zur'a İbn Cureyc'in ilim sahibi biri olduğunu söylemiştir. Ca'fer b. Abdilvahîd Yahyâ b. Saîd'ten “sadûk” olarak nakletmiştir. Ebû Hâtim babasından rivâyetle “salihu'l-hadis” olduğunu aktarmıştır. Hakkında, İbn Şâhin “sika” ve “hüccet” demiş, el-İclî de “sika” olduğunu belirtmiştir.²³⁰

g) İbn Ebî Ammâr (ö. ?)

Asıl ismi, Abdurrahman b. Abdillâh b. Ebî Ammâr el-Kureşî el-Mekkî'dir. Hakkında, Ebû Zur'a, Muhammed b. Sa'd ve Nesâî sika demişlerdir. Ebû Hâtim salihu'l-hadis olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir. Buhârî dışındaki *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.²³¹

h) Abdullah b. Bâbeyh (ö. ?)

Asıl ismi, Abdullah b. Bâbâh, İbn Bâbeyh el-Mekkî'dir. Ali b. el-Medînî Mekke halkından tanınan biri olduğunu söylemiştir. Hakkında, Ebû Hâtim “salihu'l-hadis”, Nesâî ise, “sika” demiştir. Buhârî dışındaki hadis müelliflerinin çoğu ondan hadis rivâyet etmiştir.²³²

²²⁸ Mizzî, *a.g.e.*, II, 373; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 190-191.

²²⁹ Buhârî, *a.g.e.*, V, 47; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 8-9; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 293-300; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 144; Zehebî, *Siyer*, IX, 42-49.

²³⁰ Buhârî, *a.g.e.*, V, 594; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 338; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 325-336; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 402-405; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 520.

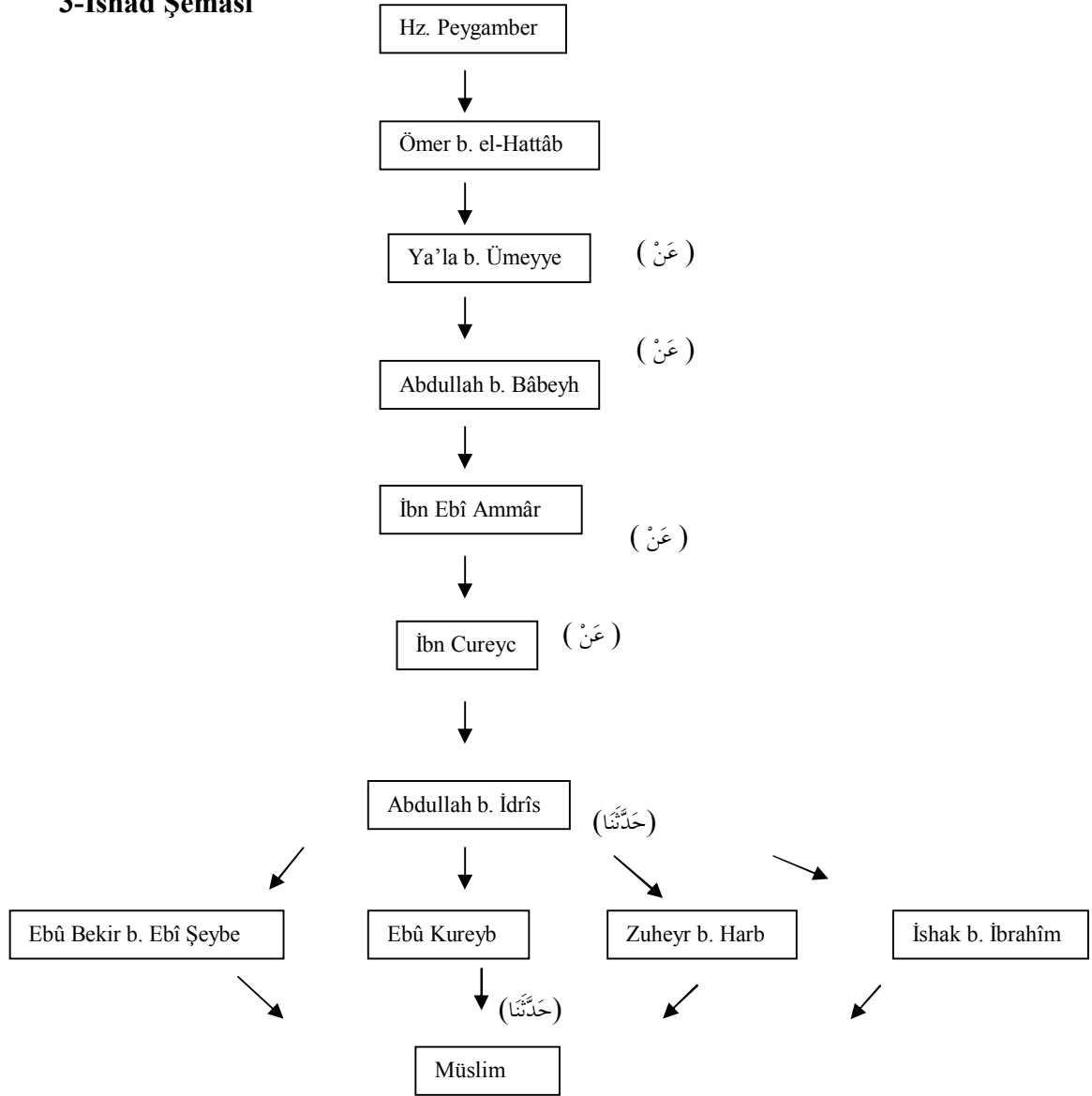
²³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 484; Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 229; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 193.

²³² İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 13; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 320; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 133; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 403.

2-İttisali

Abdullah b. İdrîs İbn Cureyc'den, İbn Cureyc İbn Ebî Ammâr'dan²³³, İbn Ebî Ammâr Abdullah b. Bâbeyh'den, Abdullah b. Bâbeyh Ya'la b. Ümeyye'den²³⁴, Ya'la b. Ümeyye²³⁵ Ömer b. Hattâb'tan "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

²³³ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 341.

²³⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 320.

²³⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 351.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce'de geçmektedir. Ebû Dâvud'da²³⁶ Tirmizî'de²³⁷ ve İbn Mâce'de²³⁸ benzer lafızlarla yer almaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, "Yolculuk Namazı", Tirmizî'de, "Nisa Suresi Tefsiri", İbn Mâce'de, "Yolculukta Namazın Kısaltılması" başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, ruhsat konusunda yer vermiştir.²³⁹ Debûsî'ye göre, azimet hükmü sona erip, ruhsat hükmü bulunan durumlarda insan muhayyer değildir. Bu durumda ruhsat hükmüne göre amel etmek vaciptir. Hanefiler buna düşürme (iskât) ruhsatı²⁴⁰ demişlerdir. Debûsî bu hadisle bu durumun sabit olduğunu vurgulamaktadır.

Hadis kitaplarında, genellikle yolculuk namazı ile ilgili bölümlerde zikredilmiştir. Debûsî ise, konuyu delillendirmek için hadise yer vermiştir.

ON BEŞİNCİ HADİS

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَلِيِّ
الْأَزْدِيِّ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبْشَيْبٍ الْخُتَمِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ
الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ طَوْلُ الْقِيَامِ قِيلَ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ جَهْدُ الْمُقِلِّ قِيلَ فَأَيُّ الْهَجْرَةِ أَفْضَلُ قَالَ مَنْ
هَجَرَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ قِيلَ فَأَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ قَالَ مَنْ جَاهَدَ الْمُشْرِكِينَ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ قِيلَ فَأَيُّ الْقَتْلِ
أَشْرَفُ قَالَ مَنْ أَهْرَيْقَ دَمَهُ وَعَقَرَ حَوَادَهُ

Abdullah b. Hubşi el-Has'amî'den rivâyet edildiğine göre, Resûlülâh'a; "(Namazda) amellerin hangisi daha eftaldir? diye soruldu. O, "Kıyamı uzun olanı" buyurdu." Hangi sadaka daha eftaldir? denildi. "***Malı az olanın gücü nispetinde verdiği***" dedi. Hangi hicret daha üstündür? denildi. "***Allah'ın kendisine haram kıldığı şeyi terk edenin hicreti***" cevabını verdi. Hangi cihat daha eftaldir? denildi. "***Malı ve canı***

²³⁶ "Salât", 1.

²³⁷ "Tefsîru'l-Kur'an", 5.

²³⁸ "İkâmetu's-salât", 173.

²³⁹ *Takvîm*, s. 89.

²⁴⁰ Atar, s. 132.

ile müşriklerle cihat edeni cihadi” buyurdu. Hangi maktul daha şerefli dir? diye soruldu. “Kanı akıtılan ve atının ayakları kesilen” cevabını verdi.”²⁴¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Ahmed b. Hanbel > Haccâc > İbn Cureyc > Osman b. Ebî Süleyman > Alî el-Ezdî > Ubeyd b. Umeyr > Abdullah b. Hubşi el-Has’ami’den oluşmaktadır.

a) Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Asıl ismi, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ebû Abdullah el-Mervezî’dir. Müsned müellifi, mezhep imamıdır. Abdurrezzâk ondan daha iyi bir fakih, vera’ sahibi birini görmediğini söylemiştir. el-İclî hadiste “sika” ve “sebt” olduğunu belirtmiş, İbn Sa’d, “sika”, “sadûk”, “sebt” ve kesîru’l-hadis demiş, İbn Ebî Hâtim ise, “imam” ve “hüccet” olduğu beyan etmiştir. Hakkında, İbn Hibbân *es-Sikât*’ta, “hafız” ve “mutkin” demiştir. Ebû Zur’a binlerce hadisi ezbere bildiğini söyleyerek, hafızasının sağlamlığına işaret etmiştir.²⁴²

b) Haccâc (ö. 206/821)

Asıl ismi, Haccâc b. Muhammed, Ebû Muhammed el-Masîsî’dir. Ali b. el-Medîni ve Nesâi onun sika olduğunu söylemişlerdir. Yahyâ b. Ma’in’e göre Haccâc, İbn Cureyc’in ashabının en güvenilir olanıdır.²⁴³

c) İbn Cureyc (149/766)²⁴⁴

d) Osman b. Ebî Süleyman (ö. ?)

Asıl ismi, Osman b. Ebî Süleyman b. Cubeyr el-Kureşî en-Nevfelî’dir. İbn Hibbân Mekke’de kadı olduğundan söz etmiştir. Saîd b. Ahmed b. Hanbel babasından sika olduğunu aktarmıştır. Hakkında, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma’in’den rivayetle

²⁴¹ Ebû Dâvud, “Vitr”, 12.

²⁴² İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 354; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 292; Mizzî, *a.g.e.*, I, 437; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 62.

²⁴³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 333; Buhârî, *a.g.e.*, II, 380; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 163; Mizzî, *a.g.e.*, V, 451; Zehebî, *Siyer*, IX, 447-450; a.g.mlf., *Tehzib*, II, 205.

²⁴⁴ Bkz. 14.hadis.

“sika” demiştir. Ebû Hâtim, Muhammed b. Sa’d, Ya’kub b. Şeybe, İbn Hacer ve el-İclî’de aynı görüştedirler.²⁴⁵

e) Alî el-Ezdî (ö. ?)

Asıl ismi, Alî b. Abdillâh el-Ezdî, Ebû Abdillâh b. Ebî'l-Velîd el-Bârikî'dir. İbn Hacer, *Takrîb*'te sika demiş, hata yapmış olabileceğini söylemiştir. el-İclî de hakkında sika demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²⁴⁶

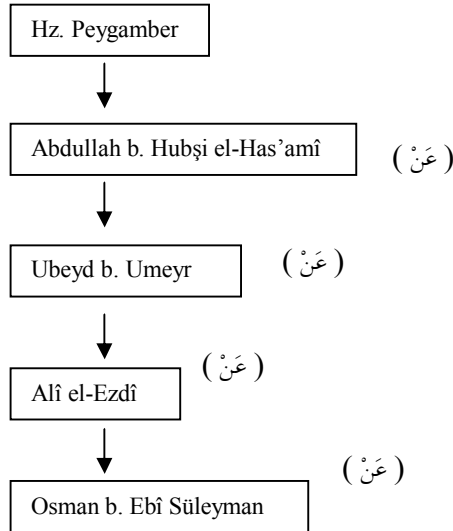
f) Ubeyd b. Umeyr (ö. 68/687)

Asıl ismi, Ubeyd b. Umeyr b. Katâde el-Leysî, Ebû Âsım el-Mekkî'dir. Hakkında, İbn Ma'in ve Ebû Zur'a “sika” demişlerdir. el-İclî de, tabi'in büyüklerinden ve sika olduğunu belirtmiştir.²⁴⁷

2-İttisali

Osman b. Ebî Süleyman, Alî el-Ezdî'den²⁴⁸, Alî el-Ezdî, Ubeyd b. Umeyr'den²⁴⁹, Ubeyd b. Umeyr, Abdullâh b. Hubşî el-Has'amî²⁵⁰'den hadisi “an'ane” yoluyla rivâyet etmiştir. Hadis muttasıl bir senedle gelmektedir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği tespit edilmiştir. Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

²⁴⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 486; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 192; Mizzî, *a.g.e.*, XIX, 384-385; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 120.

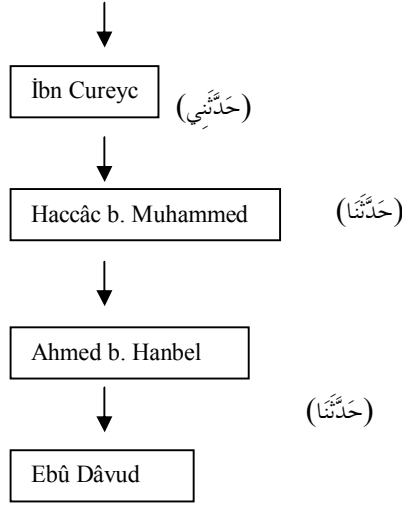
²⁴⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 40; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 358-359; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 40.

²⁴⁷ Buhârî, *a.g.e.*, V, 455; Zehebî, *Siyer*, IV, 156; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 65.

²⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 41.

²⁴⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 41. İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 66.

²⁵⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 66.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde²⁵¹ geçmektedir. Nesâî'de²⁵², İbn Mâce'de²⁵³, benzer lafızlarla yer almıştır. *Müsned*'de Ebû Hureyre'den yapılan rivâyette Hz. Peygamber, ayrıca “*Vermeye bakıma üstlendiklerinden başla*” buyurmuştur.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Nesâî'de Zekât “Malı Az Olanın Gücü Nispetinde Vermesi”, İbn Mâce'de, “Allah Yolunda Savaşmanın (Faziletinin Beyânı)” başlıkları altında geçmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, azimet ve ruhsat konusunda değinmiştir.²⁵⁴ Yolculukta namazı örnek olarak verirken, orada edanın tamamının fazla rekât kılmak olmadığını söylemektedir. Hadiste de, sadaka verirken çok mal vermenin değil de, az da olsa elindekinin tamamını vermenin önemi ifade edilmektedir.

Hadis kitaplarında, zekât bölümünde ve cihadın bir çeşidi olarak zikredilmiştir. Debûsî ise, azimet ve ruhsat konusunu izah etmek için hadise başvurmuştur.

²⁵¹ *Müsned*, I, 191; II, 300, 302,

²⁵² “Zekât”, 49.

²⁵³ “Cihâd”, 15.

²⁵⁴ *Takvîm*, s. 92.

ON ALTINCI HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرُو النَّاقِدُ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنِ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

Ubâde b. Sâmit'ten: Hz. Peygamber, “*Fatihatu'l-Kitap (Fatiha suresi) okumayanın namazı yoktur.*” buyurmuştur.²⁵⁵

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû Bekir b. Ebî Şeybe - Amr en-Nâkid - İshak b. İbrahîm > Süfyân > Ebû Bekir > Süfyân b. Uyeyne > ez-Zührî > Mahmûd b. el-Rebi' > Ubâde b. es-Sâmit'ten oluşmaktadır.

a) Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (235/839)²⁵⁶

b) Amr en-Nâkid (ö. 233/847)

Asıl ismi, Amr b. Muhammed b. Bekîr Ebû Osman el-Bağdâdî en-Nâkid'dir. Zehebî onu “imam” ve “hüccet” diye tanıtmıştır. Hakkında, Ebû Hâtim “sika” ve “emîn” demiştir. el-Huseyn b. Fehm onun, “sika”, “sahib-u hadis”, fakih ve sayılı hafızlardan biri olduğunu söylemiştir.²⁵⁷

c) İshak b. İbrahîm (238/848)²⁵⁸

d) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813)

Asıl ismi, Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân, Meymûn el-Hilâlî, Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Hakkında, İbn Hacer “sika”, “hafız”, “imam” ve “hüccet” demiştir. Ama ömrünün sonlarına doğru hafızasının bozulduğu, sikalardan tedlis yaptığına da işaret etmiştir. Yine el-İclî “sika” ve hadiste çok sağlam olduğundan bahsetmiştir.

²⁵⁵ Müslim, “Salât”, 595.

²⁵⁶ Bkz. 1.hadis.

²⁵⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 358; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 375; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 262; Zehebî, *Siyer*, XI, 147-148; İbn Hacer, *Tehzib*, XIII, 96-97.

²⁵⁸ Bkz. 14.hadis.

Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında, el-A'meş, Abdullah b. el-Mubârek, eş-Şafi'i, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in ve Ali b. el-Medîni gibi sika raviler vardır.²⁵⁹

e) İbn Şihâb ez-Zührî (125/743)²⁶⁰

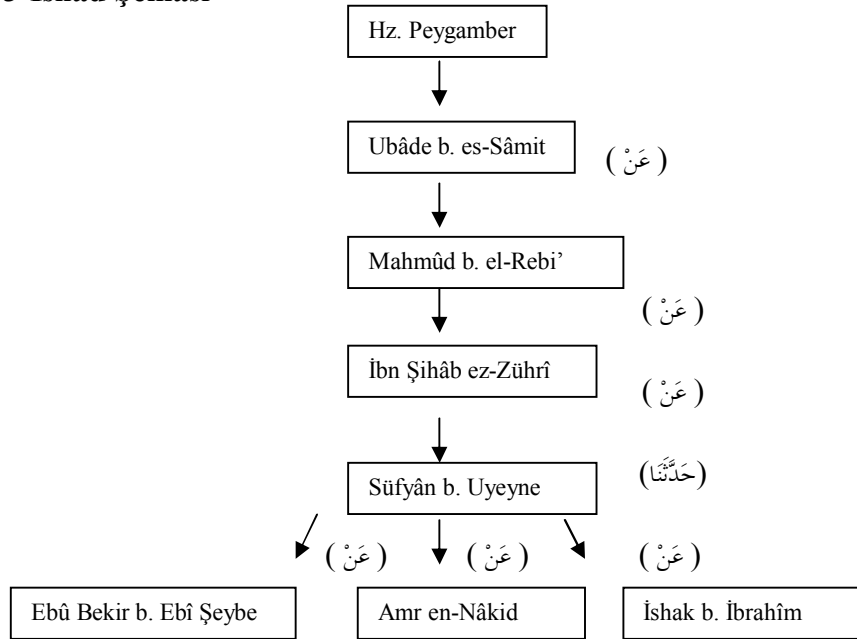
f) Mahmûd b. el-Rebi' (ö. 99/717)

Asıl ismi, İbn Sürâka b. Amr el-İmâm Ebû Nu'aym el-Ensârî el-Hazrecî'dir. Zehebî, Hz. Peygamberi dört yaşında gördüğünü söylemektedir. Yahyâ b. Ma'in sahabe, el-İclî ise, tabi'inin büyüklerinden ve "sika" olduğunu belirtmektedir.²⁶¹

2-İttisali

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Amr en-Nâkid ve İshak b. İbrahim, Süfyân b. Uyeyne'den²⁶², Süfyân b. Uyeyne, ez-Zührî'den²⁶³, ez-Zührî, Mahmûd b. el-Rebi''den, Mahmûd b. el-Rebi', Ubâde b. es-Sâmit'ten²⁶⁴ hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

3-İsnad Şeması

²⁵⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 497; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 177; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 177.

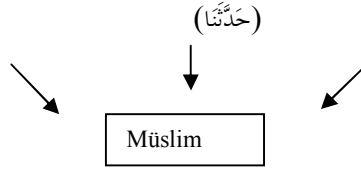
²⁶⁰ Bkz. 6.hadis.

²⁶¹ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 402; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 289; Zehebî, *Siyer*, III, 519-520; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 26;

²⁶² Mizzî, *a.g.e.*, XI, 179,180.

²⁶³ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 426.

²⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 520.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde²⁶⁵ geçmektedir. Buhârî'de²⁶⁶, Tirmizî'de²⁶⁷, Nesâî'de²⁶⁸, İbn Mâce'de²⁶⁹, ve *Müsned*'de²⁷⁰ benzer lafızlarla ifade edilmiştir. Ebû Dâvud'da²⁷¹, Hz. Peygamberin yüksek sesle söylediği yer almaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, "İmamın ve Cemaatin; Yolculuk ve Mukim Halinde, Açıkta Veya Gizli Okumada, Bütün Namazlarda Kur'an Okunmasının Hükümü", Ebû Dâvud'da, "Namazında (Fatiha'yı) Okumayı Terk Eden Kimsenin Durumu", Tirmizî'de, "Fatihasız Namaz Olmaz", Nesâî'de, "Namazda Fatiha Okumanın Gerekliliği", İbn Mâce'de, "İmamın arkasında iken okumak" başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, şumül yönünden lafızlar (Hâss, Âmm, Müevvel, Müşterek) konusunda değinmiştir.²⁷² Debûsî, âlimler ahkâm hususunda ihtilaf ederlerken, âmm hükmü ne olur? sorusunu sormuştur. Kur'an'ın âmm'ının haber-i vahid'le tahsîsi konusu üzerinde değerlendirme yapmıştır. "*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz*"²⁷³ âyetini misal olarak verdikten sonra, âmm'in tahsîs edilmesine de hadisimizi delil getirmiştir. Hanefilere göre de, tam ve kâmil bir namaz ancak Fatiha ile olur.

Hadis kitaplarında, namazlarla ilgili bölümlerde, Fatiha'nın önemine işaret etmek için yer verilmiştir. Debûsî ise, bir usûl kaidesini delillendirmek için hadise değinmiştir.

²⁶⁵ *Müsned*, III, 447.

²⁶⁶ "Ezân", 3.

²⁶⁷ "Salât", 1.

²⁶⁸ "İftitah", 3.

²⁶⁹ "İkâmetu's-salât", 11.

²⁷⁰ *Müsned*, V, 321, 322.

²⁷¹ "Salât", 2.

²⁷² *Takvîm*, s. 103.

²⁷³ Müzemmil, 20.

ON YEDİNCİ HADİS

- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ وَفَدَتْ وَفُودٌ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ فَكَانَ يَصْنَعُ بَعْضُنَا لِبَعْضِ الطَّعَامِ فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ مِمَّا يُكْتَبُ أَنْ يَدْعُونَا إِلَى رَحْلِهِ فَقُلْتُ أَلَا أَصْنَعُ طَعَامًا فَأَدْعُوهُمْ إِلَى رَحْلِي فَأَمَرْتُ بِطَعَامٍ يُصْنَعُ ثُمَّ لَقِيتُ أَبَا هُرَيْرَةَ مِنَ الْعَشِيِّ فَقُلْتُ الدَّعْوَةَ عِنْدِي اللَّيْلَةَ فَقَالَ سَبَقْتَنِي قُلْتُ نَعَمْ فَدَعَوْتُهُمْ

فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَلَا أَعْلِمُكُمْ بِحَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِكُمْ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ ثُمَّ ذَكَرَ فَتَحَ مَكَّةَ فَقَالَ أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ فَبَعَثَ الزُّبَيْرَ عَلَى إِحْدَى الْمُجَنَّبَتَيْنِ وَبَعَثَ خَالِدًا عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْأُخْرَى وَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْحُسْرِ فَأَخَذُوا بَطْنَ الْوَادِي وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَتِيبَةٍ قَالَ فَظَنَرَ فَرَّانِي فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَا يَأْتِينِي إِلَّا أَنْصَارِي زَادَ غَيْرُ شَيْبَانَ فَقَالَ اهْتَفَ لِي بِالْأَنْصَارِ قَالَ فَاطْفُوا بِهِ وَوَبَّشَتْ قُرَيْشٌ أَوْبَاشًا لَهَا وَأَتْبَاعًا فَقَالُوا نُقَدِّمُ هَؤُلَاءِ فَإِنْ كَانَ لَهُمْ شَيْءٌ كُنَّا مَعَهُمْ وَإِنْ أُصِيبُوا أَعْطَيْنَا الَّذِي سَأَلْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرُونَ إِلَى أَوْبَاشِ قُرَيْشٍ وَأَتْبَاعِهِمْ ثُمَّ قَالَ بِيَدَيْهِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى ثُمَّ قَالَ حَتَّى تُؤَافُونِي بِالصَّمَا قَالَ فَاَنْطَلَقْنَا فَمَا شَاءَ أَحَدٌ مِنَّا أَنْ يَقْتُلَ أَحَدًا إِلَّا قَتَلَهُ وَمَا أَحَدٌ مِنْهُمْ يُوجِّهُ إِلَيْنَا شَيْئًا قَالَ فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبِيحَتْ خَضْرَاءُ قُرَيْشٍ لَا قُرَيْشٍ بَعْدَ الْيَوْمِ ثُمَّ قَالَ مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ فَقَالَتْ الْأَنْصَارُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَمَّا الرَّجُلُ فَأَدْرَكَتْهُ رَغْبَةٌ فِي قَرِيْبَتِهِ وَرَأْفَةٌ بِعَشِيرَتِهِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَجَاءَ الْوَحْيُ وَكَانَ إِذَا جَاءَ الْوَحْيُ لَا يَخْفَى عَلَيْنَا فَإِذَا جَاءَ فَلَيْسَ أَحَدٌ يَرْفَعُ طَرْفَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَنْفَضِيَ الْوَحْيُ فَلَمَّا انْفَضَى الْوَحْيُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَأَدْرَكَتْهُ رَغْبَةٌ فِي قَرِيْبَتِهِ قَالُوا قَدْ كَانَ ذَاكَ قَالَ كَلَّا إِنَِّّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ هَا حَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ وَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَبْكُونَ وَيَقُولُونَ وَاللَّهِ مَا قُلْنَا الَّذِي قُلْنَا إِلَّا الصَّنَّ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانَكُمْ وَيَعْدِرَانَكُمْ قَالَ فَأَقْبَلَ النَّاسُ إِلَى دَارِ أَبِي سُفْيَانَ وَأَغْلَقَ النَّاسُ أَبْوَابَهُمْ قَالَ وَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَقْبَلَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ قَالَ فَاتَى عَلَى صَنْمٍ إِلَى حَنْبِ الْبَيْتِ كَانُوا يَعْبُدُونَهُ قَالَ وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْسٌ وَهُوَ آخِذٌ بِسِيَةِ الْقَوْسِ فَلَمَّا أَتَى عَلَى الصَنْمِ جَعَلَ يَطْعُنُهُ فِي عَيْنِهِ وَيَقُولُ

{ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ }

فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ طَوَافِهِ أَتَى الصَّفَا فَعَلَا عَلَيْهِ حَتَّى نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُوَ

Ebû Hureyre'den aktardığına göre Abdullah b. Rabâh şöyle dedi. “ Muaviye'ye bir takım heyetler geldi. Ramazan ayı idi. Biz birbirimize yemek yapıyor idik. Ebû Hureyre bizi kendi yerine (menziline) çok davet ederdi. Ben de dedim ki, Bakın! Ben yemek yapıyorum, cemaati de benim evime davet ediyorum. Sonra yemek yapılmasını emrettim. Sonra akşam Ebû Hureyre ile karşılaştım. Bu gece davet bendedir, dedim. O da, beni geçtin mi? dedi. Evet, cevabını verdim ve davet ettim.

Sonra, Ebû Hureyre size bir hadis bildireyim mi? Ey Ensâr topluluğu, dedi. Mekke'nin fethini anlattı ve şunları söyledi. Resûlullah gelerek Mekke'ye dayandı. Zübeyr'i bir kola, Hâlid'i diğer kola gönderdi. Ebû Ubeyde'yi zırhsızlara kumandan olarak gönderdi. Bunlar vadinin ortasını tuttular, Resûlullah bir bölüğün içindeydi. Bir baktı ve beni gördü. “*Ebu Hureyre!*” diye buyurdu. Bende, buyurun Ey Allah'ın Resûlü, dedim. “*Bana sadece bir Ensârî getir*” buyurdu.-Şeybân'dan başkası şunu ekledi. “*Bana Ensârî çağır*” dedi.- Ensâr derhal etrafını sardılar. Kureyş muhtelif kabilelerden serseriler ve tabileri toplandı. Bunları ileri sürelim, şâyet ellerine bir şey geçerse, onlarla beraber oluruz. İsbet alırlarsa bizden istenileni veririz, dediler. Resûlullah ta, “*Kureyş'in serserilerine ve tabilerine bakın.*” buyurdu. Ve iki elini birbirleri üstüne kavuşturarak (onların toplu haline) işaret etti. Sonra “*Bana Safa'da yetişinceye kadar (Allah'a emanet olun)*” buyurdu. Ardından yürüdük. Artık bizden kim birini öldürmek istiyorsa, onu öldürüyordu. Onlardan hiç kimse bize bir şey söyleyemiyordu. Derken Ebû Süfyan gelerek; Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş topluluğu bitmiştir, bugünden sonra Kureyş yoktur, dedi. Hz. Peygamber; “*Kim Ebû Süfyan'ın evine girerse, o emniyettedir*” buyurdu. Bunun üzerine Ensâr birbirlerine, Bu zata memleketi için rağbet, kabilesi için şefkat geldi, dediler. Ebû Hureyre dedi ki: (Bu arada) vahiy geldi. Vahiy geldiği zaman, bize gizlenmezdi. Bir geldi mi, artık bizden kimse yüzünü Resûlullah'a kaldırmazdı. Vahiy geçtikten sonra Resûlullah, “*Ey Ensâr Topluluğu*” diye seslendi. Biz de, buyurun Ey Allah'ın Resûlü dedik. “*Siz bu zata memleketi için rağbet geldi... dediniz.*” Ensâr böyle bir şey oldu, dediler. Hz. Peygamber, “*Dikkat edin! Ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm. Allah'a ve size hicret ettim. Hayat sizin hayatınız, ölüm sizin ölümünüzdür.*” buyurdu. Bunun üzerine Ensâr ağlayarak, yanına geldiler. Vallahi biz o söylediklerimizi, Allah ve Resûlüne kıyamadığımız için söyledik, diyorlardı. Resûlullah da “*Şüphesiz Allah ve Resûlü sizi onaylıyor ve sizi mazur görüyor*” buyurdu. Bu arada halk Ebû Süfyan'ın evine yöneldi. Herkes kapıları kapattı. Resûlullah da geldi. Ta ki, Hacer'e yanaştı ve onu öptü. Sonra Beyt'i tavaf etti. Beyt'in yanındaki bir puta

yanıştı. - ki Mekkeliler puta tapıyorlardı- Resûlullah'ın elinde bir yay vardı. Yayın eğri tarafından tutuyordu. Bu putun başına varınca, onun gözünü dürtüyor ve , “*Hak geldi, batık zail oldu*” diyordu. Tavafını bitirdiğinde, Safa'ya geldi, üzerine çıkarak Kâbe'ye baktı. Ellerini kaldırarak Allah'a hamd etmeye ve dilediği duayı okumaya başladı.²⁷⁴

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Şeybân b. Ferrûh > Süleyman b. el-Muğîre > Sâbit el-Bunânî > Abdullah b. Rebâh > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Şeybân b. Ferrûh (ö. 235/849)

Asıl ismi, Şeybân b. Ebî Şeybe, Ebû Muhammed el-Eblî'dir. Ebû İbrahîm ez-Zührî, Ahmed b. Hanbel'den rivâyetle onun “sika” olduğunu söylemiştir. Hakkında, Ebû Zur'a ise “sadûk” demiştir.²⁷⁵

b) Süleyman b. el-Muğîre (ö. 165/781)

Asıl ismi, Süleyman b. el-Muğîre el-Kaysî, Ebû Saîd el-Basrî'dir. Ebû Dâvud et-Tayâlisî onun insanların en seçkinlerinden olduğunu söylemiştir. Ebû Tâlib Ahmed b. Hanbel'den “sebt sebt” olduğunu nakletmiştir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den “sika sika” olduğunu aktarmıştır. Muhammed b. Sa'd “sika” ve “sebt”, yine Nesâî de “sika” olduğunu söylemişlerdir.²⁷⁶

c) Sâbit el-Bunânî (ö. 127/744)

Asıl ismi, Sâbit b. Eslem el-Bunânî Ebû Muhammed el-Basrî'dir. el-İclî hakkında “sika” ve salih biri demiştir. Nesâî “sika”, Muhammed b. Sa'd ise “sika” ve “me'mun” olduğunu söylemişlerdir.²⁷⁷

d) Abdullah b. Rebâh (ö. 90/708)

Asıl ismi, Abdullah b. Rebâh el-Ensârî, Ebû Hâlid el-Medenî'dir. el-İclî, İbn Sa'd ve Nesâî hakkında “sika” demişlerdir. Buhârî dışındaki *Kütüb-i Sitte* müellifleri, ondan rivâyette bulunmuşlardır.²⁷⁸

²⁷⁴ Müslim, “Cihâd”, 3331.

²⁷⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 519; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 374; a.g.mlf., *Takrib*, I, 359.

²⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 280; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 69-70; Zehebî, *Siyer*, VII, 415; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 220.

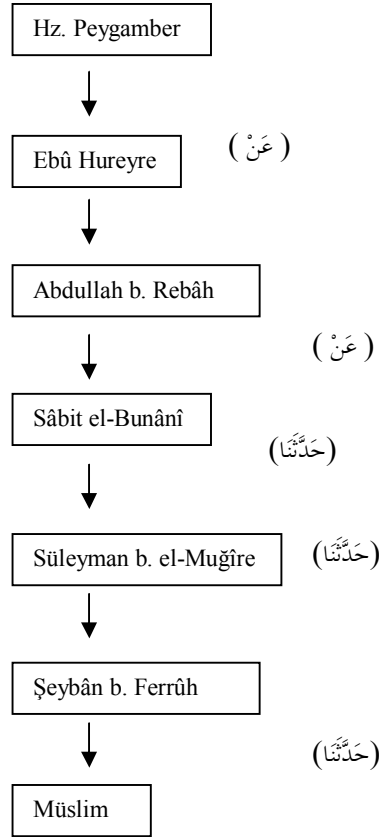
²⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 232; Buhârî, *a.g.e.*, II, 159-160; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 449; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 45; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 3.

²⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 212; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 487-488; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 181-182; a.g.mlf., *Takrib*, I, 414.

2-İttisali

Sâbit el-Bunânî²⁷⁹, Abdullah b. Rebâh'tan, Abdullah b. Rebâh²⁸⁰ Ebû Hureyre'den hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, senedin muttasıl ve ravilerin güvenilir olduğu görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Ebû Dâvud'da²⁸¹, yer almaktadır. 3021. hadiste, Hz. Peygamber ayrıca "(Kendi evine girip de) kapısını (üzerine) kapayan kimse de emniyettedir." buyurmuş, 3024. hadiste ise, Hz. Peygamber "Silâhını (elinden) atan emniyettedir" buyurmuştur.

²⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 3.

²⁸⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 487.

²⁸¹ "Harâc-İmâre-Fey", 8.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “ Mekke (fethine dair) haberler”, Müslim'de, “Mekke'nin Fethi ” başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, âmm lafızlarının (Rical, Nisâ, men, mâ, metâ gibi.) beyanı başlığı altında yer vermiştir.²⁸² Anlamı kapalı olan lafızlardan “men” lafzını zikrederken, bunun âmm ifade ettiği ve herkesi kastettiğini beyan etmiştir.

Hadis kitaplarında, Mekke'nin fethi ile ilgili rivâyetlerde yer verilmiştir. Debûsî, âmm lafızlarını zikrederken hadisi delil olarak sunmuştur.

ON SEKİZİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ أَفْلَحَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ حُنَيْنٍ فَلَمَّا التَقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ حَوْلَةٌ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَاسْتَدْرْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ حَتَّى ضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَمَّنِي ضَمَّةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي فَلَحِقْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقُلْتُ مَا بَالُ النَّاسِ قَالَ أَمَرَ اللَّهُ ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ الثَّلَاثَةَ مِثْلَهُ فَقُمْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَكَ يَا أَبَا قَتَادَةَ فَاقْتَصَصْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَقَالَ رَجُلٌ صَدَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِيهِ عَنِّي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَهَا اللَّهُ إِذَا لَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أُسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطِيكَ سَلْبَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ فَأَعْطَاهُ فَبَعْتُ الدَّرْعَ فَاَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ فَإِنَّهُ لَأَوَّلُ مَالٍ تَأْتَلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ

Ebû Katâde şöyle demiştir: “Biz Huneyn’e Hz. Peygamber ile sefere çıktık. Düşmanla karşılaştığımız zaman müslüman ordusunda bir gerileme olmuştu. Bu sırada

²⁸² *Takvîm*, s.121.

müşriklerden birinin, müslümanlardan biri üzerine çıkmış halde gördüm. Hemen o düşmanın tarafına yöneldim, sonunda arkasından ona yaklaştım ve boynu ile kürek kemiği arasına kılıçla vurdum. O hemen benim tarafıma döndü ve beni öyle bir kucakladı ki, bundan dolayı ölüm korkusu hissettim. Sonra o öldü de, beni bıraktı. Sonra Ömer b. Hattâb'a rastladım ve bu insanlara ne oluyor, dedim. Ömer de "Allah'ın işidir" dedi. Sonra insanlar (bozulmanın ardından) döndüler. Hz. Peygamber oturdu ve şöyle buyurdu: "**Kim bir (düşmanı) öldürür ve öldürdüğüne dair bir delil olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyası onundur**" buyurdu. Ben hemen kalktım ve benim için kim şahit olur? dedim, sonra oturdum. Sonra Hz. Peygamber yine "**Kim bir (düşmanı) öldürür ve öldürdüğüne dair bir delil olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyası onundur**" buyurdu. Ben yine kalktım ve benim için kim şahit olur? dedim, sonra oturdum. Sonra Hz. Peygamber üçüncü kez benzer şeyler söyledi. Bunun üzerine bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, Ebû Katâde doğru söyledi, o öldürülen düşman askerini eşyası bendedir. Artık hakkı olan bu şeyler yerine onu başka şeylerle benden yana hoşnut kıl" dedi." Bu arada Ebû Bekr: "Allah'a yemin olsun ki, bu olmaz. Hz. Peygamber Allah ve Resûlü yolunda savaşan, Allah aslanlarından bir aslanın hakkını vermeye yanaşmaz. Onun hakkını sana vermez" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "**Ebû Bekr doğru söyledi**" buyurdu ve sonrasında ölen askerin eşyasını Ebû Katâde'ye verdi. Ebû Katâde: "Ben zırhı sattım ve onun bedeline karşılık, Seleme oğulları yurdunda, bir bostan satın aldım. İşte bu bostan İslam'da sahip olduğum ilk maldır" dedi."²⁸³

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdullah b. Mesleme > Mâlik > Yahyâ b. Saîd > İbn Eflah > Ebî Muhammed Mevlâ Ebî Katâde > Ebû Katâde'den oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Mesleme (ö.220/835)

Asıl ismi, Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebî Ebû Abdurrahman el-Medenî'dir. Muhammed b. Sa'd dokuzuncu tabakadan âdil ve fâzıl biri olarak zikretmiştir. el-İclî "sika" ve salih biri olduğunu söylemiştir. Abdurrahman b. Ebî Hâtim babasından "sika", "hüccet" ve Mâlik'ten yapılan nakillerinin de daha tercih edilir olduğunu aktarmıştır.²⁸⁴

²⁸³ Buhârî, "Farzî'l-Humus", 18.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 302, Buhârî, *a.g.e.*, V, 212; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 181; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 136-144; Zehebî, *Siyer*, X, 257-265; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 31-33.

b) Mâlik b. Enes (179/795)²⁸⁵

c) Yahyâ b. Saîd (ö. 143/760)

Asıl ismi, Yahyâ b. Saîd b. Kays el-Ensârî en-Neccârî, Ebû Saîd el-Medenî'dir. Medine kadısıdır. Hakkında, el-İclî "sika", fıkıh sahibi ve salih biri, Nesâî, "sika sebt", başka yerde "sika me'mun", yine Yahyâ b. Ma'in, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim "sika" demişlerdir.²⁸⁶

d) İbn Eflah (ö. ?)

Asıl ismi, Amr b. Kesîr b. Eflah el-Mekki'dir. Hakkında, İbn Hacer *Takrîb*'te ve Ebû Hâtim de başka bir yerde "lâ be'se bih" demiştir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²⁸⁷

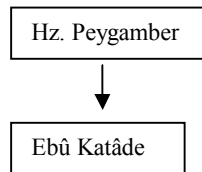
e) Ebî Muhammed Mevlâ Ebî Katâde (ö. ?)

Asıl ismi, Nafi' b. Abbâs, İbn Ayyâş el-Akra' 'tır. Ebû Katâde'nin azatlısıdır. İbn Şâhîn *es-Sikât*'ta Ahmed b. Hanbel'in hakkında "ma'ruf" dediğini nakletmiştir. Nesâî ise, "sika" demiştir. İbn Sa'd ikinci tabakadan saymış, az hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁸⁸

2-İttisali

Abdullah b. Mesleme, Mâlik'ten²⁸⁹, Mâlik, Yahyâ b. Saîd'den²⁹⁰, Yahyâ b. Saîd, İbn Eflah'tan²⁹¹, İbn Eflah, Ebî Muhammed Mevlâ Ebî Katâde'den²⁹², o da Ebî Katâde'den "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

²⁸⁵ Bkz. 5.hadis.

²⁸⁶ Mizzi, *a.g.e.*, XXXI, 346-355; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 211

²⁸⁷ Mizzi, *a.g.e.*, XXII, 206; İbn Hacer, *Tehzib*, VIII, 83; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 723.

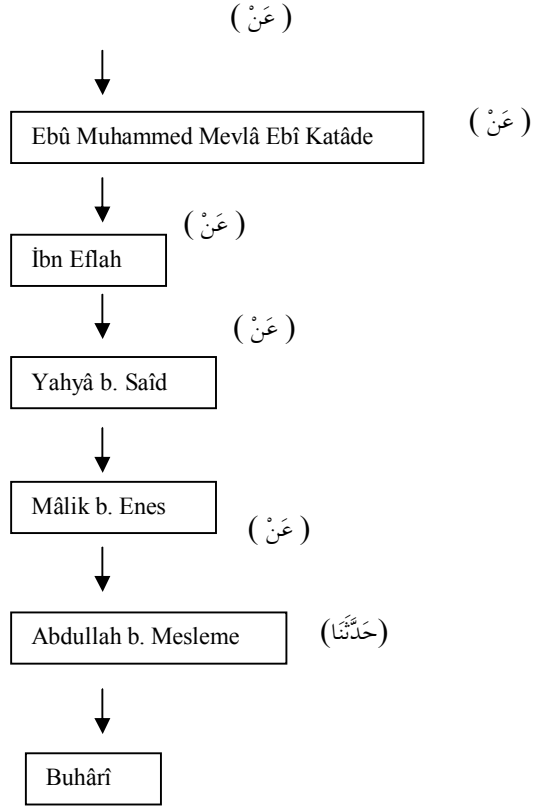
²⁸⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 304; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 468; Mizzi, *a.g.e.*, XXIX, 278; İbn Hacer, *Tehzib*, X, 405-406; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 295.

²⁸⁹ Mizzi, *a.g.e.*, XXVII, 108.

²⁹⁰ Mizzi, *a.g.e.*, XXVII, 105.

²⁹¹ Mizzi, *a.g.e.*, XXXI, 348.

²⁹² Mizzi, *a.g.e.*, XXIX, 278.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî ‘de geçmektedir. Müslim’de²⁹³, Ebû Dâvud’da²⁹⁴, benzer şekilde rivâyet edilmiştir. Tirmizî’de²⁹⁵ yalnızca Hz. Peygamber’in “*Kim bir (düşmanı) öldürür ve öldürdüğüne dair bir delil olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyası onundur*” sözüne yer verilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Öldüren Kimsenin Ölünün Üzerindeki Eşyayı Hak Etmesi”, Ebû Dâvud’da, “Seleb²⁹⁶ Düşmanı Öldürene Verilir”, Tirmizî’de, “Öldürenin (Mücahidin) Öldürdüğü Kişinin Şahsî Eşyası Ona Aittir” başlıkları altında yer almaktadır.

²⁹³ “Cihâd”, 13.

²⁹⁴ “Cihâd”, 7.

²⁹⁵ “Siyer”, 6.

²⁹⁶ Seleb, ölünün üzerindeki eşya anlamındadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, âmm lafızlarının (Rical, Nisâ, men, mâ, metâ gibi.) beyanı başlığı altında yer vermiştir.²⁹⁷ Bir önceki hadisten sonra, “men” lafzını delillendirmek için hadise yer vermiştir.

Hadis kitaplarında, genellikle cihâd başlığı altında, savaş hukukuyla ilgili olarak zikredilmiştir. Debûsî bir fıkıh usûlü kaidesini temellendirmek için yer vermiştir.

ON DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ الْعَوَّامِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ حُسَيْنٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ كِتَابَ الصَّدَقَةِ فَلَمْ يُخْرِجْهُ إِلَى عُمَّالِهِ حَتَّى قُبِضَ فَقَرَنَهُ بِسَيْفِهِ فَلَمَّا قُبِضَ عَمِلَ بِهِ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّى قُبِضَ ثُمَّ عُمَرُ حَتَّى قُبِضَ فَكَانَ فِيهِ فِي خَمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ شَاةٌ وَفِي عَشْرِ شَاتَانِ وَفِي خَمْسٍ عَشْرَةَ ثَلَاثُ شِيَاهٍ وَفِي عِشْرِينَ أَرْبَعُ شِيَاهٍ وَفِي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ ابْنَةً مَخَاضٍ

İbn Ömer'den: Hz. Peygamber zekâtla alakalı bir mektup yazdı kılıcına bağladığı bu mektubu yetkili kimselere ulaştıramadan vefat etti. Hz. Peygamber vefat edince, Ebû Bekir vefatına kadar o mektubu uyguladı. Ömer'de halifeliği süresince onları uyguladı. O mektupta şu hükümler vardı. “**Beş deve de bir koyun, on deve de iki koyun, on beş deve de üç koyun yirmi deve de dört koyun, yirmi beş deveden otuz beş deveye kadar iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu...**”²⁹⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ahmed b. Hanbel > Abbâd b. el-Avvâm > Süfyân b. Huseyn > ez-Zührî > Sâlim > İbn Ömer'den oluşmaktadır.

a) Abbâd b. Avvâm (ö. 185/801)

Asıl ismi, Abbâd b. Avvâm b. Ömer, Ebû Sehl el-Vâsîdî'dir. İshak b. Mansûr Yahyâ b. Ma'in'den rivayetle, İbn Hacer de *Takrîb*'te “sika” demişlerdir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir. İbn Hirâş “sadûk” olduğunu söylemektedir.²⁹⁹

b) Süfyân b. Huseyin (ö. ?)

²⁹⁷ *Takvîm*, s.121.

²⁹⁸ *Müsned*, II, 229.

²⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 330; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 140-143; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 69; İbn Hacer, *Takrîb*, I, 393.

Asıl ismi, Süfyân b. Huseyin b. el-Hasen, Ebû'l-Hasen el-Vâsîti'dir. Hakkında, Yahyâ b. Ma'in "leyse bi be's" demiş, ez-Zührî'den rivâyetlerin zayıf olduğunu söylemiştir. el-İclî ve Muhammed b. Sa'd sika olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sa'd hadiste çok hata yaptığını da değinmiştir. Nesâî ise, Zührî'den rivâyeti dışında onun için "leyse bihî be's" demiştir. Buhârî istişhâd için *Sahih*'inde yer vermiştir.³⁰⁰

c) İbn Şihâb ez-Zührî (125/743)³⁰¹

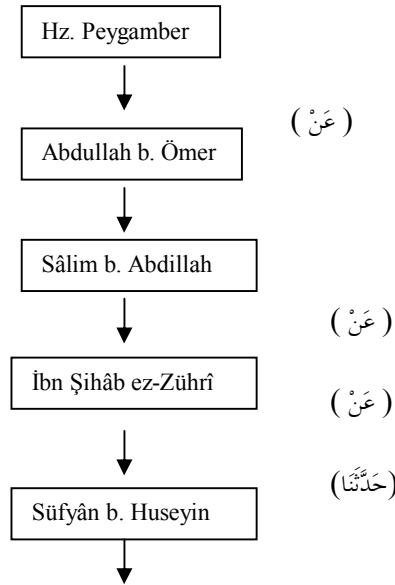
d) Sâlim (ö. 108/726)

Asıl ismi, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer b. Hattâb el-Kureşî el-Adevî'dir. el-İclî babasından "sika" olduğunu nakletmiştir. Muhammed b. Sa'd "sika" demiş ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Mizzî bazılarının ona "hüccet sahibi" dediğini aktarmıştır.³⁰²

2-İttisali

Süfyân b. Huseyn, ez-Zührî'den³⁰³, ez-Zührî, Sâlim b. Abdillâh'tan³⁰⁴, Sâlim de İbn Ömer'den³⁰⁵ hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Senedde ittisal görülmekle birlikte, Süfyân b. Huseyin'in Zührî'den rivayetlerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

³⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 302; Buhârî, *a.g.e.*, IV, 89; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 227-228; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 139; Zehebî, *Siyer*, VII, 302; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 107.

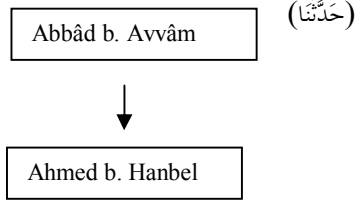
³⁰¹ Bkz. 6. hadis.

³⁰² İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 195; Buhârî, *a.g.e.*, IV, 115; Mizzî, *a.g.e.*, X, 145; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 457; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 436.

³⁰³ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 428.

³⁰⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 422.

³⁰⁵ Mizzî, *a.g.e.*, X, 146.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce'de geçmektedir. Ebû Dâvud'da³⁰⁶, Tirmizî'de³⁰⁷ ve İbn Mâce'de³⁰⁸ benzer şekillerde yer verilmektedir. Tirmizî Zekât'ta ayrıca; Hz. Peygamber “ Otuz beşi geçince kırk beşe kadar üç yaşına girmiş bir dişi deve, kırk beşi geçince altmışa kadar dört yaşına girmiş bir dişi deve, altmışı geçince yetmiş beşe kadar beş yaşına girmiş bir dişi deve, yetmiş beşi geçerse doksana kadar üçer yaşına girmiş iki dişi deve, doksanı geçerse yüz yirmiye kadar dörder yaşına girmiş iki dişi deve, yüz yirmiye geçerse her elli deveye dört yaşına girmiş bir dişi deve, her kırkta iki yaşını bitirmiş bir dişi deve zekât olarak verilir. Koyunlarda her kırk koyunda yüz yirmiye kadar birer koyun, yüz yirmiye geçince iki yüze kadar iki koyun, iki yüzü geçince üç yüze kadar üç koyun, üç yüzü geçince her yüz koyunda bir koyun, üç yüzden dört yüze kadar bir zekât yoktur. Zekât artar ve eksilir korkusundan dolayı toplu mallar ayrılmaz ayrı ayrı olanlar da bir araya toplanmaz. Birbirine karıştırılmış sürülerden alınan zekât eşit durumda paylaşılır. Çok yaşlı ve güçsüz ve ayıplı hayvanlar zekât olarak alınmaz” buyurmuştur.

C -DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Sâime (Mer'âda Otlatılan Hayvanlar)nin Zekâtı”, Tirmizî'de, “Deve ve Koyunların Zekâtı”, İbn Mâce'de, “Devenin Zekâtı” başlıkları altında rivâyet edilmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, âmm lafızlarının beyanı başlığı altında yer vermiştir.³⁰⁹ Hadisin ifadesinden yalnızca bir koyun manası çıktığını söylemiştir.

Hadis kitaplarında, zekâtla ilgili başlıklar altında geçmiştir. Buna karşılık Debûsî, lafızdan hüküm çıkarmak amacıyla hadise yer vermiştir.

³⁰⁶ “Zekât”, 5.

³⁰⁷ “Zekât”, 3.

³⁰⁸ “Zekât”, 5.

³⁰⁹ *Takvîm*, s.122.

YİRMİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا فَمَاتَ
وَهُوَ يُدْمِنُهَا لَمْ يُتَبَّ لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ

İbn Ömer’in rivâyetine göre, Hz. Peygamber, “*Her sarhoşluk veren şey içkidir (şaraptır). Ve her sarhoşluk veren şey haramdır. Bir kimse şarabı dünyada içer, ona devam ederse ve tövbe etmeden ölürse, ahirette içemez.*” buyurdu.³¹⁰

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû'l-Rebi' el-'Atekî – Ebû Kâmil > Hammâd b. Zeyd > Eyyûb > Nâfi' > İbn Ömer'den oluşmaktadır.

a) Ebû'l-Rebi' el-'Atekî (ö. 235/848)

Asıl ismi, Süleyman b. Dâvud el-Ezdî el-'Atekî, Ebû'l-Rebi' ez-Zehrânî'dir. Hakkında, el-Hüseyin b. el-Hasen, Yahyâ b. Ma'in'den rivayetle, ayrıca Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâî “sika” demişlerdir. Başta Buhârî olmak üzere, Müslim, Ebû Dâvud ve Ali b. el-Medînî gibi güvenilir hadisçilerin kendisinden hadis rivâyet ettikleri biridir. Zehebî hadisleriyle ihticâc edilmesi hususunda icmâ olduğundan söz etmiştir.³¹¹

b) Ebû Kâmil (ö. 237/851)

Asıl ismi, Fudayl b. Huseyn b. Talha el-Basrî, Ebû Kâmil el-Cahderî³¹², dir. İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiştir. İbn Hacer, Ebû Hâtim ve Ali b. el-Medînî hakkında “sika” demişlerdir.³¹³

c) Hammâd b. Zeyd (ö. 180/796)³¹⁴

³¹⁰ Müslim, Eşribe, 3733.

³¹¹ Buhârî, a.g.e., IV, 10; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III, 113; Mizzî, a.g.e., XI, 473; Zehebî, Siyer, X, 676-678; İbn Hacer, Tehzîb, IV, 190.

³¹² Semânî, el-Ensâb, II, 25.

³¹³ İbn Hibbân, es-Sikât, IX, 10; Mizzî, a.g.e., XXIII, 269; İbn Hacer, Tehzîb, VIII, 290; a.g.mlf., Takrib, II, 112.

³¹⁴ Bkz. 3. hadis.

d) Eyyûb (ö. 131/749)

Asıl ismi, Ebû Bekîr b. Ebî Temîme Keysân el-Anzelî, Eyyûb es-Sahtiyânî'dir. Hakkında, Zehebî “esbetu'n-nâs” ve doğru sözlü demiştir. Muhammed b. Sa'd da, “sika”, “hadiste sebt”, adil ve çok ilim sahibi olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise, ona “sika” demiş ve benzeri olmadığını belirtmiştir. Hammâd b. Zeyd'den çok rivâyeti vardır.³¹⁵

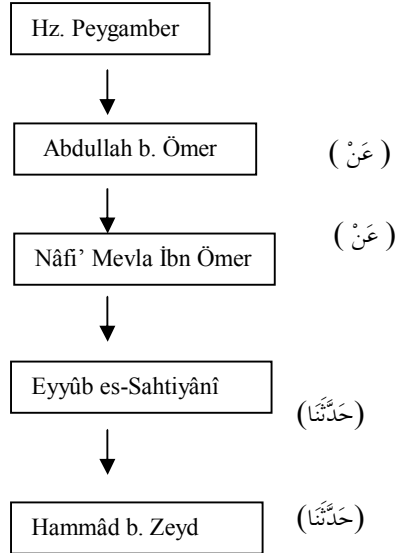
e) Nâfi'(ö. 112/730)

Asıl ismi, Nâfi' Mevla İbn Ömer, Ebû Abdullah el-Medenî'dir. Muhammed b. Sa'd, Medine halkından üçüncü tabakada zikretmiş, hakkında “sika” ve “kesîru'l-hadis” demiştir. el-İclî ve Nesâî “sika”, İbn Hirâş ise “sika” ve “nebîl” olduğunu söylemişlerdir.³¹⁶

2-İttisali

Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi''den³¹⁷, Nâfi', İbn Ömer'den³¹⁸ “an'ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

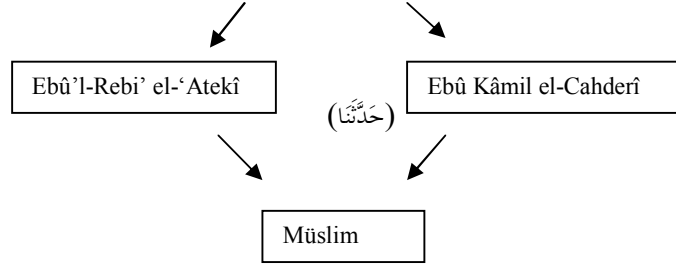

³¹⁵ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 246-251; Mizzi, *a.g.e.*, III, 457; Zehebî, *Siyer*, VI, 15-26; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 397.

³¹⁶ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 84; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 451; Mizzi, *a.g.e.*, XXIX, 298; Zehebî, *a.g.e.*, V, 95; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 412.

³¹⁷ Mizzi, *a.g.e.*, III, 458.

³¹⁸ Mizzi, *a.g.e.*, XXIX, 299.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de geçmektedir. Ebû Dâvud'da³¹⁹, Tirmizî'de³²⁰ ve Nesâî'de³²¹ benzer lafızlarla rivâyet edilmiştir. İbn Mâce'deki³²² rivâyetlerden birinde (3389. hadiste), Hz. Peygamber ayrıca, "*Her mümine haramdır*" buyurmuştur.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, "Sarhoşluk Veren Maddelerin Kullanılması Yasaklığı", Tirmizî'de, "Şarap İçenlerin Sonuçları", İbn Mâce'de, "Sarhoşluk Veren Her Şey Haramdır", Nesâî'de, "Sarhoşluk Veren Her İçkiye "Hamr" Denilmesi" başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kelam kullanmanın çeşitleri (Hakikat, mecâz, sarîh, kinaye) konusunda, mecazî ifade ederken yer vermiştir.³²³ Mecâz konusuna değinirken "*yahut kadınlara dokunduğunuzda*"³²⁴ âyetinde dokunmaktan maksadın mecazî olarak cinsî münasebet olduğu zikredildikten sonra, hadisi temel alarak, sarhoşluk ile ayık olmak arasında bir alâka kurulmuştur.

Hadis kitaplarında, içecekler başlığı altında sarhoşluk veren şeylerin haram olduğunu vurgulamak için geçmiştir. Debûsî ise, fıkıh usûlünde mecaz konusunu delillendirmek için hadise yer vermiştir.

³¹⁹ "Eşribe", 10.

³²⁰ "Eşribe", 7.

³²¹ "Eşribe", 17

³²² "Eşribe", 5.

³²³ *Takvîm*, s.128.

³²⁴ Nisa, 43.

YİRMİ BİRİNCİ HADİS

– أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ حُمَيْدَةَ بِنْتِ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ كَبْشَةَ بِنْتِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ دَخَلَ عَلَيْهَا ثُمَّ ذَكَرَ كَلِمَةً مَعْنَاهَا فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءًا فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَشَرِبَتْ مِنْهُ فَأَصْعَى لَهَا الْإِنَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ قَالَتْ كَبْشَةُ فَرَأَنِي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ أَتَعْجَبِينَ يَا ابْنَةَ أَخِي قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَّافَاتِ

Ubeyd b. Rifâ'a, Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik'ten naklediyor; Ebû Katâde Kebşe'nin yanına geldi. Daha sonra Kebşe Ebû Katâde'ye şu manada bir şey söylediğini anlattı. “Ebû Katâde için abdest suyu hazırladım. Bir kedi geldi ve o kaptan içmek istedi. Bunun üzerine Ebû Katâde kabı eğdi ve kedi su içti. Kebşe diyor ki, Ebû Katâde benim o kaba baktığımı görünce: Kardeşimim kızı şaşırдың mı, diye sordu. Evet, dedim. O zaman Ebû Katâde Hz. Peygamber şöyle buyurdu, dedi. “*Kedi pis değildir. O sizin etrafınızda çok dolaşanlardandır.*”³²⁵

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Nesaî > Kuteybe > Mâlik > İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha > Humeyde bint. Ubeyd b. Rifâ'a > Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik > Ebû Katâde'den oluşmaktadır.

a) Kuteybe (ö. 240/854)

Asıl ismi, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî, Ebû Reça' el-Belhî'dir. Zehebî, onu “imam”, “muhaddis” ve “sika” diye tanıtmıştır. Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Zuhayr tarikinden Kuteybe'nin “sika” olduğunu söylemektedir. Yine Nesâî buna “sadûk” lafzını eklemiştir. Ebû Hâtim onun “sika”, İbn Hirâş ise “sadûk” olduğunu belirtmektedir.³²⁶

b) Mâlik b. Enes (ö. 179-795)³²⁷

³²⁵ Nesâî, “Tahâret”, 44.

³²⁶ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 379; Buhârî, a.g.e., VII, 195; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., VII, 140; Mizzî, a.g.e., XXIII, 523.

³²⁷ Bkz. 3. hadis.

c) İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha (ö. 132/739)

Asıl ismi, İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha en-Neccârî, Zeyd b. Sehl el-Ensârî'dir. İbn Ma'in onun "sika" ve "hüccet" olduğunu söylemiştir. Hakkında, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâî "sika" demişlerdir. Zehebî, fakih ve sikalardan olduğunu ifade etmiştir.³²⁸

d) Humeyde bint. Ubeyd b. Rifâ'a (ö. ?)

Asıl ismi, Humeyde bint. Ubeyd b. Rifâ'a el-Ensâriyyi'dir. İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha'nın eşidir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. Teyzesi Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik'ten hadis rivâyet etmiştir.³²⁹

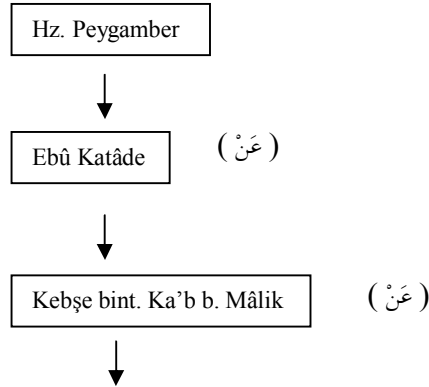
e) Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik (ö. ?)

Asıl ismi, Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî'dir. Ebû Katâde'den hadis rivâyet etmiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir.³³⁰

2-İttisali

Kuteybe b. Saîd, Mâlik'ten³³¹, Mâlik, İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha'dan³³², İshak, Humeyde bint. Ubeyd b. Rifâ'a'dan³³³, Humeyde, Kebşe bint. Ka'b b. Mâlik'ten³³⁴, Kebşe Ebû Katâde'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

³²⁸ Buhârî, *a.g.e.*, I, 393; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 226; Mizzî, *a.g.e.*, II, 444; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 210.

³²⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 363.

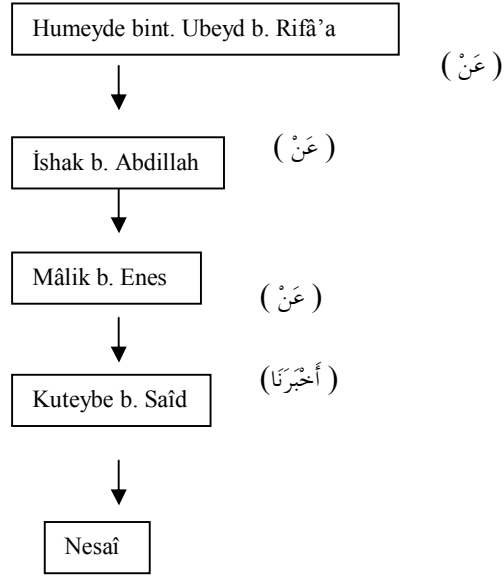
³³⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 397; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 290.

³³¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 109.

³³² Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 93.

³³³ Mizzî, *a.g.e.*, II, 444.

³³⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 363.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve İmam Mâlik'in *Muvatta*'nda geçmektedir. Tirmizî'de³³⁵, İbn Mâce'de³³⁶ ve *Muvatta*'da³³⁷, Kebşe'nin Ebû Katâde'nin oğlu (Abdullah'ın) karısı olduğu vurgulanmıştır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî'de, "Kedi Artığı Su İle Abdest Alınabilir mi?", İbn Mâce'de, "Kedi Artığı İle Abdest Almak ve Onun Hakkındaki Ruhsat", *Muvatta*'da, "Abdest Suyunun Temiz ve Temizleyici Olması" başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynû'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında değinmiştir.³³⁸ Nassın delâleti söz konusu hadisle belirtilmiş, kedinin nassla temiz olduğunun sabit olduğu ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, Temizlik bölümleri altında, abdest konusuyla bağlantılı olarak zikredilmiştir. Debûsî, fıkıh usûlünde, delâletü'n-nass konusunu açığa kavuşturmak için hadise yer vermiştir.

³³⁵ "Tahâret", 69.

³³⁶ "Tahâret", 32.

³³⁷ "Tahâret", 3.

³³⁸ *Takvîm*, s.143.

YİRMİ İKİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَأَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَا حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَكَانَتْ بِالْحَيْضَةِ اجْتَنِبِي الصَّلَاةَ أَيَّامَ مَحِيضِكَ ثُمَّ اغْتَسِلِي وَتَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ وَإِنْ قَطَرَ الدَّمُ عَلَى الْحَصِيرِ

Aişe'den rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir. Fatıma bint. Ebî Hubeş Hz. Peygamber'e gelerek, Ben müstehaza bir kadını, kandan temizleneyim, namazı terk edeyim mi? diye sordu. Hz. Peygamber; “Hayır, o ancak, **damar kanıdır**, hayız değildir. Hayız geldiği zaman namazı bırak ve hayız gittiği zaman kanını yıka ve kan hasıra damlarsa, **her namaz için abdest al**” buyurdu.³³⁹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Ali b. Muhammed – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Veki' > el-A'meş > Habîb b. Ebî Sâbit > Urve b. Zubeyr > Âişe'den oluşmaktadır.

a) Ali b. Muhammed (ö. 258/871)

Asıl ismi, Ali b. Muhammed b. Ebî'l-Hasîb el-Kureşî el-Hâşimî'dir. İbn Hacer onun *Takrîb*'te “sika” ve âbid olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiş, hata yapmış olabileceğinden bahsetmiştir.³⁴⁰

b) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/839)³⁴¹

c) Veki' b. Cerrâh (ö. 198/813)³⁴²

d) Süleyman el-A'meş (ö. 147/764)³⁴³

³³⁹ İbn Mâce, “Tahâret”, 115.

³⁴⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII, 425; Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 123; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 309; *a.g.mlf.*, *Takrîb*, II, 43.

³⁴¹ Bkz. 1. hadis.

³⁴² Bkz. 12. hadis.

³⁴³ Bkz. 12. hadis.

e) Habîb b. Ebî Sâbit (ö. 119/737)

Asıl ismi, Habîb b. Ebî Sâbit, Kays b. Dînar el-Esedî'dir. Ebû Bekr b. Ebî Hayseme, Yahyâ b. Ma'in ve Nesâî'den sika olduğunu nakletmiştir. Hakkında, Ahmed b. Sa'd b. Ebî Meryem yine Yahyâ b. Ma'in'in sika ve hüccet dediğini aktarmıştır. el-İclî, "sika" ve hadiste "sebt" olduğunu söylemiştir.³⁴⁴

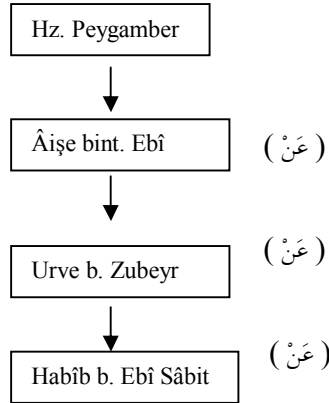
f) Urve b. Zubeyr (ö. 93/711)

Asıl ismi, Urve b. Zubeyr b. Avvâm el-Kureşî el-Esedî, Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. Zührî'ye göre fakih, âlim ve Kureyş'in dört imamından biridir. İbn Uyeyne'ye göre Hz. Aişe'den gelen hadisleri en iyi bilendir. Hz. Aişe onun teyzesidir. İbn Sa'd Medine halkından, ikinci tabakada zikretmiş, "sika", "kesîru'l-hadis", fakih, âlim, "me'mun" ve "sebt" olduğunu söylemiştir. el-İclî "sika" ve salih biri olduğundan söz etmiştir. Hakkında, İbn Hacer *Takrîb*'te "sika", "me'mun" ve fakih demiştir. İbn Hibbân da onu *es-Sikât*'ta zikretmiş ve Medine halkının faziletliyelerinden olduğunu belirtmiştir.³⁴⁵

2-İttisali

Veki', el-A'meş'ten³⁴⁶, el-A'meş, Habîb b. Ebî Sâbit'ten³⁴⁷, Habîb b. Ebî Sâbit, Urve b. Zubeyr'den³⁴⁸, Urve de Âişe bint. Ebî Bekir'den³⁴⁹ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, senedin muttasıl oluşu ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

³⁴⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 320; Buhârî, *a.g.e.*, II,323; Mizzî, *a.g.e.*, V, 358-363; Zehebî, *Siyer*, V, 288-291; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 180.

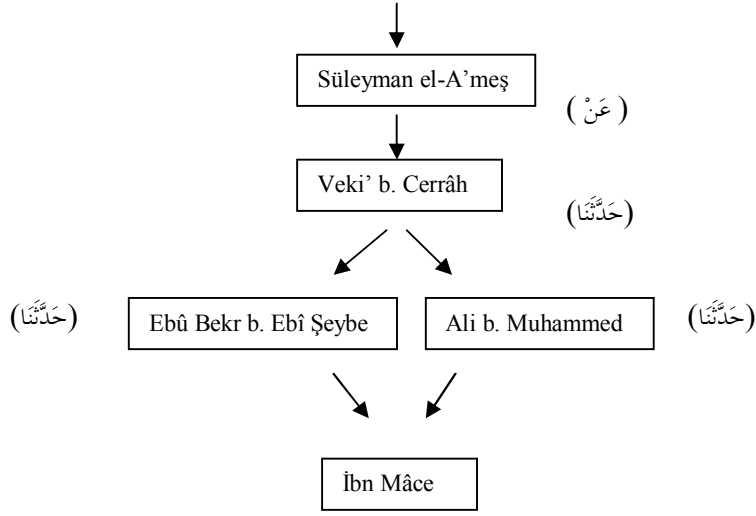
³⁴⁵ Buhârî, *a.g.e.*, IV, 193; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 11; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 421-437; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 180-185.

³⁴⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 82.

³⁴⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 77.

³⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 14.

³⁴⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 13.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'de geçmektedir. Buhârî'de³⁵⁰, kan değen yerin yıkanması ve sonra her namaz için abdest alınması vurgulanmıştır. Ebû Dâvud'da³⁵¹, 'deki rivâyette Hz. Peygamber “*Sonra guslet ve her namaz (vakti) için abdest alıp namazını kıl*”, Tirmizî'de³⁵², Hz. Peygamber “*Hayız başlayınca namazını bırak*” buyurmuştur. Nesâî'de³⁵³, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, “Kanın Yıkanması”, Ebû Dâvud'da, “(Hayızlı) Bir Temizlikten Diğer Temizliğe Kadar Gusleder Diyenler”, Tirmizî'de, “Müstehâza”, Nesâî'de, “Hayız Bittikten Sonra Gusül Etmek Gerekir” başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadisi, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında ve kıyas konusunda ifade etmiş,³⁵⁴ yukarıdaki hadisten sonra zikretmiştir. Müstehâzalı bir kadının nassla, abdest alması gerektiği vurgulanmıştır.

³⁵⁰ “Vudû”, 63.

³⁵¹ “Tahâret”, 112.

³⁵² “Tahâret”, 93.

³⁵³ “Tahâret”, 135.

³⁵⁴ *Takvîm*, s.143.

Hadis kitaplarında, Temizlikle ilgili bölümlerde, hayızlı kadının gusül etmesi gerektiğini vurgulamak için zikredilmiştir. Debûsî, açık nassın, yani mezkûr hadisin bir şeye delâlet ettiğini ifade etmek için hadise yer vermiştir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADİS

— حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَوْفٌ عَنْ خِلَاسٍ وَمُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَكَلَ نَاسِيًا وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْتَمَّ صَوْمُهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ

Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber, “*Kim oruçluyken, unutarak yemek yerse, orucu tamamlasın. Allah Teâlâ onu yedirmiş ve içirmiştir.*”³⁵⁵ buyurmuştur.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Yûsuf b. Mûsa > Ebû Usame > Avf > Hilâs – Muhammed > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Yûsuf b. Mûsa (ö. 253/867)

Asıl ismi, Yûsuf b. Mûsa b. Râşid el-Kattân, Ebû Ya'kub el-Kûfî er-Râzî'dir. Hakkında, Yahyâ b. Ma'in “sadûk” demiş, hadis yazılabileceğini söylemiştir. Yine Ebû Hâtim “sadûk”, Nesâî ise “lâ be'se bih” demişlerdir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. Buhârî *Sahih*'inde ondan ihticâc etmiştir.³⁵⁶

b) Ebû Usâme (ö. 201/816)

Asıl ismi, Hammad b. Usâme b. Zeyd el-Kureşî, Ebû Usâme el-Kûfî'dir. Hanbel b. İshak, Ahmed b. Hanbel'den “sika” olduğunu nakletmiş, insanlar arasında iyi biri olduğundan söz etmiştir. Abdullah b. Hanbel'de babasından “sebt” olarak aktarmış, hata

³⁵⁵ Buhârî, “İman”, 15.

³⁵⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 363; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IXI, 282; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 465-467; Zehebî, *Siyer*, XII, 221; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 425.

yapmadığını nakletmiştir. Yine Ebû Âsım'a sorulduğunda onun, “sahihu'l-kitâb”, hadiste zabt sahibi ve “sadûk” olduğunu söylemiştir.³⁵⁷

c) Avf (ö. 146/763)

Asıl ismi, Avf b. Ebî Cemile el-Abdî el-Hicrî, Ebû Sehl el-Basrî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından “sika” ve “salihu'l-hadis” olduğunu rivâyet etmiştir. Hakkında İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den “sika”, Ebû Hâtim “sadûk” ve “salih”, Nesâî “sika” ve “sebt”, Muhammed b. Sa'd ise “sika” ve “kesiru'l-hadis” demişlerdir.³⁵⁸

d) Hilâs (ö. 100/718'den önce)

Asıl ismi, Hilâs b. Amr el-Hicrî el-Basrî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından hakkında “sika sika” dediğini aktarmıştır. Ebû Abîd el-Ecrî, Ebû Dâvud'a sorulduğunda onunda, “sika sika” dediğini nakletmiştir. İshak b. Mansûr Yahyâ b. Ma'in'den “sika” olduğunu rivâyet etmiştir. İbn Hacer “sika” olduğu söylemekle beraber, mürsel rivâyetleri olduğunu belirtmiştir.³⁵⁹

e) Muhammed (ö. 110/728)

Asıl ismi, Muhammed b. Sîrîn, Ebû Bekr b. Ebî Amre el-Basrî'dir. Zehebî'nin ifadesiyle imam ve şeyhu'l-islamdır. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den “sika” olduğunu nakletmiştir. Hakkında, Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel'den sikalardan, Muhammed b. Sa'd da “sika” ve “me'mun” olduğunu belirtmişlerdir.³⁶⁰

2-İttisali

Avf b. Ebî Cemile, Hilâs b. Amr ve Muhammed b. Sîrîn'den³⁶¹, onlar da Ebû Hureyre'den³⁶² “an'ane” yoluyla hadis rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

3-İsnad Şeması

Hz. Peygamber

³⁵⁷ Buhârî, *a.g.e.*, III, 28; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 132; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 217; Zehebî, *Siyer*, IX, 277-279; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 279.

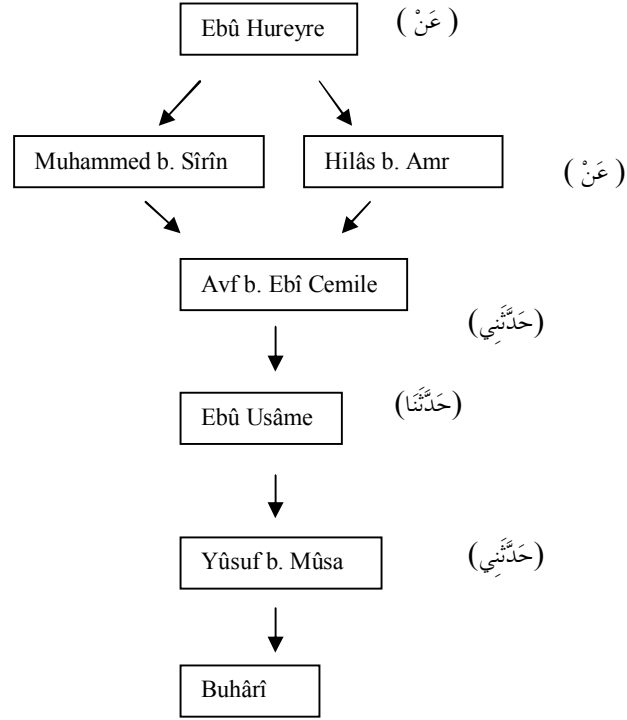
³⁵⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 258; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 437; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 166-167.

³⁵⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 149; Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 364-367; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 491; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 176.

³⁶⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 193; Buhârî, *a.g.e.*, I, 190; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 344; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 606-626; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 214.

³⁶¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 438.

³⁶² Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 367; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 347.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Müslim, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Müslim'de³⁶³, İbn Mâce'de³⁶⁴ Dârimî'de³⁶⁵ ve *Müsned*'de benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Unutan Kimsenin Yiyip İçmesi İle Cima'nın Orucu Bozmaması", İbn Mâce'de, "Unutarak Orucunu Yiyen Hakkında Gelen Hadisler", Dârimî'de, "Unutarak Yiyen Kimse Hakkında" başlıkları altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında yer vermiştir.³⁶⁶ Nassın delâleti konusunda, hadise yer verilmiş, nassla (hadisle) orucu yiyerek açmanın hükmü düşürülmüştür. Yine cima'da da, nassın delâleti söz konusudur.

³⁶³ "Siyâm", 34.

³⁶⁴ "Siyâm", 15.

³⁶⁵ "Savm", 23.

³⁶⁶ *Takvîm*, s.144.

Hadis kitaplarında, genelde unutarak orucu yemenin hükmü hususunda yer verilmiştir. Debûsî ise, bu hadisten nassın delâleti noktasında hüküm çıkarmaktadır.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADİS

— حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ حَدَّثَنَا الْحُرُّ بْنُ مَالِكٍ الْعَبْرِيُّ حَدَّثَنَا مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا قَوْلَ إِلَّا بِالسَّيْفِ

Ebû Bekre'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber, “(Kıyasla) öldürme, ancak kılıçla olur.” buyurmuştur.³⁶⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > İbrâhîm b. el-Müstemir > el-Hür b. Mâlik el-Anberî > Mübârek b. Fadâle > el-Hasen > Ebû Bekre'den oluşmaktadır.

a) İbrâhîm b. el-Müstemir (ö. ?)

Asıl ismi, İbrâhîm b. el-Müstemir el-Hezelî el-Uşfûrî Ebû İshak el-Basrî'dir. Nesâî hakkında sadûk, başka bir yerde leyse bihî be's demiştir. İbn Hibbân *es-Sikat*'ta zikretmiş belki de garîb olduğunu söylemiştir.³⁶⁸

b) el-Hür b. Mâlik el-Anberî (ö. ?)

Asıl ismi, el-Hür b. Mâlik b. el-Hattâb el-Anberî, Ebû Sehl el-Basrî'dir. Hakkında, İbn Hacer *Takrîb*'te “sadûk”, Ebû Hâtim ise, “lâ be'se bih” demişlerdir.³⁶⁹

c) Mübârek b. Fadâle (ö. 164/780)

Asıl ismi, Mübârek b. Fadâle b. Ebî Umeyye el-Adevî, Ebû Umeyye el-Basrî'dir. Ali b. el-Medînî “vasad”, el-İclî “lâ be'se bih” olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zur'a “sika” demesine rağmen, tedlisi çokça yaptığını da belirtmiştir. Ebû Bekr b. Ebî

³⁶⁷ İbn Mâce, “Diyât”, 25.

³⁶⁸ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII, 81; Mizzî, *a.g.e.*, II, 201; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 143.

³⁶⁹ Mizzî, *a.g.e.*, V, 515; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 194-195; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 193.

Hayseme, Yahyâ b. Ma'in'den "da'îf" olduğunu aktarmış, başka bir kere de "sika" dediğini işittiğini söylemiştir.³⁷⁰

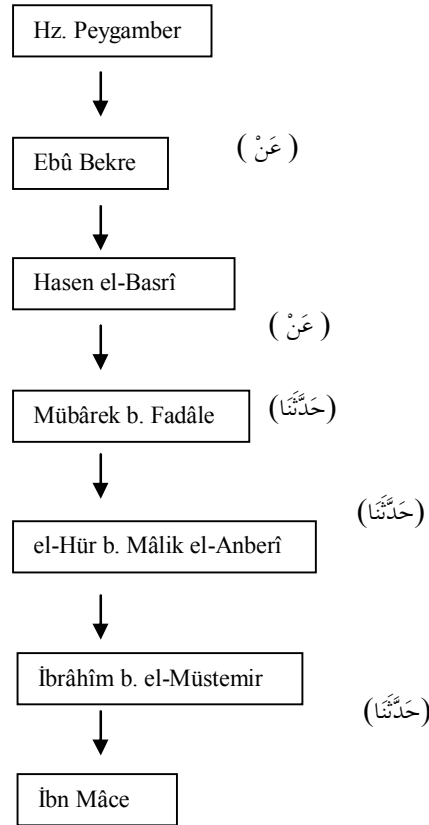
d) Hasen el-Basrî (ö. 110/728)

Asıl ismi, el-Hasen b. Ebi'l-Hasen Yesâr el-Basrî'dir. Büyük tabiin imamıdır. Muhammed b. Sa'd hakkında, âlim, fakîh, "sika", "hüccet" ve "me'mun" demiştir.³⁷¹

2-İttisali

Mübârek b. Fadâle, Hasen el-Basrî'den³⁷², Hasen de Ebî Bekre'den³⁷³ "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı söz konusu olmakla birlikte, Mübârek b. Fadâle tedlisi çok yaptığı vurgulanmıştır. Bu durum hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

³⁷⁰ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 426; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VIII, 338-339; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 180; Zehebî, *Siyer*, VII, 281; İbn Hacer, *Tehzîb*, X 28-31.

³⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 563; Buhârî, *a.g.e.*, II, 289; Mizzî, *a.g.e.*, VI, 95; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 563; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 231.

³⁷² Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 387.

³⁷³ Mizzî, *a.g.e.*, VI, 99.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Tirmizî’de de³⁷⁴, geçmektedir. Tirmizî, bazı ilim adamlarının “Kıyasın ancak kılıçla yapılabileceği” görüşünde olduğunu aktarmıştır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî ve İbn Mâce’de “Kıyasın Ancak Kılıçla Yapılabileceği”, başlığı altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynû’n-nass, işaretü’n-nass, delâletü’n-nass, müktezü’n-nass) başlığı altında değinmiştir.³⁷⁵ Nass, öldürmenin kılıçla olduğunu söylemektedir. Mızrak içinde aynı şeyin söz konusu olduğu ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, diyetler konusu için yer alan hadisi, Debûsî ise, kılıcın başka kesici aletlere delâleti yönüyle ele almıştır.

YİRMİ BEŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْجَمْصِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ
عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسِيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ

İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber “*Ümmetin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şeyin (günahını) Allah affeylemiştir-sorumluluğu kaldırmıştır*” buyurdu.³⁷⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Muhammed b. el-Musaffâ el-Himsî > el-Velîd b. Müslim > el-Evzâi > Atâ’ > İbn Abbâs’tan oluşmaktadır.

³⁷⁴ “Diyât”, 8.

³⁷⁵ *Takvîm*, s.145.

³⁷⁶ İbn Mâce, “Talâk”, 16.

a) Muhammed b. el-Musaffâ el-Himsî (ö. 246/860)

Asıl ismi, Muhammed b. el-Musaffâ b. Behlûl el-Kureşî, Ebû Abdillâh el-Himsî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim "sadûk" demiş, Nesâî ise, "sâlih", başka bir yerde "sadûk" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiş, hata yaptığını söylemiştir. İbn Hacer *Takrîb*'te tedlis yaptığından bahsetmiştir. Yine İbn Hacer, Müselleme b. Kasım'dan "sika" ve meşhur olduğunu nakletmiştir.³⁷⁷

b) Velîd b. Müslim (ö. 196/811)

Asıl ismi, el-Velîd b. Müslim el-Kureşî, Ebu'l-Abbâs ed-Dimeşkî'dir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd altıncı tabakada, "sika" ve "kesîru'l-hadis" demiştir. el-İclî, Ya'kub b. Şeybe'den "sika" olduğunu aktarmıştır. Ebû Hâtim "salihu'l-hadis" demiştir. İbn Hacer *Takrîb*'te "sika" demekle birlikte çok tedlis yaptığından söz etmiştir. Evzâî'den zayıf rivâyetleri vardır.³⁷⁸

c) Evzâî (ö. 157/773)

Asıl ismi, Abdurrahman b. Amr b. Ebî Amr, Ebû Amr el-Evzâî'dir. Şeyhu'l-İslâm, Şam bölgesinin büyük âlimidir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd "sika", "sadûk", "me'mun", "hüccet" ve "kesîru'l-hadis" demiştir. Yahyâ b. Ma'în de, ondan "sika" ve "hüccet" olarak söz etmiştir.³⁷⁹

d) Atâ' (ö. 115/733)

Asıl ismi, Atâ' b. Ebî Rebâh, Eslem el-Kureşî Ebû Muhammed el-Mekkî'dir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd, "sika", fakih, âlim ve "kesîru'l-hadis" demiştir. Zehebî ise "hüccet" ve büyük imam olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *es-Sikat*'ta zikretmiş, fakih, âlim, vera' sahibi olduğunu belirtmiştir.³⁸⁰

2-İttisali

Evzâî, Atâ'dan³⁸¹, Atâ' da İbn Abbâs'tan³⁸² hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hadiste ittisal ihtimali olmakla birlikte, el-Velîd b. Müslim'in tedlisci

³⁷⁷ Buhârî, *a.g.e.*, V, 246; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 104; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 100; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 465; Zehebî, *Siyer*, XII, 461; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 460-461.

³⁷⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 153; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 16; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 86; Zehebî, *a.g.e.*, IX, 211; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 133-136; *a.g.e.*, *Takrîb*, II, 289.

³⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 488; Buhârî, *a.g.e.*, V, 326; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 307; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 107-134; *Tehzîb*, VI, 238.

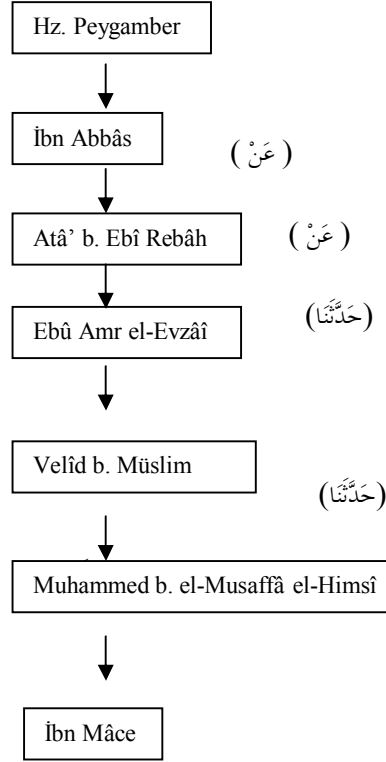
³⁸⁰ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 463; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 330; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 69; Zehebî, *a.g.e.*, V, 78-90; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 199-204.

³⁸¹ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 74.

³⁸² Mizzî, *a.g.e.*, XX, 71.

olması bakımından senedde inkıta olması mümkündür. Ayrıca Muhammed b. el-Musaffâ'nın da bazı münekkitler tarafından zikredilen kusurları rivayetin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadisin, İbn Mâce'deki³⁸³, dışında başka bir rivâyetine ulaşılammıştır. Bu babta diğer rivâyette Hz Peygamber'in ayrıca “*Ümmetimin gönüllerinden geçen (günah işleme) temayülleri (fülen) işlemedikçe yahut (dilleri ile) söylemedikçe, bir de onların zorlandıkları şeyleri Allah Teâlâ şüphesiz affeylemiştir*” buyurduğu aktarılmıştır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, İbn Mâce'de, “Zorlananın ve Unutanın Boşaması” başlığı altında, yer almaktadır.

³⁸³ “Talak”, 25.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında yer vermiştir.³⁸⁴ Nassın iktizası konusunu delillendirirken aslında, kaldırılanın hata ve unutmama olmadığı, hata ve unutmadan kaynaklanan, günah ve sorumluluk olduğu ifade edilmiştir.

Hadis, İbn Mâce'de, boşanma konusundaki ehliyeti açığa kavuşturmak için yer almıştır. Debûsî, hadise lafzın delâletini delillendirmek için değinmiştir.

YİRMİ ALTINCI HADİS

– حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

Muhammed b. İbrahîm'den; Alkame b. Ebî Vakkâs el-Leysî, Ömer b. Hattâb'ın minberde şöyle dediğini işitti, Ben Resûlüllah'tan işittim. Şöyle buyurdu. “**Ameller ancak, niyetlere göredir. Herkese ancak niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti, elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise, onun hicreti de, o hicret ettiği şeydir.**”³⁸⁵

A-İSNAD

1--Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > el-Humeydî Abdullah b. ez-Zübeyir > Süfyan > Yahyâ b. Saîd el-Ensârî > Muhammed b. İbrahîm et-Teymî > Alkame b. Vakkâs el-Leysî > Ömer b. Hattâb'tan oluşmaktadır.

³⁸⁴ *Takvîm*, s.147.

³⁸⁵ Buhârî, “Bid’i'l-Vahyi”, 1.

a) el-Humeydî Abdullah b. ez-Zübeyir (ö. 219/834)

Asıl ismi, Abdullah b. ez-Zübeyir b. İsa, Ebû Bekr el-Humeydî el-Mekkî'dir. Ahmed b. Hanbel el-Humeydî "imam" olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim, insanların arasında "sebt" ve "sika" bir imam olduğunu belirtmiştir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd ise, "sika" ve "kesîru'l-hadis" demiştir. el-İclî "sika", el-Hakîm "sika" ve "me'mun" olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer *Takrîb'te* "sika", "hafız" ve fakîh demiş, İbn Uyeyne'nin ashabından olduğunu dile getirmiştir.³⁸⁶

b) Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/813)³⁸⁷

c) Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. ?)

Asıl ismi, Yahyâ b. Saîd b. Kays el-Ensârî, Ebû Saîd el-Medenî'dir. Medine kadısı olan Yahyâ b. Saîd, Muhammed b. Sa'd'a göre "sika", "sebt" ve kesîru'l-hadistir. Abdurrezzak, İbn Uyeyne'den rivâyetle Hicâz muhaddisleri arasında saymıştır. el-İclî "sika", fıkîh sahibi ve salih biri olduğunu söylemiştir. Hakkında, Nesâî "sika" ve "sebt", başka bir yerde ise "sika" ve "me'mun" demiştir.³⁸⁸

d) Muhammed b. İbrahîm et-Teymî (ö. 120/738)

Asıl ismi, Muhammed b. İbrahîm b. el-Hâris el-Kureşî et-Teymî, Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'in'den, İbn Hacer de Ya'kub b. Şeybe'den "sika" olduğunu aktarmışlardır. Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hirâş da aynı görüştedirler. Muhammed b. Sa'd, Muhammed b. Ömer'den "sika" ve "kesîru'l-hadis" olduğunu nakletmiştir.³⁸⁹

e) 'Alkame b. Vakkâs el-Leysî (ö. ?)

Asıl ismi, 'Alkame b. Vakkâs b. Muhsin el-Leysî el-Medenî'dir. Hakkında, Nesâî ve el-İclî "sika" demişlerdir. Muhammed b. Sa'd az hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn Hacer *Takrîb'te* "sika" ve sebtir dedikten sonra sahabe olduğunu söyleyenlerin hata ettiklerini belirtmiştir. İbn Hibbân *es-Sikat'ta* zikretmiştir.³⁹⁰

³⁸⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 502; Buhârî, *a.g.e.*, V, 56; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 96; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 512; Zehebî, *Siyer*, X, 616-621; *Tehzîb*, V, 215; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 415.

³⁸⁷ Bkz. 16. hadis.

³⁸⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 275-276; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 147-149; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 346; Zehebî, *a.g.e.*, V, 468-482; *Tehzîb*, XI, 211.

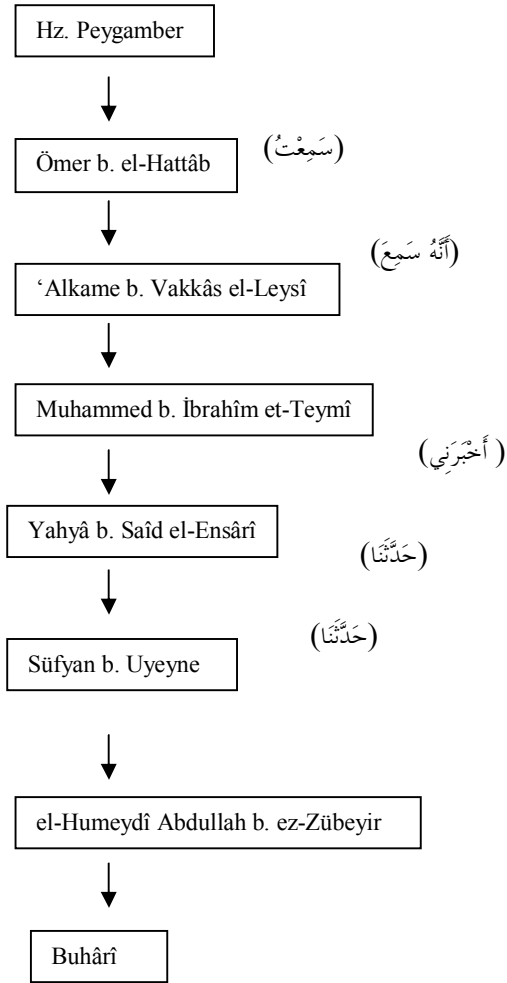
³⁸⁹ Buhârî, *a.g.e.*, I, 22; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 301; Zehebî, *a.g.e.*, V, 294; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 5-7.

³⁹⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 60; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 40; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 61-62; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 313; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 280-281.

2-İttisali

Hadiste semaya delalet eden rivayet lafızları kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

B--FARKLI RİVÂYETLERİ

Hadis, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde³⁹¹ geçmektedir. Müslim’de³⁹², 1907. hadiste, Tirmizî’de³⁹³ ve Nesâî’de³⁹⁴,

³⁹¹ *Müsned*, I, 25.

“niyet” kelimesi tekil olarak geçmektedir. Ebû Dâvud’da³⁹⁵, ayrıca, Hz. Peygamber, “Kim Allah ve resûlü için hicret ederse, Allah ve resûlü için hicret etmiş olur” buyurmuştur. Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce’de evlenme ibaresi “يَتَزَوَّجُهَا” şeklinde geçmektedir. Ayrıca Buhârî’de diğer bölümlerde³⁹⁶ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Hz. Peygamberin «Innemel'a'malü bi'n-niyet» Hadisinin Hükümü, Buna Gaza ve Diğer Amellerin de Girmesi”, Ebû Dâvud’da, “Talakta Geçerli Olan Sözler ve Amellerde Niyetin Önemi”, Tirmizî’de, “Hangi Savaşçı, Allah Yolunda Savaşmaktadır?”, Nesâî’de, “Abdestte Niyetin Gerekliliği”, İbn Mâce’de “Niyet” başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü’n-nass, işaretü’n-nass, delâletü’n-nass, müktezü’n-nass) başlığı altında değinmiştir.³⁹⁷ Nassın iktzası delillendirilirken, amellerin hükmünün, kendisinde niyet olmaksızın sabit olduğu vurgulanmıştır.

Hadis kitaplarında, çeşitli başlıklar altında niyetin önemi üzerinde durulmaktadır. Debûsî ise, fıkhîta yapılan eyleme göre hükmün verildiğini ifade etmektedir.

YİRMİ YEDİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو التُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ فَرَضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَةَ الْفِطْرِ أَوْ قَالَ رَمَضَانَ عَلَى الذَّكَرِ وَالْأُنثَى وَالْحُرِّ وَالْمَمْلُوكِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُعْطِي التَّمْرَ فَأَعْوَزَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنَ التَّمْرِ فَأَعْطَى شَعِيرًا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُعْطِي عَنِ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ حَتَّى إِنْ كَانَ يُعْطِي عَنْ بَنِي وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُعْطِيهَا الَّذِينَ يَقْبَلُونَهَا وَكَانُوا يُعْطُونَ قَبْلَ الْفِطْرِ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ

³⁹² “İmâre”, 45.

³⁹³ “Fezâilu’l-Cihâd”, 16.

³⁹⁴ “Tahâret”, 60.

³⁹⁵ “Talak”, 11.

³⁹⁶ “İman”, 41, “İtk”, 6, “Menâkibu’l-Ensâr”, 45, “Nikâh” 5, “Hiyel”, 1.

³⁹⁷ *Takvîm*, s.147.

İbn Ömer'den; Resûlüllah, **hür, köle, büyük, küçük her müslüman için**, hurmada bir sa' veya arpada bir sa' verilmek üzere fitir sadakasını farz kıldı. İnsanlar bunu buğdaydan yarım sa' olarak dengelediler. İbn Ömer hurmadan veriyordu. Medine halkı hurmaya ihtiyaç duyuyordu. Arpa veriyordu. İbn Ömer oğluna verilsin diye, büyük, küçük (herkese) veriyordu. İbn Ömer onlara kabul olması için veriyordu. Onlarda ramazan bayramından bir veya iki gün önce veriyorlardı.³⁹⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû'n-Nu'man > Hammâd b. Zeyd > Eyyûb > Nafi' > İbn Ömer'den oluşmaktadır.

a) Ebû'n-Nu'man (ö. 224/837)

Asıl ismi, Muhammed b. el-Fadl es-Sedûsî, Ârim, Ebû'n-Nu'man el-Basrî'dir. Muhammed b. Müslim, Ârim b. el-Fadl'dan tahdisen hadis rivayet ettiğini, onun "sadûk" ve "me'mun" olduğunu söylemiştir. Ebû Ali ez-Zerîkî ihtilata düşmeden önce Ebû'n-Nu'man'dan hadis rivâyet ettiklerini aktarmıştır. Buhârî de, ömrünün sonunda değiştiğini söylemiştir. İbn Hacer, Nesâî ve Abdurrahman b. Ebî Hâtim de babasından rivâyetle "sika" demişler, ancak ömrünün sonlarında ihtilat ettiğinden bahsetmişlerdir. Hakkında, el-İclî "sika" ve salih biri olduğunu belirtmiştir.³⁹⁹

b) Hammâd b. Zeyd (ö. 180/796)⁴⁰⁰

c) Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)⁴⁰¹

d) Nafi' Mevla İbn Ömer (ö. 112/730)⁴⁰²

2-İttisali

Eyyûb, Nafi''den, Nafi'⁴⁰³, İbn Ömer'den "an'ane" yoluyla hadisi nakletmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

³⁹⁸ Buhârî, "Zekât", 71.

³⁹⁹ Buhârî, *a.g.e.*, III, 25; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 176-183; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 239; Zehebî, *Siyer*, VII, 456-466; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 9-11; Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, s. 314.

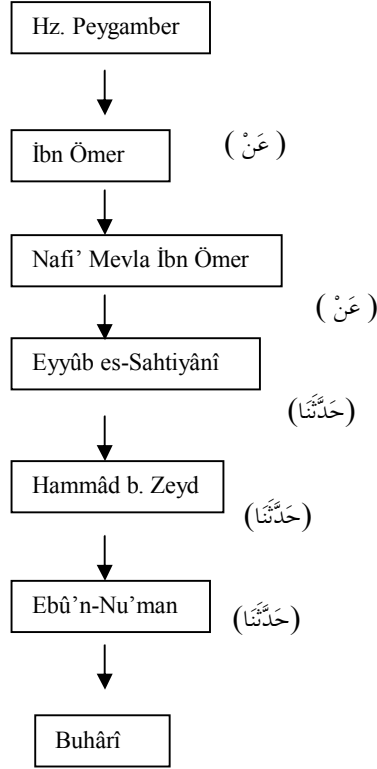
⁴⁰⁰ Bkz. 20. hadis.

⁴⁰¹ Bkz. 20. hadis.

⁴⁰² Bkz. 20. hadis.

⁴⁰³ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 299.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İmam Mâlik'in *Muvatta*'nda ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁴⁰⁴ yer almaktadır. Müslim'de⁴⁰⁵ 984. hadiste, Ebû Dâvud'da⁴⁰⁶, Tirmizî'de⁴⁰⁷, Nesâî'de⁴⁰⁸ ve *Muvatta*'da⁴⁰⁹, 558. hadiste benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Müslümanlara Hurma İle Arpadan Fıtır Sadakası Vermenin Gerekliliği" babında; Ebû Dâvud'da, "Fıtır Sadakasının Miktarı", Tirmizî'de, "Fitre Nasıl Ve Kimler İçin Verilir", Nesâî'de, "Ramazan Ayı Zekâtı (Fitre) nın Miktarı Ne Kadardır?", *Muvatta* Zekât'ta, "Fitrenin Miktarı" başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin

⁴⁰⁴ *Müsned*, II, 114.

⁴⁰⁵ "Zekât", 14.

⁴⁰⁶ "Zekât", 20.

⁴⁰⁷ "Zekât", 35.

⁴⁰⁸ "Zekât", 30.

⁴⁰⁹ "Zekât", 52.

çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında yer vermiştir.⁴¹⁰ Söz konusu hadiste, kâfirlere fitır sadakası vermenin vacip olmadığı, hür ve köle müslümanlar için, fitır sadakası vermenin sınırlandığı vurgulanmıştır.

Hadis kitaplarında, zekât bölümlerinde fitır sadakasıyla ilgili hükümleri içeren, bab başlıkları altında zikredilmiştir. Debûsî ise, hadisten bir usûl kaidesi çıkarmıştır.

YİRMİ SEKİZİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ح وَ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ قَالَ
حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجِلُّ
بَيْعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ وَلَا رَيْحُ مَا لَمْ يُضْمَنْ

Amr b. Şuayb, Abdullah b. Amr'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu. “Mülkiyetinde bulunmayan bir malı satman helal değildir. **Teslim alınmamış bir malın kârı da helal değildir.**”⁴¹¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Ezher b. Mervân > Hammâd b. Zeyd (ح) > Ebû Kureyb > İsmail b. Uleyye > Eyyûb > Amr b. Şu'ayb > Ebîhi (Şu'ayb b. Muhammed b. Abdillâh) > Ceddihi (Muhammed b. Abdillâh) 'den oluşmaktadır.

a) Ezher b. Mervân (ö. 243/857)

Asıl ismi, Ezher b. Mervân er-Rekâşî, Ferîh el-Basrî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim b. Hibbân “müstakîmu'l-hadis”, Müselleme el-Endelusî ise, “sika” demişlerdir. İbn Hacer “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁴¹²

⁴¹⁰ *Takvîm*, s.151.

⁴¹¹ İbn Mace, “Ticârât”, 20.

⁴¹² Mizzî, *a.g.e.*, II, 330; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 180; a.g.mlf., *Takrib*, I, 75.

b) Hammâd b. Zeyd (ö. 180/796)⁴¹³

c) Ebû Kureyb (ö.248/862)⁴¹⁴

d) İsmail b. Uleyye (ö.193/808)

Asıl ismi, İsmail b. İbrahîm b. Muksim el-Esedî, Ebû Bişr İbn Uleyye el-Basrî'dir. Yunus b. Bekîr, Şu'be'den İbn Uleyye hakkında seyyidu'l-muhaddisîn dediğini aktarmıştır. Nesâî ona "sika" ve "sebt" demiştir. Ebû Dâvud es-Sicistânî, İbn Uleyye dışında hata yapmayan görmediğini belirtmiştir. Ahmed b. Muhammed b. el-Kâsım, Yahyâ b. Ma'in'den "sika", "me'mun" ve "sadûk" olduğunu nakletmiştir.⁴¹⁵

e) Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)⁴¹⁶

f) Amr b. Şu'ayb (ö. 118/736)

Asıl ismi, Amr b. Şu'ayb b. Muhammed el-Kureşî, Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den ondan hadis yazılabileceğini nakletmiştir. Sadaka b. el-Fadl, Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan Amr b. Şu'ayb'ın sikalardan rivâyet ettiğini, "sika" olduğunu ve onun hadislerinden ihticâc edileceğini aktarmıştır. el-İclî ve Nesâî de hakkında "sika" demişlerdir. Yine Nesâî başka bir yerde "leyse bihî be's" demiştir.⁴¹⁷

g) Şu'ayb b. Muhammed (ö. ?)

Asıl ismi, Şu'ayb b. Muhammed b. Abdillâh b. Amr b. el-As el-Kureşî es-Sehmî'dir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiş, dedesinden işittiklerini sahih olduğunu söylemiştir. Buhârî ve Ebû Dâvud'da aynı görüştedir. Muhammed b. Sa'd onu ikinci tabakadan, Medine ehlinde saymaktadır.⁴¹⁸

2-İttisali

Hadiste tahvil vardır. İki ayrı tarikle rivâyet edilmiştir. Birinci rivâyet; Ezher b. Mervan'dan tahdisen, Ezher b. Mervan, Hammâd b. Zeyd'den tahdisen, Hammâd b. Zeyd, Eyyûb es-Sahtiyânî'den tahdisen, Eyyûb, Amr b. Şu'ayb'dan, Amr, babası Şu'ayb b. Muhammed'den, o da Muhammed b. Abdillâh'dan hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir.

⁴¹³ Bkz. 20. hadis.

⁴¹⁴ Bkz. 12. hadis.

⁴¹⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 153; Mizzî, *a.g.e.*, III, 23; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 241; a.g.mlf., *Takrib*, II, 55.

⁴¹⁶ Bkz. 20. hadis.

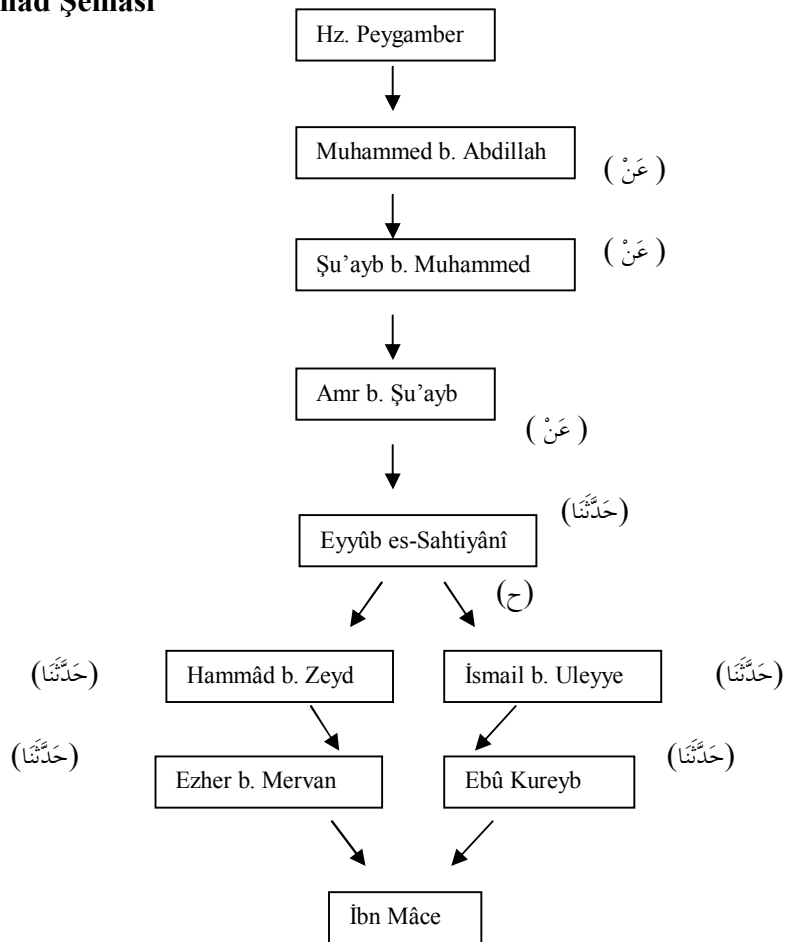
⁴¹⁷ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 342; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 238; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 64; Zehebî, *Siyer*, V, 165; İbn Hacer, *Tehzib*, VIII, 48-53.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 243; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 534; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 356; a.g.mlf., *Takrib*, I, 353.

İkinci rivâyet; Ebû Kureyb'ten tahdisen, Ebû Kureyb, İsmail b. Uleyye'den İsmail b. Uleyye, Eyyûb es-Sahtiyânî'den tahdisen, Eyyûb, Amr b. Şu'ayb'dan, Amr, babası Şu'ayb b. Muhammed'den, o da Muhammed b. Abdillâh'dan hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir.

Yapılan araştırmada, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin⁴¹⁹, Amr b. Şu'ayb'dan⁴²⁰, onun da Muhammed b. Abdillâh'dan⁴²¹ hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet ettiği tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad şeması

⁴¹⁹ Mizzî, a.g.e., III, 459.

⁴²⁰ Mizzî, a.g.e. , XXII, 65.

⁴²¹ Mizzî, a.g.e. , XII, 534.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadisin benzer rivâyetleri, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de yer almaktadır. Ebû Dâvud'daki⁴²², rivâyette Hz. Peygamber “*Borç (para) verme şartıyla satış, bir satışta iki şart, teslim alınmamış malın kârı ve yanında olmayan bir şeyi satman helâl değildir*” buyurmuştur. Bu konuda, Tirmizî'deki⁴²³, rivâyette Hz. Peygamber'in; olgunlaşması belli oluncaya kadar hurmanın, ağacında satılmasını yasakladığı belirtilmiştir. Yine Tirmizî'deki⁴²⁴, başka rivâyette, Hakîm b. Hizâm şöyle demiştir: Resûlüllah'a geldim ve: “Bana bazen müşteri gelir, elimde olmayan bir malı benden ister bende başkalarından satın alır ve satarım. Bu alışveriş doğru mudur? diye sordum. Hz. Peygamber: “*Alışveriş anında elinde bulunmayan malı satma.*” buyurdu. Aynı babta benzer hadisler vardır. Nesâî'deki⁴²⁵ rivâyet Ebû Dâvud'dakine benzemektedir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Kişinin Yanında Olmayan Bir Şeyi Satması”, Tirmizî'de, “Meyvelerin Olgunlaşmadan Satılması”, yine aynı kitaptaki “Ele Geçirilmemiş Malın Satışının Yasak Oluşu”, Nesâî Buyû’ “Alışverişte İki Şart” başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynû'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında değinmiştir.⁴²⁶ Bu hadis, güzel ve helal kazancın teslim alınmış olan malla yapılan alışverişte olduğuna delâlet etmektedir.

Hadis kitaplarında, alışveriş bölümlerinde malın elde olmadan satışının hoş karşılanmadığı ifade edilmiştir. Debûsî, hadise lafzının delâleti konusunda yer vermiştir.

YİRMİ DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ التُّفَيْلِيُّ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ وَعَنْ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ زُهَيْرٌ أَحْسَبُهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ هَاتُوا رُبْعَ

⁴²² “Buyû”, 68.

⁴²³ “Buyû”, 15.

⁴²⁴ “Buyû”, 19.

⁴²⁵ “Buyû”, 72.

⁴²⁶ *Takvîm*, s.151.

الْعُشُورِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمٌ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ حَتَّى تَبْتِئَ مِائَتِي دِرْهَمٍ فَإِذَا كَانَتْ مِائَتِي دِرْهَمٍ فَفِيهَا خَمْسَةٌ دَرَاهِمٌ فَمَا زَادَ فَعَلَى حِسَابِ ذَلِكَ وَفِي الْعَنَمِ فِي أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةً فَإِنْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا تِسْعٌ وَثَلَاثُونَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ فِيهَا شَيْءٌ وَسَاقَ صَدَقَةَ الْعَنَمِ مِثْلَ الزُّهْرِيِّ قَالَ وَفِي الْبَقْرِ فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعٌ وَفِي الْأَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ وَلَيْسَ عَلَى الْعَوَامِلِ شَيْءٌ وَفِي الْإِبِلِ فَذَكَرَ صَدَقَتَهَا كَمَا ذَكَرَ الزُّهْرِيُّ قَالَ وَفِي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ خَمْسَةٌ مِنَ الْعَنَمِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَفِيهَا ابْنَةُ مَخَاضٍ فَإِنْ لَمْ تُكُنْ بِنْتُ مَخَاضٍ فَابْنُ لُبُونٍ ذَكَرَ إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَفِيهَا بِنْتُ لُبُونٍ إِلَى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْجَمَلِ إِلَى سِتِّينَ ثُمَّ سَاقَ مِثْلَ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ قَالَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً يَعْنِي وَاحِدَةً وَتَسْعِينَ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْجَمَلِ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَإِنْ كَانَتْ الْإِبِلُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُفْتَرَقٍ خَشِيَةَ الصَّدَقَةِ وَلَا تُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ وَلَا ذَاتُ عَوَارٍ وَلَا تَيْسٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْمُصَدِّقُ وَفِي النَّبَاتِ مَا سَقَتَهُ الْأَنْهَارُ أَوْ سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ وَمَا سَقَى الْعَرَبُ فَفِيهِ نَصْفُ الْعُشْرِ وَفِي حَدِيثِ عَاصِمٍ وَالْحَارِثِ الصَّدَقَةُ فِي كُلِّ عَامٍ قَالَ زُهَيْرٌ أَحْسَبُهُ قَالَ مَرَّةً وَفِي حَدِيثِ عَاصِمٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِي الْإِبِلِ ابْنَةُ مَخَاضٍ وَلَا ابْنُ لُبُونٍ فَعِشْرَةٌ دَرَاهِمٌ أَوْ شَاتَانِ

Ali b. Ebî Tâlib'ten rivâyet edilmiştir. Zuheyr dedi ki: Zannederim onu Peygamberden aktarmıştır. Şöyle buyurmuştur: “(Gümüşte) kırkta birini (zekât) veriniz. Her kırk dirhemden bir dirhem, iki yüz dirheme ulaşmadıkça sizin üzerinizde (zekât olarak) hiçbir şey yoktur. İki yüz dirhem olunca beş dirhem (zekât) vardır. (Bundan) fazlası hesabınıza göredir. Davarda her kırk koyunda bir koyun (zekât) vardır. Yalnız otuz dokuz koyun varsa, senin için onda (zekât olarak) hiçbir şey yoktur. (Ebû İshâk) davarın zekâtını Zührî gibi nakletti. Ve devamla “Sığırdı her otuz (tanede) bir yaşını bitirip, iki yaşına basmış bir erkek sığır (zekâtı vardır). Kırk (sığırdı) ise, iki yaşını bitirip, üç yaşına basmış bir sığır (zekât) vardır. **Çalıştırılan deve için (zekât olarak) bir şey yoktur.** Develerde ise...” deyip onların zekâtını Zührî'nin naklettiği gibi bildirdi. Ve yine “Beş deve bir koçun (zekâtı) vardır. (Bundan) bir tane fazla olursa, otuz beşe kadar için bir yaşını bitirip iki yaşına basmış bir dişi deve (zekât) vardır. Eğer bir yaşını bitirip, iki yaşına basmış bir dişi deve olmazsa, bir yaşını bitirip, üç yaşına basmış bir erkek deve (verilir). Bundan bir tane fazla olunca, kırk beşe kadar iki yaşını bitirip, üç yaşına basmış bir dişi deve (zekâtı) vardır. Bir tane fazla olursa, altmışa kadar onda erkek deve (zekâtı) vardır.” Sonra Zührî'nin hadisinin benzerini nakletti. Ve devamla: “Bir tane fazla doksan bir olunca yüz yirmiye kadar onda erkek deveye çekilebilen üç yaşını bitirip, dört yaşına basmış iki dişi deve vardır. Şâyet develer bundan çok olursa, her elli deve üç yaşını bitirip, dört yaşına basmış dişi deve (zekât) vardır. Zekâtta toplu olan (mal) ayrılmaz. Ayrı olan da bir araya

getirilmez. Zekâta ne yaşlı, ne ayıplı, ne de döl hayvanı alınmaz. Ancak zekât memuru dilerse (alabilir). Akarsulardan sulananlar veya yağmurla sulananlarda oşür vardır. Büyük kaplarla sulananlarda ise, yarı oşür vardır.” Asım ve Hâris hadisinde şu da vardır. “Zekât her sene (vaciptir).” Zuheyr dedi ki: Zannederim (Ebû İshâk) zekât her senede bir (vaciptir) dedi. Asım hadisinde şu vardır. “Develerin arasında ne bir yaşını bitirip iki yaşına basmış dişi deve, ne de iki yaşını bitirip üç yaşına basmış erkek deve olmadığı zaman on dirhem (gümüş) veya iki koyun (verilir).”⁴²⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Abdullah b. Muhammed en-Nufeylî > Zuheyr > Ebû İshak > Âsım b. Damre - Hâris el-A’ver > Ali’den oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Muhammed en-Nufeylî (ö. 234/848)

Asıl ismi, Abdullah b. Muhammed b. Ali, Ebû Ca’fer en-Nufeylî’dir. Ebû Hâtim, Yahyâ b. Ma’in’i en-Nufeylî’yi överken işittiğini söylemiştir. Ebû Dâvud en-Nufeylî’den daha iyi bir hafız görmediğini beyan etmiştir. Hakkında, Nesâî, “sika” demiş, Darekutnî, “sika”, “me’mun” ve ihticac edilir olduğunu söylemiştir.⁴²⁸

b) Zuheyr (ö. 173/789)

Asıl ismi, Zuheyr b. Muaviye b. Hudeyc el-Cu’fî, Ebû Hayseme el-Kûffî’dir. Ebû Bekr b. Ebî Hayseme, Yahyâ b. Ma’in’den onun “sika” olduğunu rivâyet etmiştir. Hakkında, Nesâî “sika” ve “sebt”, el-İclî “sika” ve “me’mun”, İbn Sa’d “sika”, “sebt”, “me’mun” ve “kesîru’l-hadis” olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zur’a ihtilat etmeden önce Ebû İshak’tan işittiklerinin güvenilir olduğunu belirtmiştir.⁴²⁹

c) Ebû İshak (ö. 128/745)

Asıl ismi, Amr b. Abdillâh b. Ubeyd, Ebû İshak es-Sülemî’dir. İshak b. Mansûr İbn Ma’in’den “sika” olduğunu nakletmiştir. Hakkında Nesâî, Ebû Hâtim ve el-İclî de “sika” demişlerdir.⁴³⁰

⁴²⁷ Ebû Dâvud, “Zekât”, 4.

⁴²⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 189; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 159; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 88; Zehebî, *Siyer*, X, 634; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 16-18.

⁴²⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 376; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 420; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 351.

⁴³⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 313-315; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 347; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 102; Zehebî, *a.g.e.*, V, 392; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 57.

d)Âsım b. Damra (ö. 74/693)

Asıl ismi, Âsım b. Damra es-Selûlî el-Kûffî'dir. Muhammed b. Abdillâh b. Ammâr Âsım'ın Hâris'ten rivâyet edenlerin en sebti olduğunu söylemiştir. Hakkında, el-İclî ve Ali b. el-Medînî "sika", Nesâî ise "leyse bihî be's" demişlerdir. İbn Hacer' *Takrîb*'te "sadûk", İbn Sa'd ise "sika" olduğunu belirtmişlerdir.⁴³¹

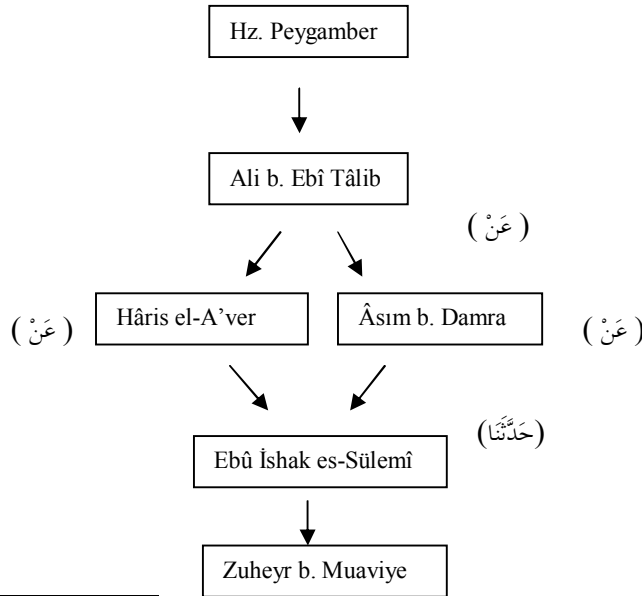
e) Hâris el-A'ver (ö. 65/684)

Asıl ismi, Hâris b. Abdillâh b. Ka'b el-A'ver el-Hemedânî, Ebû Zuheyr el-Kûffî'dir. Zehebî *Siyer*'de hakkında allame ve imam demiştir. eş-Şa'bî, Ebû Hayseme ve Ali b. el-Medînî hakkında "kezzâb" demişlerdir. İbn Ma'in ise "sika", başka bir kez de "leyse bihî be's" olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtım onun hadisleriyle ihticâc edilmeyeceğini beyan etmiştir.⁴³²

2-İttisali

Hadisi, Ebû İshak, Âsım b. Damre⁴³³ ve Hâris el-A'ver'den⁴³⁴, onlar da Ali b. Ebî Tâlib'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hadiste ittisal görülmekle birlikte, ravilerden, Hâris el-A'ver'in yalancılıkla itham edilmesi, hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

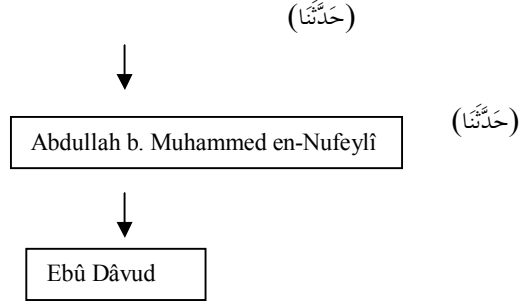

⁴³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 222; Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 496; İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 40; İbn Hacer, *Takrîb*, I, 384.

⁴³² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 168; Buhârî, *a.g.e.*, II, 273; Mizzî, *a.g.e.*, V, 244; Zehebî, *Siyer*, IV, 152; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 126.

⁴³³ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 104-105.

⁴³⁴ Mizzî, *a.g.e.*, V, 245.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Ebû Dâvud'da⁴³⁵ yer almaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Saime (Otlatılan) Hayvanların Zekâtı” babında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında yer vermiştir.⁴³⁶ Bir önceki hadisle bağlantılı olarak, hadiste zekât konusunda, çalıştırılan deve için bir şey vermenin gerekmediğini, ama buna karşılık sâime deve (otlak hayvanı) için, bir koyun zekât olarak verilmesi gerektiği söyleyen hadis bir arada zikredilmiştir.

Ebû Dâvud'da, zekât bölümünde hadisi zikrederken, Debûsî usûl kaidesini vurgulamak için yer vermiştir.

OTUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُنْكَحُ الْبَكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ وَلَا الثَّيْبُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ إِذَا سَكَتَتْ

⁴³⁵ “Zekât”, 4.

⁴³⁶ *Takvîm*, s.151.

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber; “*Bekâr bir kız kendisinin izni olmadan evlendirilemez. Dul kadın da, kendisinin görüşü alınmadan, evlendirilemez.*” buyurdu. (Hz. Peygamber'e) Onun (bekâr kızın) izni nasıl alınır? diye soruldu. O da, “*Sükût etmesidir.*” buyurdu.⁴³⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Müslim b. İbrahîm > Hişâm > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Müslim b. İbrahîm (ö. 212/827)

Asıl ismi, Müslim b. İbrahîm el-Ezdî el-Ferâhîdî, Ebû Amr el-Basrî'dir. Ebû Bekr b. Ebî Hayseme, İbn Ma'in'den “sika” ve “me'mun” olduğunu nakletmiştir. el-İclî “sika”, İbn Ebî Hâtim babasından, “sika” ve “sadûk” olduğunu aktarmıştır. Yine İbn Sa'd “sika” demiş, çok hadis rivâyet ettiğinden söz etmiştir. Hakkında, İbn Hacer *Tehzîb*'te “salih”, *Takrîb*'te “sika”, “me'mun” olduğunu söylemiştir.⁴³⁸

b) Hişâm (ö. 154/771)

Asıl ismi, Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destüvâlî, Ebû Bekr el-Basrî'dir. Hakkında, Zehebî, “hafız”, “hüccet” ve “imam” demiştir. Ebû Hişâm er-Rufâî, Veki'den “sebt” olduğunu nakletmiştir. Yine Ali b. el-Medînî “sebt”, İbn Sa'd “sika”, hadiste sebt ve kader konusu dışında hüccet demiştir.⁴³⁹

c) Yahyâ b. Ebî Kesîr (ö. 119/737)

Asıl ismi, Yahyâ b. Ebî Kesîr b. Sâlih et-Tâî, Ebû Nasr el-Yemâmî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından insanların en sebt olduğunu nakletmiştir. el-İclî “sika” demiş ve ashâbu'l-hadisten saymıştır. Ebû Hâtim onun sikalardan başkasından hadis rivâyet etmediğini söylemiştir. Ebû Ca'fer el-Ukaylî tedlis yaptığından söz etmiştir.⁴⁴⁰

⁴³⁷ Buhârî, “Hiyel”, 11.

⁴³⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 254; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 181; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 487; Zehebî, *Siyer*, X, 314-318; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 121-123; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 244.

⁴³⁹ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 198; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 59-61; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 215; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 149-156; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 40-41.

⁴⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 555; Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 301; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 504; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 27; a.g.mlf., *Tehzîb*, XI, 268.

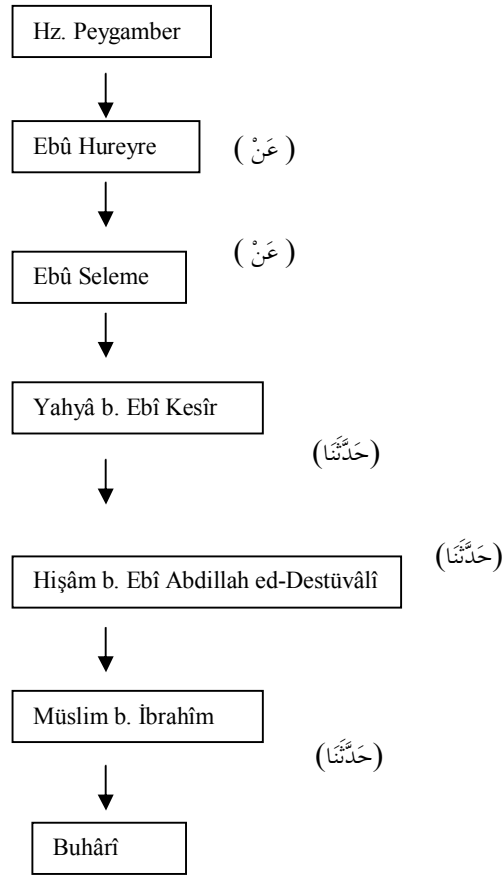
d) Ebû Seleme (ö. 94/712)

Asıl ismi, Ebû Seleme b. Abdirrahmân b. Avf el-Kureşî'dir. Muhammed b. Sa'd ikinci tabakada zikretmiş, hakkında "sika", fakih ve "kesîru'l-hadis" demiştir. Ebû Zur'a "sika" ve "imam", İbn Hacer de "sika" ve "mükesser" olduğunu söylemiştir.⁴⁴¹

2-İttisali

Hadisi, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den⁴⁴², Ebû Seleme de Ebû Hureyre'den⁴⁴³ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişleridir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁴⁴¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 156; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 370; İbn Hacer, *Tehzib*, XII, 103.

⁴⁴² Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 506.

⁴⁴³ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 372.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁴⁴⁴ de geçmektedir. Tirmizî'de⁴⁴⁵, bekâr kızın susması "الصُّمُوتُ" kelimesiyle ifade edilmiştir. Ebû Dâvud⁴⁴⁶ hadislerinde, Hz. Peygamber ayrıca; "Dul, kendi hakkında, velisinden daha ziyade hak sahibidir" "Dul kadın hakkında velinin söz hakkı yoktur" buyurmuşlardır. İbn Mâce'deki⁴⁴⁷ hadislerde, dul kadın için "الْأَيِّمُ" kelimesi de kullanılmıştır. Müslim'deki⁴⁴⁸ hadislerde benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Nikâhta Dul Kadından İzin Almanın Sözle, Bekâr Kızdan İse Susmak Suretiyle Olacağı", Ebû Dâvud'da, "Dul Kadın Hakkındaki", Tirmizî'de, "Duldan ve Bekâr Kızdan (Bakireden) Nikâh İzninin Alınması", İbn Mâce'de, "Bekâr Kız (Bakireden) Ve Dul Kadından (Nikâh İçin) İzin İstemek" başlığı altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynü'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezü'n-nass) başlığı altında değinmiştir.⁴⁴⁹ Bu hadisin, gayeyi açıklayan bir nass olduğu vurgulanmıştır. Nikâha hürmet ve kadının istismarını önlemek için gerekli olduğu ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, nikâh konusunda nikâhın kadının da rızasına bağlı olduğu yer almıştır. Debûsî ise, gayeye işaret etmektedir.

OTUZ BİRİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ فَقَالَ أَسَلِّفُوا فِي الثَّمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

⁴⁴⁴ *Müsned*, II, 250, 279.

⁴⁴⁵ "Nikâh", 19.

⁴⁴⁶ "Nikâh", 25.

⁴⁴⁷ "Nikâh", 11.

⁴⁴⁸ "Nikâh", 9.

⁴⁴⁹ *Takvîm*, s.167.

İbn Abbâs şöyle demiştir. Hz. Peygamber Medine'ye geldi. Medineliler meyve üzerinden iki ve üç sene vadeli selem⁴⁵⁰ yapıyorlardı. Hz. Peygamber onlara “*Meyveler hususunda, bilinen ölçekte, bilinen süreye kadar selem akdi yapınız*” buyurdu.⁴⁵¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû Nu'aym > Süfyân es-Sevrî > İbn Ebî Necîh > Abdullah b. Kesîr > Ebû'l-Minhâl > İbn Abbâs'tan oluşmaktadır.

a) Ebû Nu'aym (ö. 218/833)

Asıl ismi, el-Fadl b. Dukayn, Amr b. Hammâd et-Temîmî'dir. Hakkında, Ya'kub b. Şeybe “sika”, “sebt” ve “sadûk”, Ebû Bekr el-Mervezî “hüccet” ve “sebt” demiştir. Ebû Hâtim “sika” ve el-İclî ise “sika” ve hadiste “sebt” olduğunu söylemiştir.⁴⁵²

b) Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777)⁴⁵³

c) İbn Ebî Necîh (ö. 132/749)

Asıl ismi, Abdullah b. Ebî Necîh, Yesâr es-Sakafî, Ebû Yesâr el-Mekkî'dir. Hakkında, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Zur'a ve Nesâî sika olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer *Takrîb*'te sika demiş, tedlis yapmış olabileceğini belirtmiştir.⁴⁵⁴

d) Abdullah b. Kesîr (ö. 120/737)

Asıl ismi, Abdullah b. Kesîr ed-Dârî el-Mekkî, Ebû Ma'bed el-Kariî'dir. Muhammed b. Sa'd ona sika demiş ve hadislerinin sâlih olduğunu söylemiştir. Hakkında, Nesâî sika, İbn Hacer *Takrîb*'te sadûk demişlerdir.⁴⁵⁵

e) Ebû'l-Minhâl (ö. 106/724)

Asıl ismi, Abdurrahmân b. Mad'am el-Bunânî, Ebû'l-Minhâl el-Mekkî'dir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. Hakkında, Ebû Zur'a “sika” demiş, İbn Sa'd “sika”

⁴⁵⁰ Selem, peşin para ile veresiye mal almak demektir.

⁴⁵¹ Buhârî, “Selem”, 7.

⁴⁵² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 400; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 118; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 61; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 197-199; Zehebî, *Siyer*, X, 142-157; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270-276; Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, s. 247.

⁴⁵³ Bkz. 4. hadis.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 583; Buhârî, *a.g.e.*, V, 233; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 203; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 215; Zehebî, *Siyer*, VI, 125; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 54-55; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 456.

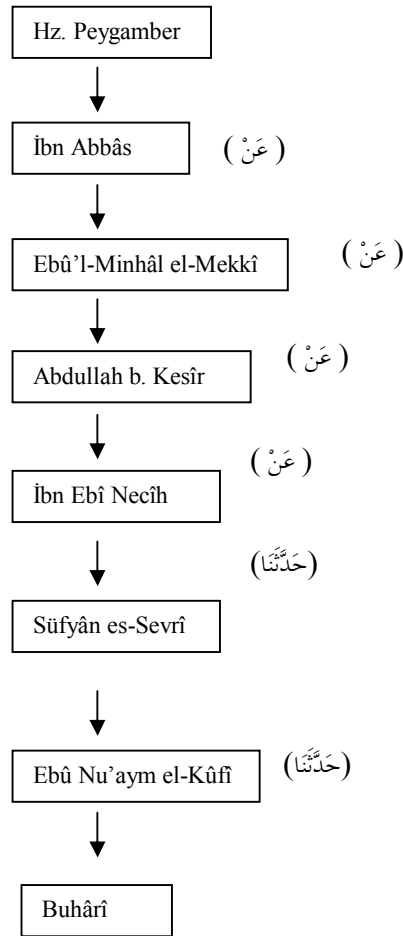
⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 484; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 468; Zehebî, *a.g.e.*, V, 318; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 367; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 442.

ve az hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Yine İbn Hacer, Ebû Hâtim ve el-İclî de “sika” olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁵⁶

2-İttisali

Hadisi, Süfyân es-Sevrî, İbn Ebî Necîh'den⁴⁵⁷, İbn Ebî Necîh, Abdullah b. Kesîr'den, Abdullah b. Kesîr, Ebû'l-Minhâl'dan⁴⁵⁸, o da, İbn Abbâs'tan “an'ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede hadisin muttasıl ve ravilerin güvenilirliği görülmüş, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 477; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 108; Mizzi, *a.g.e.*, XXVII, 406; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 243; a.g.mlf., *Takrib*, I, 498.

⁴⁵⁷ Mizzi, *a.g.e.*, XVI, 216.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 243.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁴⁵⁹ yer almaktadır. Müslim'de⁴⁶⁰ hadislerde hem meyve, hem de hurma için selem akdinin yapılabileceğinden bahsedilmiştir. Ebû Dâvud'da⁴⁶¹ bab başlığında, "selem" lafzı yerine "selef" kullanılmıştır. Tirmizî'de⁴⁶², "يُسَلْفُونَ" ve "bilinen tartıda" ibaresi birlikte kullanılmıştır. Nesâî'de⁴⁶³ ve İbn Mâce'de⁴⁶⁴ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Selem", Ebû Dâvud'da, "Selef", Tirmizî'de, " Yiyecek ve Meyvede Selef Akdi", Nesâî Buyû "Meyvede Selef Akdi", İbn Mâce'de, "Selef Bilinen Bir Ölçek Ve Bilinen Bir Tartı İle Ve Bilinen Bir Vâdeye Bağlanarak Yapılması" başlıkları altında geçmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas yapılmaksızın açık nassla sabit hükümlerin çeşitleri (aynû'n-nass, işaretü'n-nass, delâletü'n-nass, müktezû'n-nass) başlığı altında yer vermiştir.⁴⁶⁵ Hadiste belirtilen bilinen süre ifadesinin, selem akdiyle sınırlandırılmayacağını ifade eden Debûsî, nassdaki hitabın hâs gibi görünmekle birlikte, genel olduğunu, yani diğer akitler içinde geçerli olduğunu söylemiştir.

Hadis kitaplarında, alışveriş bölümlerinde selem akdi ile ilgili başlıklar altında geçmiştir. Debûsî ise, hadisten genel bir hüküm çıkarmaktadır.

OTUZ İKİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ عَمْرٍو الْكَلْبِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اتَّقُوا الْحَدِيثَ عَنِّي إِلَّا مَا عَلِمْتُمْ فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ وَمَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بَرَأِيَهُ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber; "(Benim sözüm olduğumu) bildiğiniz dışında, benden hadis rivâyet etmekten sakınınız. Bile bile her kim

⁴⁵⁹ *Müsned*, IV, 303, 368.

⁴⁶⁰ "Musâkât", 25.

⁴⁶¹ "Buyû", 55.

⁴⁶² "Buyû", 70.

⁴⁶³ "Buyû", 63.

⁴⁶⁴ "Ticârât", 59.

⁴⁶⁵ *Takvîm*, s. 170.

bana isnad ederek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın. Ve her kim Kur'an hakkında kendi görüşüne göre konuşursa, cehennemdeki yerine hazırlansın." buyurmuştur.⁴⁶⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Tirmizî > Süfyân b. Veki' > Süveyd b. Amr el-Kelbî > Ebû Avâne > Abdu'l-a'la > Saîd b. Cübeyr > İbn Abbâs'tan oluşmaktadır.

a) Süfyân b. Veki' (ö. 247/861)

Asıl ismi, Süfyân b. Veki' b. el-Cerrâh er-Ruâsî, Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. İbn Hacer ve Nesâî sika olmadığını söylemiş, yine başka bir yerde Nesâî hakkında "leyse bi şey" demiştir. Zehebî hüccet olmadığını söylemiştir. İbn Hibbân onu el-Mecrûhîn'de zikretmiştir. Ebû Zur'a yalancılıkla itham edildiğini beyan etmiştir.⁴⁶⁷

b) Süveyd b. Amr el-Kelbî (ö. 210/825)

Asıl ismi, Süveyd b. Amr el-Kelbî, Ebû'l-Velîd el-Kûfî'dir. Hakkında, Osman b. Saîd ed-Dârimî, İbn Ma'in'den rivayetle ve Nesâî sika demişlerdir. el-İclî, "sika", hadiste sebt ve salih biri olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân el-Mecrûhîn'de, senedleri kalb ettiğini (evirip çevirdiğini) bu nedenle ondan ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir. Fakat İbn Hacer *Takrîb*'te İbn Hibbân'nın bu duruma delil getirmediğini beyan etmektedir.⁴⁶⁸

c) Ebû Avâne (ö. 175/791)

Asıl ismi, Vaddâh b. Abdillâh el-Yuşkirî, Ebû Avâne el-Vâsîfî el-Bezzâz'dır. Ebû Zur'a ve Ebû Avâne kitabından rivâyet ettiğinde "sika" olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim de kitabının sahih olduğunu söylemekle birlikte, hafızasından rivâyet ettiğinde çok hata yaptığını söylemiş, onun "sadûk" ve "sika" olduğunu beyan etmiştir.⁴⁶⁹

d) Abdu'l-a'la (ö. ?)

Asıl ismi, Abdu'l-a'la b. Âmir es-Sa'lebî el-Kûfî'dir. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel babasından, "da'ifu'l-hadis" olduğunu aktarmıştır. Ebû Zur'a da aynı görüştedir.

⁴⁶⁶ Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'an", 1.

⁴⁶⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 200; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 231; Zehebî, *Siyer*, XII, 152; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 123.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 408; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 264; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 243; a.g.mlf, *Takrîb*, I, 404.

⁴⁶⁹ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 181; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 40; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 441; Zehebî, *a.g.e.*, VIII, 217; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 116.

Abdurrahman b. Ebî Hâtim babasından “leyse bi-kaviyy” olarak nakletmiştir. Nesâî de, “leyse bi-kaviyy” demekle birlikte ondan hadis yazılacağını söylemiştir. Ebû Ahmed b. Adiyî sikalardan hadis rivâyetinde bulunduğunu ifade etmiştir. İbn Hacer hakkında *Takrîb*’te “sadûk” demiştir.⁴⁷⁰

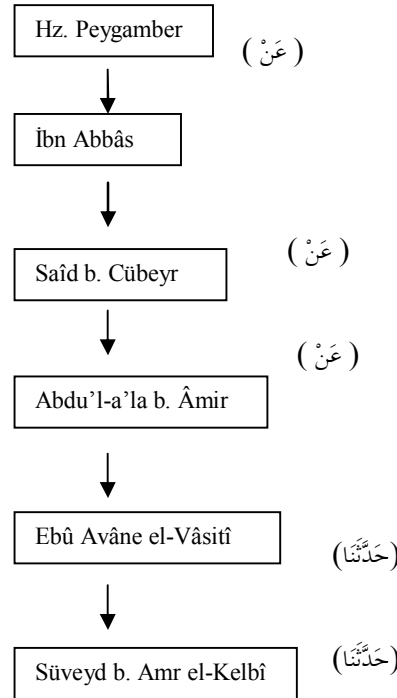
e) Saîd b. Cübeyr (ö. 94/712)

Asıl ismi, Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî, Ebû Abdillâh el-Kûfî’dir. Zehebî hakkında imam, “hafız” ve tefsir âlimi demiştir. Bazı sahabelerden mürsel rivâyetlerde bulunmuştur. Ama İbn Ma’in, Saîd’in mürsellerinin ‘Ata’nın mürsellerinden daha makbul olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹

2-İttisali

Hadisi, Ebû Avâne, Abdu’l-a’la b. Âmir’den⁴⁷², Abdu’l-a’la b. Âmir, Saîd b. Cübeyr’den⁴⁷³, o da, İbn Abbâs’tan “an’ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, senedde yer alan, Süfyân b. Vekî’in cerhe uğradığı, ayrıca Ebû Avâne’nin, zabt noktasından cerhe uğradığı görülmektedir. Bu durum hadisin sıhhatini zedelemektedir.

3-İsnad Şeması

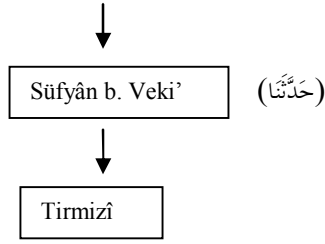

⁴⁷⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 334; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 352; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 94; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 464.

⁴⁷¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 256; Mizzî, *a.g.e.*, X, 358; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 11.

⁴⁷² Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 353.

⁴⁷³ Mizzî, *a.g.e.*, X, 359.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ilk bölümü itibariyle, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Hadisin ikinci kısmı Hz. Peygamber'in “*Ve her kim Kur'an hakkında kendi görüşüne göre konuşursa, cehennemdeki yerine hazırlansın*” beyanı Tirmizî'de⁴⁷⁴ ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁴⁷⁵ yer almaktadır. *Takvîmü'l-edille*'de bu şekilde geçmektedir.

C-DEĞERLENDİRME

Tirmizî'de, “Kur'ân-ı Kerim'i Kendi Görüş ve Arzusuna Uydurmaya Çalışanın Hali” başlığı altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, müevvel âyetin delil oluşu konusunda ve kıyas konusunda yer vermiştir.⁴⁷⁶ Müevvel bir âyeti yorumlamada, nelere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmış, bu noktada hadis zikredilmiştir. Kur'an, Hâricîler ve Râfiziler gibi, kendi hevasına göre tefsir edilmemelidir. Çünkü onlar dalâlete düşmüşlerdir. Ayrıca, Kur'an'ı şer'î hükümlere rivâyet etmeden, kendi arzusuna göre tefsir edenler için hadisin bir uyarı olduğu vurgulanmıştır. Kıyas bölümünde ise, Allah'ın hükmüne bağlı olarak kıyas yapmanın gereği üzerinde durulmuştur.

Tirmizî'de, Kur'an tefsirinin nasıl olması gerektiğini vurgulamak için tefsîr bölümünde zikredilmiştir. Debûsî'nin hadise yer verme nedeni de aynıdır.

OTUZ ÜÇÜNCÜ HADİS

- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ

⁴⁷⁴ “Tefsîru'l-Kur'ân”, 1.

⁴⁷⁵ *Müsned*, I, 501; III, 12, 21, 39, 65.

⁴⁷⁶ *Takvîm*, 182, 277.

يَكُونُ الْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِي عَلَيَّ نَحْوِ مَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ
فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

Ümmü Seleme'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ben de sizin gibi insanım. Sizler bana davalarınızı arz ediyorsunuz. Belki de bazılarınız, delillerinizi diğerlerinden daha iyi ifade etmiş olabilir. Ben ondan işittiğime göre hükmederim. Kardeşinin hakkı olan bir şeyi onun lehine hükmedersem, onu almasın. Ben ancak ona ateşten bir parça kesmiş olurum.”**⁴⁷⁷

A-İSNAD

a-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdullah b. Mesleme > Mâlik > Hişâm > Ebîhî > Zeyneb bint. Ebî Seleme > Ümmü Seleme'den oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Mesleme (ö. 211/826)

Asıl ismi, Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebî, Ebû Abdîrahmân el-Medenî'dir. Abdurrahmân b. Ebî Hâtim, babasından sika ve hüccet olduğunu nakletmiştir. Hakkında, el-İclî “sika” ve salih biri demiş, Mâlik'in ona Muvatta'ın yarısını, onun da Mâlik'e diğer yarısını okuduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁸

b) Mâlik b. Enes (179/795)⁴⁷⁹

c) Hişâm (ö. 146/763)

Asıl ismi, Hişâm b. Urve b. Zübeyr el-Kureşî el-Esedî, Ebû Abdîllah el-Medenî'dir. Hakkında, Muhammed b.Sa'd ve el-İclî “sika” demişlerdir. Ebû Hâtim “sika”, hadiste imam, Za'd b. Sa'd “sebt”, “kesîru'l-hadis” ve “hüccet”, Ya'kub b. Şeybe “sebt” ve “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸⁰

d) Urve b. Zübeyr (93/711)⁴⁸¹

e) Zeyneb bint. Ebî Seleme (ö. 74/693)

⁴⁷⁷ Buhârî, “Ahkâm”, 20.

⁴⁷⁸ Buhârî, a.g.e., V, 212; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., V, 181; Mizzî, a.g.e., XVI, 136; Zehebî, *Siyer*, X, 257; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 28-29.

⁴⁷⁹ Bkz. 5. hadis.

⁴⁸⁰ Buhârî, a.g.e., IV, 193; Mizzî, a.g.e., XXX, 232; Zehebî, a.g.e., VI, 34; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 44-46.

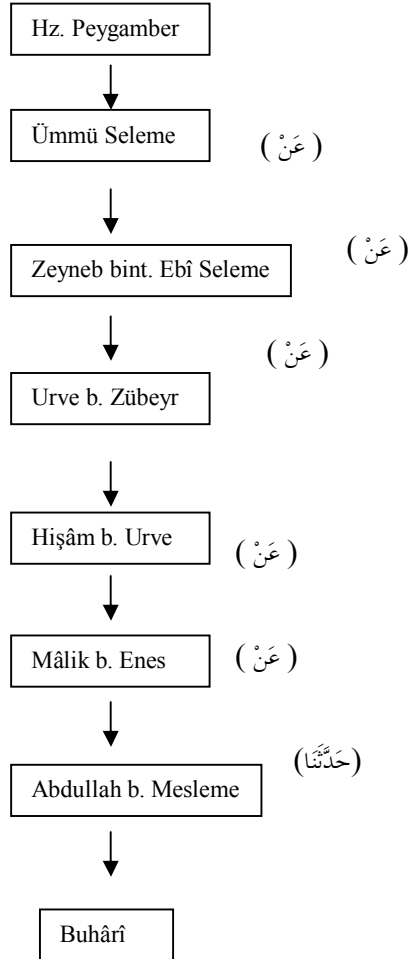
⁴⁸¹ Bkz. 22. hadis.

Asıl ismi, Zeyneb bint. Ebî Seleme b. Abdi'l-Esed'dir. Ümmü Seleme'nin kızıdır. Annesi gibi mü'minlerin anneleri olan, Hz. Aişe, Zeyneb bint. Cahş, Ümmü Habîbe'den hadis rivâyet etmiştir. el-İclî tabi'inden olduğunu söylemiştir.⁴⁸²

2-İttisali

Hadisi, Abdullah b. Mesleme, Mâlik b. Enes'ten⁴⁸³, Mâlik, Hişâm'dan, Hişâm, babası Urve'den⁴⁸⁴, Urve, Zeyneb bint. Ebî Seleme'den⁴⁸⁵, o da, Ümmü Seleme'den⁴⁸⁶ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁴⁸² Mizzî, a.g.e., XXXV, 185; Zehebî, *Siyer*, III, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 371.

⁴⁸³ Mizzî, a.g.e., XXVII, 104, 108.

⁴⁸⁴ Mizzî, a.g.e., XXX, 233.

⁴⁸⁵ Mizzî, a.g.e., XXIII, 20.

⁴⁸⁶ Mizzî, a.g.e., XXXV, 185.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, İmam Malik'in *Muvatta*'nda geçmektedir. Müslim'de⁴⁸⁷ 1713. hadiste ilaveten “فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ يَدْرِهَا” “Onu (isterse) üzerine alsın yahut (dilerse) terk etsin” ibaresi vardır. *Muvatta*'da⁴⁸⁸, 1205. hadiste “فَلَا يَأْخُذُهُ” ibaresi “فَلَا يَأْخُذَنَّ” şeklinde, Ebû Dâvud'da⁴⁸⁹, “فَلَا يَأْخُذُ مِنْهُ” şeklinde yer almıştır. Hadis yine, Buhâri'de⁴⁹⁰ de benzer şekilde vardır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Zahire Ve Hücjeti İyi Anlatmaya Göre Hüküm”, *Muvatta*'da, “Doğru Hükmetmeye Teşvik”, Ebû Dâvud'da, “Hâkimin Yanlış Karar Vermesi” başlıkları altında, geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, haber-i vâhidin delil oluşu konusunda yer vermiştir.⁴⁹¹ Hadiste Hz. Peygamber'in tek bir kimsenin getirdiği haberle hükmettiği vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in ve sahâbenin de haber-i vahidle hükmettiği, dolayısıyla bunun delil olduğu ifade edilmektedir.

Hadis kitaplarında, hükümler konusunda değinilmiştir. Debûsî ise, haber-i vâhidin dinî bakımdan delil teşkil ettiği söylemektedir.

OTUZ DÖRDÜNCÜ HADİS

و حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبٍ بْنُ اللَّيْثِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّ خَارِجَةَ بِنَ زَيْدِ الْأَنْصَارِيِّ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْوُضُوءُ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ

⁴⁸⁷ “Akdiye”, 3.

⁴⁸⁸ “Akdiye”, 4.

⁴⁸⁹ “Akdiye”, 7.

⁴⁹⁰ “Mezâlim”, 20 ve “Şehâdât”, 21.

⁴⁹¹ *Takvîm*, s.187.

Hârice b. Zeyd babası Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediğini aktarmıştır: Hz. Peygamber'i şöyle buyururken işittim. “*Abdest ateşte pişen şeylerden dolayı gerekir*”⁴⁹²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Abdülmelik b. Şu'ayb b. el-Leys > Ebîhi > Ceddihi > Ukayl b. Hâlid > İbn Şihâb > Abdülmelik b. Ebî Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm > Hârice b. Zeyd el-Ensârî > Zeyd b. Sâbit'ten oluşmaktadır.

a) Abdülmelik b. Şu'ayb b. el-Leys (ö. 248/862)

Asıl ismi, Abdülmelik b. Şu'ayb b. el-Leys el-Fehmî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim er-Râzî “sadûk” demiştir. Nesâî ise “sika” demiş, İbn Hacer de *Takrîb*'te “sika” olduğunu belirtmiştir.⁴⁹³

b) Şu'ayb b. el-Leys b. Sa'd (ö. 199/814)

Asıl ismi, Şu'ayb b. el-Leys b. Sa'd el-Fehmî'dir. Hakkında, İbn Hacer *Takrîb*'te “sika”, “nebil”, fakih ve onuncu tabakanın büyüklerinden olduğunu söylemiştir. Ebû Bekr el-Hattâb da “sika” olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir.⁴⁹⁴

c) el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân (ö. 175/791)

Asıl ismi, el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî'dir. İbn Hacer *Takrîb*'te “sika”, “sebt”, fakih ve yedinci tabakadan meşhur imam olduğunu söylemiştir. İbn Sa'd, zamanında fetvayla iştigal ettiğini, “sika” ve “kesîru'l-hadis” olduğunu beyan etmiştir. Hakkında İshak b. Mansûr, İbn Ma'in'den rivâyetle, el-İclî ve İbn Medîni de, “sika” demişlerdir.⁴⁹⁵

d) Ukayl b. Hâlid (ö. 144/761)

Asıl ismi, Ukayl b. Hâlid b. Ukayl el-Eylî, Ebû Hâlid el-Ümevî'dir. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel babasından sika olduğunu nakletmiştir. Nesâî de aynı görüştedir.

⁴⁹² Müslim, “Hayz”, 528. hadis Muhaddislerin çoğunluğuna göre nesh edilmiştir.

⁴⁹³ Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 329; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 398-399; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 616.

⁴⁹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 532; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 355; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 420;

⁴⁹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 517; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 246; Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 255; Zehebî, *Siyer*, VIII, 136; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 412.

Hakkında, Ebû Zur'a "sadûk" ve "sika", Muhammed b. Sa'd "sika" demişlerdir. Yahyâ b. Ma'in Zührî'nin rivayet edenlerin en sebtlerinden olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁶

e) İbn Şihâb ez-Zührî (125/743)⁴⁹⁷

f) Abdulmelik b. Ebî Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm (ö.135/752)

İsmi, Abdulmelik b. Ebî Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. Hakkında, Nesâî, Muhammed b. Sa'd, el-İclî ve ayrıca İbn Hacer "sika" demişlerdir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir.⁴⁹⁸

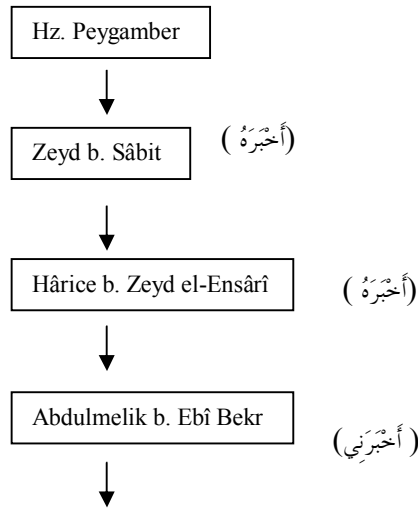
g) Hârice b. Zeyd el-Ensârî (ö. 100/728)

Asıl ismi, Hârice b. Zeyd el-Ensârî en-Neccârî, Ebû Zeyd el-Medenî'dir. Meşhur sahabî Zeyd b. Sâbit'in oğludur. Hakkında, İbn Hacer *Takrîb*'te "sika", fakih ve üçüncü tabakada saymıştır. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Sa'd "sika" ve "kesîru'l-hadis" demiştir. el-İclî de tabî'î ve "sika" olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁹

2-İttisali

Hadiste, Şu'ayb b. el-Leys b. Sa'd'in, el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân'dan⁵⁰⁰, "an'ane" yoluyla rivâyeti söz konusudur. Diğer raviler, semaya delalet eden lafızlarla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

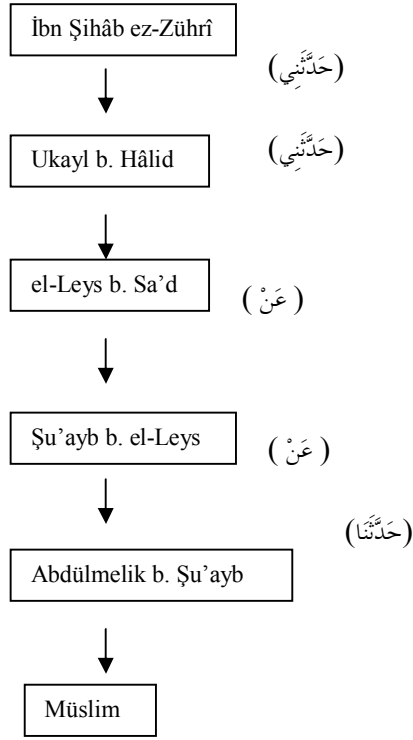
⁴⁹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 519; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 242; İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 255-256; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 29.

⁴⁹⁷ Bkz. 6. hadis.

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX, 179; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 289; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 387; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 517.

⁴⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 262; Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 8; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 65; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 254.

⁵⁰⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 532.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵⁰¹ geçmektedir. Ebû Dâvud'da⁵⁰² “مِمَّا غَيَّرَتُ النَّارَ” “ateşin pişirdiği şeylerden” ibaresi de vardır. Yine “تَوَضَّعُوا” “abdest alınız” ifadesi fiil olarak geçmektedir. Tirmizî'de⁵⁰³ hadisin sonunda, “peynir parçası bile olsa” ifadesi eklenmiştir. Nesâî⁵⁰⁴ ve İbn Mâce'de⁵⁰⁵ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Ateşte pişen Şeve Dokunmaktan Dolayı Abdest Almanın Lüzumuna Israrla İşaret Eden Hadisler”, Tirmizî'de, “Ateşte Pişen Gıdadan Dolayı Abdest Gerekmesi”, Nesâî'de, “Ateşte Pişen Gıdadan Dolayı Abdest Almak”,

⁵⁰¹ *Müsned*, V, 289, 364.

⁵⁰² “Tahâret”, 75.

⁵⁰³ “Tahâret”, 58.

⁵⁰⁴ “Tahâret”, 122.

⁵⁰⁵ “Tahâret”, 65.

İbn Mâce’de, “Ateşte Pişen Gıdadan Dolayı Abdest Almak” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, rivâyetleri makbul olan ravi çeşitleri konusunda, değinmiştir.⁵⁰⁶ Makbul olan ravileri zikrederken, fıkıh ehlinden olmayanların rivâyeti hususunda Ebû Hureyre’den rivâyet edilen hadisi örnek olarak sunmuştur. Bu durumda olan kişilerden yapılan rivâyetler kıyasa uygunsu amel edilebilir.

Hadis kitaplarında, Temizlik bölümlerinde, abdest ilgili olarak rivâyet edilmiştir. Debûsî ise, hadisi makbul ravilerle ilgili olarak zikretmiştir.

OTUZ BEŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادٍ أَبِي هُبَيْرَةَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَغَهَا فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ غَيْرِ فِقْهِهِ وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ

Zeyd b. Sâbit’in bildirdiğine göre Hz. Peygamber; “**Benim sözümü işitip te, (başkasına) yayanın Allah yüzünü ağartsın. Çünkü fıkı (hükümlere dair hadisleri) ezberleyen niceleri fakih değildir. Fıkıhçı olan nice (hadis) hafızları kendilerinden daha kuvvetli fıkıhçılara hadisleri iletebilirler.**” buyurmuştur.⁵⁰⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr – Ali b. Muhammed > Muhammed b. Fudayl > Leys b. Ebî Suleym > Yahyâ b. Abbâd Ebî Hubeyre el-Ensârî > Ebîhi Abbâd b. Şeybân el-Ensârî > Zeyd b. Sâbit’ten oluşmaktadır.

a) Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr (ö 234/848)⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ *Takvîm*, s.194.

⁵⁰⁷ İbn Mâce, “Mukaddime”, 18.

⁵⁰⁸ Bkz. 12. hadis.

b) Ali b. Muhammed (ö. 235/849)

Asıl ismi, Ali b. Muhammed b. Ebî Şeddâd, Ebû'l-Hasen el-Kûfî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim "sika" ve "sadûk" demiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Hacer de "sika" olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁹

c) Muhammed b. Fudayl (ö. 194/809)

Asıl ismi, Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî, Ebû Abdirrahmân el-Kûfî'dir. Osman b. Sa'd ed-Dârimî, Yahyâ b. Ma'in'den sika olduğunu nakletmiştir. Ebû Zur'a "sadûk" ve ehl-i ilimden olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim şeyh, Nesâî ise hakkında "leyse bihî be's" demişlerdir.⁵¹⁰

d) Leys b. Ebî Suleym (ö. 143/760)

Asıl ismi, Leys b. Ebî Suleym b. Zenîm el-Kureşî, Ebû Bekr el-Kûfî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, Leys b. Ebî Suleym'in "muzdaribu'l-hadis" olduğu, fakat insanların ondan hadis aldıklarını işittiğini söylemiştir. Mu'aviye b. Sâlih, Yahyâ b. Ma'in'in Leys'e zayıf dediğini, ama onun da Leys'den hadis yazdığını söylemiştir. İbn Hibbân onu el-Mecrûhîn'de zikretmiştir. Daha çok, i'tibar için hadis yazıldığı görülmektedir.⁵¹¹

e) Yahyâ b. Abbâd Ebî Hubeyre el-Ensârî (ö. ?)

Asıl ismi, Yahyâ b. Abbâd b. Şeybân Ebî Hubeyre el-Ensârî es-Sülemî'dir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir. Hakkında, Nesâî ve Yusuf b. Süfyân "sika" demişlerdir.⁵¹²

2-İttisali

Hadisi, Leys b. Ebî Suleym, Yahyâ b. Abbâd Ebî Hubeyre el-Ensârî'den, Yahyâ b. Abbâd⁵¹³, babası Abbâd b. Şeybân el-Ensârî'den, Abbâd da Zeyd b. Sâbit'ten⁵¹⁴ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Senedde yer alan, Leys b. Ebî Suleym'in genel olarak, muzdaribu'l-hadis ve zayıf olduğunun ifade edilmesi rivayetin zayıf olduğunu göstermektedir.

⁵⁰⁹ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII, 467; Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 120; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 378; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 43.

⁵¹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, I, 207; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 57; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 293; Zehebî, *Siyer*, IX, 173-175; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 405-406.

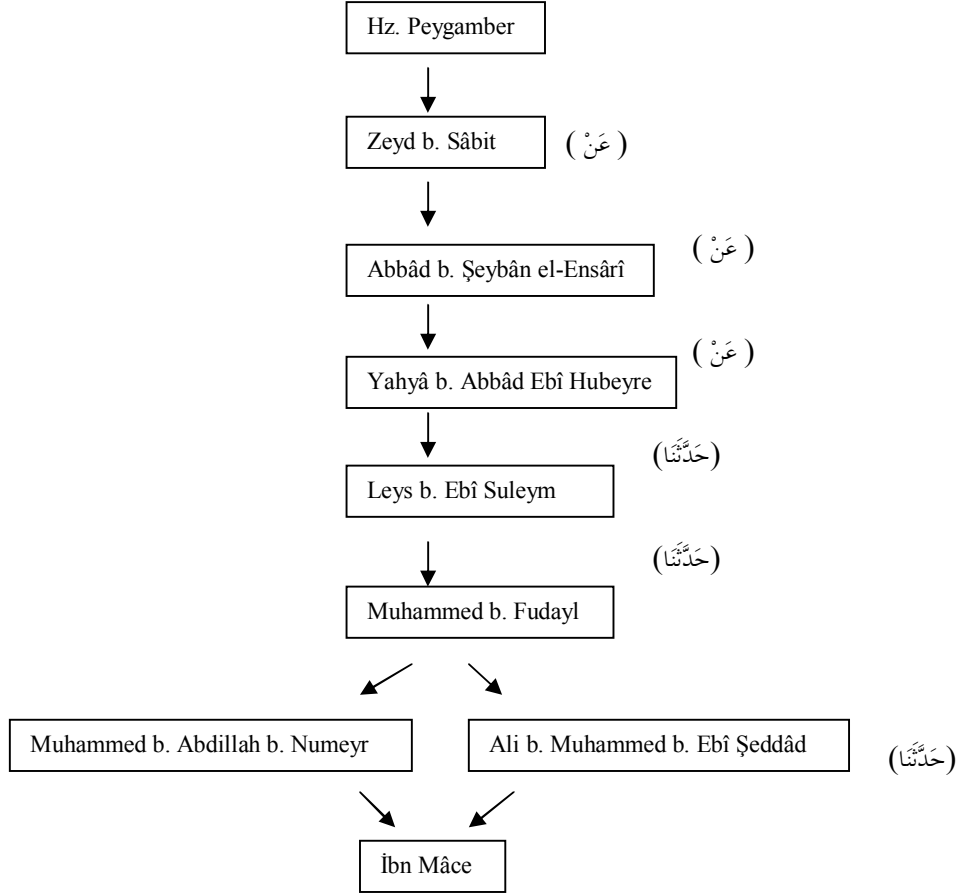
⁵¹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 349; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 249; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 177; Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 279; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 179.

⁵¹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 311; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 521; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 390; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 205.

⁵¹³ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 390-391.

⁵¹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 128.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Tirmizî, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵¹⁵ geçmektedir. Tirmizî'de⁵¹⁶, Hz. Peygamber ilaveten, “*Şu üç gurup insan hiç aldanmaz kalbi saf sağlam ve hak üzeredir. Yaptığı her şeyi ihlâs ve samimiyetle yapan kişi Müslümanların önder ve liderlerine nasihat eden kimse; cemaatin gerekliliğine inanan kişi ki bu üç şeyin hepsi davet kapsamındadır*” buyurmuştur. Ayrıca hadis, İbn Mâce'de⁵¹⁷ benzer şekilde mevcuttur.

C-DEĞERLENDİRME

Tirmizî'de, “İlmi Başkalarına Duyurup Aktarmanın Gerekliliği”, İbn Mâce'de, “Kurban bayramı günü hutbe” başlıkları altında yer almaktadır.

⁵¹⁵ *Müsned*, 34, 94.

⁵¹⁶ “İlm”, 7.

⁵¹⁷ “Menâsik”, 76.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, metnin zabtı ve haberin manen rivâyeti konusunda yer vermiştir.⁵¹⁸ Selefîn mezkûr hadisle ihticâc ettiğini söylemiştir. Bu hadisle Hz. Peygamber'in, lafzın önemine işaret ettiğini ve insanların lafzın manası üzerinde ihtilaf edeceklerini haber verdiğini beyan etmiştir. Fıkıhta zaten bu konu üzerinde dönmektedir.

Tirmizî'de, Hz. Peygamber'in sözünü başkalarına aktarmanın önemine işaret etmiştir. Debûsî ise hadis özelinde, lâfzen rivâyetin önemi üzerinde durmuştur.

OTUZ ALTINCI HADİS

— حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَتَتْهَا بَرِيرَةَ تَسْأَلُهَا فِي كِتَابَتِهَا فَقَالَتْ إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتُ أَهْلَكَ وَيَكُونُ الْوَلَاءُ لِي فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرْتُهُ ذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْتَاعِيهَا فَأَعْتَقِيهَا فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلَيْسَ لَهُ وَإِنْ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ

Amre'nin rivâyetine göre; Aişe Berîre'nin kendisine geldiğini ve kendisine hürriyetini satın alma yazışması hususunda yardım istediğini söyledi. Aişe, Berîre'ye, "Eğer istersen senin sahibine bir bedel vereyim, senin üzerindeki velâ (hakkı) benim olsun," dedi. Hz. Peygamber gelince bunu hatırlattı. Hz. Peygamber: "*Berîre'yi satın al ve ona hürriyetini ver. Şüphesiz velâ hakkı hürriyeti verene aittir.*" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber minbere çıktı ve şöyle buyurdu: "*Bir takım insanlara ne oluyor ki, Allah'ın kitabında olmayan bir takım şartlar koşuyorlar. Her kim Allah'ın kitabında olmayan (ve ona aykırı) olan bir şart koşuyorsa, isterse böyle yüz şart olsun, o şartın kendisine hiçbir faydası yoktur.(batıldır)*"⁵¹⁹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ali b. Abdillâh > Süfyân > Yahyâ > Amre > Aişe'den oluşmaktadır.

⁵¹⁸ *Takvîm*, s.208.

⁵¹⁹ Buhârî, "Şurûf", 17.

a) Ali b. Abdillah (ö. 178/794)

Ali b. Abdillah b. Ca'fer, Ebû'l-Hasen İbn Medîni el-Basrî'dir. Ebû Hâtim er-Râzî Ali b. el-Medîni'nin "ma'rifetu'l-hadis" ve "ilel" ilminde âlim olduğunu söylemiştir. Zehebî, "şeyh", "imam", "hüccet", hadis ilminde mü'minlerin emiri olduğunu beyan etmiş, yine hiç kimsenin şahitliğine lüzum kalmadan güvenilirliği sabit olan büyük âlimlerden saymıştır.⁵²⁰

b) Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813)⁵²¹

c) Yahyâ (ö. 143/760)

Asıl ismi, Yahyâ b. Saîd b. Kays el-Ensârî en-Neccârî, Ebû Saîd el-Medenî'dir. Medine kadısı olan, Yahyâ b. Saîd'e Muhammed b. Sa'd beşinci tabakada, "sika", "sebt", "kesîru'l-hadis" ve "hüccet" demiştir. Nesâî "sika sebt", başka yerde "sika me'mun" olduğunu söylemiştir. el-İclî de ona "sika" ve fıkıh sahibi demiştir.⁵²²

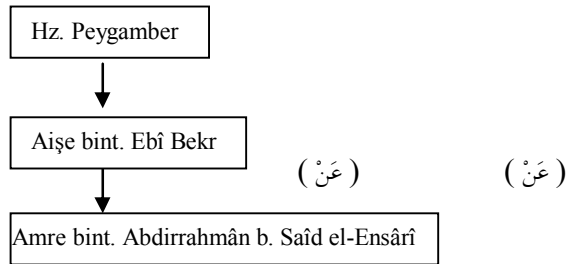
d) Amre (ö. 106/724)

Asıl ismi, Amre bint. Abdirrahmân b. Saîd el-Ensârî el-Medenî'dir. İbn Hacer üçüncü tabakada ve "sika" demiştir. İbn Ebî Meryem, İbn Ma'in'den sika ve hüccet olduğunu nakletmiştir. el-İclî de "sika" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân ona *es-Sikat*'ta zikretmiş, Hz.Aişe'nin hadisini en iyi bilenlerden olduğunu beyan etmiştir.⁵²³

2-İttisali

Hadisi, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd'den⁵²⁴, Yahyâ b. Saîd, Amre bint. Abdirrahmân'dan, o da, Aişe'den⁵²⁵ rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁵²⁰ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 284; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 193; Zehebî, *Siyer*, XI, 41-60; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 306-312;

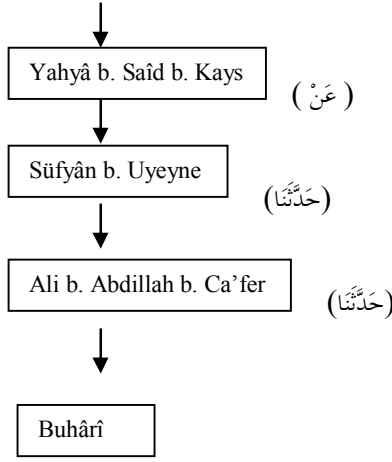
⁵²¹ Bkz. 16. hadis.

⁵²² Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 275; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 147; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 346-359; Zehebî, *a.g.e.*, V, 468; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 153.

⁵²³ İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 288; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 241; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 389; *a.g.mlf.*, *Takrîb*, II, 652.

⁵²⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 345, 350.

⁵²⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 241.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Nesâî, İbn Mâce ve İmam Malik'in *Muvatta*'nda⁵²⁶ geçmektedir. Müslim⁵²⁷ ve Nesâî'de⁵²⁸ “Allah’ın hükmü en hak ve gerçektir. Allah’ın şartı en sağlam şarttır” ziyadesi vardır. İbn Mâce’de⁵²⁹, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de “Velâ'nın Yalnız Âzad Edene Mahsus Olması”, Nesâî’de, “Mükateb Köle⁵³⁰ Süresinden Önce Satın Alınabilir”, İbn Mâce’de, “Mükateb Köle” *Muvatta* İtk bölümünde “Velâ” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, haberi vahidin Hz. Peygamber'den müsned veya mürsel olarak subûtunun eleştirisi konusunda delil olarak yer vermiştir.⁵³¹ Haber-i vahidle amel etmek için şu dört şeye bakılması gerektiği söylenmiştir. Bunlar: Allah’ın kitabına arz etmek, sabit sünnete bakmak, umum-i belvâya ve selefîn açık bir şekilde ihtilaf ettikleri durumlara bakmaktır. Debûsî’ye göre Allah’ın kitabına muhalefet eden her şey, açıkça istesek bile batıldır. Hadise bunu delillendirmek için yer vermiştir.

⁵²⁶ “İtk”, 3.

⁵²⁷ “İtk”, 2.

⁵²⁸ “Buyû”, 86.

⁵²⁹ “İtk”, 3.

⁵³⁰ Efendisine belli bir miktar para ödeyerek hürriyetine kavuşan, kendisiyle kitâbet akdi yapılan köle.

⁵³¹ *Takvîm*, s. 210.

Hadis kitaplarında, İtk bölümlerinde, köle azadıyla ilgili olarak geçmektedir. Debûsî, hadise haber-i vahidle amel konusunda yer vermiştir.

OTUZ YEDİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ كَتَبْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَكَتَبَ إِلَيَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ

İbn Ebî Müleyke'den rivâyet edilmiştir: “*Ben İbn Abbas’a bir mektup yazdım O da bana Hz. Peygamberin “yemin etmenin davalıya ait olduğunu hükmettiğini” bildirdi.*”⁵³²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Hallâd b. Yahyâ > Nafi’ b. Ömer > İbn Ebî Müleyke > İbn Abbâs’tan oluşmaktadır.

a) Hallâd b. Yahyâ (ö. 213/828)

Asıl ismi, Hallâd b. Yahyâ b. Safvân es-Sülemî, Ebû Muhammed el-Kûfi’dir. Hakkında, Ahmed b. Hanbel “sika”, İbn Hacer, “sadûk”, Ebû Dâvud “leyse bihî be’s”, Ebû Hâtim “mahalahu’s-sıdk” demişlerdir. Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr, “sadûk” olduğu ancak hadisinde az da olsa hata bulunduğunu söylemiştir.⁵³³

b) Nafi’ b. Ömer (ö. 159/775)

Asıl ismi, Nafi’ b. Ömer b. Abdillâh el-Kureşî el-Cehmî’dir. Abdurrahmân b. Mehdî, zamanındaki insanların en sebt olduğunu söylemiştir. Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel’in “sebt sebt” ve “sâlihu’l-hadis” dediğini aktarmıştır. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma’in’in “sika” dediğini nakletmiştir. Nesâî de aynı görüştedir. İbn Hibbân’da onu *es-Sikât*’ta zikretmiştir.⁵³⁴

⁵³² Buhârî, “Rehn”, 6.

⁵³³ Buhârî, *a.g.e.*, III, 189; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III,368; Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 359; Zehebî, *Siyer*, X, 164; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 174.

⁵³⁴ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 86; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VII, 533; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 456; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 287-289; İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 409.

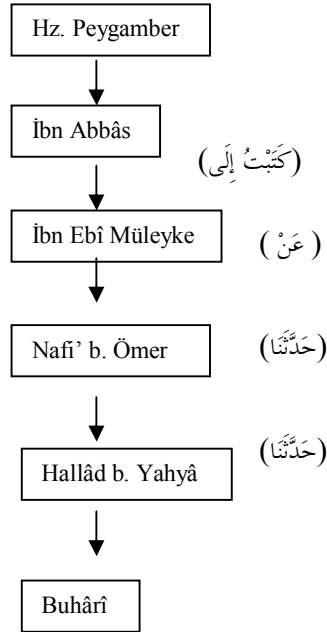
c) İbn Ebî Müleyke (ö. 117/735)

Asıl ismi, Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke, Ebû Bekr el-Kureşî et-Temîmî'dir. Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim hakkında "sika" demişlerdir. İbn Sa'd "sika" ve "kesîru'l-hadis" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân'da onu *es-Sikât*'ta zikretmiştir.⁵³⁵

2-İttisali

Hadis, Nafi' b. Ömer, İbn Ebî Müleyke'den "an'ane" yoluyla⁵³⁶, İbn Ebî Müleyke, İbn Abbâs'tan kitabet yoluyla⁵³⁷ rivâyet edilmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵³⁸ geçmektedir. Müslim'de⁵³⁹, ilaveten Hz. Peygamber, "İnsanlara davâları sebebi ile (istedikleri) verilse, bir takım insanlar bazı adamların kanlarını ve

⁵³⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 472-473; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 2; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 256; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 268; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 131.

⁵³⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 258.

⁵³⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 256.

⁵³⁸ *Müsned*, I, 343.

⁵³⁹ "Akdiye", 1.

mallarını iddia ederlerdi. Lâkin davâliya yemîn gerektiğini” buyurmuştur. Ebû Dâvud⁵⁴⁰’da, benzer şekilde rivâyet edilmiştir. Tirmizî’deki⁵⁴¹ rivâyette, Hz. Peygamber, “İspat edip delil getirmek davacıya, yemin etmekte davalıya gerekir” buyurmuştur. İbn Mâce’de⁵⁴², Müslim’in rivâyetine benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Yeminin Davâliya Ait Oluşu”, Ebû Dâvud’da, “Yemin Etmek Davalıya Düşer”, Tirmizî’de, “İspat Etmek Davacıya, Yemin Etmek Davalıya Düşer”, İbn Mâce’de, “İspat Etmek Davacıya, Yemin Etmek Davalıya Düşer” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, haberi vahidin Hz. Peygamber’den müsned veya mürsel olarak subûtunun eleştirisi konusunda delil olarak yer vermiştir.⁵⁴³ Hadisle birlikte, sabit sünnetle, yeminin davalıya, delilin ya da inkârın davacıya ait olduğu delillendirilmiştir.

Hadis kitaplarında, hükümler bölümlerinde, yemin ve ispatın (delil getirmenin), kime ait olduğu ile ilgili başlıklarda yer verilmiştir. Debûsî ise, fıkıh usûlünde delil niteliği taşıdığı için yer vermiştir.

OTUZ SEKİZİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِي يُونُسَ بْنِ أَبِي تَمِيمَةَ السَّخْتِيَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انصَرَفَ مِنْ اثْنَتَيْنِ فَقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ أَقْصَرَتْ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَالَ النَّاسُ نَعَمْ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى اثْنَتَيْنِ أُخْرَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ

Ebû Hureyre’nin rivâyet etmiştir. *Resûllüh* iki rekât namaz (yatsı namazı) kıldırıp namazı bitirdi. *Zu’l-Yedeyn* ona; “Ey Allah’ın Resûlü namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu?” diye sordu. *Resûllüh* oradakilere “*Zu’l-Yedeyn*’in doğru mu, söyledi” dedi. Onlar; “Evet,” dediler. Bunun üzerine *Resûllüh* ayağa kalktı ve iki rekât daha

⁵⁴⁰ “Akdiye”, 23.

⁵⁴¹ “Ahkâm”, 12.

⁵⁴² “Ahkâm”, 7.

⁵⁴³ *Takvîm*, s.212.

namaz kıldı. Sonra tekbir alıp daha önceki secdedeki gibi biraz daha uzun (iki) secde yaptı.⁵⁴⁴

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdullah b. Mesleme > Mâlik b. Enes > Ebî Temîme es-Sahtiyânî > Muhammed b. Sîrîn > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Mesleme (ö. 220/835)

Asıl ismi, Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebî el-Hârisî, Ebû Âbdirrahmân el-Medenî'dir. Muhammed b. Sa'd dokuzuncu tabakadan saymış, âbid ve fâzıl olduğunu söylemektedir. Hakkında, el-İclî, "sika" ve salih biri demiştir. Abdurrahman b. Ebî Hâtim babasından "sika" ve "hüccet" olduğunu aktarmıştır.⁵⁴⁵

b) Mâlik b. Enes (ö. 179/795)⁵⁴⁶

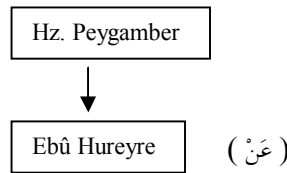
c) Ebî Temîme Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)⁵⁴⁷

d) Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728)⁵⁴⁸

B-İttisali

Hadisi, Abdullah b. Mesleme, Mâlik b. Enes'ten, Mâlik⁵⁴⁹, Ebî Temîme es-Sahtiyânî'den, Ebî Temîme es-Sahtiyânî, Muhammed b. Sîrîn'den⁵⁵⁰, o da, Ebû Hureyre'den "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

C-İsnad Şeması

⁵⁴⁴ Buhârî, "Ezân", 69.

⁵⁴⁵ Buhârî, *a.g.e.*, V, 212; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 181; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 136; Zehebî, *Siyer*, X, 257; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 31; a.g.mlf, *Takrib*, I, 451.

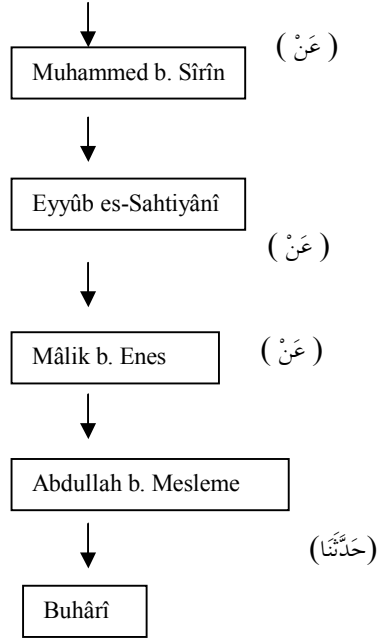
⁵⁴⁶ Bkz. 5. hadis.

⁵⁴⁷ Bkz. 20. hadis.

⁵⁴⁸ Bkz. 23. hadis.

⁵⁴⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 108, 93.

⁵⁵⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 347.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve İmam Mâlik'in *Muvatta'*ında geçmektedir. Müslim'de⁵⁵¹ 553. hadiste'de mevcuttur. Hadisin metninde cemaatte Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de olduğundan, ama onların konuşmaktan çekindiklerinden ve aceleci olanların dışarı çıktıklarından bahseder. Hadisin sonu bu rivâyette “ Bunun üzerine iki rekât namaz kıldı ve selâm verdi. Sonra tekbir alarak secde etti. Sonra yine tekbir alarak secdeden başını kaldırdı. Sonra tekbir alarak secdeye gitti. Sonra yine tekbir alarak başını secdeden kaldırdı.” şeklindedir. Ebû Dâvud⁵⁵², Tirmizî⁵⁵³, Nesâî⁵⁵⁴, İbn Mâce⁵⁵⁵ ve *Muvatta'*da⁵⁵⁶ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Namazda Yanılma Ve Secde Yapılması”, Ebû Dâvud'da, “İki Secdeden Sonra Yanılma”, Tirmizî'de, “Öğle Ya da İkindinin (Farzından) İki Rekâttan Sonra Selamlayan Kimse Hakkında”, Nesâî'de, “İkinci Rekâtta Unutarak Selâm Verip Konuşan Kimse Ne Yapar”, İbn Mâce'de, “İkinci Veya Üçüncü Rekâtta

⁵⁵¹ “Mesâcid”, 19.

⁵⁵² “Salât”188,

⁵⁵³ “Salât”, 269.

⁵⁵⁴ “Sehiv”, 22.

⁵⁵⁵ “İkâmetü's-salât”, 134.

⁵⁵⁶ “Nidâü's-salât”, 20.

Yanılarak Selâm Veren Hakkındaki”, *Muvatta’da*, “Yanılarak İki Rekât Sonunda Selam Veren Hakkındaki” başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, haberin ravi tarafından yalanlanmasının ulaşması konusunda yer vermiştir.⁵⁵⁷ Debûsî’ye göre, Hz. Peygamber hadiste başkalarını şahit göstermiştir. Dinin anlaşılması için, Hz. Peygamber’e bazı şeylerin unutturulduğu ve başkasının haberiyle amel edildiği vurgulanmıştır.

Hadis kitaplarında, namazla ilgili bölümlerde, sehiv secdesini ifade edebilmek için yer almıştır. Debûsî ise, usûl kaidesini delillendirmek için yer vermiştir.

OTUZ DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ ذَرٍّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَنُوبٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا أَتَى عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ إِنِّي أَجَنَّبْتُ فَلَمْ أَجِدْ الْمَاءَ فَقَالَ عُمَرُ لَا تُصَلِّ فَقَالَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ أَمَا تَذَكُرُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَنَا وَأَنْتَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَجَنَّبْنَا فَلَمْ نَجِدْ الْمَاءَ فَأَمَّا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ وَأَمَّا أَنَا فَتَمَعَّكَتُ فِي الثَّرَابِ فَصَلَّيْتُ فَلَمَّا أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ وَضَرَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيْهِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ نَفَخَ فِيهِمَا وَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيَهُ

Abdurrahman b. Ebzâ’dan rivâyet edildiğine göre, bir adam Ömer b. Hattâb’a gelerek: “Ben cünüp oldum, su bulamadım” dedi. Ömer de ona, “(su buluncaya kadar) namaz kılma.” dedi. Bunun üzerine Ammâr b. Yâsir: “Ey mü’minlerin emiri! Hani ben ve sen bir askeri seriyede idik. İkimizde cünüp olduk. (Gusül için) su bulamadık. Sen namaz kılmadın. Ama ben toprak içinde yuvarlandıktan sonra namaz kıldım. Sonra Hz. Peygamber’in yanına gittiğimizde, durumu ona anlattım.” Bunun üzerine o, “**Şüphesiz sana şu yeterlidir.**” buyurdu ve ellerini yere vurdu, sonra ellerini üfledi ve elleri ile yüzünü ve bilekleriyle birlikte elini mesh etti.⁵⁵⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca’fer > Şu’be > el-Hakem > Zer > Saîd b. Abdirrahmân b. Ebzâ > Ebîhi > Ammâr b. Yâsir’den oluşmaktadır.

⁵⁵⁷ *Takvîm*, s. 215.

⁵⁵⁸ İbn Mâce, “Tahâret”, 91.

a) Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/866)

Asıl ismi, Muhammed b. Beşşâr b. Osmân Keysân el-Abedî, Ebû Bekr el-Basrî Bindâr'dır. Hakkında, el-İclî “sika” ve “kesîru'l-hadis” olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim “sadûk”, Nesâî ise “sâlih” ve “lâ be'se bih” demiştir. İbn Hibbân onun ezberinden hadis okuduğunu aktarmıştır.⁵⁵⁹

b) Muhammed b. Ca'fer (ö. 193/809)

Asıl ismi, Muhammed b. Ca'fer el-Hezelî, Ebû Abdillâh el-Basrî, Gindâr'dır. Hakkında, Zehebî “hâfız” ve “sebt” olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim “sadûk” ve Şu'be'den gelen rivâyetlerin güvenilir, fakat Şu'be'nin rivâyetleri dışındakilerin, i'tibâr için yazılabileceğini, onlarla ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁶⁰

c) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776)⁵⁶¹

d) el-Hakem (ö. 114/732)

Asıl ismi, el-Hakem b. Uteybe, Ebû Muhammed el-Kindî'dir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'in “sika” dediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim ve Nesâî aynı görüştedir. Nesâî buna “sebt” lafzını da eklemiştir. Hakkında, el-İclî “sebt” ve hadiste “sika” olduğunu söylemiştir. Süfyan b. Uyeyne Kûfe'de el-Hakem ve Hammâd'ın benzerinin olmadığını belirtmiştir.⁵⁶²

e) Zer (ö. ?)

Asıl ismi, Zer b. Abdillâh b. Zerâre el-Hemedânî, Ebû Amr el-Kûfî'dir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'in “sika” dediğini nakletmiştir. Abdurrahman b. Yusuf ve Nesâî aynı görüştedir. Ebû Hâtim “sadûk” olduğunu söylemiştir. Hakkında, Ebû Dâvud “mürchie” demiştir. Ahmed b. Hanbel hadisinde be's olmadığını söylemiştir.⁵⁶³

⁵⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 214; Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 511; Zehebî, *Siyer*, XII, 144; İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 70; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 242.

⁵⁶⁰ Buhârî, *a.g.e.*, I, 57; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 221; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 5; Zehebî, *a.g.e.*, IX, 98; İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 96.

⁵⁶¹ Bkz. 9. hadis.

⁵⁶² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 123; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 114; Zehebî, *a.g.e.*, V, 208; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 432.

⁵⁶³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 293; Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 511; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 218.

f) Saîd b. Abdîrrahmân b. Ebzâ (ö. ?)

Asıl ismi, Saîd b. Abdîrrahmân b. Ebzâ el-Huzâî'dir. Hakkında, Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer de sika olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir.⁵⁶⁴

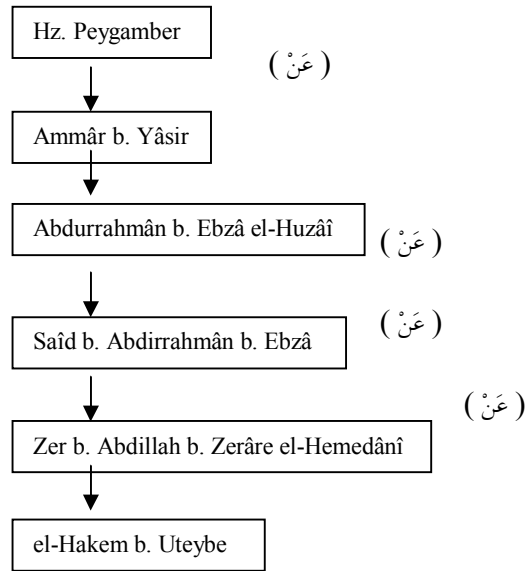
g) Abdurrahmân b. Ebzâ (ö. ?)

Asıl ismi, Abdurrahmân b. Ebzâ el-Huzâî'dir. İbn Hibbân, onu *es-Sikât*'ta tabî'inden zikretmiştir. Buhârî sahabe olduğunu söylemiş, biri dışında ona kimsenin sahabe demediğini nakletmiştir. Ebû Hâtîm Hz. Peygamber zamanına yetiştiğini, hatta ona arkasından selam verdiğini, aktarmıştır. Ebû Zur'a Abdurrahmân b. Ebzâ'nın Hz. Ömer'den mürsel rivâyetleri olduğunu iletmiştir.⁵⁶⁵

2-İttisali

Hadisi, Şu'be, el-Hakem b. Uteybe'den, el-Hakem⁵⁶⁶, Zer b. Abdillâh'tan, Zer, Saîd b. Abdîrrahmân b. Ebzâ'dan⁵⁶⁷, Saîd, babası Abdurrahmân b. Ebzâ'dan, "an'ane" yoluyla rivâyet etmiş, o da, Ammâr b. Yâsir'den⁵⁶⁸ semaen rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

3-İsnad Şeması

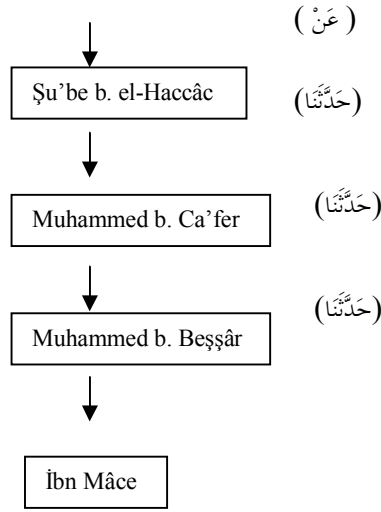
⁵⁶⁴ Mizzî, *a.g.e.*, X, 524; Zehebî, *Siyer*, X, 481; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 54.

⁵⁶⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 462; Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 501; İbn Hacer, *Takrîb*, VI, 132.

⁵⁶⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 115, 116.

⁵⁶⁷ Mizzî, *a.g.e.*, X, 524.

⁵⁶⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 501.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵⁶⁹ geçmektedir. Müslim'de⁵⁷⁰, 368. hadiste, muzari kalıplarıyla, "تَضْرِبُ" "تَمْسَحُ" "تَنْفُخُ" şeklinde rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvud'da⁵⁷¹, "sol eliyle sağ elinin üstünü, sağ eliyle de sol elinin üstünü daha sonra da yüzünü mesh etti" ibaresinde elleri ayrıca rivâyet etmiştir. Tirmizî'de⁵⁷², Hz. Peygamber "teyemmüm yüz ve iki ele toprakla mesh etmekten ibarettir" buyurmuştur. Buhârî⁵⁷³ ve Nesâî'de⁵⁷⁴ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, "Teyemmüm Eden Kişinin Ellerini Üflemesi" , Müslim'de, "Teyemmüm", Ebû Dâvud'da, "Teyemmüm", Tirmizî'de, "Teyemmüm", Nesâî'de, "Hazarda (Yolculuk Dışında) Teyemmüm" başlıkları altında, rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, haberin ravi tarafından yalanlanmasının ulaşması konusunda yer vermiştir.⁵⁷⁵ Hz. Ömer'in bu hadiste hiçbir şey söylemediği ve yapmadığına dikkat çekilmektedir. Zira Ammâr'ın zaten güvenilir ve adil biri olduğu vurgulanmıştır.

⁵⁶⁹ *Müsned*, IV, 320.

⁵⁷⁰ "Hayz", 28.

⁵⁷¹ "Tahâret", 121.

⁵⁷² "Tahâret", 110.

⁵⁷³ "Teyemmüm", 4.

⁵⁷⁴ "Tahâret", 196.

⁵⁷⁵ *Takvîm*, s.216.

Hadis kitaplarında teyemmüm başlıkları altında ifade edilen hadis için, Debûsî, aktarılan bilginin başkası tarafından yalanlanmadığını, dolayısıyla amel edilebileceğine işaret etmektedir.

KIRKINCI HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا ابْنُ حُرَيْجٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّمَا امْرَأَةٍ لَمْ يُنْكَحْهَا الْوَلِيُّ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَإِنْ أَصَابَهَا فَلَهَا مَهْرُهَا بِمَا أَصَابَ مِنْهَا فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالْسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ

Aişe'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber: *“Her hangi bir kadının velisi, onun nikâh kıyılmasına izin vermemiş ise, onun nikâhı batıldır, batıldır, batıldır. (Veliden izinsiz nikâhta) eğer kocası onunla cinsel temasta bulunursa, bu münasebet sebebiyle, ona mehri (nin ödenmesi) lüzumu vardır. Eğer veliler ihtilafa düşerlerse, artık sultan hiçbir velisi olmayanın velisidir.”* buyurmuştur.⁵⁷⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Mu'âz b. Mu'âz > İbn Cureyc > Süleyman b. Musa > ez-Zührî > Urve > Aişe'den oluşmaktadır.

a) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/839)⁵⁷⁷

b) Mu'âz b. Mu'âz (ö. 196/812)

Asıl ismi, Mu'âz b. Mu'âz b. Nasr et-Temîmî el-Anberî, Ebû'l-Müsennâ el-Basrî'dir. Hakkında, Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Muhammed b. Sa'd “sika” demişlerdir. Yine Nesâî “sika” ve “sebt” olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁸

c) İbn Cureyc (149-766)⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ İbn Mâce, “Nikâh”, 15.

⁵⁷⁷ Bkz. 1. hadis.

⁵⁷⁸ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 293; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., VIII, 248; Buhârî, a.g.e., VII, 365; Mizzî, a.g.e., XXVIII, 132; Zehebî, Sîyer, IX, 54; İbn Hacer, Tehzib, X, 194.

⁵⁷⁹ Bkz. 14. hadis.

d) Süleyman b. Mûsa (ö. 119/737)

Asıl ismi, Süleyman b. Mûsa, Ebû Eyyûb el-Kureşî el-Ümevî'dir. Zehebî büyük imam ve Şam müftüsü olduğunu aktarmıştır. Nesâî fakihlerden biri olarak zikretmiş, fakat hadiste kuvvetli olmadığını belirtmiştir. İbn Adıyy sikalardan hadis rivâyet ettiğini, “sebt” ve “sadûk” olduğunu söylemiştir. Buhârî'ye göre münkerleri vardır.⁵⁸⁰

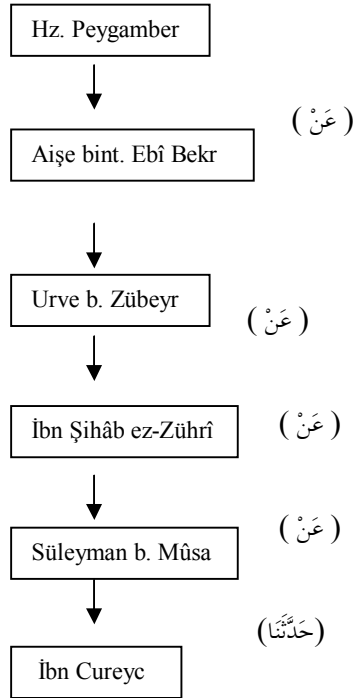
e) İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 125/743)⁵⁸¹

f) Urve b. Zübeyr (ö. 93/711)⁵⁸²

2-İttisali

Hadisi, İbn Cureyc, Süleyman b. Musa'dan⁵⁸³, Süleyman b. Musa, ez-Zührî'den, ez-Zührî, Urve'den⁵⁸⁴, o da, Aişe'den “an'ane” yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

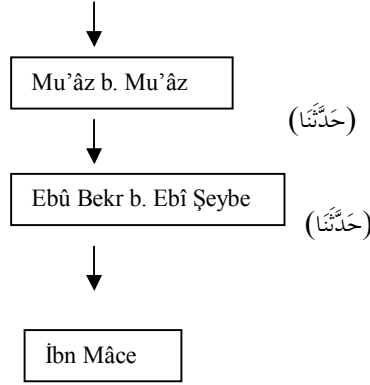
⁵⁸⁰ Buhârî, *a.g.e.*, IV, 38; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 341; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 92; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 226; Zehebî, *Siyer*, V,433.

⁵⁸¹ Bkz. 6. hadis.

⁵⁸² Bkz. 22. hadis.

⁵⁸³ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 93.

⁵⁸⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 13, 15.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Ebû Dâvud'da⁵⁸⁵, “ثَلَاثَ مَرَّاتٍ” ifadesi kullanılmış, Tirmizî'de⁵⁸⁶, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Veli”, Tirmizî'de, “Velisiz Nikâhın Caiz Olmadığı” başlıkları altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, haberin ravi tarafından yalanlanmasının ulaşması başlığı altında yer vermiştir.⁵⁸⁷ Bu hadisle Ebû Hanife ile Ebû Yusuf'un amel etmediğini, İbn Cureyc'in de Zührî'ye hadisi sorduğu, onun da bilmediğini aktarmıştır. Bu durumda hadisle amel edilemeyeceğini ifade etmiştir.

Hadis kitaplarında, nikâh bölümlerinde, velinin izni konusunda yer verilmiştir. Debûsî ise, hadisi delil niteliği taşıyıp-taşıyamama açısından değerlendirmiştir.

KIRK BİRİNCİ HADİS

– وَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنِ حِطَّانِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيِّ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُذُوا عَنِّي خُذُوا عَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَنَفْيُ سَنَةٍ وَالشَّيْبُ بِالشَّيْبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ

⁵⁸⁵ “Nikâh”, 15.

⁵⁸⁶ “Nikâh”, 14.

⁵⁸⁷ *Takvîm*, s.216.

Ubâde b. Sâmit'in rivâyetine göre, Hz. Peygamber: “*Benden öğrenin, benden öğrenin, benden öğrenin, Allah o (kadınlara) bir yol kıldı. Bekârla bekâr (zina ederse, cezası), yüz sopayla bir sene sürgün, dul dulla (evli evliyle) (zina ederse, cezası) yüz sopa ve (taşla) recimdir.*” buyurdu.⁵⁸⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî > Huşeym > Mansûr > el-Hasen > Hittân b. Abdillâh er-Rekâşî > Ubâde b. Sâmit'ten oluşmaktadır.

a) Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî (ö. 216/831)

Asıl ismi, Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr, Ebû Zekeriyâ et-Temîmî en-Neysâbûrî'dir. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel babasından “sika” olduğunu ve babasının onu övdüğünü aktarmıştır. Hakkında, Nesâî “sika”, “sebt”, başka yerde, “sika” ve “me'mun” demiştir. Yine Ahmed b. Seyyâr el-Mervezî de “sika” olduğunu söylemiştir. Yahyâ Muhammed b. Yahyâ, İshak b. Rahuye'nin Yahyâ b. Yahyâ'nın benzerini görmediğini söylediğini nakletmiştir.⁵⁸⁹

b) Huşeym b. Beşîr el-Vâsitî (ö. 183/799)⁵⁹⁰

c) Mansûr (ö.131/748)

Asıl ismi, Mansûr b. Zâzân el-Vâsitî, Ebû'l-Mugîre'dir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd “sika” ve “sebt” demiştir. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel babasına sorulduğunda, onun hakkında, onun “şeyh” ve “sika” dediğini nakletmiştir. İshak b. Mansûr İbn Ma'în'den, Ebû Hâtim ve Nesâî de Mansûr b. Zâzân'ın “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁵⁹¹

d)Hasen el-Basrî (ö. 110/728)⁵⁹²

⁵⁸⁸ Müslim, “Hudûd”, 3.

⁵⁸⁹ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 310; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 197; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 31; Zehebî, *Siyer*, X,512; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 296.

⁵⁹⁰ Bkz. 7. hadis.

⁵⁹¹ Buhârî, *a.g.e.*, VII, 349; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 72; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 524; Zehebî, *a.g.e.*, V,441; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 71.

⁵⁹² Bkz. 24. hadis.

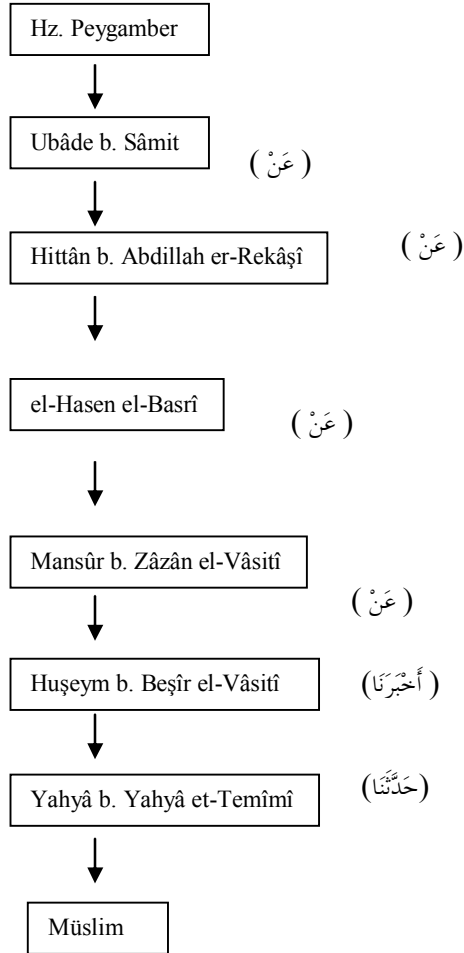
e) Hittân b. Abdillâh er-Rekâşî (ö. 70-80/690-700 arası)

Asıl ismi, Hittân b. Abdillâh er-Rekâşî el-Basrî'dir. Ebû'l-Hasen el-Berrâ, Ali b. el-Medînî'den "sebt" olduğunu aktarmıştır. Buhârî dışındakileri müelliflerin çoğu ondan rivâyette bulunmuşlardır.⁵⁹³

2-İttisali

Hadisi, Huşeym b. Beşîr, Mansûr b. Zâzân'dan⁵⁹⁴, Mansûr, el-Hasen el-Basrî'den⁵⁹⁵, el-Hasen, Hittân b. Abdillâh er-Rekâşî'den, Hittân da Ubâde b. Sâmit'ten⁵⁹⁶ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

⁵⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 128; Mizzî, *a.g.e.*, VI, 561; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 396.

⁵⁹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 524.

⁵⁹⁵ Mizzî, *a.g.e.*, VI, 98, 102.

⁵⁹⁶ Mizzî, *a.g.e.*, VI, 562.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca, Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. İbn Mâce'de⁵⁹⁷, “تَعْرِيبٌ” sürgün ifadesi bulunmaktadır. Yine burada hadisin başındaki “*Benden öğrenin*” ifadesi bir kere geçmektedir. Ebû Dâvud'da⁵⁹⁸, “وَرَمِي بِالْحِجَارَةِ” ziyadesiyle, nakledilmiştir. Buhârî⁵⁹⁹ Tirmizî⁶⁰⁰ ve Nesâî'de⁶⁰¹ benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, “Nisa Suresi Tercümesi”, İbn Mâce'de, “Zina Haddi”, Ebû Dâvud'da, “Recim”, Tirmizî'de, “Recim, Evli Olduğu Halde Zina Eden Kimseler İçindir”, İbn Mâce'de, “Kadınların Mahkemeye Getirilmesi” başlıkları altında yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, haberin ravinin kendisi tarafından yalanlamasının ulaşması konusunda yer vermiştir.⁶⁰² Hadisin mensuh olabileceğini dile getirmektedir.

Hadis kitaplarında, genelde hadler bölümünde yer verilmiştir. Debûsî ise, hadisin hüküm değeri taşıması üzerinde durmuştur.

KIRK İKİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مَالِكُ أَبِي نَافِعَةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَابٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِيمًا رَفِيقًا فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدْ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا أَوْ قَدْ اشْتَقْنَا سَأَلْنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا فَأَخْبَرَنَا قَالَ ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وَذَكَرَ أَشْيَاءَ أَحْفَظُهَا أَوْ لَا أَحْفَظُهَا وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤَمِّمَكُمْ أَكْبَرَكُمْ

Mâlik b. Huveyris'ten tahdisen şöyle rivâyet edilmiştir: Biz Hz. Peygamber'in yanına geldik. Biz yaşça birbirine akran gençlerdik. Hz. Peygamber'in yanında yirmi gün ve gece kaldık. Resûlülâh çok merhametli idi. Ailemizi arzu ettiğimiz veya

⁵⁹⁷ “Hudûd”, 7.

⁵⁹⁸ “Hudûd”, 24.

⁵⁹⁹ “Tefsîrû'l-Kur'an”, 4.

⁶⁰⁰ “Hudûd”, 8.

⁶⁰¹ “Âdâbu'l-Kudât”, 22.

⁶⁰² *Takvîm*, s. 218.

özlediğimizi anladı. Geride kimi bıraktığımızı sordu. Biz de, kendisine anlattık. Hz. Peygamber, “*Haydi ailenize dönünüz, onların arasında ikamet ediniz, onlara öğretiniz, emrediniz, ezberleyeceği şeyler okuyunuz*” buyurdu. -(Birde birçok şeyler buyurdu ki) şimdi onları hatırlamıyorum- “***Benden gördüğünüz gibi namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde, içinizden biri size ezan okusun. En büyüğünüz (yaşlınız) size imam olsun.***” buyurdu.⁶⁰³

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Muhammed b. el-Müsennâ > Abdulvehhâb > Eyyûb > Ebî Kilâbe > Mâlik b. Huveyris’ten oluşmaktadır.

a) Muhammed b. el-Müsennâ el Anzelî (ö. 252/866)⁶⁰⁴

b) Abdulvehhâb (ö. 194/810)

Asıl ismi, Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî, Ebû Muhammed el-Basrî’dir. Hakkında, İbn Ma’in sika demiş, ama ömrünün sonunda ihtilat ettiğini eklemiştir. Yine el-İclî “sika” olduğunu söylemiştir. Muhammed b. Sa’d Abdulvehhâb es-Sekafî için “sika” demiş, ama onda zayıflık olduğunu belirtmiştir. el-Ukaylî de ömrünün sonunda değiştiğini söylemiştir.⁶⁰⁵

c) Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)⁶⁰⁶

d) Ebî Kilâbe (ö. 104/722)

Asıl ismi, Abdullah b. Zeyd b. Amr, Ebû Kilâbe el-Cermî el-Basrî’dir. Muhammed b. Sa’d ikinci tabakadan, “sika” ve “kesîru’l-hadis” olduğunu söylemiştir. İbn Hacer *Takrîb*’te, “sika” ve fâzıl biri olduğundan söz etmekle birlikte, çok mürsel rivâyette bulunduğunu söylemiştir. Ahmed b. Abdillâh da hakkında “sika” demiştir.⁶⁰⁷

⁶⁰³ Buhârî, “Ezân”, 18.

⁶⁰⁴ Bkz. 13. Hadis.

⁶⁰⁴ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 289; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 97; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 71; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 503; Zehebî, *Siyer*, IX, 237.

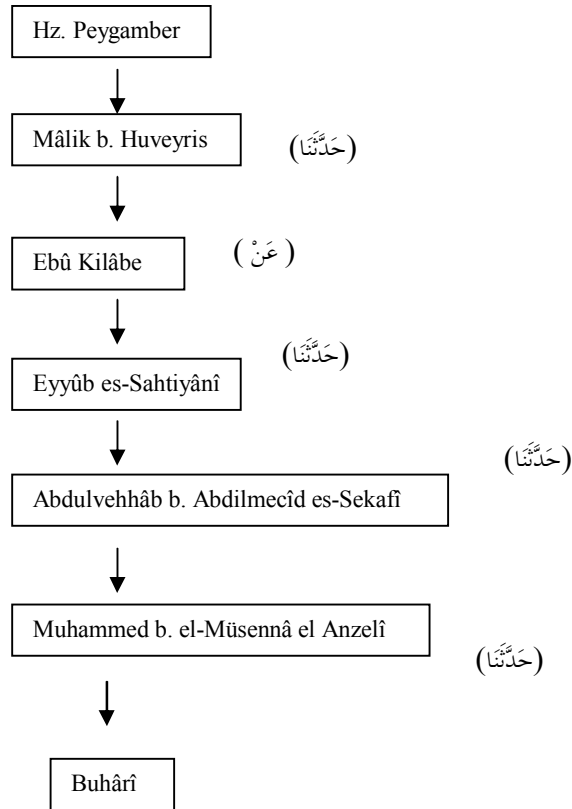
⁶⁰⁵ Bkz. 20. hadis

⁶⁰⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 183; Buhârî, *a.g.e.*, V, 92; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 542; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 468; İbn Hacer, *Takrîb*, I, 417; *a.g.mlf.*, *Tehzîb*, V, 224.

2-İttisali

Hadisi, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Kilâbe'den⁶⁰⁸, hadisi “an’ane” yoluyla rivâyet etmiş, diğer raviler sema yoluyla hadisi rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Buhârî’de⁶⁰⁹ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁶¹⁰ benzer şekilde geçmektedir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî’de, “Cemaatle Yolculukta da Ezan ve Kamet Okunması”, ayrıca yine Buhârî’nin başka bölümünde, “ Hz. Peygamber’in Talha, Zübeyr’i Göndermesi” başlıkları altında yer almaktadır.

⁶⁰⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 542.

⁶⁰⁹ “Ahbâru’l-Âhâd”, 2.

⁶¹⁰ *Müsned*, V, 53; VII, 337.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, beyân (Takrîr, tefsîr, tağyîr, tebdîl) başlığı altında yer vermiştir.⁶¹¹ Beyan çeşitlerini ifade ettikten sonra, hadisin fiili durumu tefsîr ettiği vurgulanmıştır.

Buhârî'de, âhâd haber bölümünde geçmiştir. Debûsî ise, fıkıh usûlünde beyan konusunu açıklığa kavuşturmak için yer vermiştir.

KIRK ÜÇÜNCÜ HADİS

– حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ حَدَّثَنَا شُرْحَبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيُّ سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ الْبَاهِلِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حِجَّةِ الْوَدَاعِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِرِوَارِثِ

Ebû Umâme el-Bâhilî'den: “Ben veda haccı yılı Resûlülâh'ı hutbesinde şöyle buyururken işittim: “*Allah her hak sahibine (mirasta) hakkını şüphesiz vermiştir. Artık mirasçıya (vârise) vasiyet yoktur.*”⁶¹²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Hişâm b. Ammâr > İsmail b. Ayyâş > Şurahbil b. Müslim el-Havlânî > Ebû Umâme el-Bâhilî'den oluşmaktadır.

a) Hişâm b. Ammâr (ö. 245/859)

Asıl ismi, Hişâm b. Ammâr b. Nasîr, Ebû'l-Velîd es-Sülemî'dir. Hakkında, el-İclî “sika”, başka bir kere “sadûk”, Nesâî “lâ be'se bih” demişlerdir. Muaviye b. Sâlih ve İbrahim b. el-Cüneyd, İbn Mâ'in'den “sika” olduğunu aktarmışlardır.⁶¹³

b) İsmail b. Ayyâş (ö. 181/797)

Asıl ismi, İsmail b. Ayyâş b. Selîm el-'Anesî, Ebû Utbe el-Himsî'dir. Hakkında, Ya'kub b. Süfyân “sika” demiş ve Şamlılara hadisi öğrettiğini söylemiştir. Yine İbn

⁶¹¹ *Takvîm*, s.240.

⁶¹² İbn Mâce, “Vesâyâ”, 6.

⁶¹³ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 199; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 242; Zehebî, *Siyer*, XI, 420; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 51.

Ma'în de "sika" demiştir. Başka bir yerde, Ebû Bekr b. Ebî Hayseme, Yahyâ b. Ma'în'e sorulduğunda, Şamlıların onun için, "leyse bihî be's" dediğini, Iraklıların hadisini kerih gördüklerini söylediğini, nakletmiştir.⁶¹⁴

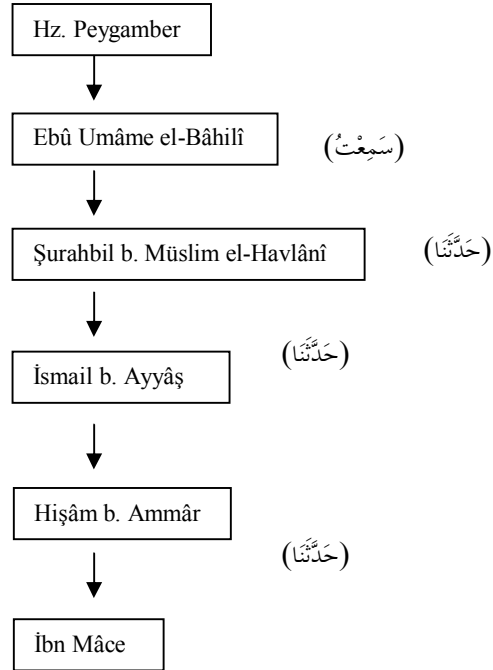
c) Şurahbil b. Müslim el-Havlânî (ö. ?)

Asıl ismi, Şurahbil b. Müslim b. Hâmid el-Havlânî eş-Şâmî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından Şamlıların sikalarından olduğunu rivâyet etmiştir. Hakkında, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'în'den "da'îf", Abbâs ed-Düverî de yine Yahyâ b. Ma'în'den "sika" olduğunu nakletmiştir. el-İclî de Şurahbil b. Müslim için "sika" demiştir.⁶¹⁵

2-İttisali

Senedde, semaya delalet eden rivâyet lafızları kullanılmıştır. Hadiste ittisal vardır. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁶¹⁴ Buhârî, *a.g.e.*, I, 369; Mizzî, *a.g.e.*, III, 163; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 321.

⁶¹⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 431; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 325; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 349.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis ayrıca, Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Buhârî'de⁶¹⁶, bab başlığı olarak, Ebû Dâvud'da⁶¹⁷, aynı şekilde, Tirmizî'de⁶¹⁸, “Çocuk yatağın sahibi olan erkek veya efendinindir. Zina edenin hakkı mirastan mahrum edilmektir veya taşlanarak öldürülmektir. Ve onların hesabı (sevap, ceza, bağışlanma) Allah'a aittir. Her kim babasından başkasına intisab ederse yani başka birine babam budur derse veya bir köle sahibinin dışında başka birisinin efendisi olduğunu iddia ederse, kıyamete kadar Allah'ın laneti onun üzerinedir. Kadın kocasının evinden uzak kalması onun üzerinedir. Kadın kocasının evinde ancak kocasının izniyle harcamada bulunabilir.” şeklinde ziyade olarak, Nesâî'de⁶¹⁹ ise aynı şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Buhârî'de, “Vârise Vasiyet Yoktur”, Ebû Dâvud'da, “Vârisin Vasiyeti Hakkındaki”, Tirmizî'de, “Vârise Vasiyet Yoktur”, Nesâî'de, “Vârise Vasiyetin Kaldırılması” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, neshin cevâzı konusunda yer vermiştir.⁶²⁰ Âyetin bir başka âyetle veya bir hadisle de, nesh edildiğini ifade ederken bazı âlimlerin görüşü olarak değinmiştir.

Hadis kitaplarında, vasiyetler bölümünde zikredilmiştir. Debûsî ise, neshin caiz olduğunun delillerinden biri olarak zikretmiştir.

KIRK DÖRDÜNCÜ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ وَابْنِ نُمَيْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي سِنَانٍ وَهُوَ ضِرَارُ بْنُ مَرَّةَ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ

⁶¹⁶ “Vesâyâ”, 6.

⁶¹⁷ “Vesâyâ”, 6.

⁶¹⁸ “Vesâyâ”, 5.

⁶¹⁹ “Vesâyâ”, 5.

⁶²⁰ *Takvîm*, s.255.

الْأَصَاحِيَّ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَأَمْسَكُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ النَّبِيدِ إِلَّا فِي سِقَاءٍ فَاشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا

İbn Büreyde babası Büreyde b. el-Hasîb'den rivâyetinde, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Ben size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Artık onları ziyaret edin. Kurban etlerini üç günden fazla tutmaktan men etmişim. Onları da uygun gördüğünüz zamana kadar tutun, Deri kaplar dışında da hurma sırası koymanızı yasak etmişim. Bundan böyle bütün kaplardan sıra içebilirsiniz. Yalnız sarhoşluk veren şeyleri içmeyiniz.*”⁶²¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe - Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr-Muhammed b. el-Müsennâ > Muhammed b. Fudayl > Ebî Sinân (Dirâr b. Mürre) > Muhârib b. Disâr > İbn Büreyde > Ebîhi Büreyde b. el-Hasîb'den oluşmaktadır.

a) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/839)⁶²²

b) Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr (ö. 234/848)⁶²³

c) Muhammed b. el-Müsennâ (ö. 252/866)⁶²⁴

d) Muhammed b. Fudayl (ö. 194/809)⁶²⁵

e) Ebû Sinân (Dirâr b. Mürre) (ö. 132/749)

Asıl ismi, Dirâr b. Mürre el-Kûfî, Ebû Sinân eş-Şeybânî'dir. Ali b. el-Medîni, Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan “sika”, Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel'den “sebt” olduğunu nakletmişlerdir. Dârimî, İbn Ma'in'den nakille, Muhammed b. Sa'd ve Nesâî da “sika” demişlerdir. Ebû Hâtim de aynı görüştedir. Ayrıca Ebû Sinân “lâ be'se bih” demiştir.⁶²⁶

⁶²¹ Müslim, “Cenâiz”, 1623.

⁶²² Bkz. 1. hadis.

⁶²³ Bkz. 12. hadis.

⁶²⁴ Bkz. 13. hadis.

⁶²⁵ Bkz. 35. hadis.

⁶²⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 338; Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 306; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 437; a.g.mlf., *Takrib*, I, 374.

f) Muhârib b. Disâr (ö. 116/734)

Asıl ismi, Muhârib b. Disâr b. Kerdûs es-Sedûsî'dir. Hakkında, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den, ayrıca Ebû Hâtim, Ebû Zur'a, Ya'kub b. Ebî Süfyân ve Nesâî "sika" demişlerdir. Ebû Zur'a, "me'mun", Ebû Hâtim ise "sadûk" lafzını eklemiştir.⁶²⁷

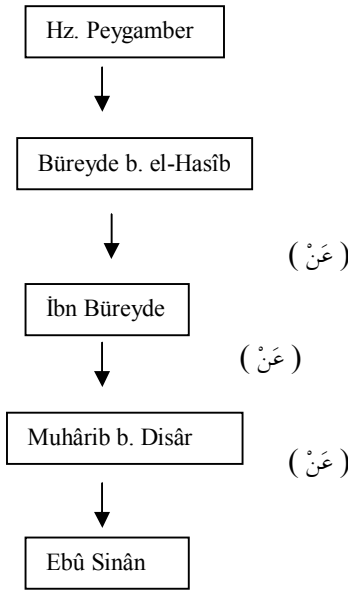
g) İbn Büreyde (ö. 115/733)

Asıl ismi, Abdullah b. Büreyde b. el-Hasîb el-Eslemî, Ebû Sehl el-Mervezî'dir. Hakkında, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den, ayrıca Ebû Hâtim ve el-İclî "sika" demişlerdir.⁶²⁸

2-İttisali

Hadisi, Muhammed b. Fudayl, Ebî Sinân'dan⁶²⁹, Ebî Sinân, Muhârib b. Disâr'dan⁶³⁰, Muhârib, İbn Büreyde'den, İbn Büreyde de, babası Büreyde b. el-Hasîb'den⁶³¹ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

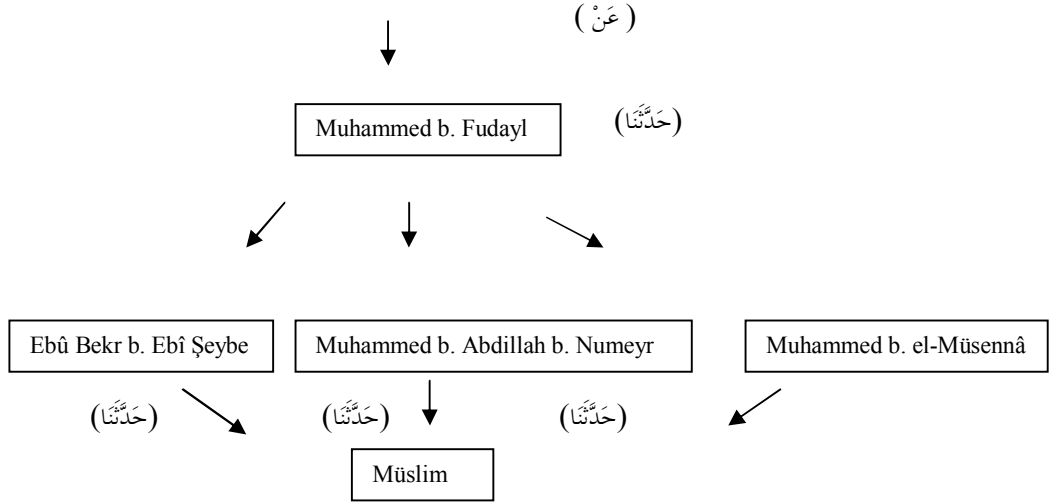
⁶²⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 307; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 28; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 416; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 255; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 25.

⁶²⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 221; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 328; Zehebî, *Siyer*, V, 50; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 157; *a.g.mlf.*, *Takrîb*, I, 403.

⁶²⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 307.

⁶³⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 256.

⁶³¹ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 329.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Ebû Dâvud'da⁶³², kurban etleri ile ilgili “فَكُلُوا وَاسْتَمْتِعُوا بِهَا” “Artık (onları istediğiniz zaman) yiyiniz ve yolculuklarınızda da onlardan yararlanınız” ziyadesi vardır. Tirmizî'de⁶³³, kabir ziyareti kısmı zikredilmiş ve “فَقَدْ أُذِنَ” “Şimdi Muhammed'e annesinin kabrini ziyaret etme izni verildi, siz de kabirleri ziyaret ediniz” ziyadesine yer verilmiştir. Nesâî'de⁶³⁴, kabir ziyareti ile ilgili bölümde “وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا” “Lüzumsuz şeyler söylemeyiniz” ziyadesi görülmektedir. İbn Mâce'de⁶³⁵, kabir ziyareti ile ilgili kısımda, “فَإِنَّهَا تُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا” “Dünyayı küçümsetir” ifadesi vardır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Kaplara”, Tirmizî'de, “Kabir Ziyareti İzin Verilmesi”, Nesâî'de, “Kabir Ziyareti”, İbn Mâce'de, “Kabirlerin Ziyareti Hakkında Gelen Hadisler” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

⁶³² “Eşribe”, 7.

⁶³³ “Cenâiz”, 60.

⁶³⁴ “Cenâiz”, 100.

⁶³⁵ “Cenâiz”, 43.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, neshin cevâzı konusunda yer vermiştir.⁶³⁶ Hadisi sünnetin sünnetle neshine örnek olarak zikretmiştir.

Hadis kitaplarında, genelde cenazeler bölümlerinde geçmektedir. Debûsî ise, neshin caiz olduğunu delillendirmek için hadise yer vermiştir.

KIRK BEŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرُو النَّاقِدُ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَوْمٍ يُلَقِّحُونَ فَقَالَ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَصَلَحَ قَالَ فَخَرَجَ شَيْصًا فَمَرَّ بِهِمْ فَقَالَ مَا لِنَخْلِكُمْ قَالُوا قُلْتَ كَذَا وَكَذَا قَالَ أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ

Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre, “Hz. Peygamber aşı yapan bir topluluğun yanına uğradı da: “*Bunu yapmasanız daha iyi olur*” buyurdu. Enes; Hurma koruk (ham) çıktı, dedi. Hz. Peygamber (başka bir zaman) onların yanına uğradı. “*Sizin hurmalarınıza ne oldu*” diye buyurdu. Sen şöyle buyurmuştun, dediler. Hz. Peygamber de “*Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz*” buyurdu.”⁶³⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe - Amr en-Nâkid > Esved b. Âmir > Hammâd b. Seleme > Hişâm b. Urve > Ebîhi Urve b. Zübeyr > Aişe > Sâbit > Enes'den oluşmaktadır.

a) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/839)⁶³⁸

b) Amr en-Nâkid (ö. 233/847)⁶³⁹

c) Esved b. Âmir (ö. 208/823)

Asıl ismi, Esved b. Âmir Şâzân, Ebû Abdirrahmân eş-Şâmî el-Bağdâdî'dir. Hanbel b. İshak, Ebû Abdillâh'tan, yine Ebû Hâtim, Ali b. el-Medîni'den hakkında

⁶³⁶ *Takvîm*, s.262.

⁶³⁷ Müslim, “Fezâil”, 1835.

⁶³⁸ Bkz. 1. hadis.

⁶³⁹ Bkz. 16. hadis.

“sika” dediklerini nakletmişlerdir. Abdurrahmân b. Ebî Hâtim babasının onun için “sadûk” ve “salih” dediğini aktarmıştır. Osman b. Saîd ed-Dârimî ise, Yahyâ b. Ma’în’in Esved hakkında “lâ be’se bih” dediğini bildirmiştir.⁶⁴⁰

d) Hammâd b. Seleme (ö. 167/783)

Asıl ismi, Hammâd b. Seleme b. Dînar el-Basrî’dir. Şeyhu’l-İslam, fakih İbn Seleme için, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma’în’in “sika” dediğini aktarmıştır. Hakkında, Nesâî’ye de sorulduğunda “sika”, İbn Sa’d, “sika” ve “kesîru’l-hadis”, el-İclî, “sika” ve sâlih biri, es-Sâcî, “sika”, “hâfız” ve “me’mun” olduğunu söylemişlerdir. Ali b. el-Medîni “hüccet” olduğunu, Sâbit el-Bunânî’nin hadislerini, onlara öğrettiğini bildirmiştir.⁶⁴¹

e) Hişâm b. Urve (ö. 146/763)⁶⁴²

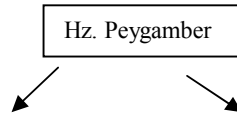
f) Ebîhi – Urve b. Zübeyr (ö.93/711)⁶⁴³

g) Sâbit el-Bunânî (ö. 127/744)⁶⁴⁴

2-İttisali

Hadisi, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Amr en-Nâkid, Esved b. Âmir’den⁶⁴⁵ “an’ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve’den⁶⁴⁶, Hişâm babası Urve b. Zübeyr’den, o da, Aişe’den⁶⁴⁷ ve ayrıca Sâbit’ten, Sâbit te, Enes’den⁶⁴⁸ “an’ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

⁶⁴⁰ Buhârî, *a.g.e.*, I, 348; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 294; Mizzî, *a.g.e.*, III, 226; Zehebî, *Siyer*, X, 112; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 340.

⁶⁴¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 282; Buhârî, *a.g.e.*, III, 22; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 140; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 253; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 444; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 11.

⁶⁴² Bkz. 33. hadis.

⁶⁴³ Bkz. 22. hadis

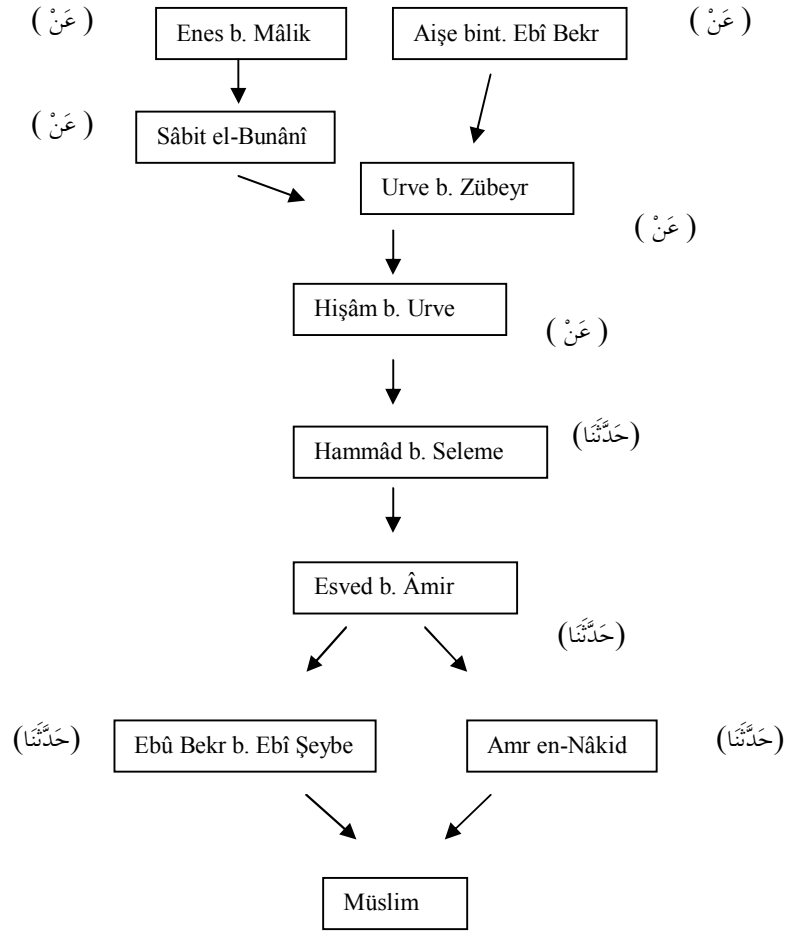
⁶⁴⁴ Bkz. 17. hadis

⁶⁴⁵ Mizzî, *a.g.e.*, III, 226.

⁶⁴⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 233.

⁶⁴⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 13.

⁶⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 3.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁶⁴⁹ geçmektedir. İbn Mâce'de⁶⁵⁰, “Yapmak istediğiniz bir şey dünya işinden olursa onunla ilgili bilginiz (esas)tır. O şey dininizin işlerinden olursa (onun hükmü) bana aittir” şeklinde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Resûlüllah'ın Şer'an Söylediklerine Uymanın Vacip Olması; Kendi Reyi Olarak Dünya İşlerine Ait Söylediklerine Uymanın Vacip Olmaması”, İbn Mâce'de, “Hurma Ağaçlarını Telkih (Döllendirme)” başlıkları altında, yer almıştır.

⁶⁴⁹ *Müsned*, III, 187.

⁶⁵⁰ “Ruhûn”, 15.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, Hz. Peygamber'in kendi görüşüyle şer'î bir emir koyması konusunda yer vermiştir.⁶⁵¹ Hz. Peygamber'in dünyevi konularda, hatadan masum olmadığını, dinî konularda bir de vahiy almışsa sözlerinin bağlayıcı olduğunu beyan etmiştir.

Hadis kitaplarında, Hz. Peygamber'in sözlerinin bağlayıcılığı konusunda yer verilmiştir. Debûsî de, benzer şekilde hadise değinmiştir.

KIRK ALTINCI HADİS

— حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ مُسْلِمِ الْبَطِينِ عَنِ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمٌ شَهْرٍ أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى

İbn Abbâs'ın rivâyetine göre, bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, Annem üzerinde oruç borcu olduğu halde vefat etti. Onun yerine ben tutabilir miyim? diye, sordu. Resûllülâh: “*Evet. Allah borcu ödenmeye en layıktır*” diye, buyurdu.⁶⁵²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Muhammed b. Abdirrahîm > Muaviye b. Amr > Zâide > el-A'meş > Müslim el-Batîn > Saîd b. Cübeyr > İbn Abbâs'tan oluşmaktadır.

a) Muhammed b. Abdirrahîm (ö. 255/869)

Asıl ismi, Muhammed b. Abdirrahîm b. Ebî Zuheyr el-Kureşî el-Adevî'dir. Hakkında, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî “sika” demişlerdir. Ebû Bekr el-Hatîb, “mutkin”, zâbıd, âlim ve “hâfız olduğunu söylemiştir. İbn Hacer ona *Takrîb*'te “sika” ve “hafız” demiştir.⁶⁵³

⁶⁵¹ *Takvîm*, s.264.

⁶⁵² Buhârî, “Savm”, 41.

⁶⁵³ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX, 132; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 5; Zehebî, *Siyer*, XII, 295; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 31.

b) Muaviye b. Amr (ö. 214/829)

Asıl ismi, Muaviye b. Amr b. el-Mahleb el-Ezdî, Ebû Amr el-Bağdâdî'dir. Hakkında, Ahmed b. Hanbel "sadûk" ve "sika" demiştir. Muaviye b. Sâlih, İbn Ma'in'in "sika" dediğini aktarmıştır. Ebû Hâtim, el-İclî, Nesâî ve İbn Sa'd'de aynı görüştedir.⁶⁵⁴

c) Zâide (ö. 161/777)

Asıl ismi, Zâide b. Kudâme es-Sakafî el-Kûffî'dir. Ebû Zur'a onun "sadûk" ve ilim ehliinden olduğunu söylemiştir. Hakkında, Ebû Hâtim "sika" ve "sahib-u hadis" demiştir. Yine Nesâî ve el-İclî de "sika" olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁵⁵

d) Süleyman el-A'meş (147/764)⁶⁵⁶

e) Müslim el-Batîn (ö. ?)

Asıl ismi, Müslim b. İmrân, İbn Ebî Abdillâh el-Batîn el-Kûffî'dir. Hakkında, Ebû'l-Hasen el-Meymûnî, Ahmed b. Hanbel'den, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'in'den sika olduğunu nakletmişlerdir. Ebû Hâtim ve Nesâî de aynı görüştedirler. İbn Hacer *Takrib*'te onun "sika" olduğunu belirtmiştir.⁶⁵⁷

f) Saîd b. Cübeyr (ö. 94/712)⁶⁵⁸

2-İttisali

Hadis, Zâide b. Kudâme, el-A'meş'ten, el-A'meş⁶⁵⁹, Müslim el-Batîn'den, Müslim el-Batîn, Saîd b. Cübeyr'den⁶⁶⁰, Saîd b. Cübeyr de İbn Abbâs'tan "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

Hz. Peygamber

⁶⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübra* VII, 341; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 334; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 207; Zehebî, *Siyer*, X, 214; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 215.

⁶⁵⁵ Buhârî, *a.g.e.*, III, 432; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 632; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 273; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 375; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 306.

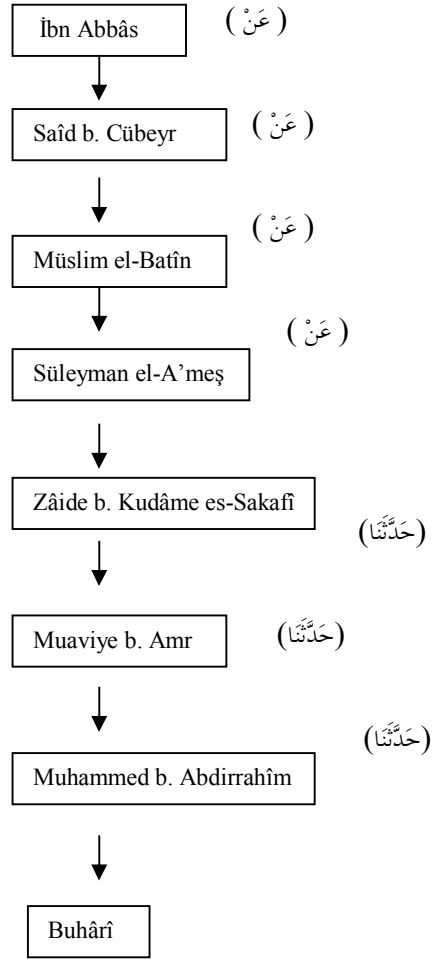
⁶⁵⁶ Bkz. 12. hadis.

⁶⁵⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 308; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 526; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 121; *a.g.mlf.*, *Takrib*, II, 246.

⁶⁵⁸ Bkz. 32. hadis.

⁶⁵⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 81, 82.

⁶⁶⁰ Mizzî, *a.g.e.*, X, 359, 360.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁶⁶¹ geçmektedir. Müslim'de⁶⁶², 1148. hadisinde, “*كُنْتَ قَاضِيَهُ*” “*Onun yerine tutar mıydın*” şeklinde rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvud'da⁶⁶³, Hz. Peygamber'in “*لَوْ كَانَ عَلَى أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ قَالَتْ نَعَمْ*” “*Annenin birisine borcu olsa öder miydin?*” dedi. O da ‘Evet’ dedi.” ziyadesi vardır. Tirmizî'de⁶⁶⁴, oruç borcu olan kimsenin kız

⁶⁶¹ *Müsned*, I, 224, 227, 258.

⁶⁶² “*Siyâm*”, 155.

⁶⁶³ “*Eymân ve'n-nuzûr*”, 24.

⁶⁶⁴ “*Savm*”, 22.

kardeşi olduğu, ardı ardına iki ay oruç borcu olduğu rivâyet edilmiştir. İbn Mâce'deki⁶⁶⁵ rivâyet, Tirmizî'deki rivâyetle benzerdir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de “Ölen Bir Kimse Namına Orucun Kazası”, Ebû Dâvud'da, “Ölünün Adağını Onun Namına Yerine Getirmek” Tirmizî'de, “Oruç Borçlu Olarak Ölen Kimse Adına Oruç Tutulabilir mi?”, İbn Mâce'de, “Ölup de Üzerinde Adak Borcu Bulunanın (Beyânı)” başlıkları altında, yer almıştır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, Hz. Peygamber'in kendi görüşüyle şer'î bir emir koyması ve kıyas konusunda yer vermiştir.⁶⁶⁶ Hz. Peygamber'in vahiy gelmeyen konularda ictihadına bir delil olarak değinilmiştir. Kıyas hususunda, söz konusu hadise kıyasın meşruluğuna delâlet eden hadisler arasında yer vermiştir.

Hadis kitaplarında, genelde oruç bölümlerinde, ölen kimse yerine, oruç tutulması ile ilgili olarak yer verilmiştir. Debûsî ise, fıkıh usûlünde sözlerini delillendirmek adına hadise değinmiştir.

KIRK YEDİNCİ HADİS

– أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ تَمِيمِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الْأَصْوَاتَ لَقَدْ جَاءَتْ خَوْلَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَشْكُو زَوْجَهَا فَكَانَ يَخْفَى عَلَيَّ كَلَامُهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

{ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا } الْآيَةَ

Aişe'den rivâyet edilmiştir. Bütün sözleri işiten Allah'a hamd olsun. Havle (Samit b. Evs'in eşi) Hz. Peygamber'e gelerek kocasını şikâyet etti. Sözlerini duymadım. (Bunun üzerine) şu âyet nâzil oldu. “Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözlerini işitmiştir. Allah her ikinizin karşılıklı sözlerini (zaten) işitmekteydi.”⁶⁶⁷,⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ “Siyâm”, 51.

⁶⁶⁶ *Takvîm*, s.266, 385.

⁶⁶⁷ Mücadele, 1.

⁶⁶⁸ Nesâî, “Talak”, 33.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Nesâî > İshak b. İbrahim > Cerîr > el-A'meş > Temîm b. Seleme > Urve > Aişe'den oluşmaktadır.

a) İshak b. İbrahim (ö. 238/848)⁶⁶⁹

b) Cerîr (ö. 188/804)

Asıl ismi, Cerîr b. Abdilhamîd ed-Dabbî, Ebû Abdillâh er-Râzî'dir. Hakkında, Muhammed b. Sa'd "sika" ve çok ilim sahibi olduğundan, rihle yaptığından bahsetmiştir. İbn Hacer *Takrîb*'te, "sika" ve "sahîhu'l-kitâb" demiş, ömrünün sonlarında hafızasının zayıfladığını denildiğini belirtmiştir. Yine el-İclî, Nesâî ve Ebû Hâtim "sika" olduğunu söylemişler, Abdurrahman b. Yûsuf ise onun için "sadûk" demiştir.⁶⁷⁰

c) Süleyman el-A'meş (147/764)⁶⁷¹

d) Temîm b. Seleme (ö. 110/728)

Asıl ismi, Temîm b. Seleme es-Sülemî el-Kûffî'dir. İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'în'den "sika" olduğunu nakletmiştir. Nesâî, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer de aynı görüştedirler.⁶⁷²

e) Urve b. Zübeyr (ö. 93/711)⁶⁷³

2-İttisali

Hadisi, Cerîr b. Abdilhamîd, el-A'meş'ten⁶⁷⁴, el-A'meş, Temîm b. Seleme'den, Temîm b. Seleme, Urve b. Zübeyr'den⁶⁷⁵, Urve, Aişe'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

⁶⁶⁹ Bkz. 14. hadis.

⁶⁷⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 381; Buhârî, *a.g.e.*, II, 214; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 505; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 540; Zehebî, *Siyer*, IX, 9; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 75.

⁶⁷¹ Bkz. 12. hadis.

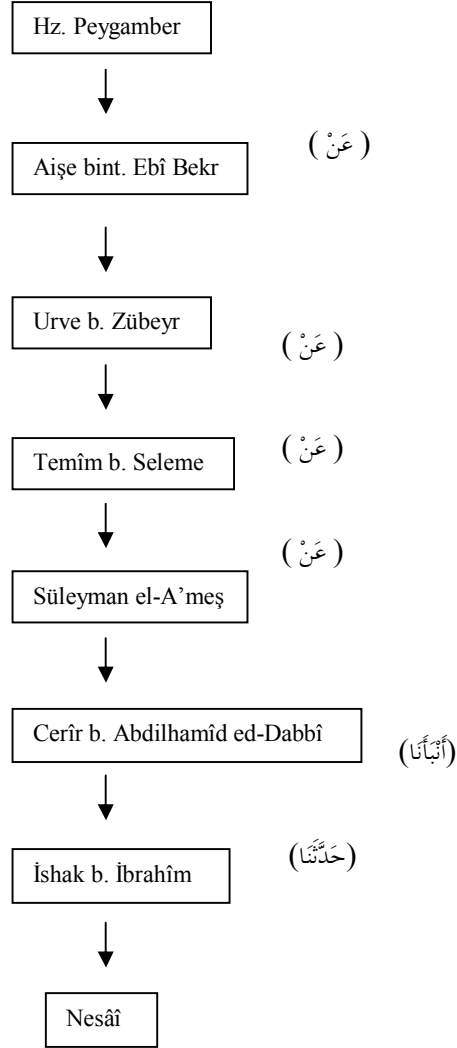
⁶⁷² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 287; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 330; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 512.

⁶⁷³ Bkz. 22. hadis.

⁶⁷⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 77, 80.

⁶⁷⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 13, 14.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁶⁷⁶ rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvud'daki⁶⁷⁷ rivâyette, Hz. Peygamber'in Havle'ye "Allah'tan kork, o senin amcanın oğludur" dediğini aktarmıştır. Buradaki rivâyette ayrıca zihâr

⁶⁷⁶ *Müsned*, I, 56.

⁶⁷⁷ "Talak", 17.

kefareti ile ilgili bilgi verilmektedir. Tirmizî’de⁶⁷⁸ benzer şekilde, zihâr kefareti aktarılmaktadır.

D-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud’da, “Zihâr”, Tirmizî’de, “Zihârın Kefareti” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, Hz. Peygamber’in kendi görüşüyle şer’î bir emir koymasından bahsetmiş ve yer vermiştir.⁶⁷⁹ Söz konusu hadise, Hz. Peygamber’in vahiy geldiği zaman kendi görüşüyle amel etmediğini delillendirmek için değinmiştir.

Hadis kitaplarında, boşanma bölümlerinde zihar başlıkları altında geçmiştir. Debûsî ise, Hz. Peygamber’in tavrını fıkıh usûlünde delil olarak sunmuştur.

KIRK SEKİZİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا لَيْثٌ حَدَّثَنِي بُكَيْرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ هَشَشْتُ يَوْمًا فَقَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ صَنَعْتُ الْيَوْمَ أَمْرًا عَظِيمًا فَقَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّمْتَ بِمَاءٍ وَأَنْتَ صَائِمٌ قُلْتَ لَا بَأْسَ بِذَلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفِيمَ

Ömer b. Hattâb’tan rivâyet edildiğine göre o şöyle dedi. Bir gün çok kanım kaynadı, oruçlu iken, (hanımımı) öptüm. Sonra Hz. Peygamber’e geldim, bugün çok büyük bir iş (kabahat) işlediğimi, oruçlu iken (hanımımı) öptüğümü söyledim. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu. “**Oruçlu iken su ile mazmaza yaptığını görmüyor musun?**” Ben de şüphesiz (yapıyorum) dedim. Hz. Peygamberde “**O halde, o oluyorsa**” buyurdu.⁶⁸⁰

⁶⁷⁸ “Talak”, 20.

⁶⁷⁹ *Takvîm*, s. 266.

⁶⁸⁰ *Müsned*, I, 132.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ahmed b. Hanbel > Haccâc > Leys > Bukeyr > Abdulmelik b. Saîd el-Ensârî > Câbir b. Abdillâh > Ömer b. Hattâb'tan oluşmaktadır.

a) Haccâc b. Muhammed el-Masîsî (ö. 206/821)⁶⁸¹

b) Leys b. Ebî Suleym (ö. 143/760)⁶⁸²

c) Bukeyr (ö. 117/738)

Asıl ismi, Bukeyr b. Abdillâh b. el-Esec el-Kureşî'dir. Harb b. İsmail, Ahmed b. Hanbel'den "sika" ve "salih" olduğunu aktarmıştır. Hakkında, Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve el-İclî de "sika" demişlerdir. Nesâî buna "sebt" lafzını eklemiştir.⁶⁸³

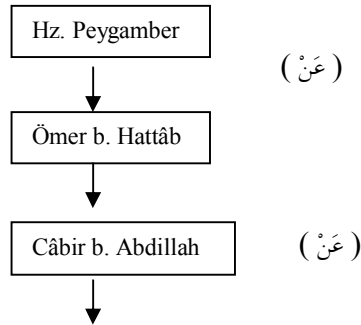
d) Abdulmelik b. Saîd el-Ensârî (ö. ?)

Asıl ismi, Abdulmelik b. Saîd b. Süveyd el-Ensârî el-Medenî'dir. Nesâî hakkında "leyse bihî be's" demiştir. İbn Hibbân, onu *es-Sikat* 'ta zikretmiştir. el-İclî ve İbn Hacer "sika" olduğunu söylemişlerdir. ⁶⁸⁴

2-İttisali

Hadisi, Bukeyr b. Abdillâh, Abdulmelik b. Saîd el-Ensârî'den⁶⁸⁵, Abdulmelik b. Saîd, Câbir b. Abdillâh'tan⁶⁸⁶, o da Ömer b. Hattâb'tan "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

⁶⁸¹ Bkz. 15. hadis.

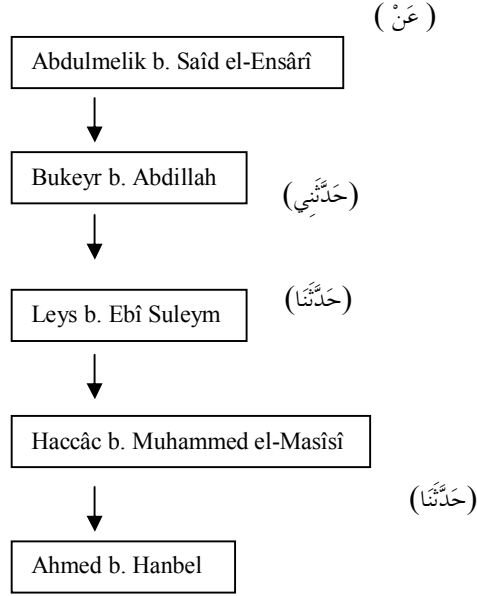
⁶⁸² Bkz. 34. hadis.

⁶⁸³ Buhârî, *a.g.e.*, II, 113; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 403; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 242; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 491.

⁶⁸⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 119; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 316; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 395; a.g.mlf., *Takrib*, I, 519.

⁶⁸⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 316.

⁶⁸⁶ Mizzî, *a.g.e.*, a.y.

2-FARKLI RIVÂYETLERİ

Hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden⁶⁸⁷ başka bir rivâyeti bulunamamıştır.

3-DEĞERLENDİRME

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, Hz. Peygamber'in kendi görüşüyle şer'î bir emir koyması ve kıyas konusunda yer vermiştir.⁶⁸⁸ Hz. Peygamber'in dinî bir konuda, kendi ictheadının delil değeri taşıdığı vurgulanmıştır. Kıyas için de, bu hadisin delil olarak sunulması söz konusudur.

KIRK DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا مُجَالِدٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكِتَابٍ أَصَابَهُ مِنْ بَعْضِ أَهْلِ الْكُتُبِ فَقَرَأَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ فَقَالَ أَمْتَهُوْكُمْ فِيهَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُمْ بِهَا بِيضَاءَ نَقِيَّةٍ لَا تَسْأَلُوهُمْ عَنْ شَيْءٍ فَيُخْبِرُوكُمْ بِحَقِّ فَتَكْذِبُوا بِهِ أَوْ بِبَاطِلٍ فَتَصَدِّقُوا بِهِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ حَيًّا مَا وَسِعَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّبِعَنِي

⁶⁸⁷ *Müsned*, I, 132, 354.

⁶⁸⁸ *Takvîm*, s. 264, 288.

Câbir b. Abdullah'tan: Ömer b. Hattâb Hz. Peygamber'e ehl-i kitaptan bazılarında aldığı bir kitapla geldi. Hz. Peygamber onu okuttu ve kızdı. Şöyle buyurdu. "Ey Hattâb oğlu bununla mı boş duruyorsun. Canım kudretinde olan (Allah'a) yemin olsun ki, Ben size hiçbir şey istemeden temiz bir şekilde gelmişim, size hakkı bildiriyorum. (Kiminiz) onu batılla yalanlıyor, (kiminiz) tasdik ediyor. Canım kudretinde olan (Allah'a) yemin olsun ki, **Şâyet Musa yaşıyor olsaydı, ancak bana tabi olurdu.**"⁶⁸⁹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ahmed b. Hanbel > Sureyc b. en-Nu'man > Huşeym > Mücâlid > eş-Şa'bî > Câbir b. Abdillâh > Ömer b. Hattâb'tan oluşmaktadır.

a) Sureyc b. en-Nu'man (ö. 217/832)

Asıl ismi, Sureyc b. en-Nu'man b. Mervân el-Cevherî, Ebû'l-Hüseyin el-Lu'lu'î'dir. Yahyâ b. Ma'în, Muhammed b. Sa'd ve Ahmed b. Abdillâh el-İclî "sika" olduğunu söylemişlerdir. Hakkında, Nesâî "leyse bihî be's" demiştir. Ebû Dâvud onun hadisinde hata olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹⁰

b) Huşeym b. Beşîr el-Vâsitî (ö. 183/799)⁶⁹¹

c) Mücâlid (ö. 144/761)

Asıl ismi, Mücâlid b. Saîd b. Umeyr el-Hemedânî, Ebû Saîd el-Kûffî'dir. Hakkında, Nesâî, "sika", başka bir kere de kuvvetli değil demiştir. Ebû Hâtim ve İbn Ma'în onun hadisiyle ihticâc edilmez görüşündedirler. İbn Ma'în başka bir kere "da'îf" olduğunu söylemiştir.⁶⁹²

d) Şa'bî (ö. 104/722)

Asıl ismi, 'Âmir b. Şurâhil b. Abd, Ebû Amr el-Hemedânî eş-Şa'bî'dir. Tabiî imamlarından eş-Şa'bî hakkında, Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zur'a "sika" demişlerdir. Saîd b. Abdülazîz, Mekhûl'den rivâyetle ondan daha iyi bir fakih görmediğini söylemiştir.

⁶⁸⁹ *Müsned*, V, 98.

⁶⁹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, IV, 205; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 304; Mizzî, *a.g.e.*, X, 209; Zehebî, *Siyer*, X, 219; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 457.

⁶⁹¹ Bkz. 7. hadis.

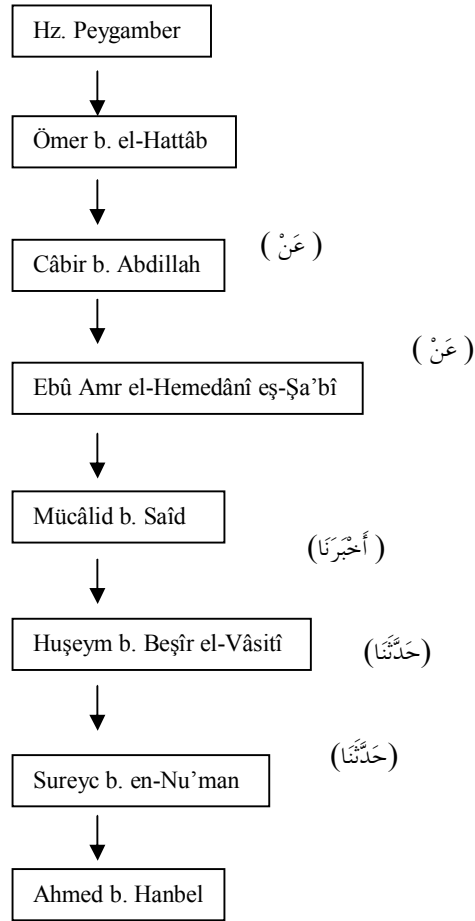
⁶⁹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 243; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 361; Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 8; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 219; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 284; İbn Hacer, *Tehzib*, X, 39.

Yahyâ b. Ma'în, eş-Şa'bî'nin hadis rivâyet ettiği kişileri “ika” olarak isimlendirdiklerini ve onun hadisleriyle ihticâc edileceğini belirtmiştir.⁶⁹³

2-İttisali

Mücâlid, Şa'bî'den⁶⁹⁴, Şa'bî, Câbir b. Abdillâh⁶⁹⁵ da Ömer b. Hattâb'tan hadisi “an'ane” yoluyla rivâyet etmiştir. Senedde yer alan, Mücâlid'in da'îf olduğu ifade edilmiş olup, bu durum hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden⁶⁹⁶ başka bir rivâyeti bulunamamıştır.

⁶⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 246; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 406; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 14; Zehebî, *Siyer*, IV, 294, İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 65.

⁶⁹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 15, 16.

⁶⁹⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 37.

C-DEĞERLENDİRME

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, bizden öncekilerin şeriatı konusunda yer vermiştir.⁶⁹⁷ Hz. Peygamber'in gönderilmesiyle birlikte, önceki şeriatların hükmünün kalktığını savunanların görüşünü delillendirmek için kullanmıştır.

ELLİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ مَوْلَى لِرَبِيعٍ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ رَبِيعِ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأُدْرِي مَا قَدَرُ بَقَائِي فِيكُمْ فَافْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي وَأَشَارَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ

Huzeyfe b. el-Yemân'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber: “Şüphesiz ben sizin aranızda ne kadar kalacağımı bilemem. **Benden sonraki iki kişiye uyunuz**” buyurdu ve Ebû Bekr ve Ömer'i işaret etti.⁶⁹⁸

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Alî b. Muhammed > Veki' (ح) Muhammed b. Beşşâr > Muemmel > Süfyân > Abdulmelik b. Umeyr > Mevlâ Rib'î b. Hirâş > Rib'î b. Hirâş > Huzeyfe b. el-Yemân'dan oluşmaktadır.

a)Alî b. Muhammed (ö. 233/847)

Asıl ismi, Alî b. Muhammed b. İshak et-Tenâfusî, Ebû'l-Hasen el-Kûfi'dir. Hakkında, Abdurrahmân b. Ebî Hâtim “sika” ve “sadûk” demiştir. İbn Hacer “sika” ve âbid olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁹

b)Veki' b. Cerrâh (ö 198/813)⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ *Müsned*, V, 98.

⁶⁹⁷ *Takvîm*, s.269.

⁶⁹⁸ İbn Mâce, “Mukaddime”, 11.

⁶⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 202; Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 123; Zehebî, *Siyer*, XI, 459; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 379; a.g.mlf., *Takrib*, II, 43.

c) Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/866)⁷⁰¹

d) Muemmel (ö. 206/821)

Asıl ismi, Muemmel b. İsmail el-Kureşî el-Adevî, Ebû Abdirrahmân el-Basrî'dir. Ebu Bekr b. Ebî Hayseme, İbn Ma'în'den "sika" olduğunu rivâyet etmiştir. İbn Sa'd "sika" demekle birlikte, çok hata yaptığını söylemiştir. Buhârî hakkında "münkeru'l-hadis" demiştir. Yine Ebû Hâtim hakkında "sadûk" demiş, fakat o da çok hata yaptığını işaret etmiştir. İbn Hacer Takrîb'te onun "sadûk" ve hafızasının kötü olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰²

e) Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777)⁷⁰³

f) Abdulmelik b. Umeyr (ö. 136/753)

Asıl ismi, Abdulmelik b. Umeyr b. Suveyd el-Kureşî, Ebû Amr el-Kıbtî'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'în'den hadisleri karıştırdığını aktarmıştır. Hakkında, Nesâî "leyse bihî be's" demiştir. Ebû Hâtim hâfız olmadığını, "sâlihu'l-hadis" olduğunu fakat ölümünden önce hafızasının değiştiğini söylemiştir.⁷⁰⁴

g) Mevlâ Rib'î b. Hirâş (ö. ?)

Asıl ismi Hilâl'dir. Rib'î b. Hirâş'ın kölesidir. İbn Hibbân *es-Sikat*'ta zikretmiştir. Tirmizî ve İbn Mâce isim vermeden, ondan hadis rivâyet etmişlerdir. Zehebî, Abdulmelik b. Umeyr'den başkasından hadis rivâyet etmediğini söylemiştir. İbn Hacer *Takrîb*'te hakkında makbul demiştir.⁷⁰⁵

h) Rib'î b. Hirâş (ö. 101/719)

Asıl ismi, Rib'î b. Hirâş b. Cahş el-Gatafânî el-Abesî'dir. İbn Hirâş "sadûk" olduğunu söylemiştir. Hakkında, el-İclî "sadûk", insanların seçkinlerinden demiş, hiç yalan söylemediğini belirtmiştir.⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ Bkz. 12. hadis.

⁷⁰¹ Bkz. 40. hadis.

⁷⁰² İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 501; Buhârî, *a.g.e.*, VIII,49; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 474; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 176; Zehebî, *Siyer*, X, 10; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 340; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 290.

⁷⁰³ Bkz. 4. hadis.

⁷⁰⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 315; Buhârî, *a.g.e.*, V,426; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 360; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 370; ; Zehebî, *a.g.e.*, V, 438; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 411.

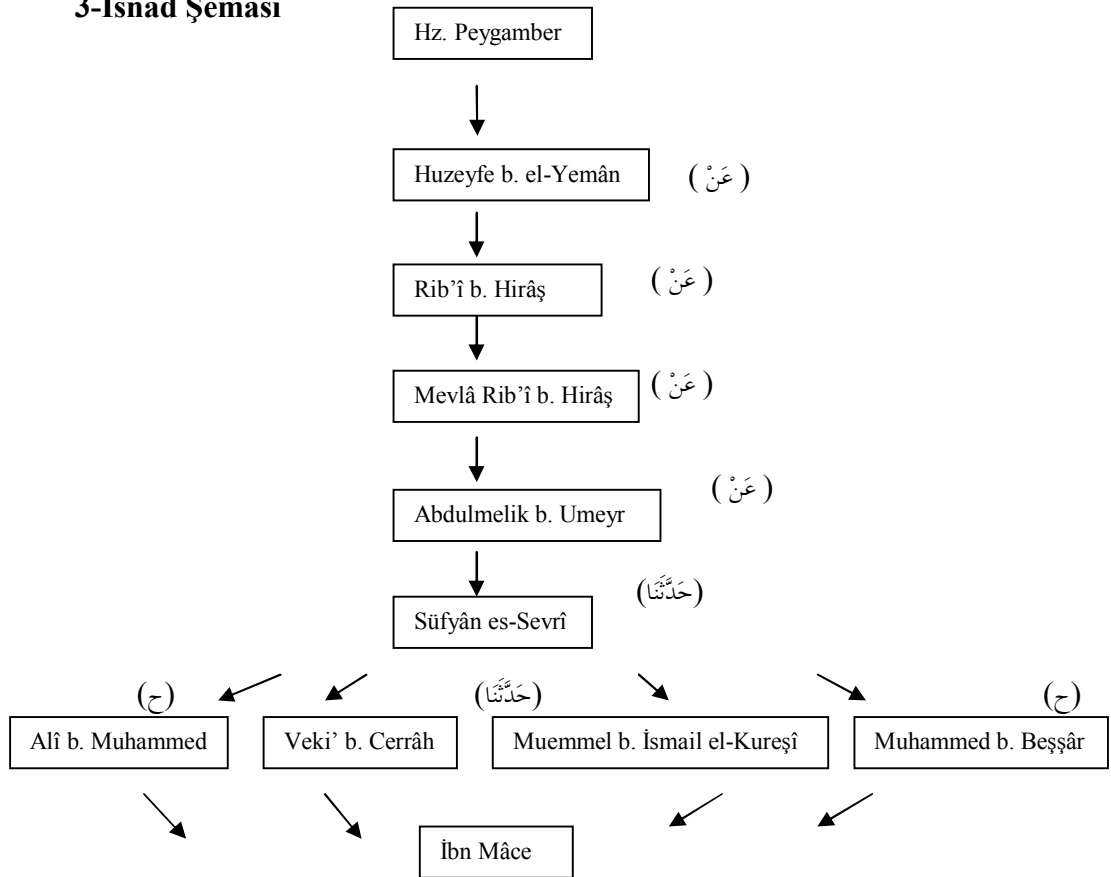
⁷⁰⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 355; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 87; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 422.

⁷⁰⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 127; Buhârî, *a.g.e.*, III, 327; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 54; Zehebî, *a.g.e.*, IV, 359; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 336.

2-İttisali

Hadisin iki tariki vardır. Birincisinde, Alî b. Muhammed'den tahdisen, Alî b. Muhammed, Veki''den tahdisen, Veki', Süfyân es-Sevrî'den tahdisen, Süfyân, Abdulmelik b. Umeyr'den⁷⁰⁷, Abdulmelik b. Umeyr, Mevlâ Rib'î b. Hirâş'dan⁷⁰⁸, Mevlâ Rib'î b. Hirâş, Rib'î b. Hirâş'tan, o da, Huzeyfe b. el-Yemân'dan⁷⁰⁹ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. İkincisinde, Muhammed b. Beşşâr'dan tahdisen, Muhammed b. Beşşâr, Muemmel b. İsmail'den tahdisen, Muemmel, Süfyân es-Sevrî'den tahdisen Süfyân, Abdulmelik b. Umeyr'den, Abdulmelik b. Umeyr, Mevlâ Rib'î b. Hirâş'dan, Mevlâ Rib'î b. Hirâş, Rib'î b. Hirâş'tan, o da, Huzeyfe b. el-Yemân'dan "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Hadisin iki tarikinde de ittisal vardır. Senedde yer alan ravilerden, Muemmel'in hafızasının iyi olmadığı ifade edilmişse de, güvenilir bir ravi olduğu görülmektedir. Bu durum hadisin sıhhatine zarar vermemektedir. Zira diğer tarikte rivayet desteklenmektedir.

3-İsnad Şeması

⁷⁰⁷ Mizzi, a.g.e., XVIII, 372.

⁷⁰⁸ Mizzi, a.g.e., XXX, 355.

⁷⁰⁹ Mizzi, a.g.e., IX, 55.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Tirmizî’de⁷¹⁰, hadisin ilk kısmı “إِنِّي لَأَدْرِي مَا بَقَائِي فِيكُمْ” olan “Şüphesiz ben sizin aranızda ne kadar kalacağımı bilemem” şeklinde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî’de “Ebû Bekir Ve Ömer’in Hayat Hikâyeleri”, İbn Mâce’de, “Ebû Bekir’in Faziletleri” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, sahâbe ve tabi’înin taklid edilmesi konusunda yer vermiştir.⁷¹¹ Ebû Saîd’e göre, sahâbenin taklid edilmesinin, kıyasın terk edilmesinin, hocalarından onlara ulaşan, uyulması vacip bir durum olduğu aktarılmaktadır. Böylelikle, Debûsî söz konusu hadisle ihticac edilebileceği söylemiştir.

Hadis kitaplarında, sahâbenin fazileti ile ilgili olarak rivâyet edilmiştir. Debûsî ise, hadise, sahâbenin uygulamalarının taklid edilmesini söyleyenlerin görüşünü delillendirmek için yer vermiştir.

ELLİ BİRİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الرَّجَالِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَمْ يَزَلْ أَمْرُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مُعْتَدِلًا حَتَّى نَشَأَ فِيهِمُ الْمُؤَلَّدُونَ أَبْنَاءُ سَبَايَا الْأُمَمِ فَقَالُوا بِالرَّأْيِ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا

Abdullah b. Amr el-As’dan: “Ben Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu işittim. *“İsrailoğullarının işi normal gidiyordu. Nihayet çeşitli milletlerden aldıkları esir kadınlardan doğma nesiller türedi. Bu nesiller, rey (kişisel arzı) ile hüküm vermeye başlayınca delalete gittiler ve (onları) delalete düşürdüler.”*⁷¹²

⁷¹⁰ “Menâkıb”, 16.

⁷¹¹ *Takvîm*, s.272.

⁷¹² İbn Mâce, “Mukaddime”, 8.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, İbn Mâce > Suveyd b. Saîd > İbn Ebî er-Ricâl > Abdurrahman b. Amr el-Evzâî > Abde b. Ebî Lubâbe > Abdullah b. ‘Amr b. el-Âs’ dan oluşmaktadır.

a) Suveyd b. Saîd (ö. 240/854)

Asıl ismi, Suveyd b. Saîd b. Sehl, Ebû Muhammed el-Herevî el-Enbârî’dir. Hakkında, Ebû Hâtim “sadûk” demekle birlikte, çok tedlis yaptığını söylemiştir. Nesâî ise “sika” ve “me’mun” olmadığını belirtmiştir. Ya’kub b. Ebî Şeybe, “sadûk” ve “muzdaribu’l-hadis” demiştir.⁷¹³

b) İbn Ebî er-Ricâl (ö. ?)

Asıl ismi, Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdillâh, İbn Ebî Ricâl el-Ensârî en-Neccârî’dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, Osman b. Saîd ed-Dârimî, İbn Ma’în’den “sika” olduğunu nakletmişlerdir. Dârekutnî de aynı görüştedir. Başka bir yerde İbrahim b. Abdillâh b. el-Cuneyd, İbn Ma’în’den “leyse bihî be’s” olduğunu aktarmıştır. İbn Hacer *Takrîb*’te “sadûk” olduğunu söylemiş, hata etmiş olabileceğini belirtmiştir.⁷¹⁴

c) Abdurrahman b. Amr el-Evzâî (ö. 157/773)⁷¹⁵

d) Abde b. Ebî Lubâbe (ö. 130/747)

Asıl ismi, Abde b. Ebî Lubâbe el-Esedî, Ebû’l-Kâsım el-Bezzâz’dır. Hakkında, Ya’kub b. Süfyân, Ebû Hâtim, Nesâî, el-İclî ve İbn Hirâş ve İbn Hacer *Takrîb*’te sika olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân onu *es-Sikat*’ta zikretmiştir.⁷¹⁶

2-İttisali

Hadisi, İbn Ebî er-Ricâl, Abdurrahman b. Amr el-Evzâî’den⁷¹⁷, Abdurrahman b. Amr el-Evzâî, Abde b. Ebî Lubâbe’den⁷¹⁸, o da, Abdullah b. ‘Amr b. el-Âs’ dan

⁷¹³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 240; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 247; Zehebî, *Siyer*, XI, 410; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 247; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 340.

⁷¹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 88; Zehebî, *Siyer*, XVII, 88; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 169; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 469.

⁷¹⁵ Bkz. 28. hadis.

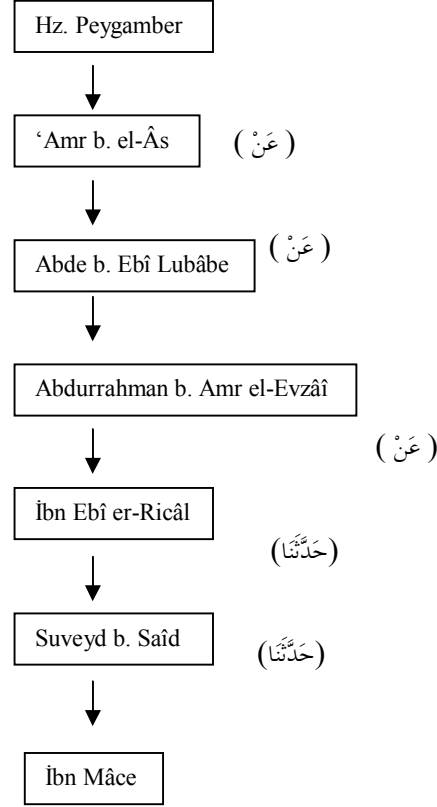
⁷¹⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 328; Buhârî, *a.g.e.*, VI, 114; İbn Ebî Hâtim *a.g.e.*, VI, 95; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 145; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 541; Zehebî, *a.g.e.*, V, 229; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 461; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 530.

⁷¹⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 308, 311.

⁷¹⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XVIII, 542, 543.

“an’ane” yoluyla rivâyet etmiştir. Hadiste ittisal olmakla birlikte, Zevâidde zayıftır, denmiştir. Ayrıca, hadisin ravilerinden Suveyd b. Saîd’in tedlis yaptığının tespit edilmiş olması, hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca Dârimî’de⁷¹⁹, “الْأُمَّمُ أَبْنَاءُ النَّسَاءِ الَّتِي سَبَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ مِنْ غَيْرِهِمْ”، “Yani İsrailoğullarının –başkalarından- esir aldığı kadınların çocukları” ziyadesi vardır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, İbn Mâce’de, “Rey Ve Kıyastan (Bir Kısmından) Kaçınmanın Beyanı”, Dârimî’de, “Kitap Ve Sünnette Olmayan Şey Hakkında Cevap Vermekten Sakınmak” başlıkları altında yer almaktadır.

⁷¹⁹ “Mukaddime”, 17.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas konusunda yer vermiş,⁷²⁰ kıyas konusunda ihticac edilen hadislere örnek olarak değinmiştir.

Hadis kitaplarında, kendi arzuna göre dini yorumlamanın kaçınılması gereken bir şey olduğunu ifade etmek için hadise yer verilmiştir. Debûsî de, kıyas yaparken dikkat edilmesi gerekenleri vurgulamak için hadise değinmiştir.

ELLİ İKİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي عَوْنٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو ابْنِ أَخِي الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَنَسٍ مِنْ أَهْلِ حِمَصَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ أَحْتَمِدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو فَضْرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ

Mugire b. Şu'be'den: Hımıs halkından Muaz b. Cebel'in arkadaşlarından bir grup insandan rivâyetine öre Hz. Peygamber: Muaz'ı Yemen'e (vali) göndereceği zaman ona: “*Neyle hükmedeceksin*” diye sordu. O da “Allah'ın kitabıyla” dedi. Resûlullah: “*Onda bulamazsan*” diye buyurdu. O da: “Allah Resulünün sünnetiyle” dedi. Resûlullah “*Onda bulamazsan*” diye buyurdu. O da: “Kendi görüşümle içtihat ederim” dedi. Resûlullah elini göğsüne vurdu ve şöyle buyurdu. “*Elçinin elçisiyle, Allah'ın elçisini muvafakat ettiren Allah'a hamd olsun. Elçi ondan razı olmuştur.*”⁷²¹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Hafs b. Ömer > Şu'be > Ebû Avn > Hâris b. Amr b. Ehî Muğîre b. Şu'be > Muaz b. Cebel'in arkadaşlarından Hımıslı bir grup insandan oluşmaktadır.

⁷²⁰ *Takvîm*, s.277.

⁷²¹ Ebû Dâvud, “Akdiye”, 11.

a) Hafs b. Ömer (ö. 225/840)

Asıl ismi, Hafs b. Ömer b. el-Hâris, Ebû Amr el-Ezdî el-Hûdî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim "sadûk" ve "mutkin" demiştir. Ebû Tâlib de, Ahmed b. Hanbel'den onun "sebt" ve "mutkin" olduğunu nakletmiştir.⁷²²

b) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776)⁷²³

c) Ebû Avn (ö. ?)

Asıl ismi, Muhammed b. Ubeydullah b. Saîd, Ebû Avn es-Sakafî'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'în'den rivâyetle hakkında "sika" demiştir. Ebû Zur'a ve Nesâî de aynı görüştedirler. İbn Hacer de *Takrib*'te "sika" olduğunu söylemiştir.⁷²⁴

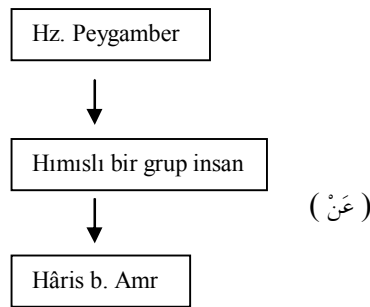
d) Hâris b. Amr b. Ehî Muğîre b. Şu'be (ö. 100-110/718-728 arası)

Hâris b. Amr, Muğîre b. Şu'be es-Sakafî'nin kardeşinin oğludur. Mizzî, Ebû Avn dışında kimsenin tanımadığını söylemiştir. Buhârî de aynı görüştedir. Hakkında, İbn Hacer ve İbn Hazm "mechul" demişlerdir.⁷²⁵

2-İttisali

Hafs b. Ömer'in Şu'be'ye, Şu'be'nin Ebû Avn'a, Ebû Avn'ın, Hâris b. Amr'a "an'ane" yoluyla hadisi rivâyet ettikleri görülmektedir. Ebû Avn'ın, Hâris b. Amr'a rivâyetinde Tirmizî'ye göre ittisal yoktur. Tirmizî hadisi bu şekilde bildiklerini söylemiştir. Buhârî'de İbn Avn'dan yapılan bu rivâyetin mürsel olduğunu belirtmiştir.⁷²⁶ Senedde yer alan, Ebû Avn'ın, Hâris b. Amr'a rivâyetinde ittisal yoktur. Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu görülmektedir.

3-İsnad Şeması

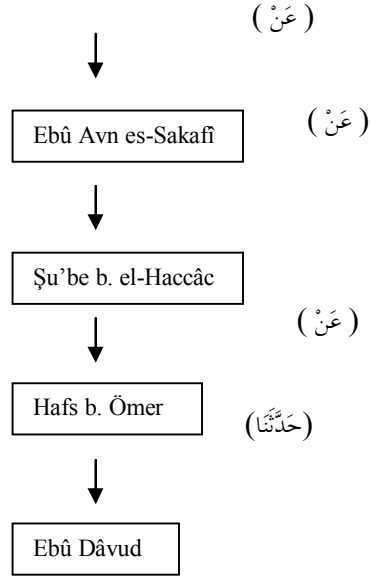
⁷²² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 306; Buhârî, *a.g.e.*, II, 366; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 188; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 26; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 405.

⁷²³ Bkz. 9. hadis.

⁷²⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 312; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 38; İbn Hacer, *Takrib*, II, 187; *a.g.e.*, *Tehzîb*, IX, 322.

⁷²⁵ Mizzî, *a.g.e.*, V, 266; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 132.

⁷²⁶ Mizzî, *a.g.e.*, V, 267; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 132.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde⁷²⁷ de geçmektedir. Tirmizî'de⁷²⁸, “*Elçi ondan razı olmuştur*” ibaresi dışında aynı şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî'de, “Hâkim Neye Dayanarak Hüküm Vermeli”, Ebû Dâvud'da, “Hâkimin Hüküm Verirken İctihadda Bulunması” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas ve ilham konularında yer vermiştir.⁷²⁹ Bir önceki hadiste olduğu gibi, kıyasın bir delil olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. İlhamla ilgili olarak hadiste Hz. Peygamber'in ilhamı emretmediği vurgulanmıştır. Böylelikle ilhamın bir delil olmadığı söylenmiştir.

Hadis kitaplarında, hâkimin hüküm verirken dikkat etmesi gerekenler konusunda yer verilmiştir. Debûsî ise, hadisi kıyasın delil olabileceğini, fakat ilhamın delil olamayacağını ifade etmek için kullanmıştır.

⁷²⁷ *Müsned*, V, 230, 236, 242.

⁷²⁸ “*Ahkâm*”, 3.

⁷²⁹ *Takvîm*, s. 286.

ELLİ ÜÇÜNCÜ HADİS

– وَ حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا الرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ الْقُرَشِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْحَجَّ فَحُجُّوا فَقَالَ رَجُلٌ أَكُلُّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوْجَبَتْ وَلَمَّا اسْتَطَعْتُمْ ثُمَّ قَالَ ذُرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre, O dedi ki: Hz. Peygamber bize hutbe irad etti. *“Ey insanlar Allah size haccı farz kıldı, haccediniz”* buyurdu. Bir adam, her sene mi, Ey Allah'ın Resûlü dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sustu ve üç kere şöyle buyurdu: *“Ben sizi bıraktığım zaman siz de beni bırakın. Eğer evet deseydim her sene hac yapmanız farz olurdu. Siz de bunu yapamazdınız. Ben sizi bıraktığım zaman, siz de beni bırakın. Zira sizden öncekiler peygamberlerine çok soru sordukları ve peygamberleri hakkında ihtilafa düştükleri için helak oldular. Ben size bir şeyi emrettiğim zaman, gücünüzün yettiği ölçüde yapın, yasakladığım zaman da ondan kaçının.”* buyurdu.⁷³⁰

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Zuheyr b. Harb > Yezîd b. Hârûn > er-Rebi' b. Muslim el-Kureşî > Muhammed b. Ziyâd > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Zuheyr b. Harb (ö. 234/848)⁷³¹

b) Yezîd b. Hârûn (ö.206/821)⁷³²

c) er-Rebi' b. Muslim el-Kureşî (ö. 167/783)

Asıl ismi, er-Rebi' b. Muslim el-Kureşî, Ebû Bekr el-Basrî'dir. Abdullah. b. Ahmed b. Hanbel babasından “şeyh” ve “sika” olduğunu aktarmıştır. Hakkında, Ebû Hâtim ve Nesâî de sika demişlerdir.⁷³³

⁷³⁰ Müslim, “Hacc”, 2380.

⁷³¹ Bkz. 6. hadis.

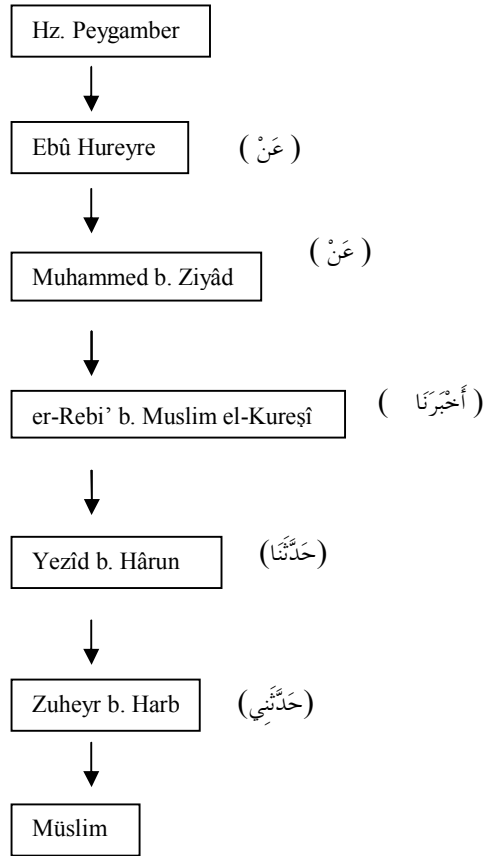
⁷³² Bkz. 6. hadis.

d) Muhammed b. Ziyâd (ö. ?)⁷³⁴

2-İttisali

Hadisi, er-Rebi' b. Muslim el-Kureşî, Muhammed b. Ziyâd'dan⁷³⁵, Muhammed b. Ziyâd, Ebû Hureyre'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁷³⁶ de geçmektedir. Tirmizî'de⁷³⁷, hadisin başındaki olay zikredilmemiş, "ذُرُونِي" yerine

⁷³³ Buhârî, *a.g.e.*, III,275; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 469; Zehebî, *Siyer*, VII, 290; Mizzî, *a.g.e.*, IX, 102; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 251.

⁷³⁴ Bkz. 9. hadis.

⁷³⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 218.

⁷³⁶ *Müsned*, II, 61.

“اُتْرُكُونِي” “beni bırakın” lafzı kullanılmıştır. Nesâî’de⁷³⁸, “فَأْتُوا مِنَّهُ” ifadesi yerine, “فَحَذُوا بِهِ” “onu alın”, “فَدَعُوهُ” ifadesi yerine ise, “فَاحْتَنِبُوهُ” “ondan kaçınım” yer almaktadır. İbn Mâce’de⁷³⁹, yine hadisin başı zikredilmeden, hadisin sonundaki “فَدَعُوهُ” ifadesi yerine “فَأَنْتَهُوا” “vazgeçiniz” ifadesi zikredilmiştir. Dârimî’de⁷⁴⁰, hadisin ilk kısmı olan, “Eğer evet deseysen her sene hac yapmanız farz olurdu” ifadesine kadar, “Hacc (ömürde) bir kere (farzdır). Daha fazlası ise, nafiledir” ziyadesiyle rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî’de, “Hz. Peygamber’in Yasakladıklarından Kaçınmanın Gerekliliği”, Nesâî’de, “Haccın Farzıyeti”, İbn Mâce’de, “Hz. Peygamber’in Sünnetine İttiba”, Dârimî’de “Haccın Farzıyeti” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, kıyas konusunda değinmiştir.⁷⁴¹ “Açığa çıktığında hoşunuza gitmeyecek şeyler sormayın”⁷⁴² âyeti zikredildikten sonra, hadise yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in verdiği emirlere tahammül göstermek ve inatçı olmamanın gereği vurgulanmış, dinî konularda gereksiz akıl yürütmelerin yapılmaması gereği üzerinde durulmuştur.

Hadis kitaplarında, Hz. Peygamber’in sünnetine uyma ve hacc ile ilgili bölümlerinde zikredilmiştir. Debûsî bazı tür kıyastan kaçınmakla ilgili olarak yer vermiştir.

ELLİ DÖRDÜNCÜ HADİS

– حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى ح وَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ أُحِيلَتِ الصَّلَاةُ

⁷³⁷ “İlim”, 17.

⁷³⁸ “Hacc”, 1.

⁷³⁹ “Mukaddime”, 1.

⁷⁴⁰ “Hacc”, 4.

⁷⁴¹ *Takvîm*, s.287.

⁷⁴² *Mâide*, 101.

ثَلَاثَةَ أَحْوَالٍ قَالَ وَحَدَّثَنَا أَصْحَابُنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَقَدْ أَعْجَبَنِي أَنْ تَكُونَ صَلَاةُ الْمُسْلِمِينَ أَوْ قَالَ الْمُؤْمِنِينَ وَاحِدَةً حَتَّى لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَبْثَّ رَجَالًا فِي الدُّورِ يُنَادُونَ النَّاسَ بِحِينَ الصَّلَاةِ وَحَتَّى هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ رَجَالًا يَقُومُونَ عَلَى الْأَطَامِ يُنَادُونَ الْمُسْلِمِينَ بِحِينَ الصَّلَاةِ حَتَّى نَقَسُوا أَوْ كَادُوا أَنْ يَنْقَسُوا قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَمَّا رَجَعْتُ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ اهْتِمَامِكَ رَأَيْتُ رَجُلًا كَانَ عَلَيْهِ نُوبَيْنِ أَحْضَرَيْنِ فَقَامَ عَلَى الْمَسْجِدِ فَأَذَّنَ ثُمَّ قَعَدَ قَعْدَةً ثُمَّ قَامَ فَقَالَ مِثْلَهَا إِلَّا أَنَّهُ يَقُولُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ وَلَوْلَا أَنْ يَقُولَ النَّاسُ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى أَنْ تَقُولُوا لَقُلْتُ إِنِّي كُنْتُ يَقْظَانِ غَيْرَ نَائِمٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى لَقَدْ أَرَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرًا وَلَمْ يَقُلْ عَمْرُو لَقَدْ أَرَاكَ اللَّهُ خَيْرًا فَمُرْ بِلَالًا فَلْيُؤَدِّنْ قَالَ فَقَالَ عَمْرُو أَمَا إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ الَّذِي رَأَى وَلَكِنِّي لَمَّا سَبَقْتُ اسْتَحْيَيْتُ قَالَ وَحَدَّثَنَا أَصْحَابُنَا قَالَ وَكَانَ الرَّجُلُ إِذَا جَاءَ يَسْأَلُ فَيُخْبِرُ بِمَا سَبَقَ مِنْ صَلَاتِهِ وَإِنَّهُمْ قَامُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْنِ قَائِمٍ وَرَاكِعٍ وَقَاعِدٍ وَمُصَلٍّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى قَالَ عَمْرُو وَحَدَّثَنِي بِهَا حُصَيْنٌ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى حَتَّى جَاءَ مُعَاذُ قَالَ شُعْبَةُ وَقَدْ سَمِعْتُهَا مِنْ حُصَيْنٍ فَقَالَ لَا أَرَاهُ عَلَى حَالٍ إِلَى قَوْلِهِ كَذَلِكَ فَافْعَلُوا قَالَ أَبُو دَاوُدَ ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى حَدِيثِ عَمْرُو بْنِ مَرْزُوقٍ قَالَ فَجَاءَ مُعَاذُ فَأَشَارُوا إِلَيْهِ قَالَ شُعْبَةُ وَهَذِهِ سَمِعْتُهَا مِنْ حُصَيْنٍ قَالَ فَقَالَ مُعَاذُ لَا أَرَاهُ عَلَى حَالٍ إِلَّا كُنْتُ عَلَيْهَا قَالَ فَقَالَ إِنَّ مُعَاذًا قَدْ سَنَّ لَكُمْ سُنَّةً كَذَلِكَ فَافْعَلُوا قَالَ وَحَدَّثَنَا أَصْحَابُنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ أَمَرَهُمْ بِصِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ثُمَّ أَنْزَلَ رَمَضَانَ وَكَانُوا قَوْمًا لَمْ يَتَعَوَّدُوا الصِّيَامَ وَكَانَ الصِّيَامُ عَلَيْهِمْ شَدِيدًا فَكَانَ مَنْ لَمْ يَصُمْ أَطْعَمَ مِسْكِينًا فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

{ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ }

فَكَانَتْ الرَّخِصَةُ لِلْمَرِيضِ وَالْمَسَافِرِ فَأَمَرُوا بِالصِّيَامِ قَالَ وَحَدَّثَنَا أَصْحَابُنَا قَالَ وَكَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَفْطَرَ فَنَامَ قَبْلَ أَنْ يَأْكُلَ لَمْ يَأْكُلْ حَتَّى يُصْبِحَ قَالَ فَجَاءَ عَمْرُو بْنُ الْخَطَّابِ فَأَرَادَ امْرَأَتَهُ فَقَالَتْ إِنِّي قَدْ نَمْتُ فَظَنَّ أَنَّهَا تَعْتَلُ فَأَتَاهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَرَادَ الطَّعَامَ فَقَالُوا حَتَّى نُسَخِّنَ لَكَ شَيْئًا فَنَامَ فَلَمَّا أَصْبَحُوا أَنْزَلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةُ

{ أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ }

Amr b. Mürre şöyle dedi. “İbn Ebî Leylâ’yı (şöyle derken) işittim. Namaz üç kere değişiklik geçirmiştir. Hocalarımız bize şunları nakletti. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “ Müslümanların veya mü’minlerin namazı birden (cemaatle) kılmaları beni memnun eder. Hatta bütün evlere, namaz vaktini ilan edenleri göndermeyi (bile) düşündüm. Ve hatta (bazı) kimseleri damların üzerine dikip, namaz vaktini ilan

etmelerini de kalbimden geçirdim.” Hatta (neredeysel) çan çalacaklardı. (İbn Ebî Leylâ dedi ki) Ensar’dan biri geldi ve: Seni düşünceli (tasalı) olarak gördüğümde, eve döndüğümde (rüyamda) üzerinde sanki iki yeşil elbise olan bir adam gördüm ve mescidin üzerine çıkıp ezan okudu. Sonra biraz oturup, namaza durdu (tekrar) ayağa kalktı ve Aynı şeyleri söyledi. Ancak (bu defa ayrıca) ‘*Kad kâmetu’s-salât*’ diyordu. Eğer insanları (yalancıdır) demelerinden (korkusu) olmasaydı, muhakkak ki, ben uykuda değildim, uyanıktım derdim, dedi. İbn Müsenna (bu cümleyi): “ sizin bu yalancıdır, demeniz korkusu olmasaydı” Hz. Peygamber buyurdu ki: “ *Vallahi Allah sana hayrı göstermiştir*” şeklinde nakletmiştir. (diğer ravi) Amr ise bunu konu etmemiştir. Hz. Peygamber “ *Bilâl’e öğret, ezan okusun*” buyurmuştur. (İbn Ebî Leylâ dedi ki): Ömer onun gördüğünün benzerini ben de gördüm, fakat geciktiğim için utandım, dedi.

Ashabın bize aktardığına göre, (önceleri) bir adam cemaate geldiği zaman, (namazın imamla kaç rekât kılındığını) sorardı ve kendisine (namazda kaç rekâtının) kılındığı haber verilirdi. Resûlullah ile beraber namaz kılan cemaat (in kimisi) kıyamda, (kimisi) rükûda, (kimisi) oturuşta, (kimisi de) Resûlullah ile aynı halde olurdu. İbn Müsenna bana bunu (bu rivâyeti) bir de Husayn b. Ebî Leylâ nakletti, dedi. (Bir gün) Mu’az (cemaate) çıkageldi ve (Şu’be’ye) dedi ki, Mu’az’ın (Ben, bunu bir de Husayn’dan dinledim) Resûlullah’ı (namazda) hangi halde görürsen (diye başlayan) Resûlullah’ın “*siz de böyle yapınız*” demesine kadar devam eden sözünü nakletti. Ebû Dâvud, Sonra Amr b. Merzuk hadisine dönüyorum, dedi. İbn Ebî Leylâ dedi ki: (bir gün) Mu’az cemaate geldi –daha önce cemaatle kaç rekât namaz kılındığı- kendisine işaret edilmişti. (Şu’be ben bunu bir de Husayn’dan işitmiştim.) İbn Ebî Leylâ (devamla) dedi ki: Ben o’nu (Hz. Peygamber’i) hangi halde görürsem, o halde ona uyarım, dedi. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: “***Mu’az sizin için bir yol açtı, siz de böyle yapınız***”

Ashabın bize rivâyetine göre, Hz. Peygamber Medine’ye gelince, müslümanlara (her ay) üç gün oruç tutmalarını emretti. Sonra Ramazan (orucuyla ilgili) âyet indirildi. (Medineliler) oruca alışmamış bir toplum idiler, Oruç onlara çok zor geliyordu. (Sonra) “ *Siz mü’minlerden, kim bu ayda hazır bulunursa, onda oruç tutsun*”⁷⁴³ âyeti inince, oruç tutmama ruhsatı, sadece yolcu ve hastalar için oldu. (Bunların dışındakiler) oruç tutmakla emrolundu. İbn Ebî Leylâ, (Bazı sahabenin) bize rivâyetine göre, (başlangıçta) bir kimse iftar zamanına eriştiği halde, yemek yemeden önce uyuya kalırsa, bir daha yemeden oruçlu sabahlardı, dedi. Yine (bir sahabe) Ömer eve gelip, karısının (yatağa gelmesini) istedi. O da (ben yemek yemeden) uyudum, dedi. Ömer karısını bahane uydurduğunu zannedip ona yaklaştı. (Bir de) Ensar’dan biri (evine) gelip, yemek istedi. (Ev halkı) Sana bir şey ısıtana kadar bekle, dediler. O da (yemeden) uyuyakaldı. Bunun

⁷⁴³ Bakara, 185.

üzerine Resûlullah'a şu âyet indi. “*Oruç gecesi kadınlarınızla yaklaşmanız size helal kılındı*”⁷⁴⁴ »⁷⁴⁵

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Amr b. Merzûk > Şu'be > Amr b. Murre > İbn Ebî Leylâ (ح) İbn Müsennâ > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Amr b. Murre > İbn Ebî Leylâ > Ashâbı Resulillah'dan oluşmaktadır.

a) Amr b. Merzûk (ö. 214/829)

Asıl ismi, Amr b. Merzûk, Ebû Osman el-Bâhilî'dir. Abdullah b. Muhammed el-Fadl el-Esedî, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Sâlih'e Amr b. Merzûk'tan hadis yazmaktan nehyettiğini aktarmıştır. Hakkında, Yahyâ b. Ma'in "sika" ve "me'mun" demiştir. Ebû Hâtim ise "sika" olduğunu söylemiş ve Şu'be'den, ondan daha güzel hadis rivâyet edeni bulamadığını nakletmiştir.⁷⁴⁶

b) Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776)⁷⁴⁷

c) Amr b. Murre (ö. 116/734)

Asıl ismi, Amr b. Murre b. Abdillâh, Ebû Abdillâh el-Murâdî el-Kûfi'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'in'den "sika" olduğunu rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim "sika" ve "sadûk" ve ayrıca mürcie mezhebinden olduğunu söylemiştir. Mu'âz b. Mu'âz, Şu'be'den, ashâbu'l-hadisten Abdullah b. Avn ve Amr b. Murre dışında tedlis yaparı görmediğini aktarmıştır.⁷⁴⁸

d) İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765)

Asıl ismi, Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leyla el-Ensârî'dir. el-İclî, fakih, sahibu's-sünne, "sadûk" ve câizu'l-hadis demiştir. Hakkında, Ebû Hâtim ise, "mahalahu's-sıdk" ve kötü hafızalı olduğunu belirtmiştir. Ebû Zur'a "sika" demekle birlikte, hadisinin kuvvetli olmadığını söylemiştir. Nesâî de aynı görüştedir. Abdullah b.

⁷⁴⁴ Bakara, 187.

⁷⁴⁵ Ebû Dâvud, "Salât", 28.

⁷⁴⁶ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 373; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 263; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 224; Zehebî, *Siyer*, XI, 417; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 38.

⁷⁴⁷ Bkz. 9. hadis.

⁷⁴⁸ Buhârî, *a.g.e.*, VI, 368; İbn Ebî Hâtim *a.g.e.*, VI, 257; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 232; Zehebî, *Siyer*; V, 196; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 102.

Ahmed b. Hanbel babasından, kötü hafızalı ve “muzdaribu’l-hadis” olduğunu aktarmış, fıkhıta hadisten daha iyi olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁹

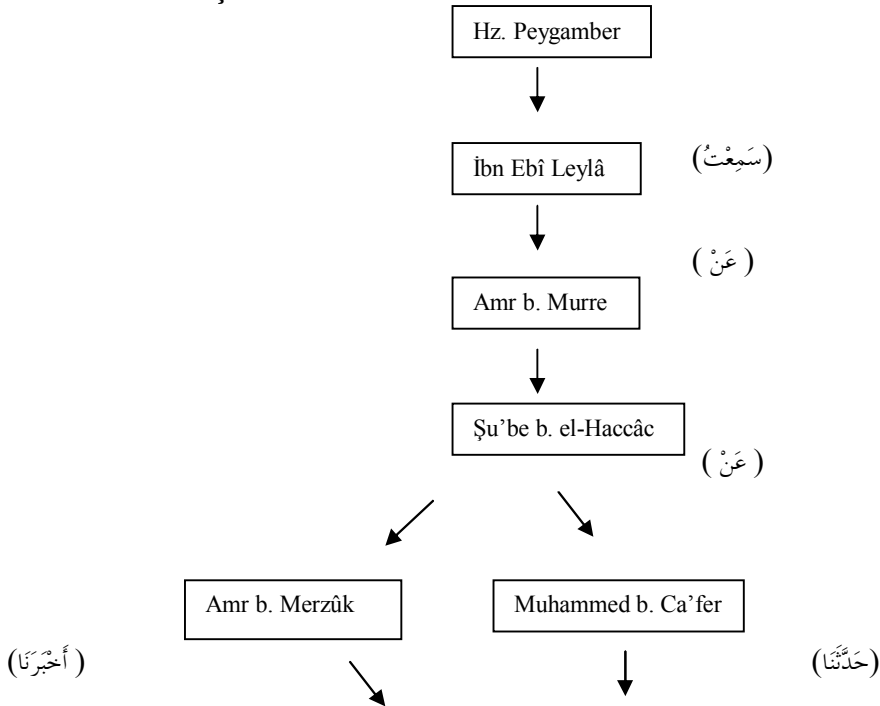
e) Muhammed b. el-Müsennâ el-Anzelî (ö. 252/866)⁷⁵⁰

f) Muhammed b. Ca’fer (ö. 206/821)⁷⁵¹

2-İttisali

Hadis iki ayrı tarikle rivâyet edilmiştir. Birincisi, Amr b. Merzûk’tan tahdisen, Amr b. Merzûk, Şu’be’den ihbâren, Şu’be⁷⁵², Amr b. Murre’den “an’ane” yoluyla, Amr b. Murre, İbn Ebî Leylâ semaen rivâyet etmişlerdir. İkincisi, İbn Müsennâ’dan tahdisen, İbn Müsennâ, Muhammed b. Ca’fer’den tahdisen, Muhammed b. Ca’fer⁷⁵³, Şu’be’den, Şu’be, Amr b. Murre’den “an’ane” yoluyla, Amr b. Murre, İbn Ebî Leylâ’dan sema yoluyla, rivâyet etmişlerdir. Senedde yer alan, Amr b. Murre ve İbn Ebî Leylâ hakkında yapılan cerh edici tenkitlere karşın, onların genelde güvenilir olarak ifade edilmesi, hadisin sıhhatine zarar veren bir durum olmadığını göstermektedir.

3-İsnad Şeması

⁷⁴⁹ Buhârî, *a.g.e.*, I, 162; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 302; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 625; Zehebî, *Siyer*, VI, 310; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 301.

⁷⁵⁰ Bkz. 13. hadis.

⁷⁵¹ Bkz. 13. hadis.

⁷⁵² Mizzî, *a.g.e.*, XII, 483.

⁷⁵³ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 488.

(حَدَّثَنَا)

Ebû Dâvud

İbn Müsennâ

(ح)

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadise, Ebû Dâvud⁷⁵⁴ dışında, çalışmamamıza konu olan diğer kitaplarda ulaşılamamıştır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Ebû Dâvud'da, “Ezanın Meşru Kılınışı” başlığı altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas konusunda yer vermiştir.⁷⁵⁵ Muâz'ın kıyas yaptığı ve Hz. Peygamber'in bunu hoş karşıladığı ifade edilmiştir.

Ebû Dâvud'da, ezanla ilgili aktarılmış, Debûsî ise, bu hadisle, kıyasın meşru bir delil olduğunu vurgulamıştır.

ELLİ BEŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا ابْنُ سَيْرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا نَسِيَ فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَلَيْتُمْ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “*Oruçlu bir kimse unutarak yer ve içerse onu tamamlasın. Çünkü onu ancak Allah yedirip, içirmiştir.*”⁷⁵⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdân > Yezîd b. Zurey' > Hişâm > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Abdân el-Ezdî (ö. 211/826)⁷⁵⁷

⁷⁵⁴ “Salât”, 28.

⁷⁵⁵ *Takvîm*, s.290.

⁷⁵⁶ Buhârî, “Savm”, 26.

b)Yezîd b. Zurey' (ö. 182/798)

Asıl ismi, Yezîd b. Zurey' el-'Aysî, Ebû Muaviye el-Basrî'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'în'den "sika", Abdulhâlık b. Mansûr, yine İbn Ma'în'den "sadûk, "sika" ve "me'mun" olduğunu aktarmışlardır. Ebû Hâtim onun için sika ve imam demiştir. İbn Sa'd, "sika", "hüccet" ve "kesiru'l-hadis" olduğunu belirtmiştir.⁷⁵⁸

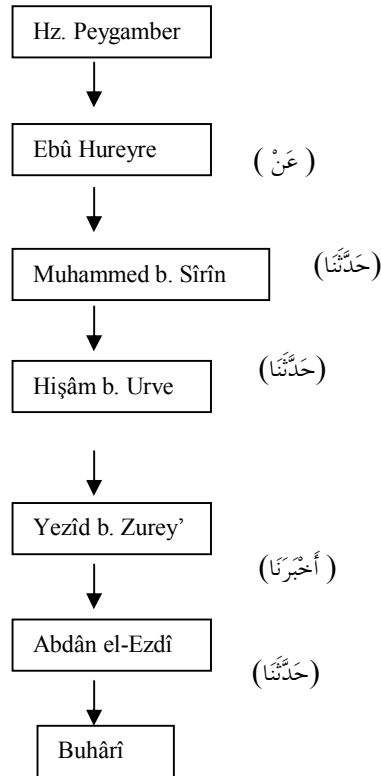
c) Hişâm b. Urve (ö. 146/763)⁷⁵⁹

d) Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728)⁷⁶⁰

2-İttisali

Hadiste, İbn Sîrîn, Ebû Hureyre'den⁷⁶¹, "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁷⁵⁷ Bkz. 10. hadis.

⁷⁵⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 289; Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 335; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 263; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 124; Zehebî, *Siyer*, VIII, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 325.

⁷⁵⁹ Bkz. 33. hadis.

⁷⁶⁰ Bkz. 23. hadis.

⁷⁶¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 347.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁷⁶² de geçmektedir. Müslim'de⁷⁶³, 1155. hadis, “مَنْ نَسِيَ وَهُوَ” “*Her kim oruçlu iken unuttur da...*” ifadesiyle, Ebû Dâvud'da⁷⁶⁴ hadis, “إِنِّي أَكَلْتُ” “*Şüphesiz unutarak, yiyip, içen*” ifadesiyle, İbn Mâce'de⁷⁶⁵, “مَنْ أَكَلَ” “*Kim unutarak yerse ...*” ifadesiyle, Dârimî'de⁷⁶⁶, “مَنْ نَسِيَ” “*Unutan*” ifadesiyle, başlamıştır. Tirmizî'de⁷⁶⁷, “*Çünkü o Allah'ın verdiği, bir rızaktır*” ziyadesiyle, rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Unutan Kimsenin Yiyip İçmesi İle Cima'nın Orucu Bozmaması”, Ebû Dâvud'da, “Unutarak Yiyen”, Tirmizî'de, “Unutarak Yiyip İçen Oruçlunun Durumu”, İbn Mâce'de, “Unutarak Orucunu Yiyen Hakkında Gelen Hadisler”, Dârimî'de, “Unutarak Yiyen” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, kıyas şartlarının beyanı konusunda yer vermiştir.⁷⁶⁸ Kıyas konusunda, hüküm oluşurken öpmek neyse, unutarak yemek ve içmek içinde aynı şey geçerlidir, denildikten sonra hadis zikredilmiştir.

Hadis kitaplarında, oruç bölümlerinde, aynı başlıklar altında rivâyet edilmiştir. Debûsî de, önceki hadisten yola çıkarak kıyas yapmıştır.

ELLİ ALTINCI HADİS

– حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ

⁷⁶² *Müsned*, II, 425, 451, 493, 513.

⁷⁶³ “Siyâm”, 33.

⁷⁶⁴ “Savm”, 39.

⁷⁶⁵ “Siyâm”, 15.

⁷⁶⁶ “Savm”, 23.

⁷⁶⁷ “Savm”, 26.

⁷⁶⁸ *Takvîm*, s. 299.

قَالَ مَا لَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتِقُهَا قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَّابِعَيْنِ قَالَ لَا فَقَالَ فَهَلْ تَجِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا قَالَ فَمَكَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِيهَا تَمْرٌ وَالْعَرَقُ الْمِكْتَلُ قَالَ أَيْنَ السَّائِلُ فَقَالَ أَنَا قَالَ خُذْهَا فَتَصَدَّقْ بِهِ فَقَالَ الرَّجُلُ أَعْلَى أَفْقَرُ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ أَهْلُ بَيْتِ أَفْقَرُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ ثُمَّ قَالَ أَطْعِمْهُ أَهْلَكَ

Ebû Hureyre'den: "Biz Hz. Peygamber'in yanında oturuyorken, bir kimse gelip te, Ey Allah'ın Resûlü helak oldum, dedi. Hz. Peygamber "*Sana ne oldu*" buyurdu. Adam: Oruçlu iken hanımına yaklaştım, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber; "*Azad edeceğin bir köle bulabilir misin?*" diye sordu. Adam hayır, dedi. Hz. Peygamber; "*Peş peşe altmış gün oruç tutabilir misin?*" buyurdu. Adam hayır (tutamam), dedi. "Hz. Peygamber; "*Altmış fakiri doyurabilir misin?*" diye buyurdu. Adam hayır, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir süre durdu. Bizde böyle beklerken, Hz. Peygamber'e içeriden hurma dolu bir zenbil (yaklaşık kırk beş kilo) getirildi. Resûlüllah "*soruyu soran nerede*" diye buyurdu. Adam, buradayım, dedi. Hz. Peygamber "*Bunu al (yoksullara) sadaka olarak dağıt*" buyurdu. Adam, Ey Allah'ın Resûlü (bunu) benden daha fakire mi, vereceğim. Allah'a yemin olsun ki, Medine'nin şu iki kara taşılığı (Uhud-Air dağları) arasında benim ev halkımdan daha fakir hane yoktur, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber yan dişleri görülene kadar güldü. Sonra da o kimseye, "*Bunu (al da) ailene yedir*" buyurdu.⁷⁶⁹

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû'l-Yemân > Şuayb > ez-Zührî > Humeyd b. Abdirrahmân > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

⁷⁶⁹ Buhârî, "Savn", 29.

a) Ebû'l-Yemân (ö. 221/836)

Asıl ismi, el-Hakem b. Nâfi' el-Behrânî, Ebû'l-Yemân el-Hımsî'dir. Hakkında, Ebû Hâtım "sika", "nebîl" ve "sadûk" demiştir. İbn Ammâr el-Mevsilî de onun "sika" olduğunu söylemiştir. el-İclî hakkında "lâ be'se bih" demiştir.⁷⁷⁰

b) Şuayb (ö. 162/778)

Asıl ismi, Şuayb b. Ebî Abdirrahmân, Ebû Bişr el-Umevî'dir. Hakkında, Zehebî "imam", "sika", "hâfiz" ve "mutkin" demiştir. Abdullah b. Şuayb es-Sâbûnî, İbn Ma'in'den "sika" olduğunu aktarmıştır. Yine İbn Ma'in, ez-Zührî'nin en güvenilir ravilerinden olduğu ve onun kâtibi olduğunu söylemiştir. Ayrıca, el-İclî, Ya'kub b.Şeybe, Ebû Hâtım ve Nesâî de "sika" olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁷¹

c) İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 125/743)⁷⁷²

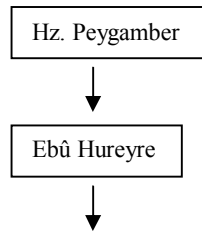
d)Humejd b. Abdirrahmân (ö. 95/714)

Asıl ismi, Humejd b. Abdirrahmân b. Avf el-Kureşî'dir. Hakkında, el-İclî, Ebû Hâtım ve İbn Hirâş "sika" demişlerdir. İbn Sa'd da "sika" ve "kesîru'l-hadis" olduğunu söylemiştir. Zehebî, Zührî'nin kardeşi, fakih, "nebîl" ve şerîf biri olarak zikretmiştir.⁷⁷³

2-İttisali

Hadisi, Şuayb, ez-Zührî'den⁷⁷⁴, "an'ane" yoluyla, ez-Zührî, Humejd b. Abdirrahmân'dan ihbaren, Humejd b. Abdirrahmân⁷⁷⁵, Ebû Hureyre'den hadisi "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

3-İsnad Şeması

⁷⁷⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 427; Buhârî, *a.g.e.*, II, 344; İbn Ebî Hâtım, *a.g.e.*, III, 129; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 146; Zehebî, *Siyer*, X, 319; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 440.

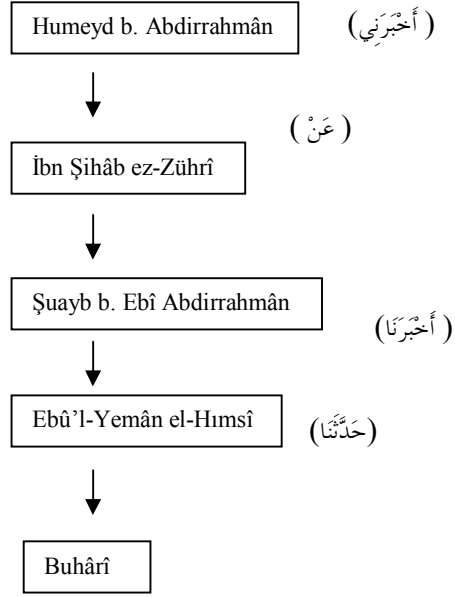
⁷⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 468; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 518; Zehebî, *Siyer*, VII, 187; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 331.

⁷⁷² Bkz. 6. hadis.

⁷⁷³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 153; Buhârî, *a.g.e.*, II, 345; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 378; Zehebî, *Siyer*, IV, 293; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 45.

⁷⁷⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 516.

⁷⁷⁵ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 379.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁷⁷⁶ yer almaktadır. Müslim'de⁷⁷⁷, hadisin sonundaki ifade, “اذْهَبْ” “*Git, ailene yedir*” şeklinde rivâyet edilmiş, Ebû Dâvud'da⁷⁷⁸, “لَهُ كُلُّهُ” “*onun hepsi senin*” şeklinde, Tirmizî'de⁷⁷⁹, “خُذْهُ فَأَطْعِمَهُ أَهْلَكَ” “*Onu al da, ailene yedir*” şeklinde, İbn Mâce'de⁷⁸⁰, “فَانْطَلِقْ فَأَطْعِمَهُ عِيَالِكَ” “*Git te, ailene yedir*” şeklinde, rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “Oruçlunun Ramazan Gününde Cima Etmesinin Şiddetle Haram Kılındığı, Bu Sebeple Büyük Keffaretin Gerekliliği Ve Beyanı, Keffaretin Zengine de Fakire de Lazım Geldiğini Ve İmkân Buluncaya Kadar Fakirin Zimmetinde Sabit Olduğunu Beyan”, Ebû Dâvud'da, “Ramazanda (Gündüz Oruçlu İken) Karısıyla Cinsî Temasda Bulunanın Ödeyeceği Keffaret”, Tirmizî'de, “Ramazanda Orucunu

⁷⁷⁶ *Müsned*, II, 273.

⁷⁷⁷ “Siyâm”, 14.

⁷⁷⁸ “Siyâm”, 37.

⁷⁷⁹ “Savn”, 28.

⁷⁸⁰ “Siyâm”, 14.

Bozan Kimsenin Keffâreti”, İbn Mâce’de, “Ramazan’dan Bir Gün Oruç Bozanın Keffareti Hakkında Gelen (Hadîsler)” başlığı altında, geçmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, kıyas şartlarının beyanı konusunda yer vermiştir.⁷⁸¹ Kıyasın şartlarını açıklarken hadisi delil olarak kullanmıştır.

Hadis kitaplarında, oruç ve keffaretinin ne olduğu ile ilgili bölümlerde geçmektedir. Debûsî ise, kıyas konusunu açıklamak için hadise değinmiştir.

ELLİ YEDİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ كَتَبَ أَبُو بَكْرَةَ إِلَى ابْنِهِ وَكَانَ بِسَجِسْتَانَ بِأَنَّ لَا تَقْضِي بَيْنَ اثْنَيْنِ وَأَنْتَ غَضَبَانُ فَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَقْضِينَ حَكْمَ بَيْنِ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانُ

İbn Umeyr’in İbn Ebî Bekre’den işittiğine şöyle demiştir: Ebû Bekre Sicistan’da buluna oğluna (mektubunda), sinirli iken, iki kişi arasında hüküm vermemesini yazdı. O’nun işittiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “**İki kişi arasında hüküm verecek olan hâkim, öfkeli iken sakın hüküm vermesin.**”⁷⁸²

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Âdem > Şu’be > Abdulmelik b. Umeyr > Abdurrahmân b. Ebî Bekre’den oluşmaktadır.

- a) Âdem b. İyas(ö. 221/836)⁷⁸³
- b) Şu’be b. Haccâc (ö.160/776)⁷⁸⁴
- c) Abdulmelik b. Umeyr (ö. 136/753)⁷⁸⁵

⁷⁸¹ *Takvîm*, s.300.

⁷⁸² Buhârî, “Ahkâm”, 13.

⁷⁸³ Bkz. 9. hadis.

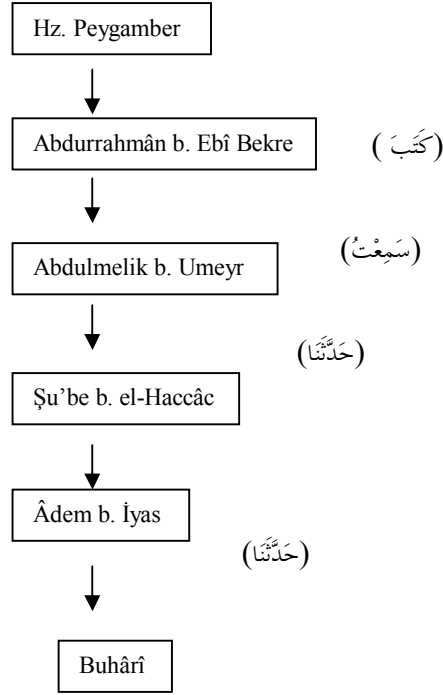
⁷⁸⁴ Bkz. 9. hadis.

⁷⁸⁵ Bkz. 51. hadis.

2-İttisali

Hadis, semaya delalet eden rivâyet lafızlarıyla rivâyet edilmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

C-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁷⁸⁶ yer almaktadır. Müslim'de⁷⁸⁷, hadis, “لَا يَحْكُمُ أَحَدٌ” *(Hiç)* *biriniz hükmetmesin*” ifadesiyle Ebû Dâvud'da⁷⁸⁸ “لَا يَقْضِي الْحَكَمُ” *Hâkim* *hükmetmesin...*” şeklinde, Tirmizî'de⁷⁸⁹ “لَا يَحْكُمُ الْحَاكِمُ” *Hâkim hükmetmesin...*”

⁷⁸⁶ *Müsned*, V, 46.

⁷⁸⁷ “Akdiye”, 7.

⁷⁸⁸ “Akdiye”, 9.

⁷⁸⁹ “Ahkâm”, 7.

ifadesiyle, Nesâî’de⁷⁹⁰, Müslim’in rivâyetindeki gibi, “لَا يَحْكُمُ أَحَدٌ” şeklinde başlamakta olup, İbn Mâce’deki⁷⁹¹ rivâyet ise, “لَا يَقْضِي الْقَاضِي” ifadesiyle başlamaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Hâkimin Öfkeli Olduğu Halde Hüküm Vermesinin Keraheti”, Ebû Dâvud’da, “Hâkimin Öfkeli Olduğu Halde Hüküm Vermesi”, Tirmizî’de, “Hâkim Öfkeli İken Hükmetmesi İle İlgili Hadisler”, Nesâî’de, “Hâkim’in Kaçınması Gereken Şeyler”, İbn Mâce’de, “Hâkim Öfkeli İken Hükmetmesin”, başlıkları altında, yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, illetin ameli gerektirmesini subûtu ve tavsifi konusunda yer vermiştir.⁷⁹² Bu noktada öfke halinin hükümün illeti olduğu vurgulanmaktadır. Nasstan illet çıkarmak söz konusudur.

Hadis kitaplarında, hüküm vermede usûlle ilgili olarak zikredilmektedir. Debûsî fıkıh usûlündeki illet konusunu delillendirmek için hadisi kullanmıştır.

ELLİ SEKİZİNCİ HADİS

– حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ فَقَالَ الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ

Nevvâs’dan: Hz. Peygamber’e iyilik ve günah hakkında sordum. O şöyle buyurdu: “*İyilik, ahlakın güzelliğidir, günah ise kalbini rahatsız eden ve başkalarının öğrenmesinden hoşlanmadığın şeydir.*”⁷⁹³

⁷⁹⁰ “Âdâbu’l-Kudât”, 18.

⁷⁹¹ “Akdiye”, 4.

⁷⁹² *Takvîm*, s.322.

⁷⁹³ Müslim, “Biri”, 2553.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Muhammed b. Hâtim b. Meymûn > İbn Mehdî > Muaviye b. Sâlih > Abdurrahmân b. Cubeyr b. Nufeyr > Ebîhi Cubeyr b. Nufeyr > Nevvâs b. Sim'ân el-Ensârî'den oluşmaktadır.

a) Muhammed b. Hâtim b. Meymûn (ö. 235/849)

Asıl ismi, Muhammed b. Hâtim b. Meymûn el-Mervezî, Ebû Abdillâh el-Bağdâdî'dir. Hakkında, Amr b. Ali ve Ebû Hafs el-Fellâs “leyse bi-şey” demişlerdir. Ebû Ahmed b. Adıyy ve ed-Dârekutnî “sika” olduğunu söylemişlerdir. Abdalbâkî b. Kâni' ise, “sadûk” demiştir. İbn Hacer onun *Takrîb*'te “sadûk” olduğunu söylemiş, hata yapmış olabileceğini ifade etmiştir. İbn Medînî ise “kezzâb” olduğunu beyan etmektedir.⁷⁹⁴

b) İbn Mehdî (ö. 198/813)

Asıl ismi, Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân el-Anberî, Ebû Saîd el-Basrî el-Lu'lu'î'dir. Seyyidû'l-huffâz, imam ve hüccet olan, İbn Mehdî, Muaviye b. Sâlih'in, Yahyâ b. Ma'in'den rivâyetine göre, Basralı şeyhlerin en sebtî sayılmıştır. İbn el-Cuneyd, yine Yahyâ b. Ma'in'in, hadiste ondan daha sebtini görmediğini aktarmıştır. İbn Sa'd onun “sika” ve “kesîru'l-hadis” olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, “sika” olduğunu aktarmıştır. Ebû Hâtim ise, Sevrî'nin ashâbının en güvenilirlerinden olduğunu beyan etmiştir.⁷⁹⁵

c) Muaviye b. Sâlih (ö. 158/775)

Asıl ismi, Muaviye b. Sâlih b. Hudeyr el-Hadramî, Ebû Abdurrahmân el-Himsî'dir. Endülüs kadısı Muaviye b. Sâlih hakkında, Ahmed b. Hanbel, el-İclî, Nesâî ve Yahyâ b. Ma'in “sika” demişlerdir. Ebû Zur'a, sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim onun için sâlihu'l-hadis” demiş, hadislerinin yazılabileceğini, ancak ihticâc edilemeyeceğini belirtmiştir.⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 359; Buhârî, *a.g.e.*, I, 70; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 237; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 20; Zehebî, *Siyer*, XI, 450; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 101; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 132.

⁷⁹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 298; Buhârî, *a.g.e.*, II, 143; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 431; Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 430; Zehebî, *Siyer*, IX, 192; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 279; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 499.

⁷⁹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 521; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 335; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 382; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 186; Zehebî, *Siyer*, VII, 158; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 209; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 259.

d) Abdurrahmân b. Cubeyr b. Nufeyr (ö. 118/736)

Asıl ismi, Abdurrahmân b. Cubeyr b. Nufeyr el-Hadramî'dir. Hakkında, Ebû Zur'a, Nesâî, İbn Sa'd, ayrıca, İbn Hacer *Takrîb*'te "sika", Ebû Hâtim "salihu'l-hadis" demişlerdir.⁷⁹⁷

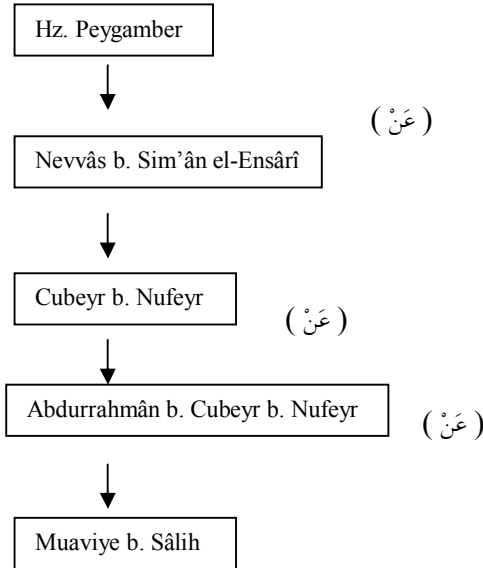
e) Ebîhi- Cubeyr b. Nufeyr (ö. 80/699)

Asıl ismi, Cubeyr b. Nufeyr b. Mâlik, Ebû Abdurrahmân el-Hadramî'dir. Zehebî, hakkında büyük imam demiş, Mizzî, Hz. Peygamber dönemini yaşadığını söylemiştir. Ebû Hâtim, Ebû Zur'a ve Muhammed b. Sa'd onun "sika" olduğunu söylemişlerdir.⁷⁹⁸

2-İttisali

Hadis, İbn Mehdî, Muaviye b. Sâlih'den⁷⁹⁹, Muaviye b. Sâlih, Abdurrahmân b. Cubeyr b. Nufeyr'den, Abdurrahmân babası Cubeyr b. Nufeyr'den, Cubeyr b. Nufeyr⁸⁰⁰ de Nevvâs b. Sim'ân el-Ensârî'den "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Senedde yer alan, Muhammed b. Hâtim b. Meymûn'un İbn Medînî tarafından kezzab olduğunun beyan edilmesine karşın diğer münekkitler onun güvenilir olduğu görüşündedirler. Bu durum rivayetin sıhhatine zarar vermemektedir.

3-İsnad Şeması

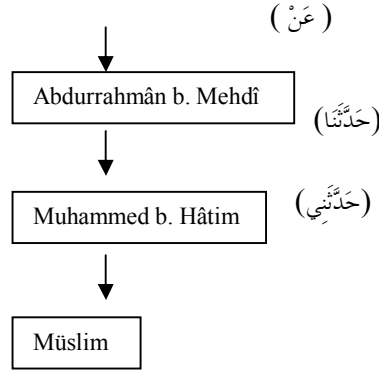

⁷⁹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 455; Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 26; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 154; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 475.

⁷⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; Buhârî, *a.g.e.*, II, 223; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 510; Zehebî, *Siyer*, IV, 76; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 64.

⁷⁹⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 188, 189.

⁸⁰⁰ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 510, 511.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁸⁰¹ yer almaktadır. Tirmizî'de⁸⁰², “وَالِإِثْمُ مَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ” şeklinde rivâyet edilmiştir. Dârimî'de⁸⁰³, hadis “وَكْرِهْتَ أَنْ يَعْلَمَهُ النَّاسُ” “*insanların bilmesinden hoşlanmadığın ...*” ifadesiyle son bulmuştur.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, “İyilik ve Günahın Tefsiri”, “Tirmizî'de, “İyilik ve Günah Hakkında Gelen Hadisler”, Dârimî'de, “İyilik ve Günah Hakkında” başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, illetin ameli gerektirmesinin subûtu ve tavsifi konusunda yer vermiştir.⁸⁰⁴ Bir önceki hadisle bağlantılı olarak illetin tespiti noktasında hadis geçmektedir.

Hadis kitaplarında, Hz. Peygamber'in ahlakı ile ilgili bölümlerde yer bulmuştur. Debûsî usûl kaidelerini temellendirmek için hadise başvurmuştur.

⁸⁰¹ *Müsned*, VI, 199.

⁸⁰² “Zühd”, 52.

⁸⁰³ “Rikâk”, 7.

⁸⁰⁴ *Takvîm*, s.325.

ELLİ DOKUZUNCU HADİS

– حَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ
فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيَمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ ثُمَّ
يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَقَرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ
{ فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ }

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber; “*Hiçbir doğan çocuk yoktur ki, (İslam) fitratı üzere doğmuş olmasın. Sonra onu anne-babası, yahudileştirir (veya) hristiyanlaştırır (veya) mecusileştirir. Tıpkı bir hayvanın, dertop bir hayvan doğurduğu gibi. Bu hayvanda hiç kesik bir aza hissedebiliyor musun*” buyurdu. Sonra Ebû Hureyre isterseniz şu âyeti okuyun dedi. “*O fitrat ki, Allah insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışını değiştirecek yoktur*”⁸⁰⁵”⁸⁰⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Müslim > Hâcib b. el-Velîd > Muhammed b. Harb > ez-Zubeydî > ez-Zührî > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebû Hureyre'den oluşmaktadır.

a) Hâcib b. el-Velîd (ö. 218/833)

Asıl ismi, Hâcib b. el-Velîd b. Meymûn el-‘Aver, Ebû Ahmed el-Bağdâdî'dir. Yahyâ b. Ma'în onu tanımadığını, ancak hadislerinin sahih olduğunu söylemiştir. Ebû Bekr el-Hatîb de “sika” demiştir.⁸⁰⁷

b) Muhammed b. Harb (ö. 194/809)

Asıl ismi, Muhammed b. Harb, Ebû Abdillâh el-İbriş el-Havlânî el-Himsî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim “salihu'l-hadis” demiştir. el-İclî, Muhammed b. Avf et-Tâî ve

⁸⁰⁵ Rum, 30.

⁸⁰⁶ Müslim, “Kader”, 2658.

⁸⁰⁷ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 359; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., III, 285; Mizzî, a.g.e., V, 204; Zehebî, Siyer, XI, 61; İbn Hacer, Tehzîb, II, 134.

Nesâî de “sika” olduğunu söylemişlerdir. Yine İbn Hacer de ona *Takrîb*'te “sika” demiştir.⁸⁰⁸

c) ez-Zubeydî (ö. 198/813)

Asıl ismi, Muhammed b. el-Velîd b. Âmir ez-Zubeydî'dir. Zehebî, ona imam hâfız ve “hüccet” demiştir. Hakkında, Ali b. Medînî, Ebû Zur'a ve Nesâî “sika” demişlerdir. İbn Sa'd, inşallah “sika” demiş, Şam halkına fetva ve hadisi öğreten olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvud hadisinde hata olmadığını söylemiştir. Evzâî Zührî'nin ashabında Zubeydî'den daha sebtini görmediğini iddia etmiştir.⁸⁰⁹

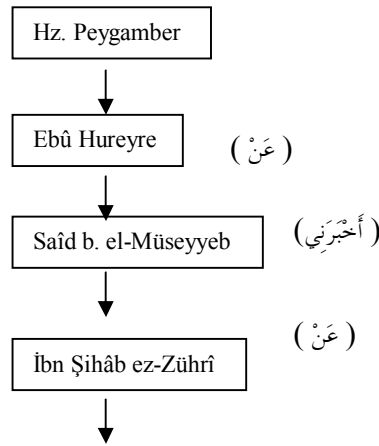
d) İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 125/743)⁸¹⁰

e) Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/712)⁸¹¹

2-İttisali

Hadis, Muhammed b. Harb, Muhammed b. el-Velîd ez-Zubeydî'den⁸¹², ez-Zubeydî, ez-Zührî'den⁸¹³, ez-Zührî, Saîd b. el-Müseyyeb'ten, Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Hureyre'den⁸¹⁴ “an'ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

3-İsnad Şeması

⁸⁰⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 470; Buhârî, *a.g.e.*, I, 69; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 237; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 44; Zehebî, *Siyer*, IX, 207; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 109; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 153.

⁸⁰⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 465; Buhârî, *a.g.e.*, I, 254; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 111; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 586; Zehebî, *Siyer*, VI, 281; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 502.

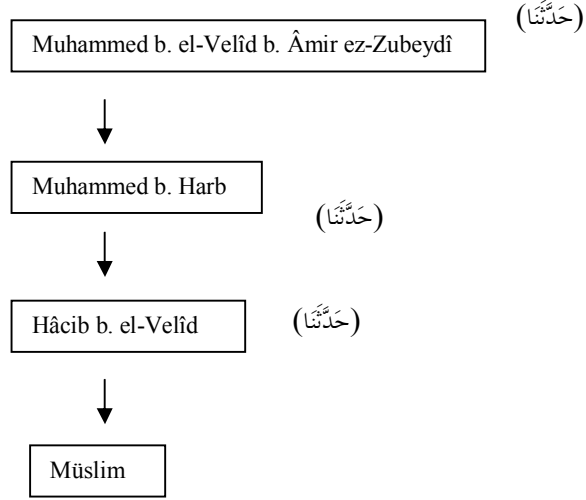
⁸¹⁰ Bkz. 6. hadis.

⁸¹¹ Bkz. 10. hadis.

⁸¹² Zehebî, *Siyer*, VI, 281.

⁸¹³ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 587.

⁸¹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 68.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Müslim’de⁸¹⁵, bir de Buhârî’nin çeşitli bölümlerinde de geçmektedir. Buhârî’de Kader 3. babındaki rivâyette, “قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ قَالَ “اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ” “Ey Allah’ın Resûlü henüz küçük iken ölenlerin durumuna ne dersin? Hz. Peygamber şöyle buyurdu. *Allah onların (ileride) yapacaklarını daha iyi bilendir*” ziyadesiyle rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “-Her Doğan Fitrat Üzere Doğar- Hadisinin Manası ve Ölen Kâfir Çocuklarıyla Müslüman Çocuklarının Hükümü”, Buhârî’de, “Allah Yapacaklarını Daha İyi Bilir” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*’de, ilham konusunda yer vermiştir.⁸¹⁶ Öncelikle Kur’an’da Allah Teâlâ’nın arıya⁸¹⁷ ve Hz. Musa’nın annesine⁸¹⁸ vahy ettiğini söylemiş, bunun aslında ilham olduğunu ifade edilmiştir. Debûsî, ilhamın bir delil olamayacağını zikretmiş, bunu için söz konusu hadis kullanılmıştır.

Hadis kitaplarında, kader kavramıyla ilgili yer almıştır. Debûsî, ilham kavramının şer’î bir delil olmadığını beyan etmek için zikretmiştir.

⁸¹⁵ “Kader”, 6.

⁸¹⁶ *Takvîm*, s.407.

⁸¹⁷ Nahl, 67.

⁸¹⁸ Kasas, 7.

ALTMİŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الطَّيِّبِ حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ سَلَامٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ
عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ
يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ ثُمَّ قَرَأَ
{ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ }

Ebû Said el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “*Mü'min'in ferasetinden (keskin zekâsından) sakınınız. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar.*” Sonra şu âyeti okudu. “*Şüphesiz bunda, feraset sahibi (mütevesimler) kimseler için işaretler vardır*”⁸¹⁹,⁸²⁰

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Tirmizî > Muhammed b. İsmail > Ahmed b. Ebî't-Tâyyib > Mus'ab b. Sellâm > Amr b. Kays > Atiyye > Ebî Sâid el-Hudrî'den oluşmaktadır.

a) Muhammed b. İsmail (ö. 256/870)

Asıl ismi, Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, Ebû Abdillâh el-Buhârî'dir. Hâtim b. Mâlik, Mekke ulemasının, Muhammed b. İsmail'den imamımız, fakihimiz, ayrıca Horasan fakihini diye bahsettiğini söylemiştir. el-Hüseyin b. Muhammed, Muhammed b. İsmail'in benzerini görmediğini, hatta Müslim b. el-Haccâc'ın bile ona ulaşamadığını ifade etmiştir. Hakkında, İbn Hacer ise, “makbul” demiş, ancak hadiste “sebt” olmadığını, ama hadisinin terk edilemeyeceğini söylemiştir.⁸²¹

b) Ahmed b. Ebî't-Tâyyib (ö. 240/854)

Asıl ismi, Ahmed b. Ebî't-Tâyyib, Süleyman el-Bağdâdî, Ebû Süleyman el-Mervezî'dir. Hakkında, Mizzî, “sadûk” demiştir. Ebû Zur'a “hafız”, “mahaluhu's-sıdk” derken, Ebû Hâtim ise, “daîfu'l-hadis” olduğunu söylemiştir.⁸²²

⁸¹⁹ Hicr, 75.

⁸²⁰ Tirmizî, “Tefsir”, 16.

⁸²¹ Mizzî, a.g.e., XXIV, 430; Zehebî, *Siyer*, XII, 391; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 41; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 55.

⁸²² İbn Ebî Hâtim, a.g.e., I, 52; Mizzî, a.g.e., XXIV, 430.

c) Mus'ab b. Sellâm (ö. ?)

Asıl ismi, Mus'ab b. Sellâm et-Temîmî el-Kufî'dir. Hakkında, Yahyâ b. Ma'în "sadûk" ve "leyse bihî be's" demiştir. el-İclî "sika", Ebû Hâtim, "şeyh" ve "mahaluhu's-sıdk" olduğunu söylemişlerdir. Ebû Bekr el-Bezzâz ise, "zayıf" ve hadislerinin "münker" olduğunu ifade etmiştir.⁸²³

d) Amr b. Kays (ö. ?)

Asıl ismi, Amr b. Kays el-Melâî, Ebû Abdullah el-Kufî'dir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından, Ebû Bekr b. Hayseme, İbn Ma'în'den "sika" olduğunu aktarmışlardır. Ebû Hâtim, Ebû Zur'a ve Nesâî de aynı görüştedirler. Ebû Zur'a ayrıca, "me'mun", ayrıca, İbn Hacer Takrîb'te "sika", "mutkin" ve âbid olduğunu söylemişlerdir.⁸²⁴

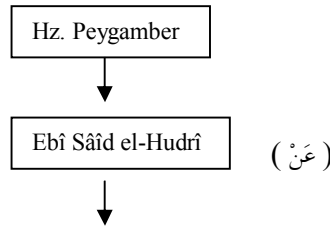
e) Atiyye (ö. 111/729)

Asıl ismi, Atiyye b. Sa'd b. Cünâde el-'Avfî'dir. Hakkında, İbn Ma'în, "sâlih" Ebû Zur'a "leyyin" demişlerdir. Ebû Hâtim, "da'îf" demekle birlikte, hadisinin yazılabileceğini söylemiştir. Yine Nesâî de "da'îf" olduğunu belirtmiştir.⁸²⁵

2-İttisali

Hadisi, Mus'ab b. Sellâm, Amr b. Kays'dan⁸²⁶, Amr b. Kays, Atiyye b. Sa'd'dan, Atiyye de Ebî Sâîd el-Hudrî'den⁸²⁷ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'de Ebû İsa, bu hadisin garîb olduğunu sadece bu vecihten bilindiğini ifade etmiştir. Senedde yer alan ravilerden, Ahmed b. Ebî't-Tâyyib, Mus'ab b. Sellâm ve Atiyye'nin zayıf oldukları ifade edilmiştir. Bu durum hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

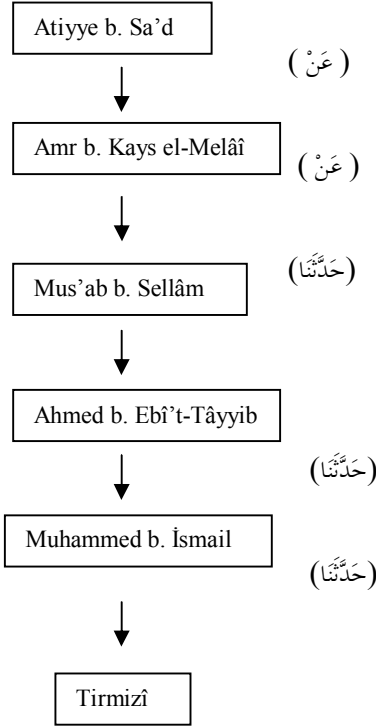
⁸²³ Mizzî, a.g.e., XXVIII, 28; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 161; a.g.e., *Takrîb*, II, 251.

⁸²⁴ Mizzî, a.g.e., XXII, 200; Zehebî, *Siyer*, VI, 250; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 92; a.g.e., *Takrîb*, II, 77.

⁸²⁵ İbn Sa'd, a.g.e., IV, 304; Mizzî, a.g.e., XX, 145; Zehebî, *Siyer*, V, 325; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 224; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 24.

⁸²⁶ Mizzî, a.g.e., XXII, 200, 201.

⁸²⁷ Mizzî, a.g.e., XX, 146.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, sadece Tirmizî’de⁸²⁸ geçmektedir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî Tefsîru’l-Kur’an “Hicr Sûresinden Tefsir Edilen Âyetler” başlığı altında, rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, ilham konusunda yer vermiştir.⁸²⁹ Ferasetin, kalben bir şey ifade edebileceği, ama bir delil olamayacağı vurgulanmıştır.

Tirmizî’de, yukarıdaki âyetle bağlantılı olarak zikredilmiştir. Debûsî’de ilham kavramıyla ilgili olarak hadise yer vermiştir.

⁸²⁸ “Tefsîru’l-Kur’an”, 18.

⁸²⁹ *Takvîm*, s.407.

ALTMİŞ BİRİNCİ HADİS

– حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِيُّ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا حَيُّوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي قَيْسٍ مَوْلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ

Amr b. As Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmiştir. “*Hâkim (müctehid) içtihatla bulunur da, isabet ederse iki sevap, yanılırsa bir sevap kazanır.*”⁸³⁰

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Abdullah b. Yezîd el-Mukrî el-Mekkî > Hayve b. Şureyh > Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd > Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris > Busr b. Saîd > Ebî Kays Mevlâ Amr b. el-As > Amr b. el-As'dan oluşmaktadır.

a) Abdullah b. Yezîd el-Mukrî el-Mekkî (ö. 213/828)

Asıl ismi, Abdullah b. Yezîd el-Mukrî, Ebû Abdirrahmân el-Mekkî'dir. Hakkında Ebû Hâtim, “sadûk”, Nesâî ve Ebû Ya'lâ el-Halîlî “sika” demişlerdir. Yine İbn Hacer *Takrîb*'te “sika” ve fâdıl olduğunu söylemiştir.⁸³¹

e) Hayve b. Şureyh (ö. 158/775)

Asıl ismi, Hayve b. Şureyh b. Safvân, Ebû Zur'a et-Tecîbî el-Misrî'dir. Harb b. İsmail, Ahmed b. Hanbel'den “sika sika”, İshak b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'în'den “sika” olduğunu rivâyet etmişlerdir. Ebû Hâtim ve Ya'kub b. Süleyman da aynı görüştedirler.⁸³²

c) Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd (ö. 139/756)

Asıl ismi, Yezîd b. Abdillâh b. Usâme b. el-Hâd el-Leysî, Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. Ahmed b. Zuheyr ve Ebû Bekr b. Ebî Hayseme, İbn Ma'în'den “sika”

⁸³⁰ Buhârî, “İ'tisam”, 21.

⁸³¹ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 320; Zehebî, *Siyer*, X, 166; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 83; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 462.

⁸³² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 515; Buhârî, *a.g.e.*, II, 96; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 306; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 478; Zehebî, *Siyer*, VI, 404; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 69.

olduğunu rivâyet etmişlerdir. Yine Nesâî, el-İclî ve İbn Sa'd "sika" olduğu görüşündedirler. İbn Sa'd ilaveten "kesîru'l-hadis" demiştir.⁸³³

d) Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris (ö. 120/738)

Asıl ismi, Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris el-Kureşî et-Teymî'dir. İbn Ma'în, Hakkında, Ebû Hâtim, Nesâî ve İbn Hirâş "sika" demişlerdir. Yine İbn Sa'd "sika" ve "kesîru'l-hadis" olduğunu söylemiştir.⁸³⁴

e) Busr b. Saîd (ö. 101/719)

Asıl ismi, Busr b. Saîd el-Medenî el-Âbid'dir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'în'den "sika" olduğunu aktarmıştır. Muhammed b. Sa'd, "sika" ve "kesîru'l-hadis" olduğunu belirtmiştir.⁸³⁵

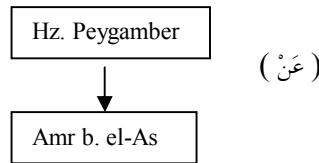
f) Ebî Kays Mevlâ Amr b. el-As (ö. ?)

Asıl ismi, Mâlik b. el-Hakem el-Habeşî'dir. Amr b. el-As'ın mevlasıdır. Ebû Kays ismiyle tanınır. İbn Sa'd, Mısır halkından ikinci tabakada saymış, sika olmasını temenni ettiğini söylemiştir. Yine el-İclî "sika" olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân, onu *es-Sikât* 'ta zikretmiştir.⁸³⁶

2-İttisali

Hadisi, Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd, Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris'ten⁸³⁷, Muhammed b. İbrahim, Busr b. Saîd'den, Busr, Ebî Kays Mevlâ Amr b. el-As'tan⁸³⁸, o da, Amr b. el-As'tan⁸³⁹ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalın varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır

3-İsnad Şeması

⁸³³ Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 344; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 275; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 169; Zehebî, *Siyer*, VI, 188; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 330.

⁸³⁴ Buhârî, *a.g.e.*, I, 22; İbn Ebî Hâtim *a.g.e.*, VII, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 301; Zehebî, *Siyer*, V, 294; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 5.

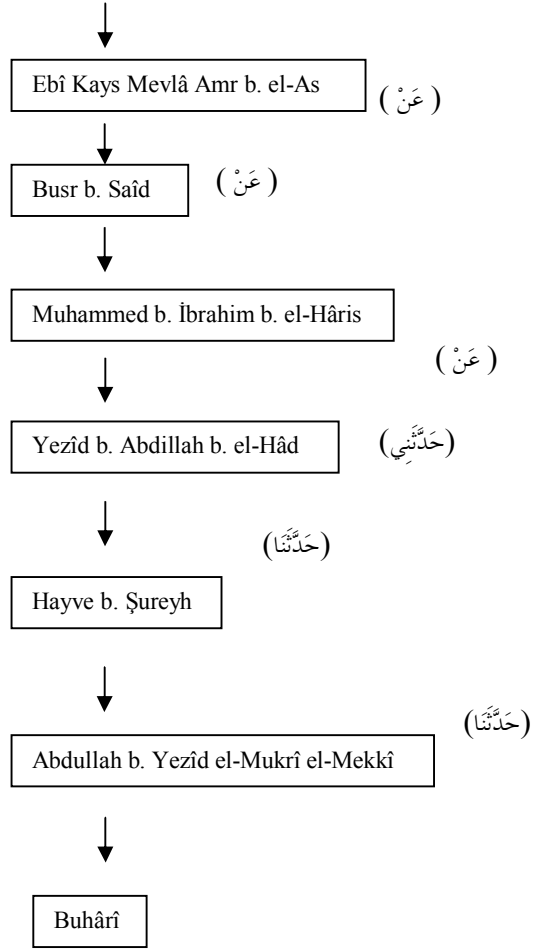
⁸³⁵ Buhârî, *a.g.e.*, II, 123; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, I, 423; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 72; Zehebî, *Siyer*, IV, 564; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 437.

⁸³⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 511; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V, 571; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIV, 204.

⁸³⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 302, 304.

⁸³⁸ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 74.

⁸³⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIV, 204.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁸⁴⁰ yer almaktadır. Müslim'de⁸⁴¹, aynı şekilde, Ebû Dâvud'da⁸⁴², aynı şekilde Tirmizî'de⁸⁴³, "أَجْرٌ وَاحِدٌ", ziyadesiyle, Nesâî'de⁸⁴⁴ ve İbn Mâce'de⁸⁴⁵ de, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

⁸⁴⁰ *Müsned*, IV, 198, 204.

⁸⁴¹ "Akdiye", 6.

⁸⁴² "Akdiye", 2.

⁸⁴³ "Ahkâm", 3.

⁸⁴⁴ "Âdâbu'l-kudât", 3.

⁸⁴⁵ "Ahkâm", 3.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim’de, “Hâkim İctihadda Bulunur da İsalet Veya Hata Ederse Sevabını Beyan”, Ebû Dâvud’da, “Hâkimin Hata Etmesi”, Tirmizî’de, “Hâkimin İsalet Etmesi Ve Hata Etmesi”, Nesâî’de, “Hükümde İsalet Etmek”, İbn Mâce’de, “Hâkimin İctihad Edip, İsaletli Karar Vermesi” başlıkları altında geçmektedir.

Debûsî *Takvîm*’de, müctehidin hükümler hususunda, gâlib rey içeren fetvaların caiz oluşu konusunda yer vermiştir.⁸⁴⁶ Allah indinde doğrunun bir olduğunu vurgulayan Debûsî, bu noktada icthad edenin kazançlı ve icthadın hayırlı bir iş olduğunu ifade etmektedir.

Hadis kitaplarında, ahkâm bölümlerinde yer verilmiştir. Debûsî ise mezkûr hadisle, icthadın câiz oluşu üzerinde durmuştur.

ALTMİŞ İKİNCİ HADİS

— حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي الصُّحْحَى عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنْ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنْ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْفَلَ

Ali b. Ebû Tâlib’in Hz. Peygamber’den rivâyetine göre, O şöyle buyurmuştur: “*Kalem (hüküm) üç şeyden kalktı. Uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilam oluncaya kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden.*”⁸⁴⁷

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ebû Dâvud > Musa b. İsmail > Vuheyb > Hâlid > Ebî’ d-Duhâ > Ali b. Ebû Tâlib’den oluşmaktadır.

a) Musa b. İsmail (ö. 213/828)

Asıl ismi, Musa b. İsmail el-Munkarî, Ebû Seleme el-Basrî’dir. Hakkında, el-Huseyn b. el-Hasen er-Râzî, Yahyâ b. Ma’în’e sorduğunu, onun “sika” ve “me’mun”

⁸⁴⁶ *Takvîm*, s.425.

⁸⁴⁷ Ebû Dâvud, “Hudûd”, 16.

dediğini söylemiştir. Ebû Hâtim, Ebû Velîd et-Tayâlisî'nin, Musa b. İsmail'e "sika" ve "sadûk" dediğini işittiğini iletmiştir. Muhammed b. Sa'd ise, onun için "sika" ve "kesîru'l-hadis" demiştir.⁸⁴⁸

b) Vuheyb (ö. 165/781)

Asıl ismi, Vuheyb b. Hâlid b. 'Aclân el-Bâhilî, Ebû Bekr el-Basrî'dir. Sâlih b. Ahmed b. Hanbel, babasının, Vuheyb hakkında "leyse bihî be's" dediğini iletmiştir. Ebû Hâtim "sika", el-İclî, "sika" ve "sebt", Muhammed b. Sa'd "sika", "kesîru'l-hadis" ve "hüccet" olduğunu söylemişlerdir.⁸⁴⁹

c) Hâlid (ö. 141/758)

Asıl ismi, Hâlid b. Mihrân, Ebû'l- Menâzî el-Basrî el-Hizâî'dir. Ebû Hâtim'e göre hadisi yazılır, ihticac edilmez. Hakkında, Ahmed b. Hanbel "sebt", Nesâî ise "sika" demiştir.⁸⁵⁰

d) Ebû'd-Duhâ (ö. 101/719)

Asıl ismi, Müslim b. Sabîh, Ebû'd-Duhâ el-Hemedânî el-Kûfî'dir. Zehebî fıkıh ve tefsir imamlarından, "sika" ve "hüccet" saymıştır. İshak b. Mansûr, İbn Ma'în'den, "sika" olduğunu aktarmıştır. Ebû Zur'a "sika" demekle birlikte, Ali b. Ebî Tâlib'ten rivâyetinin "mürsel" olduğunu söylemiştir. Hakkında, İbn Sa'd, "sika", "kesîru'l-hadis" demiştir. İbn Hacer, *Takrîb*'te onun "sika" ve fâdıl biri olduğunu söylemiştir.⁸⁵¹

2-İttisali

Hadisi, Vuheyb b. Hâlid, Hâlid b. Mihrân'dan⁸⁵², "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Hâlid b. Mihrân'ın, Ebû'd-Duhâ'dan rivâyeti tespit edilememiştir. İbn Zur'a, Ebû'd-Duhâ'nın, Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyetinin, mürsel olduğunu söylemiştir.⁸⁵³ Hadiste ittisal tespit edilememiştir. Bu durum hadisin sıhhatine zarar vermektedir.

3-İsnad Şeması

Hz. Peygamber

⁸⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 21; Zehebî, *Siyer*, X, 360; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 333; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 280.

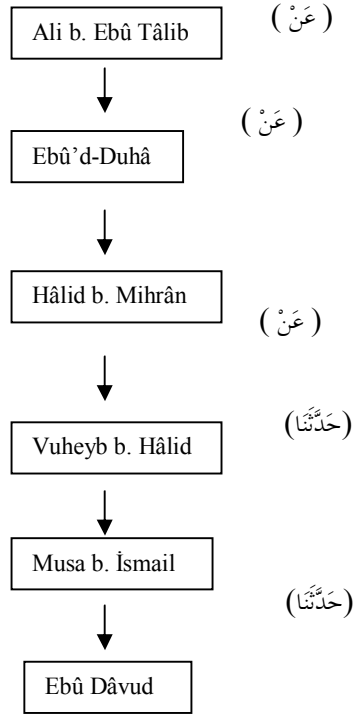
⁸⁴⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 287; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 164; Zehebî, *Siyer*, *a.g.e.*, 198; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 169;

⁸⁵⁰ Buhârî, *a.g.e.*, III, 173; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 352; Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 177; Zehebî, *a.g.e.*, VI, 190; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 320.

⁸⁵¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 288; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 186; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 520; Zehebî, *a.g.e.*, V, 71; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 132; a.g.mlf., *Takrîb*, II, 245.

⁸⁵² Mizzî, *a.g.e.*, VIII, 180.

⁸⁵³ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 521.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁸⁵⁴ geçmektedir. Tirmizî'de⁸⁵⁵, hadisin yarısı, “عَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَشِبَّ وَعَنْ الْمَعْتُوهِ حَتَّى يَعْقِلَ”
 “Akıl baliğ oluncaya kadar çocuktan, aklî dengesi yerine gelinceye kadar deli ve benzeri kişilerden” şeklinde rivâyet edilmiştir. Nesâî'de⁸⁵⁶, “أَوْ يُفِيقَ” “(delilik hali) geçinceye kadar” kelimesiyle nakledilmiştir. İbn Mâce'de⁸⁵⁷, “عَنْ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ”
 “Büyüyünceye kadar küçükten” ifadesiyle geçmektedir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Tirmizî'de, “Kendilerinden Kalem Kaldırılan-Ceza Verilmeyen Kimseler”, Nesâî'de, “Eşlerinden Boşanma Ehliyeti Olmayanlar”, İbn Mâce'de, “Deli, Çocuk Ve Uyuyanın Boşaması” başlıkları altında yer almaktadır.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, şeriatın hukukunun gerçekleşmesi hususunda insanın

⁸⁵⁴ *Müsned*, I, 155, 158; IV, 144.

⁸⁵⁵ “Hudûd”, 1.

⁸⁵⁶ “Talak”, 21.

⁸⁵⁷ “Talak”, 15.

ehliyeti ve ona emanetin verilmesi konusunda yer vermiştir.⁸⁵⁸ Hadisi zikrettikten sonra, hitâbın mali konular dışında olduğu vurgulanmıştır.

Hadis kitaplarında, daha çok boşanma ehliyeti ile ilgili olarak zikredilmiştir. Debûsî de benzer bir şekilde ehliyet konusunda hadise değinmiştir.

ALTMİŞ ÜÇÜNCÜ HADİS

— حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ { وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي }

Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu. “*Kim bir namazı unutursa, onu hatırladığında kulsun. Zira bunun başka kefareti yoktur.*” (Daha sonra) “*Hatırlamak için namaz kıl*”⁸⁵⁹ âyetini okudu.⁸⁶⁰

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Buhârî > Ebû Nu’aym - Musa b. İsmail > Hemmâm > Katâde > Enes b. Mâlik’ten oluşmaktadır.

a) Ebû Nu’aym (ö. 218/833)⁸⁶¹

b) Musa b. İsmail (ö. 213/828)⁸⁶²

c) Hemmâm (ö. 163/779)

Asıl ismi, Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr, Ebû Abdullah el-Avzî⁸⁶³ el-Basrî’dir. el-Hüseyin b. el-Hasen er-Râzî, İbn Ma’in’den “sika” ve “salih” olduğunu rivâyet etmiştir. Yezîd b. Hârûn, Hemmâm’ın hadiste kuvvetli olduğunu, Katâde’den yapılan

⁸⁵⁸ Takvîm, s.436.

⁸⁵⁹ Taha, 14.

⁸⁶⁰ Buhârî, “Mevâkitu’s-Salât”, 37.

⁸⁶¹ Bkz. 31. hadis.

⁸⁶² Bkz. 65. hadis.

⁸⁶³ Sem’ânî, *el-Ensâb*, IV, 256.

rivâyetlerde tercih edilir olduğunu vurgulamıştır. İbn Sa'd "sika" demiş, ancak hata yapmış olabileceğini belirtmiştir.⁸⁶⁴

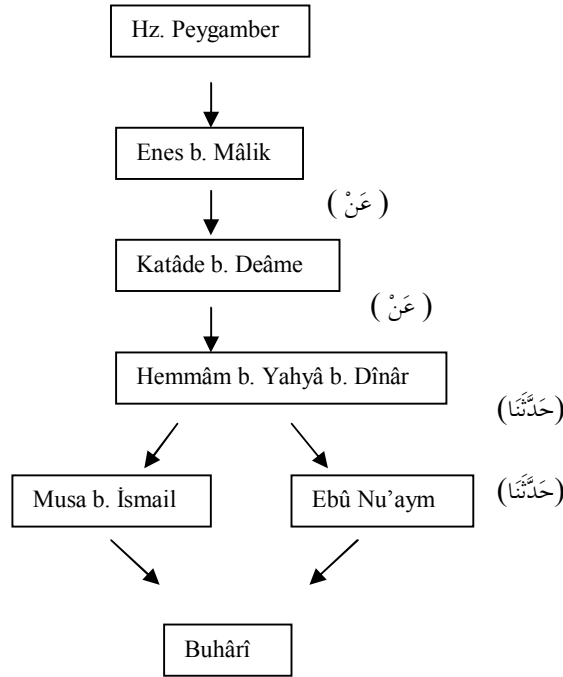
d) Katâde (ö. 117/735)

Asıl ismi, Katâde b. Deâme b. Katâde, Ebû'l-Hitâb es-Sedûsî'dir. Zehebî, hakkında, asrının hafızı, büyük müfessir ve muhaddis demiştir. Saîd b. Müseyyeb Katâde için, Allah'ın onun benzerini yarattığını zannetmediğini, söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, insanlar arasında ilmi, fikhî ve tefsiri yayan olduğunu, ifade etmiştir. İshak b. Mansûr, İbn Ma'in'den "sika" olduğunu rivâyet etmiştir.⁸⁶⁵

2-İttisali

Hadisi, Hemmâm b. Yahyâ, Katâde b. Deâme'den⁸⁶⁶, Katâde de, Enes b. Mâlik'ten⁸⁶⁷ "an'ane" yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3-İsnad Şeması

⁸⁶⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 282; Buhârî, *a.g.e.*, VIII, 237; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 107; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 302; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 297; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 67.

⁸⁶⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 239; Buhârî, *a.g.e.*, VII, 185; Mizzî, *a.g.e.*, XXIII, 498; Zehebî, *a.g.e.*, V, 269; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 35.

⁸⁶⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 302.

⁸⁶⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXIII, 499, 505.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, ayrıca, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁸⁶⁸ yer almaktadır. Müslim'de⁸⁶⁹, 684. hadiste ve Ebû Dâvud'da⁸⁷⁰, aynı şekilde, nakledilmiştir. Tirmizî⁸⁷¹ ile Nesâî⁸⁷², de, hadisin ikinci kısmı rivâyet edilmeden aktarılmıştır. İbn Mâce⁸⁷³ ve Dârimî'de⁸⁷⁴, benzer şekilde rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Müslim'de, "Geçmiş Namazların Kazası ve Alelacele Kazanın Müstehab Oluşu", Ebû Dâvud'da, "Namaz Vaktinde Uyuyan veya Namazı Unutan Kimse Hakkında", Tirmizî'de, "Unutan Kimsenin Hatırlayınca Namazını Kılması", Nesâî'de, "Namazı Unutan Kimse", İbn Mâce'de, "Uykuda Kalarak veya Unutarak Namaz Kılmayan Kimse", Dârimî'de, "Bir Namazı (Kılmadan) Uyuya Kalan veya Onu Unutan Kimse" başlıkları altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, bulûğdan sonra, özrün (uyku, unutma, hata vb. durumlarda) gerçekleşmesi konusunda yer vermiştir.⁸⁷⁵ Uyku ve bayılmanın bir özür olduğu, ancak özellikle uykunun ibadetlerin vucûbiyetine engel olmadığı vurgulanmıştır. Bu noktada hadis delil olarak kullanılmış, kaza edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Hadis kitaplarında, namaz bölümlerinde, yer almıştır. Debûsî ise, özrün bütünüyle sorumluluğu ortadan kaldırmadığını vurgulamak için hadise, yer vermiştir.

ALTMİŞ DÖRDÜNCÜ HADİS

– حَدَّثَنَا حَسَنٌ قَالَ تَنَا ابْنُ لَهَيْعَةَ قَالَ تَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُؤَيْدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ سُمَيٍّ أَنَّ عَمْرَوَ بْنَ الْعَاصِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبَايَعُكَ عَلَيَّ أَنْ تَعْفِرَ لِي مَا تَقَدَّمَ مِنِّي مِنْ ذَنْبِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْإِسْلَامَ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَإِنَّ الْهَجْرَةَ تَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهَا قَالَ

⁸⁶⁸ *Müsned*, III, 100, 282.

⁸⁶⁹ "Mesâcid", 60.

⁸⁷⁰ "Salât", 11.

⁸⁷¹ "Salât", 131.

⁸⁷² "Mevâkit", 49.

⁸⁷³ "Salât", 10.

⁸⁷⁴ "Salât", 62.

⁸⁷⁵ *Takvîm*, s.449.

عَمَرُوا فَوَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لَأَشَدَّ النَّاسِ حَيَاءً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا مَلَأْتُ عَيْنِي مِنْ رَسُولِ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا رَاجَعْتُهُ بِمَا أُرِيدُ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَيَاءً مِنْهُ

Amr b. el-As'tan: Benim önceden işlediğim günahım bağışlanacak mı? diye sordum. Hz. Peygamber şöyle buyurdu. “*İslam öncesinin hükmünü kaldırır. Hicret öncesini giderir.*” Bunu üzerine Amr şöyle dedi. Vallahi ben Hz. Peygamber'den en çok hayâ eden kimseydim.⁸⁷⁶

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Ahmed b. Hanbel > Hasen > İbn Lehî'a > Yezîd b. Ebî Habîb > Suveyd b. Kays > Kays b. Sumeyyî > Amr b. el-As'tan oluşmaktadır.

a)Hasen (ö. 219/834)

Asıl ismi, Hasen b. Mûsa el-Eşyeb, Ebû Ali el-Bağdâdî'dir. Taberistan kadısıdır. Osman b. Sa'd ed-Dârimî, İbn Ma'in'den, Ebû Hâtim de, Ali b. el-Medîni'den, onun “sika” olduğunu rivâyet etmişlerdir. Hakkında, Ebû Hâtim, Sâlih b. Muhammed ve İbn Hirâş “sadûk” demişlerdir. İbn Sa'd “sika” ve hadiste “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁸⁷⁷

b) İbn Lehî'a (ö. 167/783)

Asıl ismi, Abdullah b. Lehî'a b. Ukbe, Ebû Abdurrahmân el-Hadramî'dir. Mısır kadısıdır. Muaviye b. Sâlih, İbn Ma'in'in hakkında “daîf” dediğini nakletmiştir. Abdülkerîm b. Abdurrahmân Nesâî de babasından “sika” olmadığını rivâyet etmiştir. Yine Yahyâ b. Ma'in hadiste kuvvetli olmadığını söylemiştir. Ebû Bekr b. Hayseme de aynı görüştedir.⁸⁷⁸

c)Yezîd b. Ebî Habîb (ö. 128/745)

Asıl ismi, Yezîd b. Ebî Habîb, Suveyd el-Ezdî, Ebû Recâ el-Mısrî'dir. Hakkında, Leys b. Sa'd, efendimiz ve âlimimiz diye bahsetmiştir. Muhammed b. Sa'd, “sika” ve

⁸⁷⁶ Müsned, VI, 231.

⁸⁷⁷ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 337; Mizzî, a.g.e., VI, 328; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IX, 459; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 323;

⁸⁷⁸ İbn Sa'd, a.g.e., VII, 516; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., V, 145; Mizzî, a.g.e., XV, 487; Zehebî, *Siyer*, VIII, 11, İbn Hacer, *Tehzib*, V, 373.

“kesîru’l-hadis” olduğunu söylemiştir. İbn Hacer ise “sika”, fakih demiş, mürsel rivâyette bulunduğunu ifade etmiştir.⁸⁷⁹

d) Suveyd b. Kays (ö. ?)

Asıl ismi, Suveyd b. Kays et-Tücîbî el-Mısırî’dir. Hakkında, Nesâî, “sika”, yine İbn Hacer *Takrîb*’te “sika” demişlerdir. İbn Hibbân onu es-Sikât’ta zikretmiştir.⁸⁸⁰

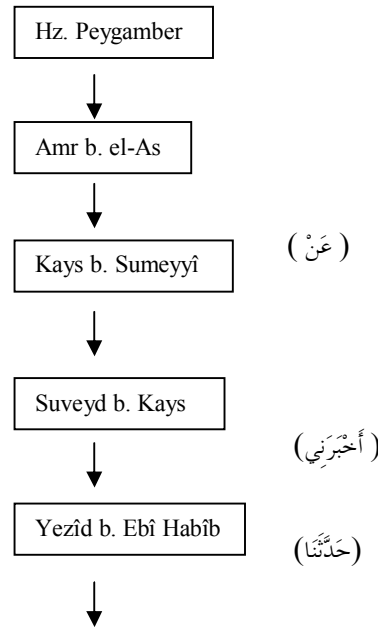
e) Kays b. Sumeyyî (ö. ?)

İsmi, Kays b. Sumeyyî b. Ezher et-Tücîbî’dir. Sa’d b. Tücîb’e nisbet edilir. Meşhur değildir. Mısır’ın fethini görmüştür. Sahabî ya da muhadramdır. Sadece, Amr b. el-As’tan rivâyeti söz konusudur.⁸⁸¹

2-İttisali

Hadisi, Suveyd b. Kays, Kays b. Sumeyyî’den⁸⁸², Kays b. Sumeyyî de, Amr b. el-As’dan⁸⁸³ “an’ane” yoluyla rivâyet etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı görülmektedir.

3-İsnad Şeması

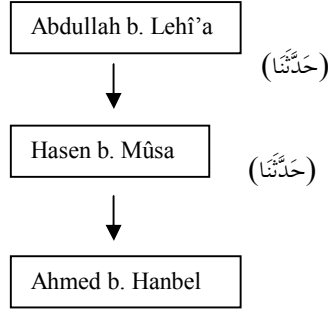
⁸⁷⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 513; Buhârî, *a.g.e.*, IV, 324; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 267; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 102; Zehebî, *Siyer*, VI, 31; İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 318.

⁸⁸⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 270; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 279; a.g.mlf., *Takrîb*, I, 341.

⁸⁸¹ Zehebî, *a.g.e.*, III, 61.

⁸⁸² Mizzî, *a.g.e.*, XII, 270.

⁸⁸³ Zehebî, *a.g.e.*, a.y.

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁸⁸⁴ rivâyet edilmiştir.

C-DEĞERLENDİRME

Debûsî *Takvîm*'de, hadise, bulûğdan sonra, özrün (uyku, unutma, hata vb. durumlarda) gerçekleşmesi konusunda yer vermiştir.⁸⁸⁵ İnkâr halinin sorumluluk getirmeyeceği ile ilgili olarak zikredilmiştir.

ALTMİŞ BEŞİNCİ HADİS

– حَدَّثَنِي الشَّيْخُ الْإِمَامُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ النَّسَائِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَيْسَى الْقُومَسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا سَلَامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُبَّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النَّسَاءُ وَالطَّيِّبُ وَجَعَلَ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ

Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre Hz. Peygamber, “*Bana dünyada kadınla, güzel koku sevdirdi. Namaz da iki gözümün nuru kıldı*” buyurmuştur.⁸⁸⁶

⁸⁸⁴ *Müsned*, VI, 231.

⁸⁸⁵ *Takvîm*, s.454.

⁸⁸⁶ Nesâî, “Nisâ”, 1.

A-İSNAD

1-Ravilerin Güvenilirliği

İsnad, Nesâî > el-Huseyn b. İsâ el-Kuvmesî > Affân b. Müslim > Sellâm Ebû Münzir > Sâbit > Enes'ten oluşmaktadır.

a) el-Huseyn b. İsâ el-Kuvmesî (ö. 277/890)

Asıl ismi, el-Huseyn b. İsâ b. Humrân et-Tâi el-Bestâmî el-Kuvmesî, Ebû Ali el-Horasânî'dir. Hakkında, Ebû Hâtim "sadûk", Nesâî "sika" demişlerdir. el-Hakîm Ebû Abdullah ise muhaddislerin büyüklerinden, sikalardan olduğunu söylemiştir. İbn Hacer *Takrib*'te onun "sadûk" ve "sahib-u hadis" olduğunu belirtmiştir.⁸⁸⁷

b)Affân b. Müslim (ö. 220/835)

Asıl ismi, Affân b. Müslim b. Abdullah es-Saffâr, Ebû Osman el-Basrî'dir. Hakkında, el-İclî "sika", "sebt" ve "sahib-u sünnet" demiştir. Yahyâ b. Şeybe'nin rivâyetine göre, Yahyâ b. Ma'în, Affân b. Müslim'i ashâbu'l-hadisten saymıştır. Yine, Yahyâ b. Şeybe, "sika", "sebt", "mutkin" olduğunu ve az hata yaptığını söylemiştir. Ebû Hâtim ise, "imam", "sika", "mutkin" ve "metîn" olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸⁸

c) Sellâm Ebû Münzir (ö. 181/797)

Asıl ismi, Sellâm b. Süleyman, Ebû Münzir el-Kârî en-Nahvî'dir. Ahmed b. Ebî Hayseme, Yahyâ b. Ma'în'in, Sellâm hakkında, "lâ be'se bih" dediğini, işittiğini söylemiştir. Ebû Hâtim ise onun, "sadûk" ve "sâhibu'l-hadis" olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸⁹

d) Sâbit el-Bunânî (ö. 127/744)⁸⁹⁰

2-İttisali

Hadisi, Sellâm Ebû Münzir, Sâbit el-Bunânî'den⁸⁹¹, Sâbit te, Enes b. Mâlik'ten⁸⁹² "an'ane" yoluyla rivâyet etmiştir. Yapılan değerlendirmede, ittisalin varlığı ve ravilerin güvenilirliği görülmekte olup, hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

⁸⁸⁷ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 460; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 312; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, I, 217;

⁸⁸⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 298; Buhârî, *a.g.e.*, VII,72; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 160; Zehebî, *a.g.e.*, X, 242; İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 230; a.g.mlf., *Takrib*, II, 25.

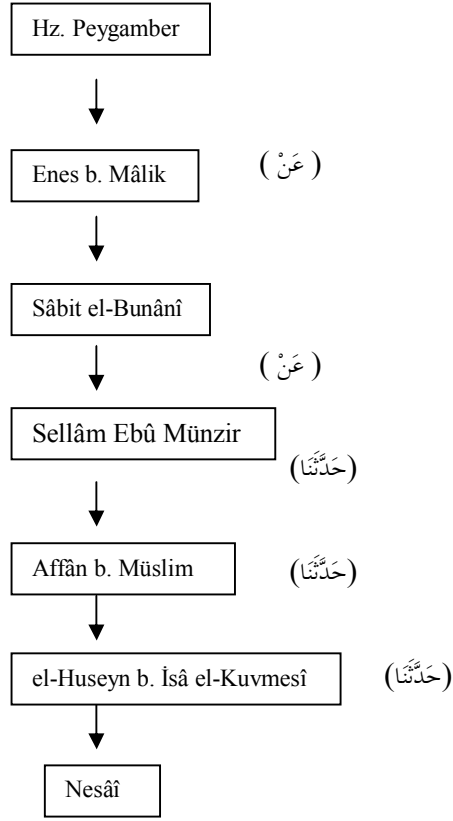
⁸⁸⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 2; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 288; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 284; a.g.e., *Takrib*, I, 342.

⁸⁹⁰ Bkz. 17. hadis.

⁸⁹¹ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 288.

⁸⁹² Zehebî, *a.g.e.*, V, 220.

3-İsnad Şeması

B-FARKLI RİVÂYETLER

Hadis, Nesâî’de⁸⁹³ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁸⁹⁴ yer almaktadır.

C-DEĞERLENDİRME

Hadis, Nesâî’de, “Kadın sevgisi” başlığı altında rivâyet edilmiştir.

Debûsî *Takvîm*’de, hadise, ilim sahibi olmadan önce ve sonra insanın ahvalinin değişmesi konusunda yer vermiştir.⁸⁹⁵ İbadetlerde, Allah’a yakınlık kurmakla, dünyadaki lezzetin gerçekleştiği söylenmekte, Hz. Peygamber’in hadisiyle bunun delillendiği ifade edilmektedir.

Nesâî’de, hadis Hz. Peygamber’e kadının sevdinilmesinin temel alınmasıyla, kadınlarla ilgili bölümde zikredilmiştir. Debûsî’de ise, ibadetlerde alınabilecek hazza işaret edilmiştir.

⁸⁹³ “Nisâ”, 1.

⁸⁹⁴ *Müsned*, IV, 256.

⁸⁹⁵ *Takvim*, s. 481.

SONUÇ

İslam dininin, Kur'an'dan sonra ikinci kaynağını oluşturan hadisler, özellikle naklî ilimler açısından önemli bir referans olmuşlardır. Fıkıh tarihinde iki ana ekolü oluşturan ehl-i hadis ve ehl-i re'y, hadis malzemesini çeşitli açılardan değerlendirmişlerdir.

Fakihler özellikle hadislerden bir takım delâlet ve istinbat metodlarıyla, hükümler çıkarmışlardır. Fıkıh usûlü adı verilen bu metodolojik çaba, hadislerden çeşitli açılardan faydalanma imkânı vermiştir.

Çalışmamıza konu olan Hanefî fakihi ve usûlcüsü Debûsî'nin *Takvîmü'l-edille* adlı eseri yukarıda zikredilen çabanın bir ürünüdür. Debûsî Hanefî fikhında uygulanan, Fukaha metoduyla olaylardan hareketle kaidelere varmıştır. Bu meyanda Debûsî eserinde hadislere, onlardan hüküm çıkarmak amacıyla yer vermiştir.

Fıkıh usûlünde hadislere bir delil gözüyle bakılmıştır. Oysa hadisler, bütün yönleriyle hayata şekil veren bir bilgi kaynağıdır. Hadis ehli daha çok, hadislerden yararlanmayı kolaylaştırmak için, onları tasnif etmiştir. Çalışmamızda söz konusu ettiğimiz hadis kitapları bu faaliyetin bir ürünüdür. Ayrıca onlar, fakihlerin çoğunun aksine gerçekleşmeyen olaylar hakkında hüküm vermekten kaçınmışlardır. Onlar daha çok hadis toplamaya ve bu toplanılan malzemeyi rivâyet etmeye çalışmışlardır. Ayrıca fikhu'l-hadis ve dirâyetu'l-hadis alanında başlayan çalışmalar sistematik bir hal almamıştır.

Bu çalışmada yukarıda özetlenen ehl-i hadis ve ehl-i re'yin hadise yaklaşımlarının tespiti edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan değerlendirmelerde, hadisçilerin ve bir Hanefî fakihi olarak Debûsî'nin hadislere yer verme şekli ve amacı ortaya çıkmaktadır. Debûsî çoğu kere hadisin tamamını zikretmekten kaçınmış, delil olarak kullandığı kısma yer vermekle yetinmiştir.

Eserde, hadislerin delil olarak kullanılmasında, ilmî meslek ve ekol anlayışının etkili olduğu görülmektedir. Nitekim “*Ümmetim dalâlet üzere birleşmez*” rivayetini hadis âlimleri genellikle “Fiten” bölümlerinde yer vermek suretiyle sosyal ve siyasî parçalanmalarda takip edilmesi gereken yolu göstermek amacıyla zikretmişlerdir. Aynı hadis Debûsî tarafından icmâ gibi ilmi bir prensibin delili olarak kullanılmıştır. Hadis âlimlerinin “Haccın Farz Kılmıışı” başlığı altında zikrettikleri hadis, Debûsî tarafından tekrarın emir ve fiilde ne zaman hüküm olacağı konusunda delil olarak kullanılmıştır. Hadislerin Debûsî tarafından, çoğunluk itibariyle, benzer şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bütün bunlar, Debûsî'nin fıkıh usûlü ile ilgili kuralları tespit ederken bile hadisleri esas aldığını göstermektedir.

Eserde, *Sahihân*'da yer alan rivayetlerin sayısı yirmi sekizdir. Yine, Tirmizî'de kırk iki, Ebû Dâvud'da otuz iki, Nesâî'de yirmi dört ve İbn Mâce'de de otuz sekiz hadis bulunmaktadır. Geriye kalan hadisler *Kütüb-i sitte* dışındaki hadis kitaplarında yer almaktadır.

Takvîmü'l-edille'de Debûsî yüz sekiz hadise yer vermiştir. Bunlardan, *Kütüb-i tis'a*'da yer alan hadisler sıhhat açısından incelenmiş ve hadislerden elli dördü sahih ve on biri de zayıf olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, özellikle ilk dönem ehl-i hadisçe savunulan, “ehl-i reyin hadisi delil olarak kullanmadığı” anlayışının isabetli olmadığını göstermektedir. Hadislerin Hanefî bir âlimin usûl eserinde yer alması, ehl-i hadisin düşüncesinin aksine, ehl-i reyin hadisleri delil olarak kullandığına işaret etmektedir. Debûsî, klasik bir Hanefî fakihi olarak kitabına aldığı hadislerden genellikle hükümler çıkarmak, deliller elde etmek çabası içindedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-III, İstanbul, 1992.
- Akgündüz, Ahmed. “Debûsî” , *DİA*. IV, 66-67, İstanbul, 1991.
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İFAV yay. , İstanbul, 1998.
- Aydın, Hakkı, “Cessâs ve Debûsî’nin Usûllerindeki Metodları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, 11-60, Sivas, 2000.
- _____, *Cessâs’ın Kitabü Usuli’l-Fıkhı ile Debûsî’nin Takvîmü’l-Edille’sinin Karşılaştırmalı Olarak Tanıtılması, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum, 1985.
- Bilmen, Ö. Nasûhî, *Hukuki İslamiye ve Istılahâtı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, İstanbul, 1985.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Cû’fî el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-III, Çağrı yay., İstanbul, 1992.
- _____, *et-Târihu’l-Kebîr*, I-IX, Ezher, Mısır, ts.
- Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*, İstanbul, 1992.
- Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah ed-Debûsî, *Takvîmü’l-edille fî usûli’l-fıkh*, thk. el-Ali, Adnan, el-Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 2006.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvud*, I-V, İstanbul, 1992.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet yay., İstanbul, Aralık, 1998.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Hukuku Etüdlere*, İstanbul, 1984.
- İbn Ebî Hâtim, Abdirrahmân b. Ebî Hâtim b. İdris, *Kitâbü’l-Cerh ve’t-ta’dil*, Dâr-u İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, I-IX, Beyrut, 1371/ 1952.
- İbn Hacer, Şihâbuddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Takrîbu’t-Tehzîb*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-II, Beyrut, 1415/1995.

- _____, *Tehzibu't-Tehzib*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Fikr, I-XII, 1404/1984.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *Kitabu'l-Mecrûhîn min muhaddisîn ve'd-du'afâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyid, I-III, ts.
- _____, *es-Sikât*, I-IX, Haydarâbâd, 1393/1973.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, I-II, İstanbul, 1992.
- İmam Mâlik, Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabâkâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Beyrut, ts.
- Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- Kavakçı, Yusuf Ziya, *Karahanlılar Devrinde Maveraünnehir İslam Hukukçuları*, Ankara, 1976.
- Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara, 1991.
- Koca, Ferhat, *Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi*, (ilave ve notlarla *Te'sisü'n-nazar* terc.), Ankara Okulu yay. , Ankara, 2002.
- Leknevî, Muhammed Abdulhay, *el-Fevâidu'l-belhiyye*, nşr. Muhammed Ebû Kıras, Kahire, ts.
- Mizzî, Cemâleddin Ebû'l-Haccâc Yusuf el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, Müessesetü'r-Risâle, I-XXXV, Beyrut, 1406/1985.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *Sahih-i Müslim*, I-III, Çağrı yay., İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr en- Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I-II, İstanbul, 1992.
- Sem'âni, Abdulkerîm Muhammed b. Mansûr et-Temîmî es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, I-V, Darü'l-Cinân, Beyrut, 1408/1988.
- Sezgin, M. Fuâd, *Buhârî'nin Kaynakları*, Ankara, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, I-III, *el-Camiu's-Sahih* İstanbul, 1992.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed, et-Türkmânî el-Farukî ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, I-IV, Beyrut, 1382/1963.

_____, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, nşr. Mühibidin Ebû Said, Daru'l-Fikr, I-XXIII, Beyrut, 1413/1993.

_____, *Tezkirâtü'l-huffâz*, I-IV, Beyrut, 1951.

Ziriklî, Hayrettin, *el-A'lam*, Beyrut, 1999.